תולדות ספר התניא

כתיבתו, הדפסתו, התפשטותו

תולדות
ספר התניא

כתיבתו, הדפסתו, התפשטותו

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2025

שנת חמשת אלפים שבע מאות שבעים ושבע לבריאה

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2025

Toldot Sefer HaTanya

•

Published and Copyright © 2016 by
Heichal Menachem
1581 52nd St. Brooklyn, NY 11219
Tel. (718) 851-0884 • Fax (718) 686-6298

CHM.Tanya@Gmail.com

5777 • 2016

חברי צוות ההוצאה לאור:
הרב דוד משה אולידורט, הרב משה זאקליקובסקי,
הרב לוי טלזנר, הת' יוסף יצחק קרץ, הרב אברהם חיים שטערן

THE PRINTHOUSE
718.628.6700 • tphny.com

cover design by
718.436.1334

ב"ה

פתח דבר

ברגשי שמחה וגיל מודים אנו לה' יתברך על אשר עלה בידינו להוציא לאור את קובץ זה "**תולדות ספר התניא – כתיבתו, הדפסתו, התפשטותו**", ובו סקירה על דברי ימי ספר התניא מעת כתיבתו על ידי רבינו הזקן זי"ע, התפשטותו, סיפורי הדפסות מיוחדות ונדירות, ביאורי ותרגומי התניא, ועדויות כיצד התקבל בחיבת הקודש בחוגים שונים ומגוונים, אופן לימוד התניא בישיבת תומכי תמימים בליובאוויטש, ועוד כהנה וכהנה, והכל בסדר נכון, דבר דבור על אופניו ובשפה ברורה ומובנת באופן השוה לכל נפש.

❀ ❀ ❀

קובץ זה נלקט, נכתב ונערך על ידי הרב יצחק נחמן שי' שטראה, בסיוע הרב משה שי' מרינובסקי.

שגיאות מי יבין, ובקשתנו שטוחה לפני המעיינים להעיר הערות ותיקונים, ובע"ה ישולבו בספר השלם.

תודתנו נתונה לכל מי שהיה לנו לעזר במלאכה של אסופה זו. רבים הם ולכל אחד ראוי להודות על המלאכה הגדולה אשר עשה ועל דבריו שבאו כאן.

❀ ❀ ❀

הספר נערך על פי מקורות רבים חלקם חדשים וחלקם מפורסמים, ובראשם :

הספר החשוב "בית רבי", של הרב חיים מאיר ע"ה היילמאן, ספר תולדות הראשון על בית אדמו"ר הזקן, בנו אדמו"ר האמצעי ונכדו אדמו"ר הצמח צדק.

וכן מעבודתיו הנפלאות של הרה"ח הרב יהושע ע"ה מונדשיין עורך ה'ביבליוגרפיא לספר התניא', ובמחקריו הרבים בנושא.

כמו כן נעזרנו רבות בעבודתם של:

הרה"ח הרב אברהם חנוך ע"ה גליצנשטיין, מחבר 'ספר התולדות' על רבנו הזקן;

יבחלט"א הספרן הראשי דספריית ליובאוויטש הרב שלום דובער שי' לוין, ובמיוחד בעבודתו הנפלאה בעריכת וההדרת ספר אגרות קודש רבינו בעל התניא;

הרב אברהם שמואל שי' בוקיעט, בספריו החשובים "תניא נחלת העם", ו"נזר התניא";

הרב נחום שי' גרינוואלד, בספרו הנפלא "הרב" על כ"ק רבינו הזקן, ומשאר כתביו;

הרב גדלי' שי' אבערלאנדער, רב קהילת היכל מנחם מאנסי, עורך בטאון היכל הבעש"ט;

והרב שלום דובער שי' אבצן, מחבר ספר The Tanya, Its Story and History.

ארכיון הרב שניאור זלמן שי' חאנין, כפי שמסר לבטאון בית משיח.

❀ ❀ ❀

ואנו תפלה שחפץ ה' בידינו יצליח לפעול על הקוראים ש"תולדות ספר התניא" יצליח להרבות לומדי פנימיות התורה בכלל וספר התניא קדישא במיוחד, אשר כידוע בלימוד זה תלוי' ביאת מלכא משיחא ועל ידו מכינים את העולם לאותו הזמן שיתגלו עמקי סודות התורה על ידי מלכא משיחא. בעגלא דידן.

היכל מנחם

כ"ג תשרי, איסור חג שמחת תורה - ה'תשע"ז
יום מאסר כ"ק רבינו הזקן בעל התניא זי"ע
שנת המאה וחמישים להסתלקות-הילולא של אדמו"ר ה"צמח צדק" זי"ע
ברוקלין, נ.י.

תמונת פני כ"ק אדמו"ר הזקן בעל התניא זי"ע

תוכן עניינים

ציור תואר פני רבינו הזקן באותיות התניא ..... **י'**

הקדמה ..... **יא**

גילוי התניא

פרק ראשון ..... **יט**

בעל התניא

פרק שני ..... **לב**

תהליך כתיבת ספר התניא

פרק שלישי ..... **מב**

האבן שבכתר המלך

פרק רביעי ..... **מו**

קטרוגים ומסירות נפש

פרק חמישי ..... **נו**

מ'קונטרסים' לדפוס

פרק שישי ..... **עא**

קיטרוגים מבית ומחוץ

פרק שביעי ..... **פג**

ונהר יוצא מעדן

פרק שמיני ..... **צח**

אחרי ביטול ההתנגדות

פרק תשיעי ..... **קי**

בין גאוני אשכנז

פרק עשירי ..... **קכב**

חביבות התניא אצל הצמח צדק

פרק אחד עשר ..... **קכז**

ההדפסות התניא בימי הצמח צדק

פרק שנים עשר ..... **קלח**

תניא מהדורה קמא

פרק שלושה עשר ..... **קמט**
קיצורים וביאורים
פרק ארבעה עשר ..... **קצז**
בין מאורות החסידות
פרק חמישה עשר ..... **ריד**
בין מרביצי תורה ומוסר
פרק ששה עשרה ..... **רכז**
בין כותלי ישיבת תומכי תמימים
פרק שבעה עשר ..... **רמד**
בחצי כדור התחתון
פרק שמונה עשר ..... **רעו**
שנת תש"ג
פרק תשעה עשר ..... **רצ**
בשבעים לשון
פרק עשרים ..... **שי**
שיעורי תניא ברדיו
פרק אחד ועשרים ..... **שיז**
בדור השביעי
פרק שנים ועשרים ..... **שלג**
לימוד ושינון התניא
פרק שלושה ועשרים ..... **שמז**
הדפסת וחלוקת התניא

לזכות

החתן התמים הרב ישראל שיחי'

והכלה מרת חי' מושקא שתחי'

אבצן

לרגל נישואיהם בשעה טובה ומוצלחת

כ"ח תשרי, ה'תשע"ז

שיזכו להקים בית נאמן בישראל, בנין עדי עד, על יסוד התורה והמצוה

כפי שמוארים במאור שבתורה זוהי תורת החסידות

מתוך הרחבה ברוחניות וגשמיות גם יחד

ומתוך שמחה וטוב לבב

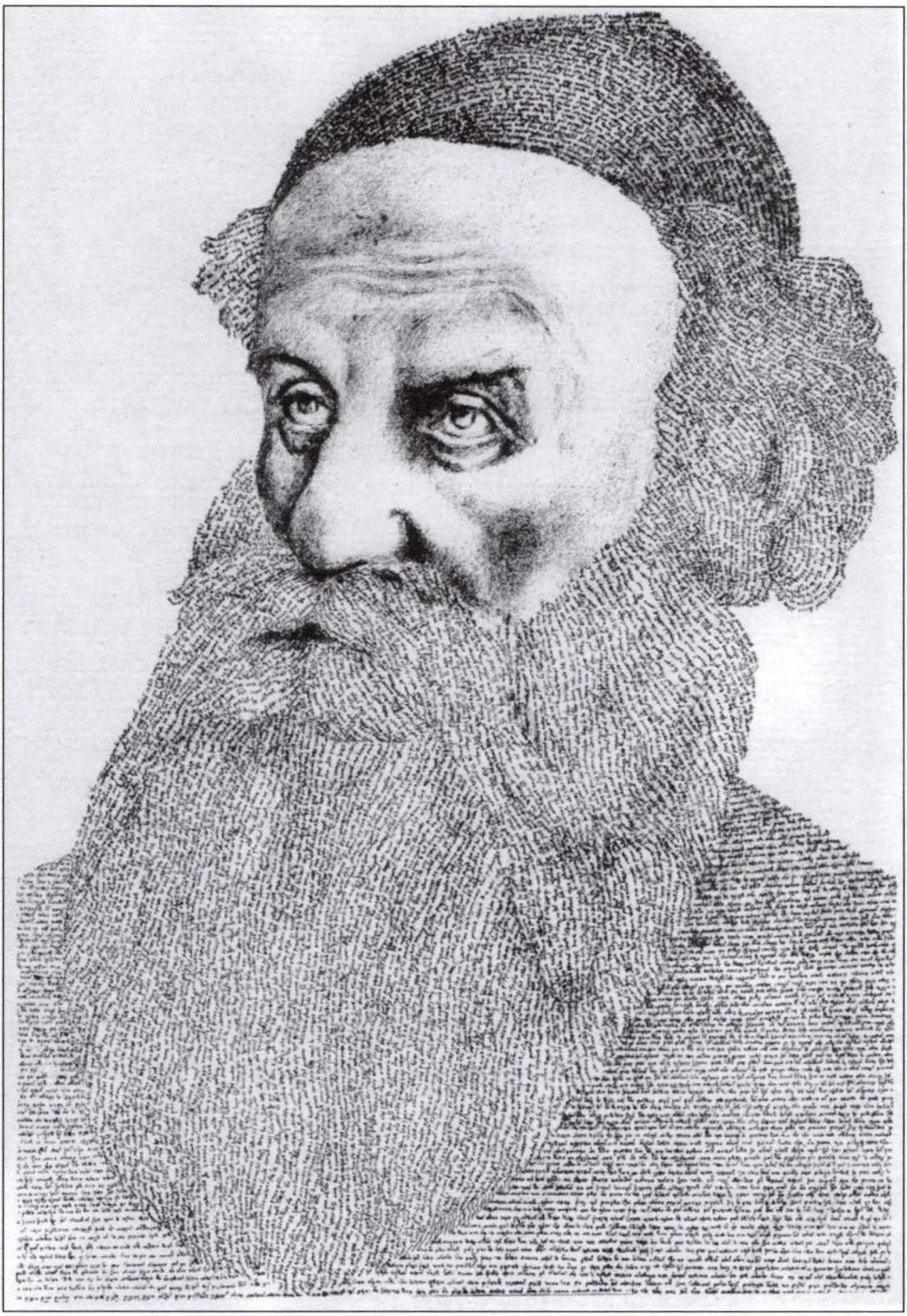

ולזכות הוריהם ומשפחתם

הרה"ח ר' יוסף יצחק ורעיתו מרת **שירה דבורה** שיחיו **אבצן**

הרה"ח ר' **בן ציון הכהן** ורעיתו מרת **מוסיא** שיחיו **סטאק**

מרת שמחה ברכה תחי' גיטלין

תמונת פני כ"ק אדמו"ר הזקן זי"ע, מעשי אומן, עשוי' מאותיות ספר התניא

נכתב על ידי נתנאל חזן ונדפס בWashington ,D.C. בשנת ה'תרפ"ה (1924)

ושוב נעשו צילומים ממנו כמה פעמים, התמונה כולל ספר התניא פרקים א' - כ"ט.

(ציור כעין זה עשה התמים שמואל גרינברג תלמיד ישיבת תומכי תמימים בווארשא, וציורו הי' למראה כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ)

הקדמה

גילוי התניא

תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב, התורה שקיבל משה מסיני, מסרה ליהושע ויהושע לזקנים, וכה נמסרה התורה מדור לדור מרב לתלמיד, מאב לבן, דור דור ודורשיו, ובכל דור נתוספו חידושי תורה על ידי מאורי ישראל ששתל הקדוש ברוך הוא בכל דור ודור.

גופא דאורייתא ונשמתא דאורייתא, שני חלקים של תורה אחת הם, גופא דאורייתא הם המה הלכות התורה וטעמיהם המבוארים בש"ס ופוסקים, נמסרו בגלוי ולכל שכבת העם, ונשמתא דאורייתא, פנימיות התורה וספר היסוד שלה ספר הזהר "היה גנוז בימיהם" – כדברי בעל התניא באגרת הקודש (סימן כו) – "וגם כל חכמת הקבלה היתה נסתרה בימיהם ונעלמה מכל תלמידי חכמים כ"א ליחידי סגולה ואף גם זאת בהצנע לכת ולא ברבים כדאיתא בגמרא".

ובנוגע לדורותינו כותב:

"כמו שכתב האריז"ל, דדוקא בדורות אלו האחרונים מותר ומצוה לגלות זאת החכמה".

ולמה באמת דוקא בדורות אלו מותר ומצוה לגלות זאת החכמה, על כך בא מענה כ"ק אדמו"ר הרש"ב מליובאוויטש נ"ע:

"כי דורות הראשונים לא היו צריכים לזה כי היו צדיקים גמורים ומצד עצם מעלת נשמתם שהיו ממדריגות גבוהות הי' בהם אהבה ויראה אמיתית ולמדו תורה לשמה ולא הי' נצרך להם גילוי פנימיות התורה וכבוד אלקים הסתר דבר וכו'.

אבל בדורות האחרונים שאינם נשמות גבוהות כל כך ונתמעטו הלבבות כו' לזאת מצוה לגלות [זאת החכמה] ודור אחר דור מוכרח יותר ענין

התגלות פנימיות התורה לידע את ה' ושיהי' בחי' אהבה ויראה כו'"[1].

"וכן הוא בזמן הגלות דור אחר דור, הנה בכדי להאיר החשך הגס צריך להיות אור גדול יותר"[2].

מלבד זאת מבואר בכמה מקורות[3], אשר התגלות אור החסידות הוא חלק מהתנוצצות אורו של משיח דלעתיד לבוא, דכשם שלפני השבת יש מצוה לטעום ממאכלי שבת, כך לפני הגילוי של יום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים, בעמדינו בסמיכות לשבת זו, יש טעימה מעונג השבת דלעתיד.

בדברי תלמידו של רבינו בעל התניא, הוא הרה"ק רבי אהרן מסטראשעלע זי"ע, מובא סדר השתלשלות הענינים בפרטיות:

... הגם שהמקובלים זכרונם לברכה גילו החכמה הזאת ... ועיקר הגילוי הוא **בזוהר הקדוש**, ובכתבי **האר"י ז"ל** אשר גילה תעלומות חכמה ... ואף על פי כן הסתיר זה בכמה הסתרות כמו חידות ומשלים וחתומים באלף עזקאן ... אלא ודאי היתה כוונתו הקדושה על ביאור דבריו הקדושים בדורות האלו ... שהעיר ה' את **אור ישראל וקדושו**, הלא הוא עיר וקדיש מן שמיא נחית, **הקדוש האלקי מורנו הרב ישראל בעל שם טוב ז"ל**. והוא התחיל לבאר דבריו הקדושים ברוח קדשו אשר הופיע עליו מן השמים ...[4].

ואחרי פטירת הבעש"ט נתפשט האור על ידי תלמידיו הקדושים לתלמידיהם, כפי שממשיך הרה"ק רבי אהרן מסטראשעלע זי"ע:

[והבעש"ט] עשה אזנים לקופה, לקרב אל השכל במציאות טעם ודעת שיהיה קצת תפיסה והבנה, בכדי שיהיה יכול העובד לעבוד עבודתו תמה על פי ביאור דברים הקדושים האלו ולהיות נתפס יחודו יתברך בלב כל אחד ואחד..., כאשר היו דבריו נשמעים לתלמידיו הקדושים גאוני הזמן קדושי עליון נשמתם עדן, אשר קבלו את אור תורתו הקדושה, והם זכרונם לברכה השפיעו גם כן ברוח קדשם לתלמידיהם ברוח שכל ובינה, לבאר דבריו הקדושים המאירים כספירים[5].

---

1) קונטרס עץ החיים להרש"ב עמ' 42.
2) שם (עמ' 84).
3) ראה לקוטי שיחות חלק טו עמוד 282 וחלק כ עמוד 172 ובמקורות שנסמנו שם.
4) בהקדמה לספרו שערי היחוד והאמונה.
5) הקדמה הנ"ל.

אחרי הסתלקות הבעש"ט בחג השבועות שנת תק"כ מילא מקומו הרה"ק רבי דובער זי"ע המגיד הגדול ממעזריטש[6].

בחיי הבעש"ט ותלמידו המגיד היתה תורת החסידות תורה שבעל פה, כי ספרי חסידות לא ראו עדיין אור הדפוס, ורק כמה שנים אחרי הסתלקות המגיד ממעזריטש זי"ע בי"ט כסלו תקל"ג התחילו תלמידיהם להדפיס ספרי חסידות שבהם הפיצו את היסודות הגדולים שחידש הבעש"ט.

ובמשך כחמש ועשרים שנה מאת פטירת המגיד ממעזריטש זי"ע כבר יצאו לאור ספרי חסידות[7], ליקוטים של תורת הבעש"ט, ושל המגיד הגדול ממעזריטש זי"ע ושל תלמידיהם.

בשנת תקנ"ז יצא לאור בפעם הראשונה הספר הקדוש לקוטי אמרים תניא, מיוחד מבין ספרי החסידות, "מן הנחוצים ביותר, וכאשר באמת ראינו שהספר הק' הלזה נתהוה לספר יסוד ללמוד בו את תורת הבעש"ט, ובדורות הקדומים למדוהו באופן תמידי בכל מקומות החסידות[8]".

הגה"צ מוהר"ר שמעון ישראל פאזען אב"ד שאפראן זצ"ל כותב באחד ממכתביו:

"ומה ששאלת אודות ספר הקדוש תניא הנקרא לקוטי אמרים, הנה ספר קדוש זה הוא תועלת גדול לכל השגת תורת החסידות וספר קדוש זה הוא מקובל אצל כל החסידים"[9].

יחודו הוא בזה, אשר הוא ספר כללי לבאר דרך עבודה בכללות עבודת ה', ומתחלה נכתב כמענה על שאלות בעבודת ה', ואינו כשאר ספרי בעל התניא או כשאר ספרי גדולי הצדיקים בדורות הראשונים של התפשטות החסידות שהם התורות שנאמרו על ידי הצדיקים בזמנים מיוחדים לפני

---

6) ואף גדולי תלמידי הבעש"ט כבעל התולדות יעקב יוסף היו נוסעים להמגיד.

7) צוואת הריב"ש יצא לאור לראשונה בשנת תקנ"ג ובשנת תקנ"ד בלבוב.
הספר מגיד דבריו ליעקב של המגיד ממעזריטש נדפס בקארעץ בשנת תקמ"א.
ספרי הרה"ק ר' יעקב יוסף מפולנאה, תולדות יעקב יוסף בשנת תק"מ קארעץ, צפנת פענח יצא לאור בקארעץ בשנת תקמ"ב,
הספר הקדוש נועם אלימלך נדפס בלבוב בשנת תקמ"ח. סידור התפלה של הר' שבתי מראשקוב בקארעץ בשנת תקנ"ד ושל ר' אשר מרגליות בלבוב בשנת תקמ"ח.
וכן יצא לאור עוד כמה ספרים בשנים ההם, (על פי "רשימת סטפנסקי לספרי חסידות 1780-1880", תשע"ב).

8) לקוטי אורות להר' משה וואלפסאן בפתיחה עמ' ג.

9) תורת אל"ף, ח"ב מכתבים דף יד.

קהל ועדה, בשעת עריכת השולחות או בזמנים אחרים, כפי מנהגי הצדיקים די בכל אתר ואתר, זה בכה וזה בכה.

"אמנם ספר התניא יש לו מעלה יתירה בזה, שלא נכתב על סדר הפרשיות כשאר הספרים הקדושים, רק הוא מסודר בסדר מתחלתו עד סופו להסביר תורת הבעש"ט, שמניח את היסודות ובונה עליהם עד שבסופו ערוך לפני הלומד בנין מפואר של תורת הבעש"ט. אשרי מי שזוכה ללמוד ספר הזה, ובודאי יעשה שינוי בכל חייו ובכל עבודתו – עבודת ה'. ועוד יותר שהידיעות שיקבל על ידי לימוד זה, יהיו למפתח ללמוד ספרים אחרים אשר עד עכשיו היו כסגורים לפניו[10]."

שמו הקדוש של רבינו בעל התניא היה שניאור זלמן, וידוע מה שמסרו זקני החסידים בשם הבעש"ט זי"ע שמו "שניאור" – שני אור – שני אורות, הוא יאיר בתורת הנגלה ובתורת הנסתר.

ואף ספר התניא כלול משני אורות אלו אור תורת הנגלה ואור תורת הנסתר, ואדרבה מצינו שבעל התניא העמיד מיד בתחלת ספרו לקוטי אמרים מאמר חז"ל שנמצא בתלמוד בבלי בנגלה דתורה, "תניא בסוף פרק ג' דנדה ...", כי הנקודה שממנה יוצא בנינו המפואר של מחברו בביאור ענין ירידת הנשמה למטה ותכליתה, מיוסד על אדני התלמוד, ואדרבה על שם ברייתא זו נקרא הספר בשם "תניא"[11].

ספר התניא הוא ספר היסוד של החסידות החב"דית עד שמכונה בפי אדמו"רי חב"ד בשם "תורה שבכתב של חסידות", אבל בעת ובעונה אחת הנה ספר התניא הוא גם אחד מספרי היסוד של החסידות הכללית.

בספר שלפנינו נשתדל ללקט ולקבץ ממקורות שונים פרטים רבים אודות ספר התניא ותולדותיו מהתחלת יצירתו ועד התפשטותו בזמנינו כמאתיים שנה לאחר הדפסתו.

10) שם עמ' טו.

11) הערת הרה"ח ר' ניסן מינדל ע"ה בתרגומו לתניא עמ' יד, (וידוע שכמה ענינים בתרגומו הוגהו על ידי כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע).

ספר התניא
הוא קטורת
לכל המגפות
הרוחניות
דעקבות
משיחא

הרה"ק ר' יהודה ליב הכהן
(מגדולי תלמידי המגיד)
בעת הסכמתו
לספר התניא

תולדות
ספר התניא

כתיבתו, הדפסתו, התפשטותו

פרק ראשון

בעל התניא

הוד כ"ק אדמו"ר, רבינו הגדול רבי שניאור זלמן מליאדי זצוק"ל, זכותו יגן עלינו ועל כל ישראל, נודע ביהודה ובישראל גדול שמו, בכמה שמות וכינויים: בפי רבים נקרא בשם "הרב מלאדי" או "הרב" סתם[12]. אצל חסידי חב"ד נקרא "אדמו"ר הזקן" או באידיש "דער אלטער רבי". ובפי הכל מפורסם השם "בעל התניא" (או בקיצור "התניא") על שם ספרו הגדול המיוחד במינו, העומד בשורה הראשונה בין ספרי היסוד של תורת החסידות בכלל, וחסידות חב"ד בפרט.

ספר סופר וסיפור

על הכתוב "אנכי ה' אלקיך"[13] הפותח את עשרת הדברות אמרו חז"ל[14]: "'אנכי' נוטריקון 'אנא נפשי כתבית יהבית'". ופירשו בספרי חסידות[15] דהיינו שהקב"ה "הכתיב" ונתן את עצמו, כביכול, בתורה. ומאחר ש"צדיקים דומין לבוראן"[16], גם רבינו בעל התניא "הכתיב את עצמו" בספרו, ועל כן במידה מסוימת סיפורו של ספר ה'תניא' הוא סיפורו של בעל התניא עצמו[17].

---

12) ב'ראשי פרקים מתולדות רבנו הזקן' הנדפס בסוף ספר ה'תניא' מהדורת קה"ת: "בחג הבר מצוה תארוהו גאוני הדור בשם 'רב תנא הוא ופליג'." וכעי"ז בשו"ת דברי נחמיה יו"ד ריש סי' א.

13) שמות כ, ב. ואתחנן ה, ו.

14) שבת קה, א (לגירסת הע"י).

15) תורת מנחם תשמ"ו ח"א עמ' 678. ועוד

16) ב"ר פס"ז, ח.

17) להעיר מתורת מנחם תש"ל ח"א, שיחת י"ט כסלו אות ג, אודות הדיבור על המאסר והגאולה של רבינו: אע"פ שהלשון הוא שזהו המאסר והגאולה של אדמו"ר הזקן, ברם הפנימיות והנקודה שבדבר היא המאסר והגאולה של שיטת אדמו"ר הזקן. אלא שאי אפשר לחלק ביניהם, כי אדמו"ר הזקן ושיטתו אחד הם שהרי לא מדובר ביהודי שבזמן מן הזמנים למד וחי על פי שיטה, אלא ביהודי שחידש את השיטה, ושיטה זו נעשתה כל המציאות שלו. לא היה אף רגע במחשבה דיבור ומעשה שלו שלא היה חדור בשיטה זו כפי שבאה בצורה של יהודי חי!

וכשם שיש ענין גדול ונשגב בראיית פני הצדיק,[18] למרות שאין כל אדם זוכה לראות בפניו הקדושים של הצדיק את פנימיות מהותו ועומק גדולתו וצדקתו, כך בוודאי יש ענין גדול ונעלה להכיר ולדעת גם את אמרות הצדיקים וסיפורי החסידים מסביב ("דער אַרום") של הספרים שבהם נתנו הצדיקים את עצמותם – "וואָס זיי האָבן זיך אַריינגעשטעלט אין דעם"[19]. על כן, נוסף על הלימוד בספר התניא עצמו על מנת לשמור ולעשות ולקיים את הכתוב בו, שזהו עיקר מטרת חיבור הספר, ראוי לעסוק גם בסיפורו של הספר: מהו סדר כתיבתו, הטעם שהובא לדפוס, אופן פרסומו וסדר התפשטותו בתפוצות ישראל מאז שנכתב ונדפס בפעם הראשונה ועד היום הזה.

ולכן, נפתח באי אלו ציונים בתולדות רבינו, בפרט בענינים השייכים יותר לספר התניא.

ימי עלומיו

הרב הקדוש רבי שניאור זלמן מליאדי, נולד ביום הרביעי ח"י אלול בשנת קה"ת[20] בעיר ליאזני, לאביו הרה"ק רבי ברוך זצ"ל, מגזע הגאון הקדוש יהודה ליואי – המהר"ל מפראג זי"ע שהי'[21] "מגזע הגאונים המיוחסים לדוד בן ישי" אביו הרה"ק רבי ברוך היה מבני החברה קדישא שבעיר, ובאותה חברה נמנו ראשי ונכבדי העדה.

בהיות רבינו בן י"ב שנים, לקח לו אביו לרב את הרה"ק רבי ישששכר בער זלה"ה, המגיד מישרים דק"ק ליובאוויטש. אך לאחר תקופה שרבי ישששכר בער למד עמו, נבהל ונשתומם מגודל חריפותו ובקיאותו של העילוי הצעיר שלפניו, וחזר לאביו ואמר שאינו יכול ללמד עוד עם בנו שכן אין הוא צריך לרב. מאז היה לומד בעצמו בשקידה נפלאה יומם ולילה ושמו הטוב יצא למרחוק.

בהגיע רבינו לפרקו נשא את זוגתו הרבנית מרת סטערנא בת הנגיד הנכבד ר' יהודא ליב סג"ל מוויטעבסק. אחר נישואיו היה סמוך על שולחן

---

18) צוואת הריב"ש סי' נ במהדורת קה"ת.

19) שיחות קודש תשי"ג עמ' 139. תשי"ד עמ' ריז.

20) שיחות כ"ק אדמו"ר הריי"צ מליובאוויטש נ"ע בספר השיחות תש"ה עמ' 122, ובכמה מקומות.

21) ראה שלשלת היחס בתחילת קובץ "היום יום".

דף מסידור שער השמים גוף כתי"ק של השל"ה הקדוש

" ... סדר עבודת רבינו ... היה על פי סדר השל"ה הקדוש וכוונתיו בספרו השל"ה וסידורו שער השמים" [בית רבין]. עד שקראו לרבינו "א של"ה איד"

וידוע שספרי השל"ה הקדוש הם מהספרים היסודיים שעליהם יסד רבינו את דרכו בספר התניא.

חותנו כמה שנים.

בבית חותנו המשיך ללמוד, והוסיף שקידה על שקידתו בתורה הקדושה, והתעמק בדבקות גדולה בעבודה שבלב זו תפלה ובהתבטלות החושים. סדר עבודתו אז היה על פי סדר השל"ה הקדוש וכוונותיו בספרו של"ה וסידורו 'שער השמים'.[22]

בצעירותו הושפע במיוחד מספרי שני מאורי ישראל מדורות שקדמו לו, הלא הם: ספרי זקנו המהר"ל מפראג אשר בהם עמל ויגע הרבה[23], וספרי השל"ה הקדוש אשר בדרך עבודתו דרך רבינו בימים ההם, עד שהיה נחשב "אַ של"ה איד"[24]. בתקופה ההיא – כפי שסיפר כ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע – התחילו להתגלות אצל רבינו הניצנים הראשונים של תורת חסידות חב"ד. וכן מקובל בקהל חסידים שדברי רבינו בשער ספר התניא אשר הספר "מלוקט מפי ספרים ומפי סופרים" – הנה "ספרים" היינו ספרי המהר"ל והשל"ה הקדוש[25].

ההתקרבות למגיד

בהקדמה ל'שולחן ערוך' רבינו מתארים בניו הקדושים את ימי עלומיו ואת התקרבותו למגיד הגדול ממעזריטש:

"כאשר היותו בן עשרים לרדוף לדעת את ה' כפי עומק תבונתו ורוחב דעתו ... לא מצא בכל עיונו כדי המספיק למלאות כל עמקי משאלותיו ובפרט בידיעת סתרי התורה וסודותיה ...

מאת ה' היתה לו זאת ... לכתת רגליו ולעלות לפני ולפנים להיכל קדשו של האי סבא קדישא, אור עולם מופת הדור הגאון האלקי החריף, מורינו ורבינו דוב בער נ"ע מגיד מישרים דקהילא קדישא מיזעריטש, אשר רוח ה' הופיע עליו כנודע ומפורסם. שמה מצא מרגוע לנפשו והשביע בצחצחות נפשו ואכל מעץ החיים ...".

רבו הגדול, המגיד ממעזריטש, קבלו באהבה וחבה וקרבו מאד, ואף הושיבו ללמוד עם בנו יקירו הרה"ק ר' אברהם נ"ע. ולעת מן העתים, כאשר

---

22) בית רבי א, א-ב.

23) ספר השיחות קיץ ה'ש"ת עמ' 78.

24) ספר השיחות ה'תש"ז עמ' 123

25) אגרות קודש כ"ק אדמו"ר זי"ע חלק יז, עמ' צב. שיעורים בספר התניא מאת הרב יוסף ווייְנבערג ע"ה, בהקדמה.

דפוס ראשון של ספר נתיבות עולם של המהר"ל מפראג זצ"ל, ▼
ראשית שלשלת יחוסו של רבינו
וספריו הקדושים הם מהספרים היסודיים שעליהם יסד רבינו את דרכו בספר התניא

רבו הגדול היה לומד עם בנו יקירו, היה מצרף אליהם גם את רבינו, עד שרבו המגיד גילה לו סתרי חכמתו[26].

וכבודו היה יקר מאד בעיני רבו, וכפי שהעיד ידידו ומחותנו של רבינו, הרה"ק רבי לוי יצחק מבארדיטשוב זי"ע:

"... את זה אני מעיד בעדות גמורה שמאד היה יקר כבוד הרב מחותני הגאון נ"י בעיני מורנו נ"ע עד אין שיעור, והיה מפליג אותו תמיד עד אין שיעור מאד"[27].

בעת ההיא הטיל עליו מורו ורבו המגיד זי"ע לחבר את חיבור ה'שלחן ערוך', וכמו שבני רבינו כותבים בהמשך הקדמתם:

"... משמיא אסכימו על ידי' דהרב הקדוש [המגיד] הנ"ל לחפוש בחפש מחופש בתלמידיו למצוא איש אשר רוח אלקים בו להבין ולהורות הלכה ברורה מתון ומסיק אליבא דהלכתא הלכות בטעמיהן, לעשות מלאכה זו על סדר השו"ע אורח חיים ויורה דעה שהן הדינים הנצרכים, שלהן מצות קדימה על השאר, ולסדר כל פסקי דינים הבאים בשולחן ערוך ובכל האחרונים בלשון צח ומילתא בטעמא.

ויבחר בכבוד אאמו"ר [רבנו הזקן] ז"ל אשר בו בזמנו היה מלא וגדוש מים התלמוד והפוסקים, והפציר בו עד בוש, ואמר לו אין נבון וחכם כמוך לירד לעומקה של הלכה לעשות מלאכה זו, מלאכת הקודש, להוציא לאור תמצית ופנימות טעמי ההלכות הנזכרים בכל דברי הראשונים והאחרונים זקוקים שבעתיים, כל דבר על אופניו בלי בלבול ותערובות, ופסק ההלכה המתברר ויוצא מדברי כל הפוסקים עד חכמי זמנינו.

"והיתה התחלתו בהיותו יושב בשבת תחכמוני במקום תחנות של הרב הקדוש הנ"ל, שם הואיל באר את התורה ..."[28]

---

26) בית רבי ב, ב.

27) אגרות בעל התניא ובני דורו עמ' קעב.

28) אודות ספרי כ"ק אדמו"ר הזקן כותב כ"ק אדמו"ר זי"ע באחד ממכתביו (אגרות קודש ח"ב עמ' קא) לגבי ההיקף הגדול של ספריו, שאם רק מציינים לרשימת הספרים של רבינו בהם נמצא "נוסח (בדיוק כל תיבה ותיבה) של 'סידור' התפלה, 'לוח ברכת הנהנין' (בהלכות ברכות המסורות לכל וכתובות בסגנון המתאים לזה), 'שולחן ערוך' (ובפרט הלכות נדה ו'קונטרס אחרון'), 'תניא' (שבחלקו הראשון והשלישי יכול לשמש, בעיני בעלי המוסר, למופת לספרי מוסר. חלק ב דוגמא לחקירה. חלק ד – לאהבת ישראל), 'תורה אור' ו'לקוטי תורה' (שיטתו בחב"ד), 'קונטרס אחרון' שב'תניא' ולשון כ"ק אדמו"ר נ"ע בעצמו שב'תורה אור' (קבלה) – הנה רשימה כזו עם ביאור קצר ע"ד הנ"ל, למרות יבשותה מכרזת היא ואומרת: הנה איש פלאות!"

הסתלקות המגיד ותקופת אניפאלי

זמן קצר לפני הסתלקותו, העתיק רבו המגיד ממעזריטש זי"ע את מושבו לעיר אניפאלי, שם נסתלק ביום י"ט כסלו תקל"ג ושם מנו"כ.

גם אחר הסתלקות המגיד, כאשר רוב התלמידים נסעו איש איש למקומו, נשאר רבינו זמן מה באניפאלי ולמד עוד מהרה"ק ר' אברהם בן הרב המגיד נ"ע, והיה שם עם חבריו הרה"ק רבי זוסיא והרה"ק רבי יהודא ליב הכהן נ"ע שהיתה ביניהם אהבה וחיבה יתירה[29].

גם כאשר רבינו נסע לביתו, לא התנהג כאדמו"ר כל ימי היות הרה"ק רבי מנחם מענדל מוויטעבסק במדינת רוסיא, ואף היה נוסע אליו להאראדאק להסתופף בצלו[30].

נסיעת הרמ"מ מוויטעבסק לארץ הקודש

בשנת תקל"ז, בחודש אדר, יצאה לדרכה שיירה גדולה של חסידים ואנשי מעשה בראשות הרה"ק ר' מנחם מענדל מוויטעבסק נ"ע, כשפניהם מועדות לארץ הקודש תובב"א. בעת ההיא הצטרף גם רבינו עמהם, ודעתו כדעתם להתיישב בארץ ולחונן עפרה. אך בהגיע המסע לעיר מאהליב, חזקו עליו דברי הרבנים והחסידים להשאר במדינת רוסיא הלבנה להיות להם לעיניים, עד שהוכרח למלאות בקשתם[31].

אך בכל זאת עדיין לא קיבל עליו אז את עול האדמו"רות[32], ונשאר במאהליב[33] וישב על התורה ועל העבודה, יומם ולילה לא פסק פומיה מגירסא, וחזר על כל התלמוד בעמידה[34].

בעת ההיא נשארה עדת החסידים ברוסיא הלבנה כצאן בלי רועה, לכן החליטו לשלוח אליו אנשים למאהליב, להזמינו לבוא אליהם להיות להם

(ומאז כתיבת איגרת זו יצאו לאור עוד עשרות ספרים כרכים מתורתו של רבינו הזקן הן בנגלה והן בחסידות, ובהם - כעשרים כרכים בסדרת 'מאמרי אדמו"ר הזקן', 'שאלות ותשובות', 'אגרות קודש' ועוד).

29) בית רבי (ה, ב).

30) בית רבי (ה, ב – ו, א).

31) בית רבי (יב).

32) בית רבי (ה, ב).

33) היינו מאהליב על הדיענסטער – מאהליב פאדאלסק, כיום במערב אוקראינא.

34) בית רבי (יב, א) והקדמת בני רבינו לשו"ע.

לרועה נאמן. בתחילה לא רצה רבינו לשמוע מזה, וסירב בתוקף לנסוע עמהם, אך כאשר הפצירו בו מאד ואמרו שבשום אופן לא יניחוהו להשאר במאהליב, הוכרח לעבור על דעתו והסכים לנסוע עמהם. אז עבר לעיר מולדתו לאזני, התיישב שם ונתקבל לרב ומו"ץ. בהיותו שם היה מפקח בעניני אנ"ש שבארץ רוסיא הלבנה ובתיקון המעמדות עבור רבותינו שבארץ הקודש.[35] אתו עמו היו הרה"ק ר' ישראל פאלאצקער[36] והרה"ק ר' יששכר בער מגיד מישרים דליובאוויטש, שהיו לו לעזר בזה.[37] בעת ההיא פנו הרה"ק רבי מנחם מענדל מוויטעבסק והרה"ק רבי אברהם מקאליסק ממקומם בארה"ק אל אנ"ש שבחו"ל שיפנו אל ה"חוט המשולש" בכל שאלותיהם ויאירו עיניהם ויפשטו ספקותיהם. וכפי שכותבים במכתבם מיום ד' אדר תקמ"ב:

> "והנה בעז"ה כעת עמכם גדולים חקרי לב, חכמי חרשים ונבוני לחשים, גדולי העצה, מפורסמים בתורה ויראת ה' כל ימיהם, חריפים ושנונים וותיקים ותמימים, ה"ה הרב המגיד החסיד ומפורסם בתורה וביראה, איש אלקי קדוש יאמר לו כבוד מוהר"ר ישראל פאליצקר ה' ישמרהו, וכבוד הרב מוהר"ר ישכר בער סג"ל, מ"מ דק' לובאוויטש, וכבוד הרב מוהר"ר שניאור זלמן נ"י, ה' ישמרם ויהי שמם לעולם, והחוט המשולש וכו', אשר בעז"ה בידם טובם מרב טוב הגנוז והצפון להאיר עיניהם ולהחיותם, ועצתם אמונה ופעולתם אמת ..."[38]

אך בכל זאת לא רצה לקבל עליו את הנשיאות[39],

אך רבותינו שבארץ הקודש, הרה"ק רבי מנחם מענדל מוויטעבסק נ"ע והרה"ק רבי אברהם מקאליסק נ"ע, לא הסכימו שיביאו ממרחק לחמם[40], וזרזו אותם שיקבלו עליהם את רבינו לרב מנהיג ומורה דרך.

---

35) בערך בשנת תקמ"ג, כמובן מדברי רבינו בעדותו בשנת תקנ"ט שעכשיו הוא בלאזניא בערך ט"ו שנים ויותר. וכן עולה גם ממכתבי אדמו"ר האמצעי שאור תורת אביו הופיע עליהם כמו שלשים שנה, היינו משנת תקמ"ג עד הסתלקותו בשנת תקע"ג (עי' בדברי הרב שלום דובער לוין במבוא לאגרות קודש אדמו"ר הזקן עמ' 42).

36) שבעת ההיא כבר שב מארץ הקודש לחוץ לארץ.

37) בית רבי יב, א – ב.

38) אגרות קודש אדמו"ר הזקן נספח 1, עמ' תפה. פרי הארץ, חלק המכתבים, מכתב ה.

39) בית רבי יב, א – ב.

40) גם באותו מכתב משנת תקמ"ב המובא לעיל, כבר גילו הרה"ק מוויטעבסק וקאליסק את התנגדותם לזה: "ועצתנו היעוצה שלא ירעישו את העולם במס"ע ומריבה לנסוע למקומות רחוקים לבלות ימיהם בביטול תורה ותפלה, כי הדרך ממעטת את השם וד"ל."

גם לרבינו הרבו הרבנים במכתבי בקשה שיקבל עליו עול הנהגת אנ"ש, הוא דוקא ולא אחר[41], כי "מי כמוהו מורה...", "פתח פיך ויאירו דבריך...".

ועל פי בקשת וציווי הרבנים בטלו חסידים אלו דעתם ורצונם, ואנ"ש קבלו את רבינו לרב, וגם רבינו נעתר להם לקבל עול הנהגתם, להורות להם הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון, על פי דרך הקודש שסללו רבותיו הקדושים.[42]

---

41) הנהגת ה"חוט המשולש" נתבטלה אחר זמן קצר, בין השנים תקמ"ב-תקמ"ד, כאשר כפי הנראה נפטר הרה"ק רבי ישראל מפאלאצק זי"ע בעת ההיא. גם הרה"ק רבי ישכר בער זי"ע הכיר במשך איזו שנים בגדולת רבינו, וכפף ראשו לפניו להיות תלמידו, ראה בית רבי (טו, ב) ותולדות חב"ד בארץ הקודש (עמ' י-יא).

42) בית רבי יב, ב.

וכה כותב הרה"ק רבי מנחם מענדל מוויטעבסק זי"ע בשנת תקמ"ח, במכתבו האחרון לפני פטירתו, בו מזרז את החסידים שבחוץ לארץ לקבל את רבינו לרב ומנהיג עליהם:

"ואותו משחנו להיות מורה צדק במדינתכם, שלא תהיה עדת ה' כצאן אשר אין להם רועה. ואלמלא הוא רצו ליתן ראש אחר עליהם ... יודע אני ומכיר את כל החסידים שבמדינתם לטוב ולמוטב, כי לא מכל אדם יכולים לקבל ... חששנו מאד אשר לא ידעון לשונו, ודרך צדיקים אשר יקבלו עליהם לא ידעו ולא יבינו[43] ... לזאת אמרנו שום ישימו עליהם מקרב אחיהם כמוהם, הוא כבוד הרב חביב' הנ"ל."[44]

כאשר קיבל רבינו על עצמו את עול הנשיאות של עדת החסידים ברוסיא הלבנה, התחיל לגלות ולבאר דברים עמוקים שבסתרי תורה וענינים גבוהים העומדים ברומו של עולם. חסידים רבים, מיחידי סגולה עד פשוטי העם, התחילו לנהור אליו מכל עבר ופינה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו, להסתופף בצלו ולשתות בצמא דברי קדשו, דברי אלקים חיים[45].

"מה רוצים ממני"

גם אחר שרבינו כבר קיבל על עצמו את הנשיאות, ונהרו אליו המונים להקשיב לכל הגה היוצא מפיו הקדוש, ראה את עצמו רק כתלמיד הדולה ומשקה מתורת רבו הגדול, כאילו לית ליה מגרמיה כלום.

וכמו שמסופר ב'בית רבי': "שמענו שכשבא רבינו ללאזני והתחילו לנסוע אליו, ראה רבינו דרך החלון שנוסעים המונים המונים, ונפל לארץ והתחיל להתגולל וצעק בקול: 'מה רוצים ממני?', 'מה נוסעים אלי?' 'מה ראו בי?' כו'. ונכנסה היא – היינו הרבנית – אליו ואמרה, 'לא אליך הם נוסעים, כי אם כאשר שאתה היית אצל הרב המגיד נ"ע, על כן מבקשים אותם שתספר להם מה ששמעת ממנו.' אמר לה רבינו: 'אם רק זאת מבקשים, אמלא בקשתם'"[46].

---

43) כשכוונתו על צדיק מצדיקי פולין שהיתה דרכם שונה מדרכי צדיקי רוסיא הלבנה. כאשר הוכיח הרשד"ב לוין במבוא לאגרות קודש אדמו"ר הזקן עמ' 45. ועיין שם עמ' 43 ואילך עוד פרטים על השתלשלות הדברים.

44) אגרות קודש אדמו"ר הזקן נספח 9, עמ' תצ. פרי הארץ, חלק המכתבים, מכתב כד.

45) בית רבי יב, ב.

46) בית רבי נה, א.

דברי העדות

מן הענין להביא כאן, בדברינו אודות תולדות רבינו, כמה קטעי תולדות מתוך ה'דברי העדות' שכתב רבינו בעצמו בעת מאסרו הראשון בתור מענה על שאלות החוקרים[47], וזל"ק:

"נולדתי בלאוזנע, והייתי שם עד שהייתי בן ט"ו או ט"ז שנה, ונשאתי אשה בויטעפסק והייתי שם ערך י"ז שנים. ואחר כך הייתי בהראדאק כשתי שנים, ועכשיו אני בלאוזנע ערך ט"ו שנים ויותר[48] ...

" ... בהיותי בן עשרים שנה בערך, במשך זמן שהייתי בויטעפסק, נסעתי משם למעזריטש, והתחלתי שם ללמוד קבלה אצל הרב מ' בער זללה"ה . . ומאז אני לומד בעצמי מספרים רבים ונכבדים ממקובלים ראשונים ואחרונים כפי שכלי ובינתי"[49].

וממשיך שבימי שבתו בליאזנא כמגיד מישרים, היה מנהגו לדרוש לפני קהל עדתו להדריכם בדרך ה' כיד ה' הטובה עליו, ומתאר את הסגנון של הדרשות:

"... סגנון הדרשות שאני אומר לעם רובא דרובא הם על דרך הפשוט והנגלה, כדי שיבינו כל השומעים באר היטב. רק לפעמים דרך מקרה אני אומר איזה דבר קל מחכמת הקבלה, מה שאפשר להבין ולהסביר למי שלמד קצת בספרי קבלה המצויים ביד הכל, והיינו מה שמגיע מזה איזה תועלת לאהבה את ה' ולירא אותו, ולשמור מצותיו ולהתפלל בכוונה מעומקא דליבא."[50]

ורבינו מפרט שדרשותיו הם בענין התפילה וז"ל:

"ככה הוא ממש אצלנו עכשיו, שנתרבו קצת הרוצים להתפלל בכוונה כנ"ל, וצריכים לשמוע דברי מוסר הרבה השייכים לתפלה, ומענין גדולת הבורא וחסדיו כנ"ל, ולכן ניתוספו עכשיו מגידים... שבאמת אין מחדשים דברים חדשים ח"ו, רק מה שבוררים ומלקטים ומבינים מהספרים... דברי

---

47) בשנת תקנ"ט, ונדפס לראשונה בשנת תשנ"ט. המראי מקומות דלהלן, כפי שנדפסו באגרות קודש אדמו"ר הזקן מהדורת תשע"ב.

48) אגרות קודש אדמו"ר הזקן אגרת נח, אות יד עמ' ריט.

49) אגרות קודש אדמו"ר הזקן אגרת נח, אות טז עמ' רכא.

50) שם אות טז.

מוסר השייכים לתפלה, וענין גדולת הבורא, וענין האהבה ויראת ה', ופירוש התפלה בהרחבת הביאור בכמה אופנים המבוארים בספרים קדמונים ..."[51]

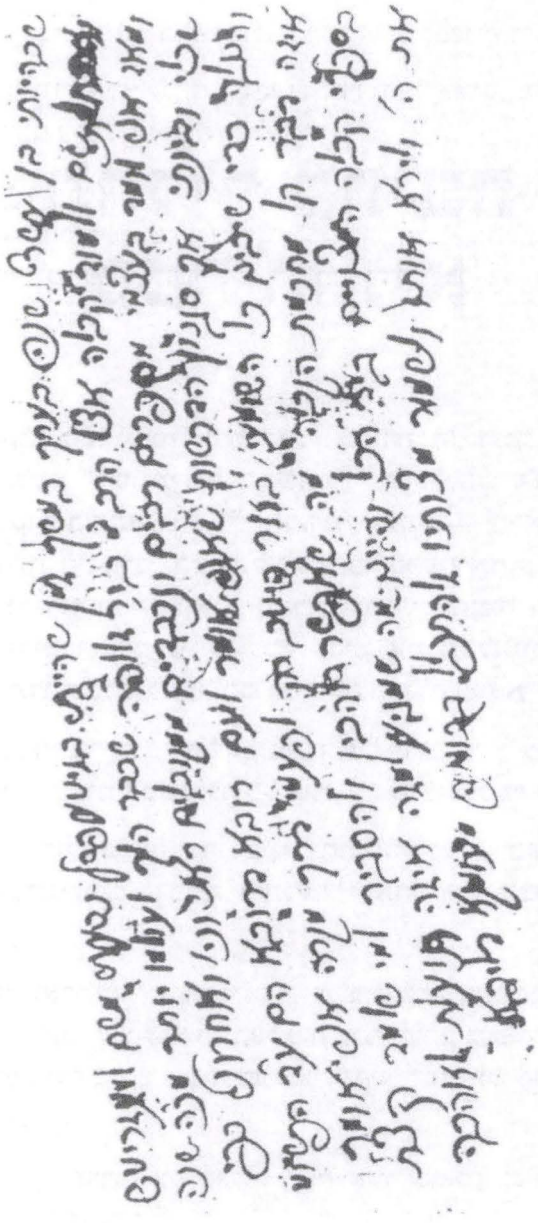
וממשיך ומעיד כי לא לנחת היתה לו נהירת ההמונים אליו, ורק כדי לא למנוע בר הוכרח ללמד אותם דרכי ה':

"גם אני אין לי שום נחת מהנוסעים אלי ... ואדרבה יש לי צער גדול מהקנאה. אך מה לי לעשות, שכך חובה עלינו על פי דתינו, שכל היודע מחויב ללמד למי שאינו יודע, שלכן ממנים מגידים בכל עיר ועיר, וגם אני נתמנתי למגיד הקהל מכבר..."[52].

51) שם אות יב.

52) אגרות קודש אדה"ז, אגרת נח, אות יד (עמ' ריט).

גוף כתי"ק רבינו נ"ע "דברי העדות" במענה על שאלות החוקרים בעת מאסרו הראשון.

"בהיותי בן עשרים שנה בערך ... נסעתי ... למעזריטש והתחלתי שם ללמוד קבלה אצל הרב מ' בער זללה"ה ...

... סגנון הדרשות שאני אומר ... על דרך הפשוט והנגלה, כדי שיבינו כל השומעים ... רק לפעמים ... אני אומר איזה דבר קל מחכמת הקבלה ... שמגיע מזה ... תועלת לאהבה את ה' ולירא אותו ולשמור מצותיו ולהתפלל בכוונה מעומקא דליבא"

פרק שני

תהליך כתיבת ספר התניא

ה'תניא' הוא ספר עצות והדרכות בעבודת ה', וכמו שכותב רבינו בהקדמת המלקט "רשמתי כל התשובות על כל השאלות". הספר דן בסוגיות עמוקות ב'הנסתרות לה' אלקינו', אהבת ה' ויראת ה', ואמונה טהורה באחדות ה'. ברם, הספר לא נתחבר בפעם אחת, אלא התפתח בשלבים מתוך ראיית המציאות מקרוב, ותוך התאמה מלאה ופרטית לצורכי החסידים הרבים שגילו לפני רבינו את תעלומות לבם ומוחם בעבודת ה' התלויה בלב, להעלותם במסילה העולה בית א-ל.

בנוסף לכך, הספר עבר תהליך ממושך של עריכה תוך עיון רב בדקדוק כל תיבה, ויגיעה עצומה בשקילת כל אות, עד שיצא כספר שלם למופת.

ספר ה'תניא' נולד מתוך דברי רבינו ביחידויות, כפי שרבינו כותב באגרת ששלח כשנתיים לפני הדפסת ה'תניא', ולאחר מכן הציבה כ'הקדמת המלקט' לספר[53]:

> "כל אחד ואחד מאנ"ש שבמדינתינו וסמוכות שלה, אשר היה הדבור של חיבה מצוי בינינו, וגילו לפני כל תעלומות לבם ומוחם בעבודת ה' התלויה בלב, אליהם תטוף מלתי, ולשוני עט סופר, בקונטרסים אלו הנקראים בשם 'לקוטי אמרים' ...
>
> "וכולם הן תשובות על שאלות רבות אשר שואלין בעצה כל אנ"ש דמדינתינו תמיד כל אחד לפי ערכו לשית עצות בנפשם בעבודת ה' להיות כי

---

53) דלהלן על פי לוח התיקון בתניא מהדורת קה"ת.

אין הזמן גרמא עוד להשיב לכל אחד ואחד על שאלתו בפרטות, וגם השכחה מצויה, על כן רשמתי כל התשובות על כל השאלות למשמרת לאות להיות לכל אחד ואחד לזכרון בין עיניו, ולא ידחוק עוד ליכנס לדבר עמי ביחידות, כי בהן ימצא מרגוע לנפשו ועצה נכונה לכל דבר הקשה עליו בעבודת ה', ונכון יהיה לבו בטוח בה' גומר בעדינו".

רועה נאמן לכל יחיד

משקיבל רבינו את עול הנהגת עדת החסידים, התמסר כרועה נאמן לכל אחד ואחד משואליו המשחרים לפתחו. חסידים רבים נכנסו ל'יחידות' ושאלו שאלות רבות בעניניהם הפרטיים, כל אחד לפי ערכו, אם בעניני גשמיות, אודות הפרנסה וכדומה[54], ואם לבקש עצות והדרכה בעבודת ה', אהבת ה' ויראת ה'[55]. ורבינו, היה משיב לשואליו דבר, דבר דבור על אופנו, תשובות על כל עניניהם.

רבינו ענה לכל שואל לפי דרכו ומדרגתו בעבודת ה', כמבואר באגרת תלמידו הגדול הרה"ק רבי אהרן מסטראשעלא זצ"ל[56]:

"... כידוע הנהגתו בקדש שמאל דוחה וימין מקרבת את אשר קרבת אלקים יחפץ, להורות להם הדרך ילכו בה ודרך ישרה שיבור לו, על פי תורה אור ודרך חיים הם למוצאיהם כל חד וחד לפום שיעורא דיליה ולפום שכלו ודרכו ושרשו, כמבואר בהקדמת לקוטי אמרים יעוין שם, אשר לכל אחד ואחד מישראל יש לו דרך פרטית לא ראי זה וכו', ועל זה נאמר איש אשר רוח בו שיכול להלוך נגד רוחו של כל אחד ואחד ... ליתן עצות בנפשו של כל אחד ואחד השייך לו ...".

אגרות קודש

נוסף על הדיבור של חיבה שהיה מצוי בינו ובין מקורביו ביחידות, היה רבינו מדריך ומעודד את קהל עדתו באגרות קודש מלהיבות לבבות בהתעוררות בענייני עבודה שבלב זו תפלה. מכתבי קודש אלו, בביאורים

54) ראה תניא אגרת הקודש סימן יא, כב. ועוד.

55) עפ"י לשון רבינו בהקדמה לתניא.

56) נדפס בספר מגדל עז עמ' תרכט. צילום המכתב – במבית הגנזים עמ' יג.

עמוקים בעניני חסידות, מופנים לכללות אנ"ש, לקהילות פרטיות ולפעמים אף לאנשים פרטיים[57].

הדיבור ביחידות והמכתבים ליחידים

בדרך כלל, המענות הפרטיים שענה רבינו פה אל פה ביחידויות, לא נשתמרו בכתובים[58]. גם מן האגרות בעניני עבודת ה' שנכתבו לחסידים פרטיים, לא הגיעו לידינו הרבה. ברם, שתי אגרות לשני חסידים ממשפחה חשובה בעיר קאפוסט, ובהן עצות והדרכות – אשר לימים מצא תוכנם את מקומו בספר ה'תניא' – נשתמרו לדורות.

אגרת אחת נעתקה על ידי מקבל האגרת הרה"ח ר' ישראל יפה מקאפוסט[59], כאשר בראש ההעתקה מעתיק רשימה מ"מה שאני זוכר מה שאמר לי הרב",[60] ואחר כך כותב: "והנה הקשיתי להרב שי' על מה שפירש ... ממ"ש בזהר ... והשיב כבוד הרב שי' במכתב ידו קודש, וזה לשונו ...", ומעתיק את כל האגרת שהשיב לו רבינו על קושייתו, בה מבאר הדברים שאמר לו ביחידות.

ביחידות ביאר לו רבינו באריכות כמה וכמה אופנים באהבה ויראה והדרך לקנותם, ביניהם:

---

57) מלבד המכתבים לטובת צדקת ארץ ישראל וכדומה שנכללו אח"כ ב'אגרת הקדש', היא חלק ד' של ספר התניא. כמו שיתבאר לקמן (על סידורן והדפסתם) ועוד יש תשובות רבות שהשיב לשואליו דבר ה' זו הלכה, אשר חלקם נדפסו במדור השו"ת שנדפס בסוף 'שולחן ערוך' רבינו וגם בספר בפני עצמו.

58) במאמרו של הרה"ח ר' יהושע מונדשיין ע"ה בספר 'הרב' (תשע"ה), "יחידויות אצל אדמו"ר הזקן", נאספה רשימה של אחת עשרה יחידויות שתוכנם נשתמרו, אבל כנראה שרובם הם מתקופה מאוחרת יותר בחיי רבינו, לאחר פרסום ספר ה'תניא'.

59) הרה"ח המפורסם מו"ה ישראל יפה מדפיס בקאפוסט, מחסידי רבינו וממקורביו. הדפיס סדר התפלה של רבינו בשנת תקפ"ב או תקפ"ג. הרבה דברים ששמע בעצמו מרבינו, וגם ממה שרבינו שלח לו בכתי"ק הדפיסם שם. אחיו של רבינו, מו"ה יהודה ליב זצ"ל, נתן הסכמתו וכותב עליו: "כי אתו החכמה והמדע, והוא שמע בעצמו כמה דברים מכבוד רבינו, וגם יש בידו חבילות חבילות מכתבי יד קודש אשר כתב אליו". ומסופר, שפעם היה בוואלאזין והגאון רבינו חיים זלה"ה עיכב אותו עד שבת קודש, וכבדו מאד, וביקש ממנו לחזור דא"ח של רבינו, וחזר בפניהם, והוטב בעיניהם מאד (בית רבי, עה, א). בסוף ימיו עלה לארץ הקודש והתיישב בעיה"ק חברון תובב"א (להעיר, שהיו עוד שני חסידים מחסידי אדמו"ר הזקן בשם ר' ישראל יפה, ואחד מהם הוא גם מקאפוסט, וגם הוא עסק בהדפסת ספרים, ואכ"מ).

60) הכת"י נעתק על ידי הגאון החסיד הרב אלי' יוסף ריבלין זצ"ל (מגדולי חסידי חב"ד שזכה לראות פני רבינו הזקן. תולדותיו בספר מאורי ישראל עמ' 84), הכותב אודותיו: "כתב יד מכתבי קודש ישנים (שמעתי בבירור שהכותב היה הרב מו"ה ישראל יפה מדפיס מקאפוסט, שהוא היה השומע והשואל, וקיבל על זה בכתי"ק אדמו"ר ז"ל)".

"איתא בזוהר הקדוש שאהבה ויראה נק' גדפין [כנפיים]. הענין הוא... אין סברא לומר שהאדם נברא לתכלית שיהי' לו אהבה ויראה, הגם שבאמת הוא העיקר, כי... אפילו צדיק גדול אינו יכול להגיע למדרגת האהבה ויראה שהי' בו קודם הבריאה... אבל האמת יורה דרכו שבכאן עולם המעשה, ועכ"ז מעשה בלא דחילו ורחימו לא פרחא לעילא... גלל כן נמשלו אהבה ויראה לגדפין שהן נושאין את הגוף, ובלעדם אי אפשר לפרוח, ועם כל זה הגוף עיקר...".

הן במכתב רבינו בביאור דבריו ביחידות, והן בדברי היחידות עצמה, מצויים הסברים רחבים ועמוקים אשר לימים קנו שביתה בכמה מקומות בספר ה'תניא'[61].

האגרת השניה מופנית למחותנו של רבינו, המופלא הותיק מ"ו יצחק יפה ז"ל[62] מקאפוסט, ובה מאריך רבינו בענין השמחה בעבודת ה':

"אך זאת עצה היעוצה להתפלל בשמחה גדולה עד אין קץ ... וענין השמחה הוא כדכתיב ישמח ישראל בעושיו, להתענג תענוג גדול מגדלות הבורא ... כאילו רואה בעניו גדלות מלך בשר ודם המתגלה ביקר תפארת גדולתו וכבוד מלכותו לעין כל, שהכל ששים ושמחים ומתענגים לרוץ לראותו.

וכביכול כן הוא ממש בשעת התפלה מכריזים צאינה וראנה במלך שלמה כו', והיא עת רצון לאסתכלא ביקרא דמלכא ולהתענג בתענוגים מזיו כבודו וגדלו ...."[63].

המענות לשני חסידים אלו, כמו מענות רבים כמותם שנאמרו למאות ולאלפי החסידים מכל הסוגים שנכנסו ליחידות לפני ולפנים, הם הם היסוד לספר הקדוש של רבינו, ספר ה'תניא', אשר כהמשך ישיר לעבודתו בהדרכת החסידים בעבודת ה', התחיל רבינו לרשום עלי גליון את ספרו הגדול והנכבד אשר בו העלה על הכתב את תוכן העצות וההדרכות שענה לחסידיו ביחידות בעל פה. וכנראה נכללו בו גם מענות שענה לחסידים בכתב[64].

---

61) ראה פרק לה, פרק מ ועוד.

62) מחסידי אדמו"ר הזקן, כנראה אבי המדפיס הר' ישראל יפה ז"ל. תולדות משפחת יפה המדפיסים מקאפוסט, קשריהם לאדמו"רי חב"ד וביבליוגרפיא מלאה של כל ספרי חב"ד שנדפסו על ידיהם, היא עבודה שעדיין מצפה לגואל.

63) אגרות קודש אדמו"ר הזקן אגרת יט (עמ' סד). ועיין שם בהערות הרשד"ב לוין. וראה תניא פרק לג בסופו. וכן אגרת הקודש סימן כד.

64) עיין במבוא של הרשד"ב לוין לאגרות קודש אדמו"ר הזקן (עמ' 37). אמנם אחת הסיבות

דרושי חסידות ברבים

בנוסף לכך היה רבינו משפיע לחסידים דא"ח [דברי אלקים חיים] באמירת מאמרי חסידות ברבים מדי שבת בשבתו, בחגים ובימים מיוחדים. אופן אמירת החסידות של רבינו התגבש לאט לאט, כפי שכותב כ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע:

> "בתחלה הי' רבינו הגדול אומר דרושים קצרים במאד, מרעישי הלב ומלהיבים מאד, ונקראו בשם 'דרכים', אחר כך נקראו 'אגרות' והם ארוכים יותר, אחר כך השתלשל שנקראו 'תורות'... אחר כך ארוכים מעט יותר ונקראו 'כתבים', והם בביאור בהשגה רחבה לפי ערך"[65].

על אמירת החסידות בעת ההיא, בתחילת ימי הנשיאות של רבינו, התבטא כ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע – "עס האָט גיברענט די וועלט!" (שהיה "שורף את העולם!"), "לא היה אחד שהיה שומע דברי אלקים חיים ממנו ונשאר במצבו הקודם"[66].

"תקנות ליאזנא"

במשך הזמן, כאשר התרבו החסידים הנוסעים לרבינו במקום מושבו בליאזנא, ובעיקר מפאת שנוספו חסידים רבים שהתקרבו לתורת החסידות, לא היתה אפשרות לקבל את כל אחד ואחד מהחסידים ליחידות, ולדבר עם כל אחד ואחד בפרט כמקודם.

הדבר היסב לרבינו עגמת נפש גדולה. ובמיוחד ראה רבינו גודל ההכרח לקרב את החסידים החדשים ולשוחח אתם בעצמו לעזרם להתקרב לעבודת ה' על דרך החסידות, אך הדבר היה מן הנמנע, כמו שרבינו כותב בעצמו בשנת תקנ"ג:

> "והיטב חרה לי עד מות ומר לי מאד, אשר נדחה בשתי ידים כל איש החפץ להתקרב לעבודת ה' מאנ"ש החדשים, אשר ההכרח גדול לדבר עמהם

לכתיבת התניא היא, ככתוב בהקדמה, משום שהשכחה מצויה, וטעם זה שייך בדברים שבעל פה ולא בדברים שבכתב. וגם בשיחות אדמו"ר הריי"צ משמע בכמה מקומות שהם מענות על דברים שבעל פה, וכן משמע בהקדמת התניא עצמה.

65) נעתק בהיום יום, ט"ו סיון. אגרות קודש, כרך יד, ה'לו.

66) ספר השיחות תורת שלום עמ' 26.

ביחידות ואי אפשר בענין אחר. אך מה לי לעשות שאין הזמן גרמא בשום אופן לדבר ביחידות עם כל אחד ואחד מהחדשים ... ואי אפשר לי גם כן לחלק חילוקים ביניהם להיות איש נדחה ואיש אינו נדחה"[67].

מטעם זה תיקן רבינו תקנות שנועדו לצמצם את מספר הביקורים שעושה כל חסיד בחצרו. תקנות אלו נודעו בשם "תקנות לאזניא"[68]. בין התקנות היתה תקנה אשר רק בארבעה פרקים בשנה – בשמחת תורה, בחנוכה, בפורים, ובשבת תשובה – הרשות נתונה לכל אחד לבוא לליאזנא, ובפרקים אלו לא תינתן רשות לאף אחד להיכנס ליחידות, שכן בלתי אפשרי יהיה לקבל את כל האורחים, ומאידך אין רצונו לקבל רק את חלקם ולדחות את השאר[69].

ובנוגע לשאר ימות השנה נקבע כי בשבת מברכים יהיה מועד מיוחד לביקורים עבור החסידים הוותיקים; להם תינתן הרשות לבוא לליאזנא[70] ולהיכנס ליחידות, אך רק פעם אחת בשנה. בשבתות מברכים אלו נאסר על החסידים החדשים לבוא לחצר הרבי[71].

ולחסידים החדשים הותיר רבינו ג' שבתות בכל חודש, לבוא ולהתעכב ב' או ג' ימים אחר השבת.[72]

הדרושים ברבים – כיחידות ליחיד

באחד ממכתבי רבינו לחזק את "תקנות ליאזנא", כותב רבינו שדרושי החסידות שדורש ברבים כוללים את העצות וההדרכות שנותן ביחידות. ואדרבה, מהמאמרים הנאמרים ברבים אפשר לקבל הרבה יותר ממה

---

67) לשון רבינו, אגרות קודש אדמו"ר הזקן אגרת לה, עמ' קיב.

68) באגרת הנ"ל מאריך ומחזק את התקנות הנקראות "תקנות ליאזנא", ומתוך כך משמע שהתקנות נתקנו כמה שנים לפני כן. עיין אגרות קודש שם, אגרת לא, ובהערות הרשד"ב לוין שם.

69) לשון רבינו, אגרות קודש אדמו"ר הזקן אגרת לה, עמ' קיב: "כל הנוסעים על ד' פרקים הידועים, לא יעלה על רוחם לבקש להכנס אלי לדבר עמדי ביחידות אפילו דבר נחוץ מאד בעבודת ה', וכל שכן מילי דעלמא אפילו דבר גדול מאד".

70) אגרות קודש אדה"ז, אגרת לא (עמ' קג): "עוד תקנה, שלא ליסע רק פעם אחת בשנה ...".

71) "ובשבת... שמברכים החדש גם כן לא יסעו החדשים בשום אופן, כי שבת זה הוקבע לאנ"ש הישנים ליכנס פעם אחת בשנה דוקא כידוע מקדם" (לשון רבינו, אגרות קודש אדמו"ר הזקן אגרת לה (עמ' קיג)), וממשיך שם שלא יכנסו ליחידות אלא: "... לדבר גדול מאד שאי אפשר לשאל בעצה מאנ"ש שבעירו ...".

72) "ויש להם, [לחסידים הראשונים], די ריוח ליסע באיזה חדש שירצו מחדשי השנה על אחד מג' השבתות הראשונים, רק שיתעכבו ב' או ג' ימים אחר השבת" (לשון רבינו, אגרות קודש, שם).

שנאמר ביחידות, כי ברבים יש סייעתא דשמיא מיוחדת בזכות הרבים. וזה לשונו:

"עוד זאת אדרוש ואבקש ואודיע נאמנה, אשר כל המשתוקקים לכנוס לדבר עמהם ביחידות דוקא, מאנ"ש הישנים, הם מתעים שוא בנפשותם כי יודע אני יותר מהם, ורואה בחוש ממש כי ברוב עם הדרת מלך וה' אתנו, ואינני יכול לדבר ביחידות שמץ מנהו מהמצטרך לדבר, ומדובר בנו מדי חדש, בשבת שמברכין החדש"[73].

הדרושים והיחידיות - עריכת ה'תניא'

הדרושים שאמר רבינו באותן שנים שכללו עצות והדרכות בעבודת ה', הם הם הענינים שנכללו בספר ה'תניא'[74].

וכמקובל, שאת תוכנו של ספר ה'תניא' היה רבינו אומר בטרם היה לספר בשני מחזורים[75]. המחזור הראשון החל עוד בשנת תקמ"ב (15 שנה קודם הדפסת התניא). ואכן, בכתבי היד של מאמרי רבינו נמצא מאמר בד"ה "להבין ענין המכיר את מקומו", שהוא למעשה תוכן י"ג פרקים הראשונים של ספר ה'תניא'[76] שנאמר כנראה באותה תקופה. וכן נמצאים בכמה וכמה מאמרים מאותה תקופה קטעים בתוכן זהה לענינים המבוארים בספר ה'תניא'[77].

הדק היטב

במשך שנים רבות עסק רבינו בכתיבת ספר ה'תניא', והיה מדייק ומדקדק הרבה בכתיבתו עד שכל תיבה ותיבה וכל אות ואות יהיו מדויקים בתכלית הדיוק[78].

---

73) אגרות קודש (שם).

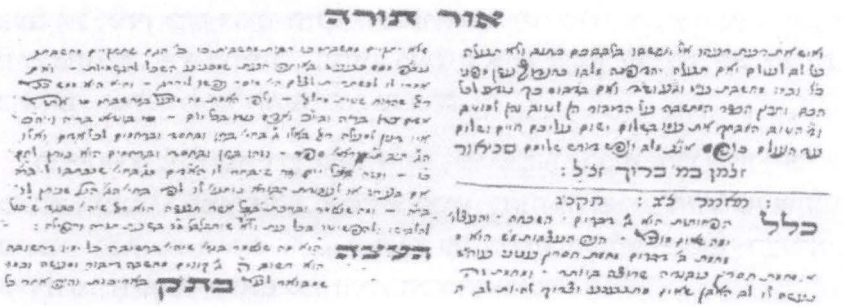
74) היום יום, ו' אדר שני.

75) ספר השיחות תש"ג (עמ' 59). "... כי מאז שהתחיל [אדמו"ר הזקן] לדבר ברבים המאמרים של ספר התניא – תקמ"ב - ... וכשאמרו ברבים בפעם השני – תק"ן ...".

76) מאמרי אדה"ז הקצרים (עמ' תריב הערה *8).

77) ראה רשימה של דוגמאות רבות במאמר 'אחרי פטרבורג' – 'תקופת ליאדי' מאת הרה"ח ר' נחום גרינוואלד שי', בספר 'הרב', עמ' שצה, הערה 24.

78) כ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע מוסר כי: "הוד כ"ק רבינו הזקן כתב את ה'תניא' בזמנים שונים במשך כמה שנים..." (ספר השיחות תש"ד עמ' 93-92) ומתוך אסיפת כתבי ושיחות קדשו עולה כי שלבי עריכת וכתיבת ה'תניא' הם כדלהלן:

אור תורה

כת"י ממאמר צום גדלי' תקנ"ג, ד"ה כלל הפחיתות, המאמר הזה נאמר ביום הסתלקות בתו הצדקנית מרת דבורה לאה ע"ה ובו מציין לספר התניא שהיה עדיין בכת"י.

"העצה הוא ... שיהי' כל ימיו בתשובה תשוב ה' ... וכמו שמבואר לעיל בת"ק [תניא קטן, שהוא אגרת התשובה] באריכות"

כ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע כותב באחד ממכתביו[79] שהגה"ק רבי יהודה ליב זצ"ל, אחיו של רבינו הגדול, המכונה "דער פעטער לייבעלע", נכנס

תקל"ה : "עשרים שנה כתב רבינו את ספרו ה'תניא', ודייק בכל תיבה ותיבה. בשנת תקנ"ה כבר היה צרוף וזקוק ...." היום יום ו' אדר שני.

תק"מ – תק"ן : "מקובל אצל זקני אנשי שלומינו: ספר התניא הוא לקוטי עצות מה שענה רבינו הגדול לאנ"ש על יחידות בשנות תק"מ – תק"ן." (נוסחא אחרת המובאת בהיום יום (שם)).

תקל"ט – תקמ"א : "ידוע אשר כמה וכמה פרקים מספרו של רבינו הקדוש ספר התניא היו עוד קודם שחיבר רבינו את ספר התניא ... ".

"פרקים אלו האמורים היו כבר ידועים בין החסידים ותלמידי החדרים, והן המה עניני עצות בדרכי ואופני העבודה אשר הורה הוד כ"ק רבינו בעל פה להנכנסים ביחידות בשנות תקל"ט – תקמ"א."

תקמ"ה:

"ואחרי כן בשנת תקמ"ה בערך סידרם רבינו בכתב פיסקא פיסקא, והחסידים הראשונים בהעתקותיהם חיברום כאחד, ויקראו להם שם ספר העצות, ויש שקראו לו ספר הבירור, ספר העבודה."

תקמ"ז – תקמ"ט:

"...חיבר רבינו את ספר ה'תניא' בשנות תקמ"ז-מ"ט בערך בספר מסודר."

(אגרות קודש כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע חלק ד אגרת תתעט, עמ' כח)

תק"ן – תקנ"ד :

"בשנת תק"ן התחיל הוד כ"ק רבינו הזקן לסדר את ה'תניא' ונהג לומר בכל שבת ויו"ט פרק אחד, חצי או אף שליש הפרק מה'תניא'. בשנת תקנ"ד סיים הוד כ"ק רבינו הזקן את פרק נ"ג – של ה'תניא' – עד התיבות 'בבית שני'". (ספר השיחות ה'תש"ג עמ' 23).

תקנ"ב :

"אין יאר תקנ"ב ... אין יענער צייט איז נתפרסם געווארען דער ספר 'לקוטי אמרים תניא' אין פיעל העתקות בכתב." (קיצורים והערות לספר התניא (עמ' קלו-ז), "בעת ההיא נתפרסם הספר "לקוטי אמרים תניא" בהרבה העתקות בכתב")

תקנ"ה :

"...בשנת תקנ"ה כבר היה צרוף וזקוק ...."

79) מיום כ"ח תמוז תרצ"ב, נדפס בספר 'רשימת היומן' (עמ' רלו).

פעם אל אחיו כ"ק רבינו הזקן, ומצאו יושב ליד שולחנו כשלפניו גליונות נייר כתובים, ידו הימנית אוחזת בעט וראשו שעון על ידו השמאלית, בתנועה המלמדת על התעמקות פנימית.

רבי יהודה ליב המתין כך שעה ויותר, עד שניעור רבינו משרעפיו והבחין באחיו העומד בסמוך אליו. אמר לו רבינו: "הנה זה שבוע השלישי שהנני מתבונן בכתיבת תיבה זו" – והראה על הגליון הכתוב, מספר ה'תניא', שהיה מונח לפניו – "אם לכותבה בוא"ו החיבור"[80].

והוסיף ואמר בזה הלשון: "אויף אַ וא"ו אין בינונים מאָג מען אַוועקגעבען זעקס וואָכען, און אויף דער זיבעבטער וואָך וועט ווערען ליכטיג ממש מיט אַ אור עצמי. אויף יעדער אות החיבור וואָס עס איז אין ספר בינונים האָב איך איבערגעטראַכט דעם גאַנצען ספר"[81].

את דבריו המפליאים סיים רבינו הגדול נ"ע: "הקב"ה משלם מדה כנגד מדה, ומדה כנגד מדה במדת אין סוף ברוך הוא. בין איך בטוח בחסדו של אין סוף ברוך הוא, אַז דער וועט לערנען ספר זה כהלכתו, איז בכל זמן ובכל מקום וועט אים דער אור פנימי מחבר זיין צו[82] אין סוף ברוך הוא בעל הרצון והבחירה במצוות מעשיות דוקא, ובתורה בהבנת שכל אנושי".

יגיעה גדולה לדייק על פי הקבלה

עוד מסופר, אשר בעת שרבינו חיבר את ספר ה'תניא' התייגע לברר את כל הענינים "על אדני פז שרשי הקבלה האמתיות הנובעים ממקור מים חיים וממקום קדוש יהלכו ויורדים ממקום גבוה ...", כלשון תלמידו הגדול, הרה"ק רבי אהרן מסטראשעלא זי"ע. וממשיך: "וכאשר לי גלוי וידוע, ועיני ראו, גודל היגיעה שהיה לו בעת אשר חיבר ספרו הקדוש, אשר בעומק חכמתו ובינתו היה מברר מכל הדברים הקדושים המבוארים ב'עץ חיים'

---

80) (כמו תיבת "ועיקרה ושרשה" בפרק מא בתחלתו, והיה יכול לכתוב "ראשית העבודה עיקרה", אבל כתב "ועיקרה"), כך כתוב במכתב בסוגריים, ומדברי כ"ק אדמו"ר זי"ע (באגרות קודש חלק ה' עמ' רצה ובלקו"ש חלק ה' עמ' 294) משמע שהמדובר היה אודות אות "וא"ו" שבפרק מ"א של ה'תניא'.

81) תרגום: עבור אות וא"ו בספר של בינונים ראוי להקדיש ששה שבועות, ובשבוע השביעי יאיר ממש באור עצמי. עבור כל אות החיבור שיש בספר של בינונים, חזרתי במחשבה על כל הספר.

82) תרגום: הנני בטוח בחסדו של אין סוף ברוך הוא, שמי שילמד בספר זה כהלכתו, הנה בכל זמן ובכל מקום יחבר אותו האור הפנימי ל- ....

וב'פרי עץ חיים', ועל פי הדברים האלו חיבר חיבורו הקדוש על פי אופני פרטי ההשתלשלות והכוונות המבוארים בספרים הקדושים הנ"ל"[83].

רבינו חי כל ענין שעסק בו

ליגיעה[84] העיונית שהיתה כרוכה בכתיבת ה'תניא' ועריכתו לדפוס, הקרינו אף על חסידיו.

וכך סיפר פעם[85] כ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע ששמע מאת הרה"ח ר' משה ליב נכדו של הרה"ק רבי לוי יצחק מבארדיטשוב זי"ע אשר: כ"ק רבינו הגדול, בעת שכתב את הספר הקדוש 'תניא', הנה באיזה ענין ומדריגה שהתעסק בכתיבתו כן היה מעמד ומצב נפשו הקדושה. ואם היה זמן דמרירות – היה בפועל ממש ענין דמרירות שוכן על פני כל החסידים, עס איז גיוועז מוראדיק[86], ואם היה מתעסק בענין דשמחה היתה השמחה נעלית ורבה מאד מאד[87].

83) בהקדמת ספרו שער העבודה.

84) מכאן עד סוף הפרק (וכן חלק מהפרק הבא) – מדברי הרה"ח ר' יהושע מונדשיין ז"ל, במאמרו ב'כפר חב"ד', גליון 1213, הנדפס גם בסוף 'נזר התניא', מאת הרב אברהם שמואל בוקיעט, חלק ב, עמ' תפ.

85) בסעודת ליל שבת קודש פרשת וארא שנת תרס"ז.

86) = היה נורא!

87) ספר השיחות תורת שלום (עמ' 86).

פרק שלישי

האבן שבכתר המלך

בחיבור והפצת ספר התניא זיכה רבינו את הרבים בדרכו ושיטתו בתורת החסידות, על פי הוראת רבו המגיד ממזריטש, והיא הדרך והשיטה שהפצת הביאורים העמוקים של תורת החסידות אינה שייכת ליחידי סגולה בלבד, אלא תורת החסידות היא נחלת הכלל ולימוד החסידות והליכה בדרכי החסידות שייכים לכל אחד ואחד, ומביאים תועלת מרובה לכל אחד ואחד, כי גם מי שהוא חולה מסוכן, הנה צריכה להיות כל ההשתדלות שתגיע אליו אפילו טפה אחת מתורת החסידות, ואז התקוה שיתרפא מחוליו, כמשלו הידוע של רבינו הזקן בעל התניא המובא להלן.

במיוחד מיוסדת שיטה זו על פי מה שכתב[88] כ"ק מורנו הבעש"ט באגרתו הידועה, בה מספר על עליית הנשמה שערך בראש השנה תק"ז, ועלה להיכל מלך המשיח ושאל אותו הבעש"ט, אימתי קא אתי מר, וענה לו "לכשיפוצו מעינותיך חוצה"

הקפידה של ר' פינחס מקאריץ

להלן סיפור "האבן שבכתר המלך"[89], ובו שיח שרפי קודש עם הרה"ק ר' פינחס מקאריץ זצוק"ל ורבינו בעל התניא זצוק"ל, כפי שנעתק מכתב יד קודש כ"ק אדמו"ר הריי"צ מליובאוויטש, על דרכו של רבינו בלימוד והפצת תורת החסידות:

---

88) נדפסה בסוף הס' בן פורת יוסף. בס' המכתבים מהבעש"ט ז"ל ותלמידיו (לבוב תרפ"ג. וכותב המו"ל שהעתיקה מן המכתב – כת"י חתנו של הבעש"ט הרה"צ וכו' ר' יחיאל – החתום בעצם כי"ק של הבעש"ט). בס' גנזי נסתרות (ירות"ו תרפ"ד) ח"א סימן סה. בס' בעש"ט (לודז, תרח"ץ פ' נח הגהה יג). – וחלק ממנה בתחלת ס' כתר שם טוב. וס' לקוטי אמרים להה"מ ממעזריטש.

89) שיש בו גרסאות שונות והמובא להלן הוא ע"פ אגרות קודש כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ ח"ג עמ' שכו.

נודע אשר הרה"צ ר' פנחס זצ"ל מקאריץ, שחי' מחשובי תלמידי מורנו הבעש"ט נ"ע וחבר מובהק של הרב המגיד נ"ע ממעזריטש, הי' מאלו אשר חשבו כי תורת החסידות צריכים ליקר, ולא לפרסם ברבים, כי אם אך ורק ליחידי סגולה, ובפרט לכתוב התורות שאמר הרב המגיד בכתב וליתן להעתיקם, הי' מנגד לזה.

פעם אירע שהרה"צ ר' פנחס זצ"ל, בא למעזריטש ובאחד הימים הנה מצא הרה"צ ר' פנחס זצ"ל, כתב אחד שהתגלגל באשפה והי' בצער גדול מזה.

הוד כ"ק רבינו הזקן הי' באותו מעמד וידע כי הרה"צ הרב פינחס הוא מנגד לפרסום תורת החסידות ושהוא קפדן בדבר, חפץ להרגיע רוחו הקדושה, והתחיל לדבר במשל.

משל בן המלך

באחד מן הזמנים הי' מלך אדיר ולו בן יחיד, וכאשר המלך חפץ כי בנו יתעלה במעלת החכמה ובמעלת הגבורה, וישלחהו למדינות רחוקות באיי הים להתלמד בטבעיות צמחים שונים, ובעלי חיים שונים, ולצוד ציד חי' ועוף במקומות מסוכנים.

באחד הימים הגיע שמועה למלך, כי בנו הנמצא בעת ההיא באחד מאיי הים הרחוקים, חוא חולה אנוש שהרופאים נלאו למצוא מזור למחלתו המסוכנה, המלך צוה להעביר קול בכל מדינת מלכותו, כי מי האיש אשר יד לו ברפואה או יודע הוא איזו סגולה למחלה הקשה שנחלה בה בן המלך יבא בהיכל המלך.

כל הרופאים הגדולים והחכמים הידועים ונקובים בשם, שמו יד לפה, כי לא ידעו מזור ותרופה לחולי בן המלך. ויהי היום ויבוא איש אחד ויספר להמלך, כי יודע הוא סגולה בדוקה לחולי בן המלך לרפאותו, אמנם סגולה זו נמצאת רק באבן טובה שהיא יקרה במציאות, ולכן ימצאו האבן טובה ההיא, וישחקוה ויכתתוה – צורייבין – אשר תהי' דק כחול היותר דק, ויתנו זאת ביין הטוב, ומזה ישתה בן המלך ויתרפא.

המלך נתן צו כי יתקבצו כל החכמים היודעים בטיב אבנים טובות, ויחפשו חפש מחופש בכל האבנים טובות אשר נמצאות באוצר סגולת

המלך למצוא אותה האבן טובה, עפ"י הסימנים אשר נתן האיש שיודע סגולת האבן טובה.

החכמים שהתאספו בדקו ובחנו כל האבנים טובות ולשמחת לבב החכמים, נמצאה האבן טובה בעלת סגולה ברפואה עפ"י האותות שהגיד האיש, אמנם האבן טובה היא היושבת ראשונה בעטרת תפארת כתר מלכות.

כראות החכמים את האבן טובה, בתחלה שמחו שמחה גדולה, ואחרי כן כשזכרו שכאשר תוקח האבן טובה מהכתר מלכות, אשר בה נכתר המלך תוסר תפארתו, נתעצבו במאד. אבל הוכרחו להגיד להמלך כי נמצא האבן הטובה.

כשמוע המלך כי נמצאה האבן טובה, אשר על פי סגולתה תוכל להביא רפואה לבנו יחידו, שמח שמחה גדולה, ויצו לקחת האבן טובה ולכתתה עד אשר דק ולמהר לעשות הרפואה לבנו החולה.

באותה שעה הגיע שמועה רעה למלך כי כה הורע מצב בנו החולה עד כי שפתיו נדבקו ואינו מקבל שום דבר אפילו דבר לח, החכמים האומנים אשר לקחו האבן טובה מעטרת המלך חשבו, כי במצב כזה בודאי יצו המלך שלא לכתת את האבן טובה, שלא לאבד יופי העטרה.

אבל מה מאד נבהלו, בשמעם דבר המלך להזדרז בכל האפשרי בכתיתת האבן טובה ובהכנת הרפואה ליתן לתוך פיו של הבן מלך החולה, באמרו כי כדאי שיכתת האבן סגולה כולה, וישפך הכל לאיבוד פן תגיע אף טפה אחת לפיו של בנו יחידו, החולה, פן ואולי יתרפא.

השרים היושבים ראשונה במלכות התפלאו על מצות המלך, ויאמרו למלך, תחלה כאשר שפתי בן המלך היו פתוחים והי' מקבל האכל והשתי' הי' כדאי לאבד האבן טובה בשביל רפואתו, אבל עתה כאשר המצב הוא כה מסוכן וספק בדבר אם יוכל לקבל מה, האם כדאי לאבד עטרת תפארת המלך, אשר בה נכתר ביום ישבו על כסא מלכותו.

ויען המלך את השרים ויאמר, אם ח"ו בנו לא יחי', למה לו העטרה, ואם בנו יתרפא הנה זה תהי' תפארתו, אשר בנו יחידו שבשביל לקים מצות המלך לעלות במעלת החכמה והגבורה סיכן נפשו בעמל רב למלאות רצון המלך, עד שנחלה בחולי גדול כזה, נתרפא.

כשמוע הרה"צ ר' פנחס זצ"ל את המשל נח דעתו, ונודע כי הרב המגיד נ"ע החזיק טובה להוד כ"ק רבינו הזקן עבור זה, ויש בזה ספור ארוך ומסודר.

חסידות בשביל הכל

ומסיים כ"ק אדמו"ר הריי"צ במכתבו בו מביא הסיפור:

הספור הקדוש הלזה, מדגיש טעותו [של מקבל המכתב] בשני הדברים האמורים, ואשר באמת הנה תורת החסידות היא בשביל הכל, ומביא התועלת לכל, כי גם במי אשר ר"ל הוא חולה מסוכן ל"ע, אשר שפתותיו נדבקו מבלי לקבל מאומה, הנה כל ההשתדלות צריכה להיות כי יגיע לתוך פיו של החולה ר"ל אף טפה אחת, ואז התקוה כי בעזרתו יתרפא מחליו. בבקשה כי יחזור ללמוד ולחזור דברי חסידות כאשר הי' בתחלה.

והשי"ת יעיר לבבינו ולבבם לעבדו יתברך בלבב שלם.

פרק רביעי

קטרוגים ומסירות נפש

גילוי ואמירת החסידות ברבים, ובפרט כתיבת ועריכת ספר התניא עוררו קטרוגים גדולים למעלה אבל למרות כל הקטרוגים לא הפסיק רבינו להפיץ את מעינות החסידות חוצה ו"הפקיר וסיכן את נפשו הקדושה לסדר את ספר התניא"[90] כפי שיסופר לפנינו.

כשנה לאחר פטירת רבו הרה"ק רבי מנחם מענדל מוויטעפסק[91] זי"ע[92], בערב ראש השנה דשנת תק"ן, נולד נכד לרבינו, הלא הוא בן בתו הרבנית הצדקנית מרת דבורה לאה, ונקרא שמו בישראל מנחם מענדל על שם הרה"ק מוויטעפסק זי"ע.

לימים סיפר הנכד כ"ק אדמו"ר הצמח צדק נ"ע[93]:

> בראש השנה הראשונה לחייו – שנת תק"ן – אמר רבינו הגדול דרוש משביעין אותו תהי צדיק כו', והוא הוא שלשת פרקים הראשונים של ספר התניא[94].

---

90) ספר השיחות תש"ג עמ' 49, בשם אדמו"ר הצמח צדק נ"ע.

91) בעל 'פרי הארץ', רבינו קיבלו בתור רב, לאחר הסתלקות המגיד ממזריטש

92) נפטר בארץ הקודש, בר"ח אייר תקמ"ח.

93) על הקשר בין פרק ראשון של ספר התניא לכ"ק אדמו"ר בעל הצמח צדק, כדאי להעתיק מדברי כ"ק אדמו"ר זי"ע במוצאי שבת קודש פ' צו, אור לי"ג ניסן תשכ"ו, בהתוועדות מיוחדת לרגל ההילולא מאה שנה להסתלקות הצמח צדק: "פרק ראשון שבתניא מתחיל במאמר רז"ל בתושבע"פ: "תניא בסוף פרק ג' דנדה", ואח"כ מובא בו מאמר המשנה, מאמר הגמרא, פסוקים מתושב"כ (הן מחומש והן מנ"ך), מאמר הזהר ורע"מ, מדרש ועץ חיים - ענינים מכל חלקי התורה, פשט רמז דרוש וסוד, (וגם פסקי הלכות למעשה - בשייכות לקריאה בשם זה או בשם אחר, שזוה"ע שנוגע לנאמנות לעדות), כפי שבאים בהמשך אחד בפרק הראשון שבתניא (משא"כ בפרקים שלאח"ז).

ועוד זאת שבפרק ראשון שבתניא מדובר גם אודות נפשות אומות העולם - נוסף על המדובר אודות הנפש שמצד הקליפה שיש בישראל, וכן ה' חלוקות שכוללים את כל בני ישראל, מהקצה העליון עד לקצה התחתון. ובזה מודגשת השייכות לענינו המיוחד של הצ"צ

94) היום יום ו' אדר שני.

וזה היה התחלת המחזור השני של אמירת ספר התניא כאשר סיפר כ"ק אדמו"ר הצמח צדק נ"ע בהזדמנות אחרת:

> מאז שהתחיל רבינו הזקן לדבר ברבים המאמרים של ספר התניא – תקמ"ב – נתחזקה ההתנגדות באופן מבהיל. וכשאמרו ברבים בפעם השני בשנת תק"ן התחזק הקטרוג יותר וארך שלש שנים עד אשר אמי הצדיקת מרת דבורה לאה ע"ה החליפה[95] ונסתלקה בשלישי בתשרי תקנ"ג[96].

תקנ"ב - שנת עריכת התניא

ככל שחלף הזמן התעצמו הקטרוגים ביתר שאת.

שנת תקנ"ב היתה שנה קשה לרבינו[97]. בתחילת אותה שנה, ביום ח' תשרי, נסתלק אבי רבינו הצדיק הרב ברוך זצ"ל[98] בעיר סעליש אשר בהונגריא[99].

בהמשך אותה שנה התרבו הקטרוגים מאוד, עד שנדרשה עזרתם של מליצי יושר גדולים לעורר רחמים רבים[100]. ולמרות ה'מניעות והעיכובים' של אותה שנה התחיל רבינו לסדר את ספר התניא, והקונטרסים נתפרסמו בין החסידים[101].

פ"נ לר' נחום טשערנאבילער

רבינו שלח פדיון נפש לידידו מזקני תלמידי המגיד, הרה"ק ר' מנחם נחום טשערנאבילער זצ"ל ע"י שליח וצְוָה לשליח שֶׁיִּרְאֶה לבא להרה"ק ערב ראש השנה קודם שיקבל הפדיונות, ובערב ראש השנה בבוקר היה רחוק עדיין כמה פרסאות מטשערנאביל,

והרה"ק לא קִבֵּל אז שום פדיון נפש מהחסידים שלו מאנשי עירו ואמר

---

95) כלומר שקיבלה על עצמה את הגזרה שנגזרה על אביה אדמו"ר הזקן, כאשר יבואר להלן.

96) ספר השיחות תש"ג (עמ' 59) בשם אדמו"ר הצ"צ.

97) ספר השיחות קיץ ה'ת"ש (עמ' 69).

98) תולדות ימי חיי הרה"צ ר' ברוך זצ"ל אבי רבינו נכתבו באריכות ב"ספר הזכרונות" של אדמו"ר מהוריי"צ.

99) מבוא לאגרות קודש אדה"ז עמ' 9 ואילך.

100) ספר השיחות קיץ ה'ת"ש (עמ' 39 ושם עמ' 64).

101) ראה תולדות חב"ד ברוסיא הצארית (עמ' נט).

שאינו יכול, והיו החסידים בצער גדול ולא ידעו מה לעשות. אך אחר כך בא השליח עם הפדיון נפש ואז פתח הרה"ק ר' נחום את הדלת והגיש לו השליח את הפדיון נפש ולקח הרה"ק את הפדיון וקרא אותו ואמר לשליח - מה אוכל לעזור לו, למה הוא אומר חסידות הרבה ובגילוי כל כך.

אחר כך הלך הרה"ק ר' נחום למקוה ודרכו הי' ששם במקוה היו מגישים לו הפדיון נפש והי' קורא אותו ואחר כך טובל. ולקח במקוה הפדיון נפש מיד השליח וקרא אותו שנית ואח"כ טבל ושהה במים זמן רב. ואחר כך הוציא ראשו מהמים ואמר תפלה עושה מחצה כו'... ובליל ראש השנה אחר התפלה שמעו איך שמדבר בפני עצמו ואומר יהי' חילוף תחתיו... [102].

חג השבועות תקנ"ב

פרשה זו של הקטרוגים בשנת תקנ"ב והסתלקות בת רבנו הצדקת מרת דבורה לאה בחודש תשרי תקנ"ג שהובאה לעיל בקיצור, מתוארת באריכות בכמה מקומות ע"י כ"ק אדמו"ר הריי"צ ומפני שייכותה הישירה להתגלות והתפשטות ה'קונטרסים' של ספר התניא, נביא את הדברים (כמעט) במילואם (חלקם בתרגום מאידיש)[103]:

במשך חדשים מרובים, החל מראש השנה תקנ"ב עד חג השבועות, לא ידעו אף בני ביתו, הרבי האמצעי וזקני המקורבים, מיסוריו הקשים של רבנו הזקן.

בחג השבועות, התוועד רבנו הזקן כרגיל בסעודת החג, ושח אדות מורנו הבעש"ט – יום הסתלקותו של הבעש"ט הוא בחג השבועות – אלא שבשיחתו היתה מורגשת מרירות פנימית עמוקה.

רבנו הזקן היה שרוי בדבקות עצומה, פני הקודש היו גלויים ורק עיני קדשו היו סגורות.

שפתיו רחשו־לחשו ומעיניו זלגו נטפי דמע על לחייו.

מרצינותו ומרירותו שהיו נסוכות על פני קדשו, הבינו כל הנוכחים, שהוא לוחש תפלה ומעורר רחמים, וכולם הרגישו שהבעש"ט והרב המגיד ממזריטש נמצאים אותה שעה באותו חדר.

---

102) כללות הסיפור – על-פי בית רבי (עמ' נח) עם הוספות פרטים עפ"י סה"ש תש"ג (עמ' 59).
103) ראה ספר התולדות של רבינו הזקן, חלק ב פרק יט.

לפתע קם רבנו הזקן ממקום מושבו ואמר בקול בוכים: "זיידע [אדמו"ר הזקן היה קורא את הבעש"ט בשם "זיידע"] ורבי [המגיד ממזריטש] עוררו נא רחמים רבים בעדי, בעד תלמידיכם, בעד מקושריכם ובעד תורתכם, אוי אוי, גוואלד, גוואלד, אבינו שבשמים חום ורחם עלינו" – נפל והתעלף עמוקות. הנאספים התרגשו.

כל בני הבית, הרבנית והבנות באו במרוצה, הבהילו את יונה הרופא, ובתוך כך נכנס לחדר, הנכד הפעוט בן השנתיים ותשעה חדשים, הרבי ה"צמח צדק", ובראותו את סבו האהוב עליו שוכב על הרצפה, השליך עצמו עליו בצעקה, "סבא סבא".

רבנו הזקן פתח עיני קדשו וראה איך נכדו הפעוט מושיט כלפיו את ידיו הקטנות וצועק: "זיידע, זיידע, החזק בידי וקום".

תפס רבנו הזקן בידי נכדו, באמרו "הב לי ידך" וקם, בהפטירו: "זה ינחמנו".

רבינו מגלה על המצב

על התקופה שלפני ראש השנה תקנ"ב מספר כ"ק אדמו"ר הריי"צ מה שקיבל מאביו ומזקני החסידים[104]:

באחד הימים קודם ראש השנה מסר רבנו הזקן לבתו הרבנית הצדקנית דבורה לאה[105], אם ה"צמח צדק", על הכוונות שכיוון בקריאת שמה דבורה לאה, וסיפר לה כל פרשת הענין בגודל עבודתו בענין התפשטות תורת רבותיו הקדושים והמצב הטוב אשר תהלה לא־ל הענין מתקבל בהצלחה גדולה, אבל גירא בעינא דשיטנא ואשר נפסק עליו למעלה...

הוא אמנם חושב שההמשכות בעולם התחתון יוכלו להימשך גם מהעולם העליון, אלא שאין זו הנהגה של 'תיקון' והוסיף שהוא מרגיש שהשעה כבדה היא והקטרוג גדול מאד ויצטער על מצב החסידים ותורת הבעש"ט.

---

104) בהבא לקמן ראה לקוטי דיבורים חלק א ע' מא. חלק ג עמוד תט. חלק ד ע' תרסו. ספר השיחות קיץ ת"ש ע' 39, ע' 55, ספר השיחות תש"א ע' 146.

105) היתה אישה גדולה בדעת ויראת ה', היא הייתה מסורה לאבי' כאחד החסידים הגדולים (לקוטי דיבורים (לאדמו"ר מהוריי"צ) חלק ד' עמוד תרסו)

הרבנית דבורה לאה לא ענתה כלום והלכה לה, כעבור זמן מה חזרה ואמרה לו שעל כך אסור להסכים.

הרבנית דבורה לאה הבינה שהמצב איום ונורא ואשר בתוצאותיו תלויים חייו של אביה רבנו הזקן.

ימים אחדים היתה כמבולבלת מכל אשר שמעה, ותחליט שמחוייבת היא לגלות את הדברים לפני יחידי סגולה כדי להתייעץ אתם.

וגמרה בלבה למסור את חייה בעד חיי רבנו הזקן.

אני מחליפה את אבי

הרבנית דבורה לאה קראה אליה שלשה מזקני החסידים, רבי משה מייזליש, רבי פנחס רייזעס ורבי משה ווילנקר, ותדרוש מהם שיבטיחו לה לשמוע ככל אשר תצוה עליהם ואשר ישבעו לה בשבועת אומן בכל החומר שבדיני התורה שהכל ישאר בסוד גמור עד שאפשר יהיה לגלות.

האריות הללו, אם כי היו אבירי הדעת ואדירי הלב, בכל זאת התרגשו מאד ואמרו לה שצריכים הם להתיישב בדעתם תחלה, בינם לבין עצמם, אם יכולים הם להסכים לתנאים שהתנתה ובקשו שהות של יום אחד.

בימים ההם היה רבנו הזקן סגור בחדרו יותר מכפי הרגיל, ואף החסידים המקורבים ביותר לא יכלו להיכנס לחדרו – ל"גן עדן העליון" כפי שקראו חסידים לחדרו – השינוי בהנהגתו הראה לדעת ששעת צרה היא, עת מצוקה, אבל מהי הצרה ובמה אפשר להועיל לה או לעשות לביטולה – לא ידעו.

שלשת הנבחרים התוועדו ביניהם פעמיים במשך היום והחליטו להמשיך בהתייעצותם במשך כל הלילה כדי לשקול בדעתם אם יכולים הם למלא אחרי התנאים שהתנתה עמהם.

הם התוועדו ביניהם, התבוננו במצב ויבינו נאמנה שהרבנית דבורה לאה בת רבנו הזקן, יודעת מכל הנעשה יותר מאשר יודעים הם, ומשום כך מוכרחים הם למלא אחרי כל תנאיה.

ובהחלטה זו באו אליה בזמן שקבעה להם.

הרבנית דבורה לאה קבלה אותם בסבר פנים יפות, ופתחה ואמרה:

כולנו חסידי אבינו־רבנו אנחנו, וכולנו מחוייבים למסור את נפשנו בפועל ממש בעבור אבינו־רבנו ובעבור תורתו, תורת הבעש"ט! – היא פסקה מלדבר ופרצה בבכי.

לשמע דברים אלה, התרגש החסיד רבי משה מייזליש, עמד ממקומו בבהלה, ואמר: "מה אתם בוכים, אמרו לנו מה הדבר הזה, אנכי הראשון ההולך למות באש או במים בעבור רבנו הגדול, בעבור תורת הבעש"ט, הגידו לנו מה לעשות , אנכי אלך בשמחה, בשמחה ובטוב לבב מרב כל כאשר ביאר לנו רבנו הזקן".

"ראשית דבר – ענתה הרבנית דבורה לאה – אני דורשת מכם להישבע בשבועה חמורה, שאין לה הפרה, שתקיימו ככל אשר אומר לכם, והשבועה תהיה רק על דעתי, כי הרי אינכם יודעים מה אומר לכם, ובכן הישבעו שבועה חמורה על פי התורה שאין לה הפרה כלל, גם בדבר שנוגע בנפש אדם".

לשמע דברים אלה, הנה גם החסיד רבי משה ווילנקר – שהיה ידוע לבעל מוח מבהיל ואדיר לב והיה מופלא במתינותו – התרגש מאוד ויאמר, כי דבר כזה יש לעשות בשיקול הדעת ובמתינות גדולה, וכי ירא הוא להסכים על כך.

רבי משה מייזליש ורבי פנחס רייזעס לא רצו להוסיף ולהימלך בדעתם, באמרם: "הרי החלטנו כבר למלא אחרי כל התנאים", והשנים הכריעו את השלישי ויסכימו וישבעו שבועה חמורה על פי התורה.

"עתה" – אמרה הרבנית דבורה לאה – "הנני ממנה אתכם לבית דין ואתם תקבלו על עצמכם להיעשות לבית דין, לפסוק הלכה למעשה על פי גזירת חוקי ודיני תורתנו הקדושה".

"שלשים שנה" – אמרה בשם אביה – "צריך האילן הטוב לעידור ולניכוש עד שיתן פריו מאז היותו אילן.

תורת מורנו הבעש"ט ומורנו הרב המגיד ממזריטש זה עתה נהייתה לאילנא דחיי, ועתה נתעורר הקטרוג הנורא העלול לגדע את הכל.

רוצה אני לחיות – המשיכה בשם אביה – כי כך מחוייב האדם על פי התורה, אבל עוד יותר רוצה אני לעדור ולנכש את האילן הזה שיתן את פריו עד כי יבוא שילה.

מורי הרב המגיד נ"ע אמר לי שיבואו זמנים קשים ורעים והבטיח לי שבכל עת יעזור לי, ראיתי את מורי ואת רבו – הבעש"ט – אבל פניהם היו שחורות, סימן שתורתם בסכנה ואות היא כי ..."

"מעיינות מים נפתחו – מספר החסיד רבי משה ווילנקר – בהלה אחזה את כולנו ונבכה בכי רב ודעתנו מתבלבלת".

"ובכן – סיימה הרבנית דבורה לאה – החלטתי לתת את חיי תמורת חיי אבי, רוצה אני להיות כפרתו, אני נותנת את ימי חיי לאבי, אני הולכת למיתה ואבי ילך לחיים טובים וארוכים בשביל להחזיק את האילן אשר נטע, ויעדרו וינכשו, ובזה אזכה גם אני בתורת אבי".

ערב ר"ה תקנ"ג

במוצאי שבת סליחות, ערב "זכור ברית", קרא רבנו הזקן אליו אחדים מקשישי התלמידים וסיפר להם על המצב הרציני של הקטרוג ושיש לו יסוד לחשוב שבראש השנה יעבירו המקטרגים את קטרוגם מהחסידות עליו.

רבנו הזקן ביקש מהם לעורר רחמים וכן לעשות סדר כיצד ומי יעזור לבנו הרבי האמצעי, בהנהגת והנהלת החסידים ועניני החסידות.

[כפי שמתארים זאת נכדי רבינו[106]:

קודם ר"ה דשנת תקנ"ב קִבֵּץ רבינו את החסידים הגדולים ואמר שיש עליו קטרוג (על) אשר אומֵר חסידות בגילוי כל כך. והנה לְפָסוֹק מלומר חסידות בגילוי זה דבר שאי אפשר כי יש לו ב' רמיזות מהרב המגיד נ"ע ומבנו הקדוש הר"ר אברהם נ"ע שיאמר הרבה ובגילוי דוקא ועל כן הוא ירא שלא יוּגְזַר עליו ח"ו שיסתלק].

בערב ראש השנה, במלאת לרבנו ה"צמח צדק" שלש שנים, סדר רבנו הזקן את התספורת הראשונה של הנכד והניח לו פאות הראש וברכו בהנחת ידיו הקדושות על ראשו.

באותו יום אחרי תפלת מנחה, נכנסה הרבנית דבורה לאה לאולם המנין הקטן בו נכחו אז בני בית רבי ויחידי סגולה מבין התלמידים הקשישים שהיו שקועים אותה שעה באמירת תהלים.

---

106) בית רבי (עמ' נח).

הרבנית דבורה לאה ניגשה אל ארון הקודש, פתחה את דלתותיו והכריזה: "כל הקהל, הנכם עדים שבפני ספרי התורה הקדושים אני מקבלת על עצמי בדעה צלולה ובאלה ובשבועה, שאני דבורה לאה בת סטערנא מחליפה את אבי רבי שניאור זלמן בן רבקה שהוא ישאר בחיים".

מה עושים בילד בן שלש

בליל ראשון של ראש השנה אחרי התפלה, יצא רבנו הזקן, ובניגוד לנוהגו שלא לדבר כלל בליל ראשון של ראש השנה, שאל היכן נמצאת דבורה לאה. כשראה אותה התחיל לומר לה "לשנה"...

ואך הספיק לומר התיבה "לשנה", קפצה הרבנית דבורה לאה ואמרה לאביה, "לשנה טובה תכתב ותחתם, אבא, אל נא תדבר"...

למחרת, ביום שני של ראש השנה, אמר רבנו הזקן חסידות עד הבדלה – רבנו הזקן היה אומר דא"ח בשני הימים של ראש השנה – ואחרי הבדלה קרא את בתו הרבנית דבורה לאה ואת בעלה רבי שלום שכנא לחדרו, רבי שלום שכנא עמד ליד הכותל ובכה, באמרו "מה עושים בילד בן שלש, ועוד ילד כזה"...

ביום שני של ראש השנה, חלתה הבת דבורה לאה, ובצום גדליה – ג' תשרי תקנ"ג – נסתלקה לעולמה בדעה צלולה עד הרגע האחרון.

בקשתה האחרונה מאביה היתה שיחנך וידריך את בנה יחידה.

רבנו הזקן הבטיח לה למלא בקשתה ואמר לה: "בנך מנחם, נוחם הוא לי, נוחם יהיה לך ונוחם יהיה לישראל".

בהערכה גדולה ובחרדת קדש הזכירו כל החסידים את שם בת רבנו הרבנית הקדושה, כי כל אחד ידע היטב שמסירות נפשה ואצילות רוחה הצילו את אילנא דחיי.

החסיד רבי אליהו ראובן – בעל מדריגה, למדן ומקובל, אשר רבנו הזקן אמר עליו שמאיר בו אור הנשמה בהתגלות – החזיק את הילד על ידיו בשעת הלויה. רבנו הזקן אמר את הקדיש הראשון ואחריו אמר קדיש יתום הפעוט יחד עם רבי אליהו ראובן.

במשך ימי השבעה התפלל רבנו הזקן בעצמו לפני התיבה כל שלשת התפלות, והיתום הפעוט אמר את הקדישים.

בערב יום הכיפורים תקנ"ג – סיפר החסיד רבי אברהם ב"ר שמשון מלמד – ביקר רבנו הזקן את ציון קברה של הרבנית דבורה לאה וצוה לקחת גם את התינוק לשם.

בעמדו ליד הקבר, אמר: "כשם ש"גדולים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם", כך גם גדולה ברכתם של צדיקים במיתתם יותר מבחייהם".

קהל הנוכחים נחרד ברעדה פנימית ופרץ בבכי סוער, כשרבנו הזקן עמד ליד קבר בתו, ובהחזיקו בידו של הילד־הנכד, אמר בקול בקשה: "דבורה לאה בת סטערנא היום ערב יום הכיפורים, ברכי נא את בנך יחידך היתום מנחם מענדל בן דבורה לאה, שזה הקטן גדול יהיה בתורת הנגלה והנסתר בהצלחה, במעשים טובים ובאריכות ימים ושנים.

בקשי נא רחמים עלי, על קהל החסידים ועל תורת הבעש"ט".

תורת רבינו הולכת ומתפשטת

על אף הכול, רבינו לא חדל מלדרוש חסידות ברבים.

בשנת תקנ"ג התחיל להזכיר את ספר התניא – אשר אז כבר היה ערוך ומסודר (קודם שנדפס) – בדרושיו הסדירים מפעם לפעם, כשהדרוש הראשון שבו הוא מזכיר את ספר התניא[107] - 'ספר של בינונים', וה'תניא קטן'[108] – כינויו של החלק שלישי שבספר התניא – 'אגרת התשובה', הוא הדרוש שדרש ביום פטירת בתו, הרבנית דבורה לאה, בג' תשרי, צום גדלי', שנת תקנ"ג[109].

וגם בדרוש שבת שובה[110] – שהיה תוך ימי אבלו – אשר דרש ברבים[111],

---

107) וז"ל: "וכמאמר הזוה"ק דאמר ר' מתיבתא בג"ע כו' עי' בסימן כ"ט ..." וכוונתו לסימן כ"ט בספר התניא שטרם נדפס אבל כבר נתפשט בין החסידים. והכוונה לפרק כ"ט בתניא שבו מבאר העצה היעוצה המובאת בזהר הקדוש למי שאינו יכול לקדש עצמו במותר לו מפני הכבדות "דאמר ר' מתיבתא בג"ע אעא דלא סליק ביה נהורא מבטשין ליה" (עץ שאין האור עולה בו, כותשין אותו).

108) וז"ל: וכמאמר רז"ל אין אדם עובר עבירה וכו' כמש"כ לעיל בת"ק ..., וכמו שמבואר לעיל בת"ק באריכות ..., (ת"ק = תניא קטן, שהוא חלק שלישי של ספר התניא הנקרא תניא קטן).

109) הוא הדרוש ד"ה כלל הפחיתות, המבאר ענין הרוח נשברה ועבודת התשובה, והוא המאמר הראשון שיש בו תאריך שנמצא בידינו, ספר מאמרי אדה"ז הקצרים (עמ' תקכ).

110) מאמר על הפסוק לך אמר לבי, ספר מאמרי אדה"ז הקצרים (עמ' קצח).

111) ומסתבר שהיו בליאזנא הרבה מאנ"ש שבאו לנחם את רבינו באבלו על פטירת בתו החשובה, וגם הרי שבת שובה היה אחד מן הד' פרקים בשנה שבהם היתה רשות לכל החסידים

הזכיר וביאר את דבריו בספר התניא.

בעת ההיא התחילו הקונטרסים[112], להתפשט בקרב החסידים במדינת רוסיא הלבנה עד שהגיעו גם לגאליציא ורומניא[113].

הוותיקים לנסוע לליאזנא.

112) הקונטרסים היו גירסא מוקדמת לספר התניא, כמו שסופר לעיל.

113) קיצורים והערות לספר התניא (עמ' קלז), מרשימות כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע, "אין משך פון א פאר יאר – אחר שנת תקנ"ב – נתפשט געווארן דער ספר לקוטי אמרים תניא אויך אין אנדערע מדינות ווי רומניא, גאליציע וכו'" [- בתוך כמה שנים נתפשט ספר לקוטי אמרים תניא גם במדינות אחרות כגון רומניא, גאליציע וכו'].

פרק חמישי

מ'קונטרסים' לדפוס

ב"הקדמת המלקט" שרבינו הגדול הציב בראש ספרו הגדול תניא קדישא[114], הרי הוא מציג לפנינו את ספרו במילים: "קונטרסים אלו הנקראים בשם לקוטי אמרים"[115].

בענוותנותו הגדולה ממשיך ומגדיר את ספרו כלא יותר מאשר "אמרים מלוקטי מפי ספרים ומפי סופרים קדושי עליון נשמתם עדן ..."[116]. כלומר, אין כאן 'חידוש', אלא 'ליקוט' גרידא, אף שאין לשער את גודל החידוש שבספר זה.

"קונטרסים אלו" מיוסדים על שני יסודות עיקריים מיסודי התורה והמצות, ונחלקו לשלוש חלקים: החלק הראשון, המכיל ג"ן פרקים, נקרא בשם "לקוטי אמרים"[117], והוא "מיוסד על פסוק כי קרוב אליך הדבר מאוד בפיך ובלבבך לעשותו[118], לבאר היטב איך הוא קרוב מאד בדרך ארוכה וקצרה בעזה"י"[119]. והחלק השני, המכיל הקדמה וי"ב פרקים, נקרא בשם "שער היחוד והאמונה"[120], והוא "מיוסד על פרשה ראשונה של קריאת

---

114) דף ד, ע"א. וראה מכתב כ"ק אדמו"ר זי"ע (בלקוטי שיחות חלק יז עמ' 519) שהקדמת המלקט היא רק לחלק ראשון, אבל השם 'לקוטי אמרים' ניתן על ידי רבינו על שלשת חלקי הספר.

115) קטעים רבים בפרק זה הם מתוך מאמרו של הרה"ח ר' יהושע מונדשיין ז"ל, ב'כפר חב"ד' גליונות 1214-1213 הנדפס גם בסוף נזר התניא, חלק ב, עמ' תעט ואילך. ונעתקו כאן ברובם בלשונו המיוחדת במינה.

116) הקדמה שם.

117) הוא השם שניתן לו על ידי רבינו בשער ספר התניא שנדפס על ידו בסלאוויטא בשנת תקנ"ו-ז, ועל ראשי העמודים של חלק ראשון כתוב "לקוטי אמרים".

118) דברים ל, יד.

119) לשון רבינו על השער של ספר התניא הנ"ל.

120) בראש חלק שני בדפוסים הראשונים כתוב "חלק שני הנקרא בשם חינוך קטן", אך בראשי העמודים של ספר התניא דפוס ראשון נדפס "שער היחוד והאמונה" וכך נקרא חלק שני עד היום הזה.

שמע ... ראשית הדברים המעוררים האהבה והיראה, ויסודן הוא האמונה הטהורה ונאמנה ביחודו ואחדותו יתברך ויתעלה".[121]

החלק הראשון בא לבאר איך קרוב מאד לכל אחד ואחד, לקיים את מצוות התורה מתוך אהבת ה' ויראת ה'; והחלק השני מבאר את יסודות האמונה באחדות השם, ומשריש בלב כל אחד ואחד מישראל את האמונה הטהורה והנאמנה באחדות ה'.

החלק השלישי של ספר ה'תניא' הוא מאמר מיוחד של רבינו, המכיל אף הוא י"ב פרקים, הנקרא בשם "אגרת התשובה"[122], וכשמו כן הוא, עוסק בעניני מצות התשובה ואופניה על פי חסידות. שני החלקים הראשונים של הספר נקראים – גם בפי רבינו – בשם הכולל "תניא" על שם התחלת הספר: "**תניא** בסוף פרק ג' דנדה ..."[123].

אגרת "הקדמת המלקט"

הפצת ספר התניא נתקבל בקרב קהל החסידים בשמחה רבה, אך צר להם התמעטות ה'יחידיות' וראיית פני הקודש על פי "תקנות ליאזנא".

רגשות אלו הובאו לפני רבינו, ועליהם השיב רבינו לאנ"ש באגרת, שמתוכנה ניכר כי הכתבים כבר נודעו לחסידים. האגרת נושאת מעין "התנצלות" על החלפת שמיעת הדא"ח והדיבורים פנים-אל-פנים ב"יחידות" בהדרכות כתובות עלי ספר.

את האגרת כתב רבינו כשנתיים לפני הבאת ספר התניא לדפוס[124], ובתניא הנדפס באה בתור "הקדמת המלקט".

טענת החסידים הייתה "כי אינה דומה שמיעת דברי מוסר [מפי הרבי]

---

121) לשון רבינו ב'חינוך קטן' שהוא הקדמה לחלק שני של התניא. ראה במכתב שמצויין בראש פרקין.

122) ראה להלן על מהדורה קמא דאגרת התשובה (נדפסה בדפוס זאלקווא) ומהדורה תנינא דאגרת התשובה (נדפסת במהדורות שלאחר מכן).

123) ולפעמים נקרא חלק ראשון של התניא 'תניא גדול', להבדילו מחלק שלישי 'אגרת התשובה' שנקרא 'תניא קטן', כי גם הוא מתחיל במילה 'תניא' אבל הוא קטן בכמות לפי ערך ה'תניא גדול'. ועדיין לא ברור האם השם 'תניא גדול' כולל גם את שער היחוד והאמונה או שאינו אלא שמו של ה'ספר של בינונים'.

124) בשנת תקנ"ה, שנתיים לפני הבאת התניא לדפוס. ראה ביבליוגראפיא לספר התניא עמ' 14 ובהערה 39 שם.

לראייה וקריאה בספרים", מפני שהספרים נכתבו אל ה"כלל", וקשה ל"פרט" למצוא בהם את עצמו ומקומו: הן בגלל המיוחדות של כל פרט, והן מחילופי העתים והמצבים המשתנים של כל אדם באשר הוא.

עוד טענו, שגם אם הספר הינו תכלית המעלה, מאותם החיבורים ש"יסודותם בהררי קודש מדרשי חז"ל אשר רוח ה' דבר בם ומלתו על לשונם", הרי "אין כל אדם זוכה להיות מכיר מקומו הפרטי שבתורה", וממילא אין הספר יכול להיות תחליף שלם ל'יחידות'.

על טיעון זה, שהיה "מרגלא בפומי דאינשי בכל אנ"ש", משיב אדמו"ר הזקן שאת ספר התניא לא ייעד לאנשים הזרים לו, אלא "ביודעיי ומכיריי קאמינא", ומפרש: "הם כל אחד ואחד מאנ"ש שבמדינתינו וסמוכות שלה, אשר היה הדבור של חיבה מצוי בינינו, וגילו לפני כל תעלומות לבם ומוחם בעבודת ה' התלויה בלב [פעם ושתים ביחידות, ולא נשכח ממני ח"ו[125]]. אליהם תטוף מלתי ולשוני עט סופר בקונטרסים אלו הנקראים בשם לקוטי אמרים".

באיגרת ממשיך אדמו"ר הזקן להמעיט את דמותו, ושוב מגדיר את ספר התניא "ליקוטים". הוא אינו מנכס לעצמו את חכמת העצה והתושיה שבחיבור, אלא לזולתו: "מלוקטים מפי ספרים ומפי סופרים קדושי עליון נשמתם עדן המפורסמים אצלינו, וקצת מהם נרמזין לחכימין באגרות הקדש מרבותינו שבאה"ק תובב"א, וקצתם שמעתי מפיהם הקדוש בהיותם פה עמנו".

המשותף לכל הליקוטים הללו הוא שהם "כולם הן תשובות על שאלות רבות אשר שואלין בעצה כל אנ"ש דמדינתינו, תמיד, כל אחד לפי ערכו, לשית עצות בנפשם בעבודת ה'".

רבינו אינו טוען שהלימוד מתוך הקונטרסים אכן עדיף על ה"דיבור של חיבה" ב'יחידות', אלא שההכרח מאלצו לנהוג כך: "להיות כי אין הזמן גרמא עוד להשיב לכל אחד ואחד על שאלתו בפרטות, וגם השכחה מצויה, על כן רשמתי כל התשובות על כל השאלות, למשמרת לאות, להיות לכל אחד ואחד לזכרון בין עיניו, ולא ידחוק עוד ליכנס לדבר עמי ביחידות. כי בהן ימצא מרגוע לנפשו ועצה נכונה לכל דבר הקשה עליו בעבודת ה'".

שוב ושוב מדגיש רבינו בדבריו שהחיבור מכסה את כל צרכיהם של אנ"ש מבקשי ה': "כל התשובות, על כל השאלות . . לכל אחד ואחד . . לכל דבר

---

125) התיבות "פעם ושתים... ח"ו" מצויות בכתה"י, אך נשמטו אחר כך מן הדפוס.

הקשה עליו בעבודת ה'". ולמי שלבו עדיין נוקפו מבטיח אדמו"ר הזקן: "ונכון יהיה לבו בטוח בה' גומר בעדינו".

בהבטחות אלו, המבוססות על סיועו הוודאי של הקב"ה, ראו החסידים הבטחה נצחית לאנ"ש בכל הדורות, מקטנם ועד גדולם, כל מי שלומד בספר הנהו בדרך ממילא מתלמידי רבינו ונכלל גם הוא ב"יודעיי ומכיריי" של רבינו. וכולם ימצאו בספר ה'תניא' מרגוע לנפשם ועצה נכונה לכל דבר הקשה עליהם בעבודת ה'.

אמנם, גם בזה לא הסתפק רבינו, כי כתב את ספרו כדי שכל אחד מאנשי שלומו יוכלו למצוא מרגוע לנפשו, ומה יעשו חסידים שדעתם קצרה מלהבין דבר עצה מתוך הקונטרסים? על כן מינה בכל עיר ועיר חסידים גדולים ואנשי שם שיסבירו ויבארו את דבריו בקונטרסי התניא, ובלשון קדשו: "ומי שדעתו קצרה להבין דבר עצה מתוך קונטריסים אלו יפרש שיחתו לפני הגדולים שבעירו והם יבוננוהו". לצורך כך פונה רבינו אל חסידיו ומתחנן בפני הגדולים שבכל עיר "שלא לשום יד לפה להתנהג בענוה ושפלות של שקר ח"ו...".

"סופרים שונים ומשונים"

העתקים מקונטרסי ה'תניא' נפוצו באלפיהם עוד קודם הדפסתו, ודווקא תפוצתם העצומה גרמה – בעקיפין – להסכמתו המאולצת של אדמו"ר הזקן להבאת החיבור לדפוס, שכן כריבוי המעתיקים ריבוי השיבושים. זאת ועוד, תופעת ההעתקות 'אומצה' על-ידי אנשי זדון ש"כנופיא מנגדי שיטת החסידות ודרכי החסידים" זייפו את הכתבים בכוונה תחילה[126], כדי להוציא את דיבת החסידות רעה ח"ו.

פרשה זו נרמזת בהסכמתו של הרה"ק הרבי ר' זוסיא מאניפולי ל'תניא':

> "ורצונו היה שלא להעלות את הכתבים ההם לבית הדפוס, מחמת שאין דרכו בכך, רק מחמת התפשטות הקונטרסים ההם בקרב כל ישראל בהעתקות רבות מידי סופרים משונים, ומחמת ריבוי העתקות שונות, רבו הטעות־סופר במאד, והוכרח להביא הקונטרסים ההם לבית הדפוס".

לאמר: "סופרים משונים" עיוותו את הכתבים בזדון, וב"ריבוי העתקות שונות" נפלו טעויות בשוגג.

---

126) רשימת אדמו"ר מוהריי"צ, 'קיצורים והערות לספר לקוטי אמרים' עמ' קלז.

גם אדמו"ר הזקן עצמו כתב כדברים הללו ממש, בסוף "הקדמת המלקט" (קטע נוסף על ה"אגרת" הנ"ל): "שנתפשטו הקונטרסים... בהעתקות רבות מידי סופרים שונים ומשונים". חסידים פירשו את שצפון במילותיו: סופרים שונים – כפשוטו, ומשונים – ששינו בכוונת זדון[127], "הנה על־ידי ריבוי ההעתקות שונות רבו כמו רבו הטעות־סופר במאוד מאוד".

בדברי ימי חסידות חב"ד מסופר על מאמציהם של החסידים למנוע את הפצת הקונטרסים המזויפים. מן הדברים אפשר ללמוד על האיכות הגבוהה של הזיופים, ועל יכולתם להפיל ברשתם בנקל לא רק יהודים תמימים, אלא אפילו יודעי ספר.

כ"ק אדמו"ר הריי"צ מספר ברשימותיו[128] על שניים מחשובי חסידיו של רבינו הזקן, גדולים בתורה ויראה, ר' בנימין קלעצקער (רבינוביטש) ור' פנחס רייזעס (שיק), שפגשו בקונטרסים המזויפים ובתחילה כלל לא הבחינו בזיופים הדקים:

> "החסידים ר' פנחס שיק וגיסו ר' בנימין קלעצקער בהיותם בהיריד בלייפציג בשנת תקנ"ה מצאו, כי בעת היריד מפרסמים שם את מאמר תניא ונהנו במאד. ר' בנימין לקח מאמר אחד ומגודל הנאתו שילם במיטב וסיפר לגיסו ר' פנחס וגם הוא קנה ושילם במיטב. הם היו כבר בקיאים בהמאמר וכאשר קראו פה ושם מצאו נוסחאות שונות עד אשר נוכחו כי מזויף בכוונה. ויחפשו ומצאו את האיש המוכר והתחפשו כי הם מן המנגדים ויספר להם סודו אשר הביא עמו כשש מאות מאמרים וכמאה וחמישים כבר מכר. ר' פנחס ור' בנימין קנו אצלו את כל המאמרים, ובבואם מלייפציג נתפרסם הדבר".

המביאים לדפוס ובית הדפוס

לאחר שנפלה ההחלטה להביא את ספר התניא לדפוס, נבחר בית הדפוס בקפידה במטרה שהתוצאה המוגמרת תהיה מושלמת וללא פגמים. אדמו"ר הזקן מסר את ספרו לשני "אנשים אפרתים" וברי-סמכא, כלשונו בהקדמתו:

---

127) הדיוק בתיבות "שונים ומשונים", מפי המשפיע הרה"ח ר' שלמה חיים קסלמן ע"ה.

128) 'קיצורים והערות לתניא' עמ' קלט.

"נדבה רוחם... לטרוח בגופם ומאודם להביא את קונטרסים הנ"ל לבית הדפוס מנוקים מכל סיג וטעות סופר ומוגהים היטב ואמינא לפעלא טבא יישר חילא".

בהסכמתו לספר התניא פירט הרה"ק ר' זוסיא את שמות המביאים לבית הדפוס:

"הרבני המופלג הותיק מהור"ר שלום שכנא במהור"ר נח ע"ה" – חתנו של רבינו, בעלה של בתו הצדקת מרת דבורה־לאה ע"ה, אביו של כ"ק אדמו"ר ה'צמח צדק', שעסק מטעם רבינו בהבאת ספרים לדפוס[129]. ושותפו, "והרבני המופלג הותיק מוהר"ר מרדכי במהור"ר שמואל הלוי" הורוויץ, היה מחסידי אדמו"ר הזקן ועסק כל ימיו במלאכת הקודש של הדפסת ספרים, ביניהם כמעט כל ספרי רבינו שנדפסו בזמנו[130].

עוד כותב הרה"ק ר' זוסיא כי השותפים בחרו בבית הדפוס שבסלאוויטא,

ולא בכדי נבחר דפוס סלאוויטא[131]: לדפוס זה יצאו מוניטין לשם ולתהילה באיכות הספרים שיצאו מבין מכבשיו, והספרים היו ידועים ומפורסמים הן ביופיים החיצוני, בדיו המבהיק ובנייר המשובח, הן בשל ייחוסו וסגולתו של הדפוס עצמו. צדיקים רבים הקפידו ללמוד דווקא בספרים שנדפסו בסלאוויטא[132].

יש להניח שמטעם זה בחר רבינו להדפיס את ספר התניא בדפוס סלאוויטא שבאוקראינא ולא בדפוס אשר פעל באותם ימים בשקלאוו, ברוסיה הלבנה הקרובה יותר לליאזנא. נוסף על כך, יתכן שרבינו נמנע מלהדפיס את ספרו בשקלאוו שבעת ההיא הייתה עדיין מבצר של

---

129) מלבד ההתעסקות בהדפסת ספר התניא, היה הר"ר שלום שכנא גם שלוחו של רבינו בהדפסת הארבעה טורים והש"ס בסלאוויטא בשנת תקס"א. ראה בספר תולדות חב"ד ברוסיא הצארית (עמ' סב).

130) פרטים אודותיו ראה במאמרו של הרה"ח ר' אלי' מטוסוב ב'הרב', (תשע"ה, עמ' תשנד). ועי' בתולדות חב"ד ברוסיא הצארית (עמ' נט ואילך) ושם (עמ' סב) כותב אודות ר' מרדכי הורוויץ הנ"ל: הוא התעסק בהדפסת כמעט כל החיבורים של רבינו הזקן שנדפסו ברוסיא עד שנת תקפ"ו: תניא סלאוויטא תקנו-ז, תניא שקלאוו תקס"ו, תניא שקלאוו תקע"ד, שולחן ערוך שקלאוו תקע"ד, סידור קאפוסט תקע"ז, שלחן ערוך סדילקוב תקפ"ו.

131) עי' בתולדות חב"ד ברוסיא הצארית (עמ' נט), ובמאמרו של הר' אלי' מטוסוב הנ"ל שיתכן כי השותפים עצמם היה להם בית דפוס בסלאוויטא בשותפות עם הרב דשם. ואכ"מ.

132) כידוע שהספרים שנדפסו בסלאוויטא ובזיטאמיר על ידי הצדיקים בני ונכדי הרה"ק ר' פנחס מקאריץ זי"ע יש להם קדושה יתירה (אך עדיין צ"ע אם ספר התניא אכן נדפס בדפוסו של הרה"ק ר' משה שפירא זצ"ל).

מתנגדים[133] מחשש שיערימו מכשולים בדרכו, וגם מי יערב לו שבין הפועלים, ה"בחור הזעצער" או "מסדרי האותיות" העוסקים במלאכת הקודש, לא יִמָּצאו אי אלו מאותם אישים "שונים ומשונים" שלא יפעלו במלאכת הקודש באמונה[134].

בפי חסידים נפוץ טעם נוסף[135] לבחירת רבינו בבית הדפוס סלאוויטא שהי' בבעלות הרה"ק ר' משה שפירא מסלאוויטא זצ"ל[136], בנו של הרה"ק הרה"צ רבי פנחס מקאריץ זי"ע – וזאת כהכרת תודה לאב שרבינו קיבל ממנו הרבה בתורה ועבודה.

ההסכמות

אדמו"ר הזקן נמנע מלמסור את ספרו לדפוס בטרם קיבל הסכמה בכתב מאת הרה"ק הרבי ר' זוסיא זי"ע והרה"ק רבי יהודא ליב הכהן זי"ע (שניהם מאניפולי). ההסכמות ניתנו באמצעות שלוחים מיוחדים ששלח אליהם כדי לקבל את הסכמתם[137].

ומדוע בחר אדמו"ר הזקן בשני הצדיקים הללו דווקא[138]? זאת יכולים

---

133) אהל רח"ל חלק א' עמ' 176. ועיין בהערות הבאות.

134) עי' אגרות קודש כ"ק אדמו"ר זי"ע, חלק ח אגרת ב'תפד, עמ' רלז.

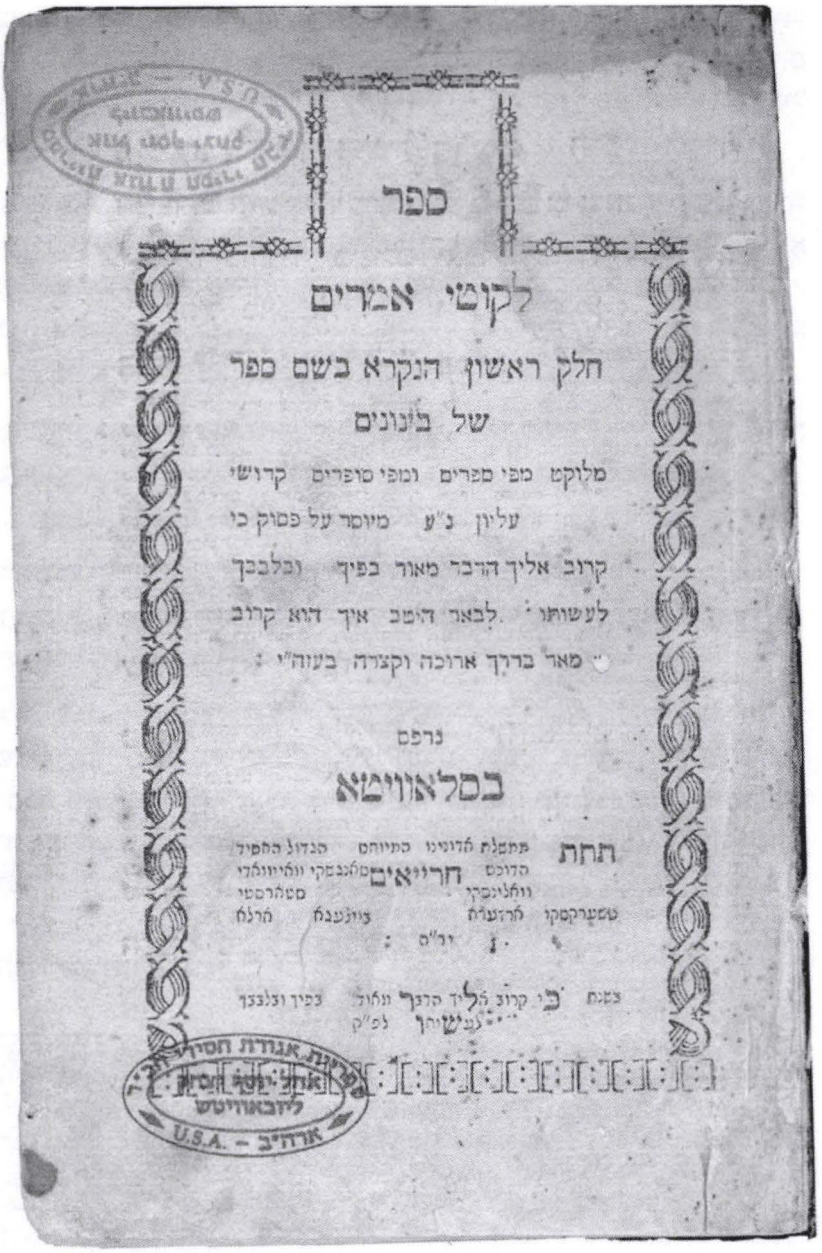
135) אהל רח"ל חלק א עמ' 199 ואילך. מתוך הספר זכרון הצדיקים תרפ"ז ווארשא (ועי' תולדות חב"ד ברוסיא הצארית עמ' סא) והרב יהושע מונדשיין במאמרו בכפר חב"ד (גל' 1213-1214) כותב: "רח"ל מציין כמקור הסיפור את הספר "זכרון הצדיקים", (ווארשא תרפ"ז). ברם, מצאנוהו במקור קדום יותר, במהדורת האידיש של ה"בית רבי" (וילנא תרס"ד), שניכר כי משם תורגם ל"זכרון הצדיקים".

136) בתורת חב"ד – ביבליוגראפיא כרך א' התניא ומהדורותיו (תשמ"ב), (עמ' 31) נוקט שהמדפיס היה ר' משה שפירא ובהערה 4 שם כותב שהוא עפ"י ההשערה באהל רח"ל (עמ' 199-220). (ומה שלא נזכר שם המדפיס על שער הספר יש לתלות באי יכולתו להשיג רישיון דפוס עד שנת תקס"ח, ראה שם (חלק א' עמ' 200). וראה מה שהאריכו בזה הרשד"ב לוין בתולדות חב"ד ברוסיא הצארית, והר'"א מטוסוב במאמרו הנ"ל).

137) רשימת אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע בקיצורים והערות (עמ' קלט) ובאגרות קודש חלק ד (עמ' רסב ואילך).

בפי חסידים מסופר על המדפיס הרה"ח ר' ישראל יפה שנשלח אליהם ונצטווה שלא להיכנס בדרכו אל ידידו הקרוב ומחותנו של רבינו הרה"צ הרה"ק רבי לוי יצחק מבארדיטשוב זי"ע – קונטרס 'רמ"ח אותיות', (אות ריח), 'למען ידעו...' (עמ' 260). ומהרה"ח רש"ז דוכמאן ע"ה שמעתי, שזה קשור למ"ש בספר 'לשמע אזן' (עמ' 24), אות יב (הערת הרב מונדשיין ע"ה).

138) עיין מה שכתבהרה"ח ר' טוביה בלוי שיחי' בספרו לקט פרט (תשע"ו) עמ' י' שיתכן ששלח רבינו את התניא לצדיקים אלו לאניפאלי בראש ובראשונה להשתטח על ציונו של רבו המגיד שם ולבקש הסכמתו וברכתו וממילא גם הסכמת שני תלמידיו שגרו שם

ספר

לקוטי אמרים

חלק ראשון הנקרא בשם ספר

של בינונים

מלוקט מפי מפרים ומפי סופרים קדושי

עליון נ"ע מיוסד על פסוק כי

קרוב אליך הדבר מאוד בפיך ובלבבך

לעשותו: לבאר היטב איך הוא קרוב

מאד בדרך ארוכה וקצרה בעוה"י:

נדפס

בסלאוויטא

תחת

חריאים

וועלינסקי

טשערקאסקו

יר"ם

נאום כי קרוב אליך הדבר מאוד בפיך ובלבבך לעשותו (נ"ש יחן נ"ק)

אגודת חסידי חב"ד
ליובאוויטש
U.S.A. – ארה"ב

שער התניא "סלאוויטא תקנ"ו" – המהדורה ראשונה שנמסרה על ידי רבינו הזקן לדפוס.
צילום מ"ספריית ליובאוויטש"

אנו להסיק מהתבטאותו: "לשלושה יש לי אהבת נפש: לר' זושא, לר' נחום [מטשערנאביל] ולר' ליב הכהן"[139]. וידוע שר' זושא ור' ליב הכהן הפצירו מכבר באדמו"ר הזקן עצמו שידפיס את ספרו ולא שעו לטענתו ש"הגדולים אינם זקוקים לו, ולקטנים לא יועיל", באמרם: "גם גדולים צריכים לו ויועיל אף לקטנים"[140].

אחד התנאים להסכמתו של רבינו הזקן להדפסת ה'תניא' היה ששמו לא יוזכר בו[141]. בפי חסידים מסופר שבתחילה מיאן הרה"ק הרבי ר' זוסיא זי"ע להעלים את שם המחבר, אך כשהשליח עמד על כך בכל תוקף, הסכים, באמרו: "נו, לא אכתוב את שמו, אבל הרי הכל ידעו זאת מעצמם: מי יכול לחבר חיבור שכזה אם לא זלמנ'קע?[142]"...

כשסיים הרה"ק ר' יהודא ליב לכתוב את הסכמתו, פנה אל השליח ואמר לו:

> "ראה מה שכתבתי במלים 'וכעת ישמח ישראל בהגלות דברי קדשו' התכוונתי לבעש"ט, שבשעה שהי' בהיכל המשיח ושאלו 'אימתי אתי מר' השיב לו המשיח: 'בעת שיקום אחד מתלמידיך ויפוצו מעיינותיך חוצה' וכוונתו היתה עליו!" [=אדמו"ר הזקן][143].

לימים נתבארה מליצת לשון הסכמתו ביתר הרחבה על-ידי נכדי רבינו: "יושב בשבת תחכמוני אצל אדונינו מורינו ורבינו גאון עולם" (= כוונתו על הרב המגיד זי"ע), "ודלה מים מבאר מים חיים" (כוונתו על הקדוש הר"ר אברהם נ"ע (=הוא "המלאך", 'מבאר' אותיות 'אברם')), "וכעת ישמח ישראל" (=כוונתו על רבינו הבעש"ט זי"ע), "בהגלות דברי קדשו" (שנתקיים מה שאמרו לו בעליית נשמה דשנת תק"ז, לכשיפוצו מעינותיך חוצה כו' שזהו אתחלתא דגאולה)"[144].

וכותב ששמע עוד טעם בזה כי שניהם, הרה"ק ר' זוסיא, והרה"ק ר' יהודא ליב היו מתלמידי המגיד היחידים שלא הנהיגו עדה, כך שהוויתם כ"תלמידים" נשארה בלי שינוי גם אחרי הסתלקות המגיד, ולכן, במידה מסוימת, "ייצגו" את המגיד יותר משאר תלמידיו, כביכול.

139) קונטרס 'רמ"ח אותיות' (אות ריט). 'למען ידעו...' (עמ' 259).

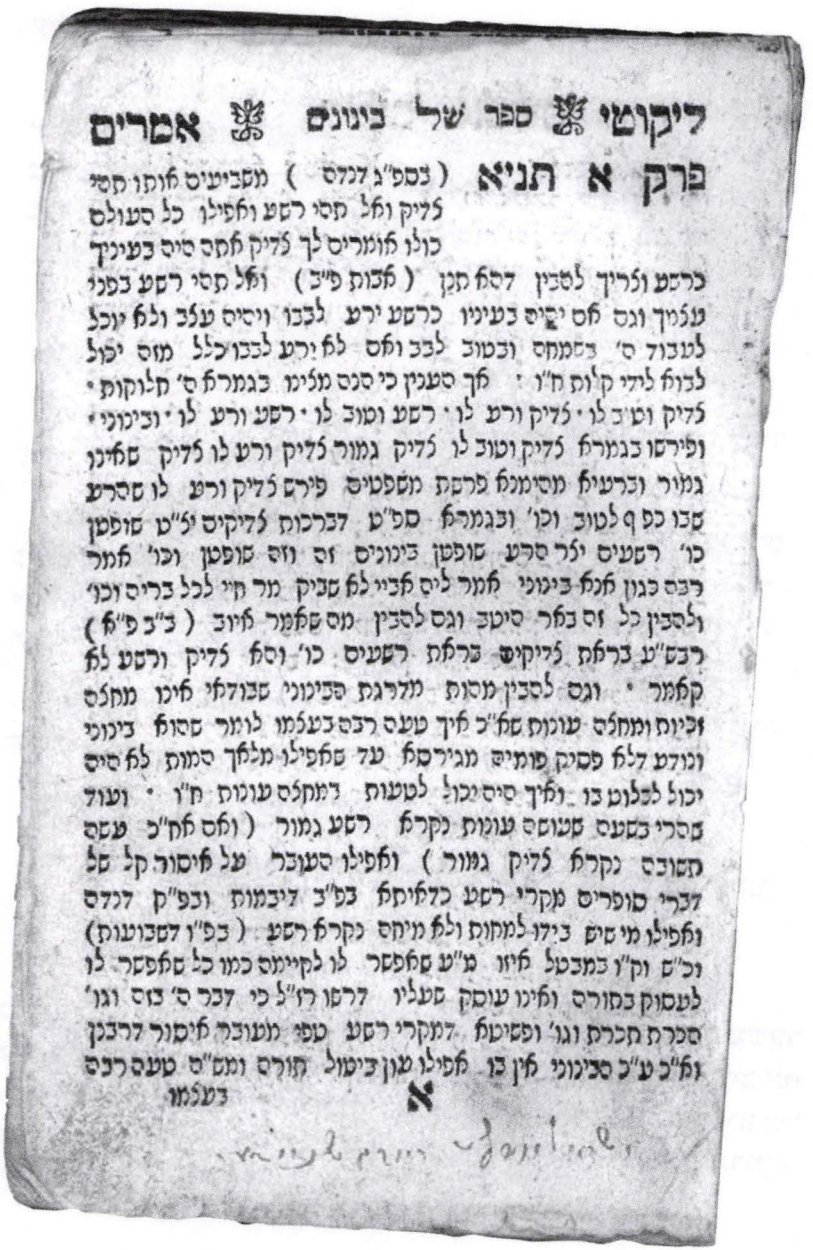
140) כך סיפר הרה"ח ר' יצחק הורוויץ הי"ד ("ר' איטשע מתמיד"), על פי שנים עדים: ראה כפר חב"ד (גל' 1209 עמ' 22, גל' 1159 עמ' 23 אות יג) (הערת הרב מונדשיין ע"ה).

141) רשימת אדמו"ר מוהריי"צ בקיצורים והערות (עמ' קלט).

142) קונטרס 'רמ"ח אותיות', (אות ריט); 'למען ידעו..', (עמ' 259).

143) קונטרס 'רמ"ח אותיות'.

144) בית רבי (עח, ב בהערה בשם נכדי רבינו). מתרגם התניא לאידיש - הרה"ח ר' אוריאל

ליקוטי ספר של בינונים אמרים

פרק א תניא (נספ"ג לכאש) מצביעים אותו תסי
לזיק ואל תסי רשע ואפילו כל העולם
כולו אומרים לך לזיק אתה סיים בעיניך
כרשע ולריך לסבין לסע תנן (אבות פ"ב) ואל תסי רשע בפני
עלמך וגם אם יהיה בעיניו כרשע ירע לבבו ויסיח עצב ולע יוכל
לעבוד ס' בשמחה ובטוב לבב ואם לע ירע לבבו כלל מזה יפול
לבוש ליצי קלות ח"ו · אך סענין כי סנה מלינו בגמרא ס' חלוקות ·
לזיק וט"ב לו · לזיק ורע לו · רשע וטוב לו · רשע ורע לו · ובינוני ·
ופירשו בגמרא לזיק וטוב לו לזיק גמור לזיק ורע לו לזיק שאינו
גמור וברעיא מסיימא פרשת משפטים פירש לזיק ורע לו שהרע
שבו כף ס לטוב וכו' ובגמרא שם"ט דברכות לזיקים י"ט שופטן
כו' רשעים יכר שרע שופטן בינונים זה וזה שופטן וכו' אמר
רבה בגון אנא בינוני אמר ליה אביי לא שניק מר חיי לכל ברים וכו'
ולסבין כל זה באר סיטב וגם לסבין מס שאמר מיוב (ב"ב פ"ו)
רבש"ע ברואת לזיקים פרואת רשעים כו' ואע לזיק ורשע לע
קאמר · וגם לסבין מסות מלרגת בינוני שבולמי ליום מחצה
זכיות ומחצה עונות שע"כ לזיך טעה רבה בעלמו לומר שהוא בינוני
ומוטב לע אסיק פומיה מגירסא עד שאפילו מלאך המות לע היה
יכול לשלוט בו ולזיך היה וכול לטעות דמחצה עונות ח"ו · ועוד
שאני כשאדם שהוא עונות נקרא רשע גמור (ואם אח"כ עשה
תשובה נקרא לזיק גמור) ואפילו שעובר על איסור קל של
דברי סופרים מקרי רשע כדאיתא בפ"ב דיבמות ובפ"ק דכלה
ואפילו מי שיש בידו למחות ולע מיחה נקרא רשע (בפ"ו דשבועות)
וכ"ם וק"ו במבטל לזיו ח"ע שאפשר לו לקיימם כמו כל שאפשר לו
לעשות בחורים ואינו עושה שעליו דרשו רז"ל כי דבר ס' בזה וגו'
שברת תברת וגו' ופשיטא דמקרי רשע בשי מעובר איסור דרבנן
ומ"ב ע"ב סבינוני אין בו אפילו מעט ביטול תורה ומ"ם טעה רבה
בעלמו
א

צילום מפרק א בתניא שנדפס ב'זאלקאווא' — באותיות 'רש"י', שלא כפי רצון אדמו"ר הזקן.
כי ה'תניא' הוא כמו תורה שבכתב.

הרמז בכתיבת השנה בהסכמות

על הנסיעה לקבל ההסכמות כותב כ"ק אדמו"ר הריי"צ ברשימותיו:

החסיד ר' אבא פערסמאן נ"ע סיפר בשם חותנו החסיד ר' זאב ווילענקער, מה ששמע מאחיו החסיד המפורסם ר' משה ווילענקער ששמע בנסיעתו יחד עם חבריו החסידים ר' פנחס משקלאוו ור' יצחק משה מיאסנסי בשליחות כ"ק רבינו אל הרבנים הצדיקם רבי יהודא ליב כהן ורבי זוסיא מהאניפאלי להתיישב על דבר הדפסת ספר התניא.

הרה"צ רבי יהודא ליב כהן אמר: ספר התניא הוא קטרת לכל המגפות הרוחניות דעקבות משיחא.

הרה"צ רבי זוסיא אמר: עם הספר התניא ילכו ישראל לקראת משיח צדקנו.

שניהם – כך אמר הרב משה הנ"ל לאחרי הרב זאב – כתבו הסכמותיהם בפרשת תבוא לשני טעמים: א) שעל ידי לימוד העיונים מקיימים כי תבואו אל הארץ ברוחניות, שהוא גילוי רצון העצמי דנשמה. ב) שעל ידי דרכי העבודה דספר התניא מהפכים את הקללה לברכה.

ושניהם רמזו בפרט השנה את עומק דעתם הקודשה על דבר קודשת הספר.

הרב יהודא ליב כגהן כתב תקנ"ו ר"ת תניא קטרת נשמה ורוח.

ורבי זוסיא כתב שנת פדותינ"ו אשר בו יצאו ישראל לקראת משיח צדקנו.

מסירת התניא לדפוס

בניגוד לכתיבת ה'תניא' הממושכת ולתהליך הבאתו לדפוס, הרי משעה שנמסר לדפוס הפכה לפתע המלאכה לבהולה. אדמו"ר הזקן אף הציב את זריזות ההדפסה כאחד מהתנאים הנדרשים מהמדפיסים, והקצה זמן של חודשיים בלבד להבאת המלאכה לידי גמר. וכך מתאר זאת כ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע[145]:

צימער ז"ל – מפרש, שגם תיבת באר מרמזת – בדמיון הצליל – להמגיד ר' בער שממנו דלה אדמו"ר "מים חיים", היא תורת החסידות הנקראת "דברי אלקים חיים".

145) קיצורים והערות לספר התניא עמ' קיט.

צילום של תניא כתב-יד, חלק מאגרת התשובה מהדורה קמא, (נדפסה במהדורת זאלקאווא)

"שלהי אלול תקנ"ו... הודיע כ"ק רבינו להמדפים דסלאוויטא את הסכמתו להדפים את ספרו, והתנה אשר הספר צריך להיות נגמר בדפום לא יאוחר מתחלת כסלו שנת תקנ"ז ויובא מיד לליאזנא.

"ואכן התחילו בהדפסתו תיכף ומיד עוד קודם ראש השנה בימי הסליחות דשנת תקנ"ו[146], ההדפסה נעשתה בפאר והדר והספר נדפס באותיות מרובעות ולא באותיות רש"י כנהוג בכלל אצל המדפיסים".

כיום נראית עובדה זו כמעט כמובנת מאליה, אבל באותן שנים – ואף שנים רבות לאחר מכן – היתה זו תופעה חריגה; באותיות מרובעות נדפסו החומש, הסידור, התלמוד, המדרשים, השולחן ערוך וכד', אבל לא ספריהם של הפרשנים הראשונים והאחרונים, לא ספרי השו"ת ולא ספרי הדרוש והמוסר[147].

ומנלן שאדמו"ר הזקן ייחס חשיבות לפרט זה, ואינו פרי החלטתו של המדפיס? זאת ניתן להוכיח ממהדורת שקלאב תקס"ו (שאדמו"ר הזקן שם עיניו על הדפסתה), שגם היא חזרה ונדפסה באותיות מרובעות, לאחר כמה מהדורות שנדפסו (במדינה אחרת) באותיות 'רש"י'.

אותיות מרובעות

עובדה זו, שהועברה במסורת למשפיע ר' שמואל גרונם ע"ה, אף הוסברה על-ידו לפי דרכו, והוא מצא לה נימוקים שיסודם בהררי קודש. לדבריו, סגנון האותיות לא נבחר באקראי, אלא בכוונת מכוון מלכתחילה, שכן אלו מרמזות על מהותו העמוקה והנשגבה של ספר התניא:

"אדמו"ר הזקן ציוה להדפיס את ה'תניא' באותיות מרובעות דוקא. ומה שנדפס ב'זאלקאווא' באותיות 'רש"י', ידוע שזה לא היה ברצונו ובידיעתו. כי ה'תניא' הוא כמו תורה-שבכתב לגבי שאר החסידות (והוא מקורם), ולכן יש ב'תניא' ג"ן פרקים כנגד ג"ן סדרים דאורייתא, ולכן הוא כמו תורה-שבכתב שאינה נכתבת בכתב 'רש"י'. אבל שאר ספרי החסידות נדפסים באותיות 'רש"י'[148]".

---

146) בדף השער של ספר התניא פרט השנה הוא תקנ"ו, ויום ג' י"ז אלול היו השלוחים עדיין באניפאלי ואם נסעו בחזרה לליאזנא ושוב שלחו שלוחים לסלאוויטא, קרוב לודאי שלא באו בחזרה לסלאוויטא קודם שבת קודש פרשת כי תבא ואם כן התחילה ההדפסה בימי הסליחות דשנת תקנ"ו.

147) לבד מאי-אלו יוצאים מן הכלל, כגון ס' השל"ה.

148) קונטרס 'רמ"ח אותיות' (אות קנא). 'למען ידעו...' (עמ' 244).

כ' כסלו

כפי שהבאנו לעיל, התנה כ"ק אדמו"ר הזקן שהספר ייגמר בדפוס בתחילת כסלו שנת תקנ"ז, כאשר כוונתו היתה שיהיה ניתן ללמוד בו כבר בהילולא של רבו המגיד זי"ע בי"ט בכסלו,

אבל לפועל לא אסתעיא מילתא.

חסידיו של רבינו ראו בעיכוב ובמועדי ההדפסה ענין שמימי של ממש, כפי שמתאר כ"ק אדמו"ר הריי"צ ברשימותיו[149] מה שקיבל בשם חסידו של רבינו הזקן ר' יעקב מסמיליאן:

"הידיעה שכ"ק רבינו הרשה להדפים את ספר התניא נתפשטה חיש מהר ותגדל השמחה בין אנ"ש.

אמנם כשהגיע חצי מרחשון ועוד טרם באה ידיעה מסלאוויטא, אשר הבויגין האחרון מהתניא כבר נבנם תחת מכבש הדפוס כדי שיוגמר למועד המדובר – תחלת כסלו – למען אשר יוכלו החסידים ללמדו ביום ההילולא של רבינו המגיד ממעזריטש – י"ט כסלו – נצטער רבינו על זה, וביום ההילולא הפיקו פני קדשו צער מדבר הזה.

כאמור, חל בשנה ההיא יום ההילולא ביום השני פ' וישב, וכשהגיעו לקריאת התורה קרא רבינו בעצמו את הפרשה. לכהן קרא לעלות את החסיד ר' אלימלך יאנאווער, ללוי – את החסיד ר' זעליג מאוללע, ולשלישי עלה בעצמו.

ומה מאד נבהלנו אז – סיפר החסיד ר' יעקב סמיליאן הנ"ל – לשמוע את אופן קריאתו הפרשה האחרונה בהטעמה מיוחדת ובהתלהבות ממושכת, וביחוד את שני הפסוקים האחרונים: ויספר אל אביו וגו' ויקנאו וגו' ואביו שמר את הדבר.

וכשסיים את התיבות ואביו שמר את הדבר התאנח אנחה עמוקה, ובברכת אשר נתן לנו הי' קולו רועד, ואת הקדיש אחרי קריאת התורה אמר בדביקות גדולה וכשגמר לעילא מכל ברכתא וגו' אמן נשען על שלחן הקריאה זמן רב.

וביום שני דחנוכה – כ"ו כסלו – בא ר"ן מיוחד – שטאפעט – מסלאוויטא

149) קיצורים והערות לתניא עמ' קכ.

ויביא עמו שתי מאות ספרי תניא הראשונים שיצאו מבית הדפוס ביום ג' בעשרים לחדש כסלו, וכאשר הראו לרבינו ספר א' נסתכל בו זמן מרובה ויאמר:

רבות מחשבות בלב איש, ברצוני הי' אשר הספר יוגמר תחלת כסלו, וביום ההילולא של מורי ילמדו בו, ועצת הוי' היא תקום, ונגמרה הדפסתו ביום עשרים לחדש, ויכפל וישלש לאמר, כ' כסלו, כ' כסלו, כ' כסלו ויסיים: וכל דעביד רחמנא לטב עביד.

איש מאתנו – סיפר החסיד ר' יעקב סמיליאן – אפילו בני רבינו, לא הבין פירוש הדברים למה נצטער רבינו על איחור צאת הספר לאור כשני שבועות לערך, ומדוע הכפיל את יום גמר הדפסת הספר, ויהי לפלא...

אמנם בשנת תקנ"ט, בצאת רבינו מבית האסורים, ביום השלישי י"ט כסלו, ונכנס אז בטעות לבית המנגד, ורק בשעה מאוחרת בלילה, אור ליום רביעי כ' כסלו, נפדה מבית צר הצורר, אז נזכרנו כולנו את אשר הזכיר רבינו את היום כ' כסלו".

כ' כסלו תקנ"ז – בתאריך זה הודפס לראשונה ספר התניא.

והנה לעינינו העמוד האחרון של ה'תניא' דסלאוויטא, וב"קולופון" שבו מפורש תאריך סיום ההדפסה:

"ותשלם המלאכה מלאכת הקודש ביום שהוכפל בו כי טוב, יום ג', ר' ימים לחודש כסליו, שנת תקנז לפ"ק"[150].

---

150) דרכם של פועלי הדפוס בשנים קדמוניות שהיו משתדלים להנציח את שמם בספרים שיצאו מתחת ידיהם. לפחות שני פועלים היו עמלים – בדרך כלל – במלאכת עשיית הספר: אחד מסדר את האותיות אחת לאחת לשורות, לעמודים ולגיליונות, והשני – ה"פרעסין ציהר" – העובד במכבש הדפוס שמהדק את גיליונות הנייר אל האותיות המשוחות בצבע. ושני הפועלים היו שווים בזכות הדפסת שמם בספר. גם בספר ה'תניא' חשבו פועלי הדפוס לעשות כן, אף ערכו את הנוסח המסורתי וסידרוהו באותיות ברזל:

ותשלם המלאכה מלאכת הקודש...

על ידי הפועל העוסק במלאכת הקודש באמונה, הפרעסין ציהר... אלעזר... מק"ק סלאוויטא.

ועל ידי המסדר אותיות העוסק במלאכת הקודש באמונה... אברהם צבי... כ"ץ מק"ק סלאוויטא.

אלא שלהוותם קצר היה המצע מהשתרע, ולא היה בעמוד האחרון די הכיל את שניהם... נתחכמו השניים וחילקו ביניהם את העותקים: בחלקם נדפס "על ידי... הפרעסין ציהר", ובחלקם "ועל ידי המסדר אותיות"... (מתוך מאמרו של הרב מונדשיין הנ"ל).

פרק שישי

קיטרוגים מבית ומחוץ

כאשר ספר התניא קדישא יצא לאור עולם, התחיל רבינו נ"ע להפיצו בין החסידים, ולפי סיפורי חסידים, כשבאו משלחות מעיירות שונות לקנות את ספר התניא, היה רבינו בעצמו מעריך כמה ספרים נחוצים לכל עיר ועיר[151].

למעשה, ספר התניא נתפשט עד מהרה בקהילות ישראל אשר במדינות רבינו וסמוכות לה וגם הגיע לארץ הקודש, ובכל מקום ומקום נתקבל בחיבת הקודש ועורר לבבות לעבודת ה'.

אמנם, אין אתנו יודע עד מה ואין לנו עסק בנסתרות[152], אך רואים (כפי שכבר נזכר בפרקים הקודמים), שעוד בעת כתיבת הספר הי' עליו קטרוג גדול למעלה ומזה נשתלשלו קטרוגים למטה, וכאשר הספר נדפס ונתפשט, גדלו הקטרוגים עוד יותר, ובאותה שעה שנדפס הספר בסלאוויטא, בחדשים הראשונים של שנת תקנ"ז, התחילו מתנגדי החסידות בערי ליטא – בפרט במינסק ובווילנא – במלחמה גדולה נגד החסידים[153], וכמובן הדבר גרם עגמת נפש רבה לרבינו בפרט ולציבור החסידים בכלל.

בנוסף לזה, היה קטרוג על ספר התניא גם מבפנים, היינו מבין חבריו של רבינו תלמידי המגיד, וכאשר הגיע ספר התניא לארץ הקודש, בשנה שבה יצא לאור, כתב הרה"ק רבי אברהם מקאליסק זי"ע[154] מכתב אל רבינו בו ערער על הגילוי הגדול הזה וטען כנגד שיטת רבינו שהלביש את דברי

---

151) "מעשה שהי'" - מדור הסיפורים שבסוף ספר "הלקח והלבוב" על התניא (ח"ב ע' קצז).

152) ראה לקוטי שיחות חלק ל' שיחת י"ט כסלו עמוד 170, שמבאר החילוק בקיטרוג שהי' בחיי המגיד עם הרה"צ ר' פינחס מקאריץ זצ"ל (הנ"ל), לבית הקטרוג של י"ט כסלו. וכיוצ"ב.

153) עי' במאמרו של הרב יהושע מונדשיין ע"ה בכרם חב"ד (ד, חלק א' עמ' 205 ואילך).

154) שמילא את מקומו של הרה"ק רבי מנחם מענדל מוויטעבסק זי"ע כראש החסידים בארץ הקודש.

הבעש"ט ודברי המגיד בדברי האר"י ז"ל, ולפי דעתו היה מתיירא שריבוי השמן – כלומר הגילוי הגדול של סודות התורה – עלול לכבות את האור ח"ו, כי מחמת שנתגשמו בני הדור לא יהיו כלים לקבל את האור הגדול.

וכך כותב הרה"ק רבי אברהם מקאליסק זי"ע במכתבו:

"כן היה מנהג רבותינו, היו נשמרים ונזהרים מאד בדברים שלא להשמיע לרוב החסידים, ורובם ככולם, כי אם בדרך מוסר ולהכניסם בברית אמונת חכמים"[155].

במכתבו מוסיף הרה"ק רבי אברהם זי"ע וטוען גם נגד זה שרבינו מינה את בנו כ"ק אדמו"ר אמצעי נ"ע בתור מדריך לחסידים ללמדם את 'ספר של בינונים', ונגד הנהגת רבינו בקביעת משפיעים בכל עיר ועיר לצורך זה, וז"ל:

" ... וכת"ר הכנים בנו בזה, והוא עדיין רך בשנים ... וכ"ש – שלא היה לו להכניס אחרים – קטני האיכות ורבי הכמות אשר בכל עיר ועיר, המה אשר נקראו ראשי מנינים, ללמדם ספר הבינונים ...".

רבינו מצידו לא השיב על טענות אלו מיד, כאשר מפרט השתלשלות הדברים שהיו בינו ובין הרה"ק רבי אברהם זי"ע, באגרת שכתב לאחר כמה שנים[156]: ... ובשנת תקנ"ט, מחמת צוק העתים[157] לא נפניתי להשיב לו תשובה נכונה, עד שנת תק"ס. ולזאת השיב – הרה"ק רבי אברהם מקאליסק – כהוגן בשנת תקס"א, וגם בשנת תקס"ב כתב אלי מכתב טוב מאד, גם בשנת תקס"ג בא מכתב טוב ...[158],

וכך נאמר באחד ממכתבי הקודש של הרה"ק רבי אברהם מקאליסק זי"ע לרבינו משנת תקס"א[159]:

"... ויכנסו נא דברי באזני רב אחאי, והכל על מקומו יבוא בשלום, ולא יזכרו עוד ראשונות, מה שעבר עבר, וכבר הייתי באמנה אתו מאז ומעולם ...".

---

155) ממכתב הרה"ק רבי אברהם מקאליסק זי"ע. נדפס בנספחים לאג"ק אדמוה"ז נ"ע (עמ' תצח). לדברי הרשד"ב לוין, המכתב הוא משנת תקנ"ח.

156) בשנת תקס"ה.

157) היינו רדיפות המתנגדים ומאסר רבינו.

158) אג"ק אדה"ז אגרת פט, ובהערות שם: האגרת הוא מאלול תקס"ה ובו מסכם רבינו השתלשלות הדברים - דהשנים תקנ"ח – תקס"ה - שהיו בינו ובין הרה"ק רבי אברהם מקאליסק ומה שהשיב על אגרותיו.

159) המכתב נדפס באגרות קודש אדמו"ר הזקן (עמ' תקג), ורבינו מזכירו במכתב הנ"ל (אגרות קודש אדמו"ר הזקן ע' שמא): ולזאת השיב לי כהוגן בשנת תקס"א ...

ובמכתב אל אנ"ש ברוסיא הלבנה כותב הרה"ק רבי אברהם זי"ע באותה שנה[160]:

"אל שלומי אמוני ישראל דמדינת ריסין[161] וסמוכות שלה, דברי שלום ואמת, מה נכבד היום קול מבשר משמיע שלום ... ויחדיו יהי' תמים כאיש אחד, לשמוע בקול קדוש אשר בקרבכם רב אחאי גאון איש האלקי אור תורה, אליו תשמעון, איש אשר רוח אלקים קדושים בי' אתו חכמה ודעת אלקים, להאיר להם את הדרך אשר ילכו בה, בעבודת תמה וברה כפי אשר קבלנו מרבותינו הקדושים ואין כל חדש ח"ו ... לא יש הפרש בינינו אפילו כמלא נימא ח"ו, ובפרט מענין התבוננות, איך יעלה על הדעת לחלוק על הדבר הזה אשר כל נקודת עבודת ה' נשען עליה, וזאת התורה וזו היא העבודה האמיתית, כפי אשר קבלנו מרבותינו הקדושים ..." [162].

ובאגרת הנ"ל[163], כאשר חוזר רבינו ומסכם את השתלשלות הדברים, מתייחס רבינו בפרטיות לטענה שדי באמונת חכמים ואין צריך לימוד בפרטי העבודה וכותב:

"ביאור הפסוק וצדיק באמונתו יחי' נתבאר יפה בשבת נחמו דהאי שתא[164] ונרמז במקצת בלקוטי אמרים פרק ל"ג ....

"... גנבא אפום מחתרתא רחמנא קרי', הרי שאף שמאמין בה' אעפ"כ אינו מושל ברוחו שלא לגנוב ושלא לרצוח, כנודע מדין הבא במחתרת שאין לו דמים מפני שבא להרוג את בעל הבית אם ימצאנו כו', אלא כדי שיהי' יראת ה' צריך להעמיק דעתו ולהתבונן כו' וכמ"ש בלקוטי אמרים, וכידוע לכל בכל מדינות וואלין ואוקריינא, לכל מי שהריח ריח תורה מדרך הבעש"ט זללה"ה ותלמידיו ... כך אי אפשר להיות יראה ואהבה בלא התבוננות ...".

גם רעו הטוב ומחותנו של רבינו, הרה"ק רבי לוי יצחק מבארדיטשוב זי"ע, כתב מכתב אל הרה"ק מקאליסק זי"ע בעת ההיא להצדיק את דרכו של רבינו בספר התניא:

---

160) אג"ק אדה"ז נספח 30 (עמ' תקד).

161) רוסיא הלבנה.

162) בשנת תקס"ג נתעוררה שוב המחלוקת בין רבינו והרה"ק רבי אברהם מקאליסק זי"ע. ואין כאן מקומו.

163) אג"ק אדמוה"ז סי' פט (עמ' שמב).

164) הוא הדרוש בלקוטי תורה של רבינו ד"ה וידעת (ואתחנן דג, ג).

"הנה מאשר מתרעם מעלתו על הנהגותיו [של רבינו בעל התניא] ואומר שאינו כפי הדרך של אדמו"ר המגיד זללה"ה נ"ע ... יפלא בעיני איך יעלה על הדעת להיות מתרעם על הנהגותיו של אדמו"ר [בעל התניא], אשר זה הי' כל עיקר הנהגתיו של אדמו"ר הרב המגיד זללה"ה נ"ע, אשר כל עסקיו ללמוד לעמו תורה ומצות, וזהו עיקר העבודה, כפי אשר קבלנו ממורנו נ"ע, והנהגותיו [של הבעל התניא] הוא גם כן על דרך זה. וזהו דרך הקודש תורתנו הקדושה, ובזה הדרך ישכון אור ה' ...

"אך את זה אני מעיד בעדות גמורה, שמאד היה יקר כבוד הרב מחותני הגאון נ"י בעיני מורנו נ"ע עד אין שיעור, והי' מפליג אותו תמיד עד אין שיעור מאד[165]".

שבחי התניא בפי הרה"ק רבי ברוך ממעזיבוז

וגם נכד הבעש"ט, הרה"ק רבי ברוך ממעזיבוז זי"ע שהיה מגדולי האדמו"רים באוקראינא בימים ההם, שיבח מאד את ספר התניא בעת צאתו לאור עולם[166].

ואף שאח"כ היתה לו התנגדות על דרכו של רבינו וגבה טורא בינייהו, הרי כבר אמרו הצדיקים שהיתה זו מחלוקת לשם שמים, למעלה מהשגתנו.

ובכמה מקומות כתוב שהייתה המשך המחלוקת של דוד ושאול, ומי יעמוד בסוד קדושים[167].

הדמעות של הבעש"ט

ידוע הסיפור שסיפר הגאון החסיד הרד"ץ חן זצ"ל[168], שכאשר בא הרה"ק רבינו ישראל מרוזין זי"ע לעיר יאס אשר שם נמצאו חסידים רבים מחסידי הרה"ק רבי ברוך ממעזיבוז זי"ע שהתנגדו להרה"ח ר' יצחק משה

---

165) אגרות קודש אדמו"ר הזקן (עמ' תקח).

166) במכתב רבינו לחסידים בטערקיש מהליב (אגרות קודש אדמו"ר הזקן אגרת צח) אודות החילוקי דעות בינו ובין הרה"ק רבי ברוך, מספר רבינו: "ואחר כך שאלתי אותו, האמת הוא מה שאומרים לי משמו, שאמר על ספר בינונים שלי שהוא ספר השכל, והודה לדברי ...". (ועי"ש המשך הדברים).

167) ראה בספר 'מסע ברדיטשוב' מאת הר"י מונדשיין ע"ה (פרק "מי יעמוד בסוד קדושים", עמ' 28) האריך בזה.

168) מגדולי חסידי חב"ד, מחסידי כ"ק אדמו"ר הצ"צ נ"ע. ראה אודותו בספר 'אבני חן' לתולדות משפחת חן.

מחסידי חב"ד, והרה"ק מרוזין כיבד את ר' יצחק משה, דבר שהי' למורת רוחם.

נגשו חסידי מעזיבוז אל הרוזינער ואמרו לו: הנה אנחנו איננו יודעים כלום, רק שאנו מחסידי הר"ר ברוך, וזה האיש – הרה"ח ר' יצחק משה מיאס זצ"ל – הוא מחסידי "הרב", ואם כן תאמרו אתם לנו איזו דרך ישרה היא, אם דרכו של הר"ר ברוך או דרכו של "הרב", ונלך בזה.

ואמר הרוזינער: בין הרב ר' ברוך ובין "הרב" אין אני רוצה להכניס את ראשי בין ההרים הגבוהים, רק אני יכול לומר לכם: כאשר אמרו להבעש"ט ז"ל בעליית נשמתו הק' על השאלה שלו "אימתי אתי מר", והשיבו לו "כאשר יפוצו מעיינותיך חוצה"[169], זלגו עיניו הק' דמעות[170]. והר"ר ברוך שהוא נכדו של הבעש"ט חס על דמעותיו של זקנו, ולא איכפת ליה גם אם יתאחר ביאת המשיח. ו"הרב" שאינו נכדו, אינו חס על דמעותיו של הבעש"ט רק שיבוא בהקדם משיח[171].

אותו ביאור נאמר מפיו של הרה"ק מרוזין זי"ע גם בהזדמנות אחרת – ואז אמרו במפורש אודות ספר התניא.

וזה המעשה:

אחד מחסידי רבינו ה'צמח צדק' היה מלמד בביתו של בעל-בית מחסידי הרה"ק ר"י מרוזין זי"ע. האב תבע ממנו שילמד עם בניו גם ספרי מוסר, והחליט החסיד כי טוב מכל הספרים הוא ספר ה'תניא'. אך אותו בעל-בית חשש מקפידתו של רבו, ושאלו לדעתו על לימוד ספר ה'תניא'.

ומה תחשוב? - שאל הרבי מרוזין, והמשיך: זה טוב, טוב מאד! כששאל הבעש"ט את המשיח אימתי אתי מר, והשיבו "לכשיפוצו מעיינותיך חוצה", זלגו עיניו של הבעש"ט דמעות. והרה"ק רבי ברוך ממעזיבוז – שהיה נכדו – חשש לדמעות זקנו, ולא הניח להפיץ המעיינות. אך אדמו"ר

---

169) במכתב הבעש"ט הנדפס בסוף הסה"ק "בן פורת יוסף" (קארעץ תקמ"א) ובתחילת ה"כתר שם טוב".

170) ככתוב במכתב: "והיה לי צער גדול מזה". אדמו"ר הרש"ב אמר ש'העולם' מסביר שהבכיה היא על ה"חוצה", הגם שבמכתב עצמו משמע שהבכיה היא "מתי כבר יהיה זה" [כלשון המכתב: והיה לי צער גדול באריכות הזמן כל כך מתי זה אפשר להיות] (ספר השיחות 'תורת שלום' עמ' 113) (הערת הרה"ח ר' יהושע מונדשיין ע"ה).

171) 'מסע ברדיטשוב' (עמ' 31), ממכתב הרה"ח המשפיע ר' סעדיה ליברוב ע"ה.

הרש"ז מסר נפשו שיתפשטו המעיינות חוצה[172].

וכך כתב רבינו עצמו להרה"ק רבי ברוך ממעזיבוז זי"ע במכתבו אליו[173]:

"השני פעמים שהייתי [במאסר] בפטרבורג היה בשביל זקנו הבעש"ט זלה"ה ... ולא אמרתי מי אני שיתקדש תורת הבעש"ט על ידי".

וראינו שגם אצל נכדי הרה"ק רבי ברוך זי"ע למדו בספר התניא קדישא והיה הספר יקר בעיניהם עד מאד.

וכפי שידוע בן נכדו של הרה"ק רבי ברוך זי"ע - הרה"ק רבי ברוך פנחס רבינוביץ מסקוליא זי"ע[174], היה לומד עם בניו הקטנים בספר התניא[175],

וכפי שסיפר בנו האדמו"ר הרה"צ רבי דוד יצחק אייזק ראבינוביץ מסקאליא זצ"ל לאחד ממקורביו[176] אודות לימוד התניא, באמרו ששמע שאומרים בישיבה שספר התניא הוא ספר קבלה, וענהו האדמו"ר זצ"ל: "ביי זיי איז אלץ קבלה, מיין טאטע האט געלערנט מיט מיר תניא ביי פינף יאר אלט, עס איז בלויז אידישקייט"[177].

מסירות נפש

רבינו מסר נפשו וישב במאסר עבור תורת החסידות – תורת הבעש"ט – ועל הפצת מעינות החסידות, ובפרט בשביל הדפסת ספר הקדוש תניא, כפי שסיפר כ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע בשם אדמו"ר הצמח צדק נ"ע:

---

172) שם. מתוך מגדל עז (עמ' קעב).

173) אג"ק אדמוה"ז (אגרת צח).

174) הרה"צ רבי ברוך פנחס זי"ע היה בנו של הרה"ק רבי אליעזר חיים מסקוליא זי"ע בנו של הרה"ק רבי ברוך מיאס זי"ע (שעליו אמר הרה"ק רבי ברוך ממעזיבוז זי"ע טרם לידתו, שכל מי שיהי' אצל הנכד הזה יהי' כמו שהיה אצלו ממש) בנו של הרה"ק רבי יצחק דרוהביטשער מיאמפולא זי"ע, חתנו וממלא מקומו של הרה"ק רבי ברוך ממעזיבוז זי"ע.

175) וראה בספר בצל החכמה (וכן בס' בסוד שיח) כי הר"ר אברהם משה רבינוביץ האדמו"ר מסקאליא שליט"א היה אצל כ"ק אדמו"ר זי"ע והציע לפניו את ספיקותיו בכמה מקומות בספר תניא קדישא.

176) הרב אברהם קמינצקי שיחי'.

177) שמעתי מידידי, המשב"ק אצל האדמו"ר מסקאליא זצ"ל, הרה"ח ר' לוי ראזענבערג שיחי'. ועוד שמעתי ממנו אודות אחד האדמו"רים שליט"א מגזע הרה"ק רבי ברוך ממעזיבוז זי"ע, שעבר מצבים קשים ביותר ובכל זאת היה שרוי תמיד בהתרוממות ושמחה, ופעם אחת אמר לו רופא אחד - מן הסתם יש לך פסיכילוג טוב שאף במצבים הכי קשים נמצא אתה תמיד בשמחה, ואולי תגיד לי את שמו שאוכל להמליצו לאחרים, ויענהו האדמו"ר שליט"א איני יודע אם הפסיכולוג שלי יעניין את הפציאנטן שלך, כי הוא לא אחר מספר חסידי אשר נקרא "תניא".

אברהם אבינו ידע אשר צריך להוליד בן שמזרעו יהיה עם הנבחר, וגם ידע כחו של נמרוד שהוא גבור ציד להמריד נגד ה' ויכול להיות שנמרוד בסיוע השטן וסיעתו ינצח אותו – את אברהם אבינו – וימיתו, בכל זה הנה מסר את נפשו בסכנה ממש . . . מה שהפקיר וסיכן את נפשו בפועל לפרסם אלקותו יתברך בעולם, מבלי חשוב מחשבות כלל מה יהיה אחרי כן.

כך גם הסבא – רבנו הזקן – ידע כחו של השטן המקטרג על שיטתו ודרכו של מורנו הבעש"ט והרב המגיד נ"ע, כי מאז שהתחיל לדבר ברבים המאמרים של ספר התניא – תקמ"ב – נתחזקה ההתנגדות באופן מבהיל, וכשאמרו ברבים בפעם השני' – תק"ן – התחזק הקטרוג יותר וארך שלש שנים בהתגברות גדולה, עד אשר אמי החליפה [אותו] ונסתלקה בשלישי בתשרי תקנ"ג[178], והפקיר וסיכן את נפשו הקדושה לסדר את ספר התניא, תורה שבכתב של תורת חסידות חב"ד. וכה עמד בסכנת נפשו עד שנת תקנ"ט שנוסף גם סכנת גופו הקדוש, וסבל יסורי מות נ"ג ימים נגד נ"ג פרקים שבספר התניא, ובעבודתו הקדושה זכה כי תניא, שהוא אותי' איתן, יעורר את האיתן שבנשמה בכל מי שהוא לומד את ספרו הקדוש ויפעול בו התחזקות בעבודת השם יתברך[179].

מאסר רבינו

באותה שנה גברה ההתנגדות לחסידות ביתר שאת – ובפרט לאחר פטירת הגאון מווילנא בחול המועד סוכות תקנ"ח – ובשבועות של שנה ההיא הוגשו על ידי איזה יחידים מכת המתנגדים, מראשי הקהילה בקהילת ווילנא, שני כתבי מלשינות שיועדו אל הקיסר, כתב אחד נגד החסידים שבראש העיר ווילנא והשני נגד רבינו, ותוכן המלשינות הי' שהחסידים אינם שומרים את חוקי התורה ואת חוקי המדינה והם מושיטים יד לעזרת המהפכה בצרפת[180].

ובהמשך החקירות אכן טענו שרי המדינה כי החסידים הם כת חדשה וחידשו להם דת חדשה שהוא בדומה לכתות הדתיות שהיו קשורות במהפכה בצרפת.

---

178) כמו שסופר לעיל בארוכה.
179) ספר השיחות תש"ג עמ' 59.
180) המאסר הראשון עמ' 12.

בחול המועד סוכות תקנ"ט בא פתאום לליאזנא שר צבא בלוית קבוצת שוטרים מזוינים לאסור את רבינו הזקן ולהובילו לפטרבורג. אך הרבי ברח דרך דלת אחורית ואמר "חבי כמעט רגע עד יעבור זעם"[181].

שר הצבא עזב את העיר, ובשעה מאוחרת ליל אסרו חג, נודע שהשלוחים לאסור את רבינו באו שנית לליאזנא ולקחו את רבינו להובילו לפטרבורג. השר ציוה להכניס את רבינו למרכבה שחורה שהיתה מיוחדת להוביל בה מורדים במלכות, ובשמירה מעולה של שוטרים מזוינים, נסעה המרכבה לפטרבורג.

במתינותו ושקיטתו המיוחדת של רבינו ראו את החלטתו הנועזת לבצע את דרך הקודש בעבודת הבורא ולעשותה דרך סלולה לרבים[182].

גאולה והצלה ביום ההילולא בזכות התניא

כך כותב כ"ק אדמו"ר הריי"צ ברשימות על דבר המאסר והגאולה של רבינו:

> החסיד ר' שמואלדובער המשפיע – הרשד"ם – סיפר להוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק [הרש"ב] מה ששמע מהרה"צ ר' אייזיק נ"ע מהאמיל:
>
> כאשר נודע שכ"ק רבינו יצא ממאסרו ונוסע לביתו, יצאנו ללכת לליאזנא בבואינו לליאזנא מצאנו שם מאות חסידים שבאו מקרוב ומרחוק, וכשבא כ"ק רבינו יצאנו לקראתו לקבל פני קדשו.
>
> וכעבור איזה ימים נתועדו זקני החסידים למסיבה, ובן כ"ק רבינו בא גם כן אל ההתועדות ויספר, אשר כשיצא ספר התניא לאור קטרג הס"ם על רבינו עד אשר פעל מה שפעל – ל"ע – וכ"ק רבינו – כך סיפר בן רבינו – קיבל על עצמו הכל, אפילו יסורי מיתה ר"ל, רק התאמץ בבקשת רחמים שספרו יתקבל בישראל ותתרבה הדעת בהשגת אלקות וביראת שמים.
>
> במשך השתי שנים לא פסק הס"ם מלקטרג על כ"ק אאמו"ר – כך סיפר אז בן רבינו – על אשר תיקן וסדר אופן עבודה בדרך הבעש"ט נ"ע, אשר כל אחד ואחד לפי ערכו יוכל להגיע לזה.

---

181) ישעי' כו, כ.

182) ספר התולדות – רבי שניאור זלמן מליאדי, מאת הרב א. ח. גליצנשטיין עמ' קצה – קצו, מתוך מגילת י"ט כסלו.

וביום א' דר"ה בשעת תקיעות היתה עת צרה ר"ל, וכ"ק אאמו"ר [רבינו הזקן] עם כל עדת החסידים עמדו בסכנה, ולאחר ההתעוררות רחמים פסקו בבית־דין של מעלה יסורי מיתה ר"ל, על כ"ק אאמו"ר, וראינו במוחש אשר סבל – ל"ע – חמשים ושלשה ימים יסורי מות, יום לפרק יום לפרק, אמנם בגלל המסירת נפש הלזו על תורת החסידות פסקו בבית־דין של מעלה, אשר בכל ענין תורה יראת שמים ומדות טובות תהי' יד מקושריו והולכי בעקבותיו על העליונה[183].

ברשימה נוספת מספר כ"ק אדמו"ר הריי"צ:

החסיד ר' דוב זאב קאושעוויקאן הי' מספר מה ששמע מהרה"צ ר' הלל נ"ע מפאריטש שהי' מספר בשם מורו הרה"ח ר' זלמן זעזמער[184].

בבחרותי – סיפר הרה"ח ר' זלמן זעזמער – למדתי אצל הגאון הישיש ר' אלימלך שאול בעיר פאלאצק. וכארבע שנים קודם פטירתו, ואני אז בן ט"ז שנה, גילה לי, אשר הי' הרבה פעמים אצל הבעש"ט ותלמידו המגיד ממעזריטש והי' בחברותא עם הרבנים הצדיקים ר' ישראל וחבירו ר' עזריאל מפאלאצק, ומני אז למד עמי דרכי השי"ת על פי תורת הבעש"ט.

בשנת תקמ"ג נפטר מורי הרב אלימלך שאול, ולפני פטירתו אמר לי שאלך לליאזנא לכ"ק רבינו, ובשנת תקמ"ד נתקבלתי לחדר שלישי[185] של כ"ק רבינו.

כאשר יצא ספר התניא לאור, הנה בא' הלילות ראיתי בחלום את מורי הרב אלימלך שאול, ויאמר לי תדע כי ספר התניא של רבך מכוון בפרקיו לפרשיות חמשה חומשי תורה, וכשם שפרשת בראשית היא פרשה כללית הנה כמו כן הקדמת ספר התניא היא כללית ומכוונת כנגד פרשת בראשית, וכן כל פרק ופרק כסדרו מכוון נגד פרשת בתורה כסדרן ואיקץ.

---

183) קיצורים והערות לתניא עמ' קכב.

184) את ר' זלמן מתאר אדמו"ר הריי"צ: "החסיד ר' זלמן זעזמער היה מלמד והיה בעל מוחין גדול, הוא היה מתלמידיו הצעירים של הרבי [=אדמו"ר הזקן]. הרבי מביא במאמר חסידות את פירושו [של ר' זלמן] בעניין גולל אור מפני חושך וחושך מפני אור".

עובדה זו שאדמו"ר הזקן הביא במאמר חסידות שלו את אימרתו של תלמידו ר' זלמן, הוא דבר נדיר ביותר. ואינו רגיל כלל שרבותינו נשיאינו יביאו במאמרי החסידות שלהם מפירושיהם של חסידיהם. בהזדמנות אחרת אמר אדמו"ר הזקן: אימרה של ר' זלמן צריכים ללמוד. בהזדמנות אחרת אמר עליו: יש לו את הראש של הש"ך.

185) הישיבה שהיית בבית מדרשו של רבינו הזקן היית נקראת החיידרים, והיתה מחולקת לג' חדריים, לפי גדלות התלמידים הגאונים בתורה ובעבודה (ראה ספר השיחות קיץ ת"ש עמ' 22).

ומאז התחלתי ללמוד בכל שבוע ושבוע, בכל יום פרק א' מספר התניא, כקורא בתורה בפרשת השבוע.

וכשיצא כ"ק רבינו מהסכנה הידועה – בשנת תקנ"ט – הנה כרוזא נפיק בין זקני החסידים לקרוא בכל שבוע ושבוע פרק א' מספר התניא כמו הפרשה של חמשה חומשי תורה.

הבעש"ט והמגיד מגלים לרבינו על מה הקטרוג

כאמור, רבינו ישב במאסר נ"ג ימים, וביום י"ט כסלו, יומא דהילולא של רבו המגיד ממעזריטש זי"ע נשתחרר מבית האסורים.

מקובל אצל חסידים מעשה נורא שסיפר רבינו על שקרה איתו בעת מאסרו:

כשישב רבנו הזקן במאסר, בקרוהו פעם מורו ורבו רבי דובער המגיד ממעזריטש והבעש"ט מעלמא דקשוט.

שאלם רבנו הזקן: למה מגיע לי כך, מה תובעים ממני, מה פשעי ומה חטאתי?

נתחזק עליך הקטרוג בשמים – ענו לו – משום שאומר אתה דברי חסידות הרבה ובגלוי.

וכשאצא מכאן, האם אפסיק מלומר חסידות?

כיון שהתחלת – ענו לו – אל תפסיק, ואדרבה לכשתצא מכאן תאמר יותר...[186]

כ' כסלו

מסופר שכאשר יצא רבינו ממאסרו ביום ג' י"ט כסלו, הבילו אותו בטעות לבית אחד מגדולי המתנגדים שהיה לו יד במאסרו:

באותו בית בו גר חסידו של רבינו הרב מרדכי מליעפלי, התגורר בקומה התחתונה ר' נטע נוטקין[187], מגדולי המתנגדים, שהיה מאותם המלשינים

186) ראה בית רבי עמ' לא בהערה.

187 בסיום הדברים כשיצא אדמו"ר הזקן מביתו התבונן ר' נטע בדמותו האצילית של אדמו"ר הזקן, וייחסו כלפיו נהפך מן הקצה לקצה, עד שלאחר זמן, במאסר השני, היה מהשתדלנים

שהלשינו על אדמו"ר הזקן, ובטעות הכניסו את רבינו לביתו של המתנגד.

משראה המתנגד את אדמו"ר הזקן נכנס לביתו, נבהל מאוד. עם כל זאת ביקש מאדמו"ר הזקן לשבת וציווה להעמיד את המיחם ובעצמו ניקה את הצלחת. והתחיל לדבר קשות אל רבינו ואמר לו:

הנה אתם מדמים בנפשכם שכבר ניצלתם, דעו לכם שכאשר נפלתם עתה בידי לא תצאו מכאן עד אשר תחתמו לי שאתם מבטלים את נוסח התפילה החדש שלכם, ושאר הדברים שחידשתם שלא נהגו בהם אבותינו, שהיו גדולי ארץ כמותכם. מה היה חסר לכם אם היו אומרים "נעריצך" ולא "כתר".

אנ"ש שהמתינו במשך כל אותו היום בביתו של ר' מרדכי מליעפלי לבואו של אדמו"ר הזקן, היו במבוכה גדולה.

החסידים החליטו ללכת אל אותו מתנגד הגר בקומה התחתונה של ביתו של ר' מרדכי מליעפלי ולשמוע מה בפיו. כאשר הגיעו לביתו של המתנגד הייתה הדלת סגורה, ומבעד לדלת הם שמעו את קולו של המתנגד הטוען:

"נעריצך לא מוצא חן בעיניכם רק הנוסח החדש של כתר?"

מיד הבינו החסידים שבטעות הכניסו את רבינו לביתו של המתנגד. החסידים דפקו בחוזקה על דלתו של המתנגד עד שפתח להם. הם השתוממו לראות את אדמו"ר הזקן יושב כשראשו שעון על ידיו ושומע חירופים וגידופים מאותו מתנגד.

המתנגד, בראותו את החסידים נבהל ופניו נפלו. רבי מרדכי מליעפלי רץ בחמת זעם להכות את המתנגד, אך אדמו"ר הזקן רמז לו שלא יעשה לו מאומה וכי יעזוב אותו לנפשו. לפני שיצא אדמו"ר הזקן מבית המתנגד, אמר שצריכים לתת כבוד לאכסניא, שתה כוס מים חמין והלך עם רבי מרדכי לביתו.

"החייתני ממש" - אמר רבינו הזקן לרבי מרדכי - ועוד הוסיף אדמו"ר הזקן: "תאמין לי שכל ימי שבתי במאסר לא היה קשה לי כמו אותן שלוש השעות ששהיתי בביתו של המתנגד".

שפעלו לשחרורו. עבור שתדלנותו הציב תנאי, שאדמו"ר הזקן יבקר בביתם של שלושה מגדולי המתנגדים.

ובאור ליום רביעי כ' כסלו, ורק אז יצא לחירות לגמרי[188].

ואז הבינו החסידים מה שביקש רבינו שספר התניא יהא נגמר בדפוס ביום י"ט כסלו וכאשר ראה שנגמר ביום כ' כסלו אמר "כ' כסלו, כ' כסלו, כ' כסלו" וגם הבינו את טעמו מפני מה ציוה לחסידים ללמוד איזה פרקים מספר התניא בשבת פ' וישב כ' כסלו תקנ"ח.

ובפירוש שמעו החסידים מפי בנו כ"ק אדמו"ר האמצעי נ"ע שאמר בשם אביו כ"ק אדמו"ר, הזקן ששתי השנים שהוסיף ספרו – ספר התניא –חיות בתורה ועבודה בקרב החסידים, הצילוהו ממות, ואלפי האלפים וריבוי רבבות מלאכים שנבראו מאותיות ותיבות לקוטי אמרי קדש של רבותיו – המגיד ממעזריטש ובנו הרה"ק רבי אברהם שמהם קיבל תורת הבעש"ט – המליצו בעד דרכם ודרכו להוציא לאור צדקו[189].

188) בית רבי (עמ' לג). וראה קיצורים והערות לתניא (עמ' קכא).
189) קיצורים והערות לתניא (עמ' קכא).

פרק שביעי

ונהר יוצא מעדן

מטבע הדברים, ספר התניא התפשט תחילה בקיסרות רוסיא, אצל חסידי רייסין והסמוכות לה, היינו בערי ליטא ורוסיא הלבנה, לכל לראש במדינות שבהן גרו רוב החסידים שהסתופפו בצל רבינו. וכן גם בערי אוקראינא וואלין, במדינות שבהן גרו, בעיקר, החסידים של ידידיו ורעיו של רבינו, הלא המה הצדיקים הרה"ק הרבי ר' זוסיא מאניפאלי זי"ע, הרה"ק רבי לוי יצחק מבארדיטשוב זי"ע, הרה"ק רבי מנחם נחום מטשערנאביל זי"ע, והרה"ק רבי ברוך ממעזיבוז זי"ע ועוד.

בד בבד, התקבל והתפשט התניא קדישא גם מחוץ לגבולות רוסיא, במדינות פולין[190] וספרי התניא הגיעו גם למדינת גאליציא שהיתה תחת הקיסרות האוסטרית, אף על פי שמדינת רוסיא היתה מסוגרת בפני מדינות הקיסרות האוסטרית והיה קושי להפיץ בה ספרים שנדפסו ברוסיא.

אודות התפשטות החסידות בפולין והמדינות הסמוכות לה, ידוע כי כאשר הרה"ק רבי מנחם מענדל מוויטעפסק זי"ע, ואחריו רבינו, מילאו את מקומו של רבם המגיד ממעזריטש במדינות רוסיא וליטא, והצדיקים הנזכרים לעיל נהגו באדמו"רות באוקראינא, היה זה הרה"ק הרבי ר' אלימלך מליזענסק זי"ע שהביא והפיץ את דברי החסידות למדינת פולין.

וכפי שכותב הרה"ק משינאווא זי"ע בספרו דברי יחזקאל[191]:

ומיום גלות ישראל הקים להם הקב"ה בכל דור ודור צדיקים כמאמרם ז"ל[192]: במתניתא תנא לא מאסתים בימי כשדים, שהעמדתי להם דניאל חנני' מישאל ועזרי', ולא געלתים בימי יונים, שהעמדתי להם שמעון

190) היינו "קאנגרעס פולין" (סביבות לובלין, ווארשא) שהיה עדיין תחת ממשלת מלכי פולין.
191) בראשית ב, י.
192) מגילה יא.

הצדיק וחשמונאי ובניו כו', וכן קרוב לדורנו מעת זרח אור ישראל וקדושו ותלמידיו הקדושים הרבי ר' בער ותלמידו הרבי ר' אלימלך ... [193].

ואחר הסתלקות הרה"ק הרבי ר' אלימלך זי"ע – בשנת תקמ"ז – כאשר באו חסידיו אל אחיו הרה"ק הרבי ר' זוסיא זי"ע לקבל מרותו כממלא מקום אחיו, פירש להם בדרך רמז את הפסוק "ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים", אשר "עדן" מרמז על הבעל שם טוב הקדוש, ו"נהר" היוצא מעדן רומז על המגיד הגדול ממעזריטש זי"ע, להשקות את "הגן" הרומז על אחיו הרבי ר' אלימלך זי"ע, "ומשם יפרד לארבעה ראשים" רומז על ארבעה תלמידיו הקדושים של הרבי ר' אלימלך זי"ע הלא המה, המגיד מקוזניץ זי"ע, הרבי ר' מענדל מרימנוב זי"ע, הרב מאפטא בעל האוהב ישראל זי"ע, והרבי מלובלין זי"ע – החוזה[194]. וכפי שנראה להלן, בכל ארבעת החצרות הללו, או אצל תלמידיהם הק', נהנו לאורו של ספר התניא.

ועוד מקובל בפי הצדיקים, כי הרב הגדול הרבי ר' אלימלך זי"ע הוריש כוחותיו הרוחניים לארבעה גדולי תלמידיו לפי החלוקה הבאה – בחינת עבודת הלב להמגיד הק' מקאזניץ, בחינת העינים וכח הראיה להחוזה הק' מלובלין, כח הפה והדיבור להרה"ק מאפטא ובחינת הנשמה שבמוח להרה"ק רבי מנחם מענדל מרימנוב[195].

ואכן, ארבעה צדיקים אלו החדירו את החסידות במדינת פולין וכמעט כל ענפי החסידות במדינות פולין וגאליציא – ואף גם חסידות הונגריא – לחצרותיהם, הם מתלמידיהם ותלמידי תלמידיהם של ד' צדיקים אלו.

נתמלא כל העולם אורה

ובאשר לספר התניא – על אף שהגיע גם לחוץ לממלכת רוסיא בכתב יד[196], ובודאי הגיעו גם עותקים מספרי התניא המודפסים, הרי מחמת

---

193) פרשת במדבר.

194) אהל נפתלי אות שעג.

195) אהל אלימלך עי' שם אות קפ"ו – קפ"ז.

196) ספר התניא הנדפס בזאלקווא שבגאליציא, בשנת תקנ"ט, כולל גם את "אגרת התשובה" שהוא חלק שלישי של ספר התניא שטרם נדפס ברוסיא, וע"כ ברור הדבר שבא לשם בכתב יד, ומסתבר שגם שני חלקים הראשונים של התניא הגיעו לגאליציא בכתב יד טרם שנדפסו, ובשיחת כ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע מפורש שספר התניא הגיע לגאליציא קודם שנדפס.

שדלתות המדינות היו סגורות ומסוגרות, לא יכלו חסידי גאליציא[197] הרבים להשיג את הספר הקדוש תניא, ועל כן החליט הרה"ח ר' יעקב בן ר' נפתלי הירץ מבראד[198] להביא את התניא לדפוס בזאלקווי[199] בדפוסו המשובח של הר' מרדכי רובינשטיין.

וכדברי הרה"ח ר' יעקב מבראד[200]: הנה יד שלוחה אלי מרבים וכן שלמים ונפשם בשאלתם ממני להתעסק בספר הקדוש הזה אשר נדפס במדינה אחרת. ודלתותיה נעולות סגורה ומסוגרת. ולסיבה זו לא הובאו הספרים ההם למדינתינו ולא נמצאו אף א' בעיר – ועל כן – שנסתי מתני והטיתי אזני להפיק רצונם ולמלאות משאלותם וחפציהם ...

הספר יצא לאור בהסכמת הגאון האב"ד דק"ק זאלקווי, מוהר"ר הגאון משה צבי הירש מייזליש זצ"ל[201] בהסכמתו, מפליא בגדלות המחבר והחיבור, וכותב:

"ומעת צאת הספר הזה לאורה במדינת רוסיא נתמלא כל העולם אורה להבין חכמה ודעת חכמה ומוסר משל ומליצה דברי חכמים וחדותם. אך איידי דיקירא יד הכל ממשמשין בו ונמכרו למדינת ליטא ורוסיא ביוקר גדול ולמדינתינו מדינת קיר"ה[202] הן לא הובא אף א' בעיר כו' ורבים וכן שלמים כלתה נפשם לשתות בצמא דברי קדשו לאמר מי ישקנו מים מבור בית לחם לחמה של תורה ...".

וכיון שנגענו בתניא דפוס זאלקווי שנת תקנ"ט נציין כי זו הפעם הראשונה בה נקרא הספר בשם "תניא" בדפוס, כי על שער ספר התניא שהדפיס רבינו בעצמו בשנים תקנ"ו – נ"ז נקרא הספר בשם "לקוטי אמרים"[203].

חידוש נוסף במהדורא זו הוא, – שהוסיפו בו נופך מהגאון האלקי

---

197) ובנוגע להחסידים ב"קאנגרעס פולין" אולי היה קל יותר להשיג ספר התניא מדפוסי רוסיא.

198) שהוא במדינת גאליציא.

199) גם הוא במדינת גאליציא.

200) דברי המתעסק נדפסו בעמ' אחרון של הספר (דף עד ע"ב), נעתקו בביליוגראפיא לספר התניא עמ' 40.

201) שניתן ביום ב', טו"ב מנחם תקנ"ח.

202) היא מדינת אוסטריה, באשר גאליציא היתה נתונה תחת הקיסרות האוסטרית.

203) ביבליוגראפיא לספר התניא, עמ' 43, הביא סברא שאולי הספר נקרא "תניא" בדפוס זאלקווא כדי להעלים מהממשלה את העובדה שהוא הספר החסידי הידוע הנקרא בשם "ליקוטי אמרים", כי בעת ההיא אסרו הדפסת ספרי חסידות במדינת אוסטריה.

אספקלריא המאירה הרב המחבר נר"ו והוא לבאר מהות התשובה וענינה והוא חלק שלישי [של ספר התניא] אשר לא היה בראשונים הנדפסים.

והכוונה ל"אגרת התשובה" של רבינו, והוא מהדורא קמא של אגרת התשובה שהוגה אחר כך פעם נוספת על ידי רבינו ונדפסה על ידו ביחד עם ספר התניא בשקלאוו בשנת תקס"ו[204].

מלבד הסכמת הגאון האב"ד זאלקווי, באו בהסכמה על התניא דפוס זאלקווא גם הרב הגאון אב"ד קראקא מו"ה יצחק בן הרה"ג מו"ה מרדכי הלוי אב"ד לבוב[205] ובית דינו הלא הם הרבנים הגאונים מוהר"ר יצחק שמשון בהרב פסח זלה"ה ומוהר"ר אליעזר הלוי סג"ל.

בהסכמתם[206], הם מפליגים בגדולת הספר, ובהסכמה זו בא לראשונה התואר "תניא **קדישא**"[207], ובלשונם:

"הדור אתם ראו ... דברים נפלאים אשר יצאו מפי עיר וקדיש ... הפליא עצה הגדיל תושיה מורה דרך לישרים בכרך הגדול והנורא הזה ספר לקוטי אמרים אשר פי השם יקבנו **תניא קדישא**.

בהמשך, המסכימים כותבים על כך שהמחבר הסתיר את שמו[208]:

"... אמנם מכותלי דבריו הצצתי שהמחבר הוא איש אלקים קדוש ...".

"אור הגנוז לצדיקים" מיוסד על התניא

עדות נאמנה עד כמה התקבל והתפשט ספר התניא בפולין ובגאליציא, היא העובדה שכשנה לאחר צאת התניא קדישא לאורה בזאלקווי בשנת תק"ס, יצא לאור באותה עיר הספר "אור הגנוז לצדיקים" שמחברו הוא

---

204) ראה להלן.

205) חתן המאה"ג מו"ה ארי' ליב האב"ד אמסטרדם זצ"ל.

206) ההסכמה ניתנה ביום א' ר"ח תמוז שנת תקנ"ז לפ"ק, כשמונה חדשים אחר שיצא הספר בסלאוויטא ע"י רבינו, ביבליוגראפיא לספר התניא, (תשמ"ב), עמ' 36, הערה 8.

207) את העובדא שהספר נקרא "תניא קדישא" בפי רבני קראקא הזכיר כ"ק אדמו"ר זי"ע במכתב מיום י"ז שבט תשי"ד אל הרה"צ מו"ה יהודא ארי' פרלוב האדמו"ר מנאוואמינסק זצ"ל, כאשר שלח לו את התניא שהוציא לאור בפעם הראשונה בארה"ב בשנת תשי"ד, אגרות קודש כ"ק אדמו"ר זי"ע כרך ח עמ' קע.

208) אבל כנראה שהמסכימים והמביאים לבית הדפוס ידעו מי הוא מחבר הספר והעלימו את שם המחבר כדי להעלים את אופיו החסידי של הספר, כי בעת ההיא במדינת אוסטריה נאסרה הדפסת ספרי חסידות, כאשר העיר הרב מונדשיין ע"ה, ביבליוגראפיא לספר התניא, עמ' 43.

ספר

אור הגנוז

לצדיקים

מלוקט מספרים ומפי סופרים קדושי עליון ז"ע וגו מבוארים בהשגות בחסידות ומלוא שיטרות שמבוארים בכל ספרי צדיקים ז"ע מיוסד על פסוק ולעבדו בכל לבבכם ועל פסוק ואחב לרעיקים כמ' • ועל פסוק בפיך ובלבבך לעשותו :

נדפס נתק"ן ואלקווי

נעדרוקט מיט ערלויבנים דער ק' ק' לאברשם שטעלע

תחת ממשלת מלוכנו המלוכה קיסר רומיסר מוכגרין פיהס גאליציין עט למלומיריין קיניגליכס תפסטעלטי מייסטעט פרמנן הטמי יר"ה :

ברפוס של המורמ ומרכני המופלג המפורסם מו' מרדכי רבין שטיין נר"ח נר"ל :

נמצא חקים נפ"ק

שער ספר הקדוש "אור הגנוז לצדיקים" הכולל הקדמה לספר התניא ומרבה לצטט ממנו, שיצא לאור בשנת תק"ס בהסכמת "המאור הגדול החסיד המקובל איש אלקים מגיד מישרים דק"ק קאזניץ"

אחד מגדולי מפיצי תורת הבעש"ט בדור ההוא, הרה"ק רבי אהרן בן ר' צבי כהן מאפטא, מגיד מישרים ומו"ץ בבילגורייא ובזעליחאוו[209] מי שליקט וערך את הספר הקדוש "כתר שם טוב"[210] – שנתחבב בקהל חסידים[211]. ואת ה"בארדיטשיבער סידור"[212] – סידור התפלה עם פירוש "כתר נהורא"[213].

הספר "אור הגנוז לצדיקים" של הרה"ק רבי אהרן מזעליחאוו זי"ע נסדר על סדר פרשיות התורה והוא מיוסד על ספר הקדוש תניא ועל ספרו הגדול של הרה"ק רבי אהרן זי"ע שטרם נדפס, והמחבר מצטט קטעים שלימים מספר התניא לאורך כל הספר!

ולא עוד אלא שהרה"ק רבי אהרן בעל ה"אור הגנוז לצדיקים" כתב הקדמה ארוכה לספר בה מבאר בקיצור את סדר השתלשלות העולמות, וכותרת ההקדמה היא "שער בנין עולם זוהר בינה –הקדמה לספר תניא ולספר אור הגנוז", וההקדמה נפתחת בקטע מספר התניא (פרק מג): "... אי אפשר להשיג יראה עילאה שהוא יראה פנימית ויראת בשת אלא בקיום התורה והמצות ע"י יראה מהתבוננות בגדולת ה' ...".

וממשיך:

"על כן העתקנו הקדמה כוללת בדרך קצרה ... למען יהיה מובן דברי ספר תניא הנקרא ספר של בינוני, וספר אור הגנוז באר היטב ...".

הספר "אור הגנוז לצדיקים" נדפס בהסכמת הרה"ג ר' משה צבי הירש מייזליש זצ"ל, אשר העניק הסכמתו לספר התניא דפוס זאלקווא בשנת תקנ"ט.

---

209) לפי דברי הר' יוסף לעווינשטיין מסעראצק, נמנה על תלמידי החוזה מלובלין.

210) ליקוט אמרות קודש מהבעש"ט מספרי תלמידיו, הנדפס בזאלקווי בשנת תקנ"ד, בהסכמת צדיקי הדור הרה"ק ר' מנחם מענדל מליסקא, הרה"ק ר' שלמה מקרלין והרה"ק ר' אברהם משה מפרשווארסק.

211) כ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע היה מחזיק את ה"כתר שם טוב" במגירת שולחנו (ה"שופלאד"), יחד עם הספר "אור תורה" של המגיד ממעזריטש וספר התניא ובשלושתם היה מעיין קודם יחידות, קודם כל אחת משלוש התפלות וקודם קריאת שמע שעל המטה. ובנו כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע הציע שכל אחד מהחסידים יחזיק ג' ספרים אלו בביתו וילמד בהם לכל הפחות בשבת ויום טוב ובזמנים ידועים (ספר השיחות תש"ט עמ' 336).

212) כך נקרא הסידור בפי רבים וכן שלמים, אף שאינו ידוע על סידור "כתר נהורא" שנדפס בבארדיטשוב, ורק שבדפוס פשעמישל (תרפ"ט) כתוב על שער הסידור "מהדורה של הסידור כמו שנדפס בבארדיטשוב".

213) על הסידור, [שנדפס לראשונה בזיטאמיר בשנת תרכ"ה], באו בהסכמה הצדיקים הרה"ק ר' לוי יצחק מבארדיטשוב, הרה"ק החוזה מלובלין, והרה"ק המגיד מקוזניץ, והרבה צדיקים וחסידים היו מקפידים להתפלל בה"בארדיטשובער סידור".

ועל הספר נמצאה גם הסכמת "המאור הגדול החסיד המקובל איש אלקים מגיד מישרים דק"ק קאזניץ" אשר כנראה מרמז בהסכמתו להקשר בין הספר "אור הגנוז לצדיקים" לספר "לקוטי אמרים - תניא", וז"ל:

"חיבור אור הגנוז לצדיקים **מלוקט באמרים** אמרי יאי דברים עתיקין מקדמונים ...

נאום הק' ישראל בהמנוח הר"ר שבתי זלה"ה"

הקשר בין הספר "אור הגנוז לצדיקים" וספר ה"תניא" מודגש גם בשער הספר שיש בו דמיון גדול ללשון שער ספר התניא:

"ספר אור הגנוז לצדיקים מלוקט מספרים ומפי סופרים קדושי עליון נ"ע" [ובשער ספר התניא - "מלוקט מפי ספרים ומפי סופרים קדושי עליון נ"ע"].

"ובו מבוארים הנהגות החסידות ומדות הישרות שמבוארים בכל ספרי הצדיקים נ"ע, מיוסד על פסוק ולעבדו בכל לבבכם ועל פסוק ואתם הדבקים כו' ועל פסוק בפיך ובלבבך לעשותו" [– ובשער ספר התניא - "מיוסד על פסוק בפיך ובלבבך לעשותו"].

ויש לשער שגם הספר "אור הגנוז לצדיקים" פעל את פעולתו להפצת התניא בפולין וגאליציא.

אצל תלמידי הרבי ר' אלימלך זי"ע

במשך הזמן קנה ספר התניא שביתה ומצא את מקומו בחצרות הצדיקים הקדושים תלמידיו הגדולים של הרה"ק הרבי ר' אלימלך מליזענסק זי"ע אשר ראו בו מקור נאמן ויסוד גדול לעבודת ה' בדרך החסידות שיסד הבעש"ט הק'.

ואכן מצאנו ראינו כמה הוכחות לכך שספר התניא היה חביב עד מאד אצל גדולי הצדיקים תלמידי הרבי ר' אלימלך זי"ע, כדלהלן.

כבר הבאנו לעיל את הסכמת הרה"ק המגיד מקאזניץ זי"ע - שהיה תלמיד של ידידי רבינו[214] הרה"ק הרבי ר' שמעלקא מניקלשבורג זי"ע והרה"ק הרבי ר' אלימלך מליזענסק זי"ע - על ספר "אור הגנוז לצדיקים"

214) עי' בית רבי עמ' סג, סה.

הכולל הרבה ענינים מספר תניא קדישא.

ועוד עדות נאמנה[215] – מפי הגאון הנודע רבי שמעון זעליחאווער זצ"ל[216] שהגיד ש"ידוע שהמגיד הקדוש מקאזניץ זי"ע למד כל יום פרק תניא בתפלין דרבינו תם[217]".

זכות אבותם מסייעתם

ואכן מצינו שהרה"ק המגיד מקאזניץ מביא בספרו ביאורים על פי ספר התניא קדישא ולדוגמא ... את דברי המשנה באבות[218] "יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ שיגיעת שניהם משכחת עון ... שזכות אבותם מסייעתם", על פי דברי רבו בספרו נועם אלימלך[219] על הפסוק "בהעלותך את הנרו"ת," שהצדיק צריך להתדבק בהקב"ה לקדש ולטהר עצמו עד שימשיך הקדושה העליונה למטה בישראל, וזהו יפה תלמוד תורה שהוא הדביקות למעלה עם דרך ארץ דהיינו ההמשכה והדביקות למטה בכלל ישראל שנקראים ארץ חפץ, ... והיינו שהצדיק צריך להתדבק בכללות ישראל ואף בפושעי ישראל לבלתי ידח ממנו נדח ... וזהו שיגיעת שניהם משכחת עון שאם לא ירצה הצדיק לדבק עצמו בכללות ישראל היינו מפני רשעי ישראל נמצא גורם ח"ו קטרוג למעלה וגם עליו יקטרגו על איזה עון משא"כ כשמדבק

---

215) נהרי אש עמ' רלב.

216) הגאון האמיתי מוהר"ר אברהם שמעון הלוי ענגל - איש הורוויץ זצ"ל הי"ד, נולד בזעליחאב בשנת תרל"ו, היה עילוי מפורסם כבקי בכל התורה כולה ממש, שימש כר"מ בישיבה בצאנז, בקשאנוב, בישיבת "בית ישראל" בסטולין, ובישיבת תומכי תמימים בווארשא, ומשם לקחו הגאון רבי מאיר שפירא לישיבתו הגדולה "ישיבת חכמי לובלין", משם עבר לקראקא ושם הרביץ לתלמידים מצויינים, בשנת תש"ג גורש משם למחנות ההשמדה, הי"ד.

בצעירתו דבק הגאון רבי שמעון זעליחאווער הי"ד בהרה"ק רבי אבי עזרי זעליג אלעזר זי"ע מקאזניץ שהיה נכד הרה"ק רבי חיים מאיר יחיאל ממאגלניצא זי"ע נכד המגיד מקאזניץ זי"ע, וכאשר כותב הרה"ק רבי חיים מאיר יחיאל זצ"ל בהסכמתו והקדמתו לספר עבודת ישראל שנתגדל אצל זקנו המגיד מקאזניץ זי"ע (נהרי אש, עמ' ב).

והיה מעורר את תלמידיו ללמוד ספרי חסידות בכלל, והיה אומר כי הספר "דרך אמת" להרה"ק מזבריזש, והספר "תניא" להרה"ק מלאדי דרך עבודתם הוא עבור סתם איש יהודי, ושאר ספרי חסידות הם לצדיקים הגבוהים, (וגם פועלים בדרך סגולה לקדש הקורא בהם), (נהרי אש עמ' רכח).

217) ובנהרי אש (שם) מספר שפעם אחת היה אצלו הרה"ק מסטאלין זצ"ל והתפלא על זה, אמר לו המגיד הקדוש זצ"ל, תדעו כי המחבר הזה ביכלתו לומר תורה לפני משיח צדקינו, 'איך זאג אייך אז דער מחבר קען זאגען תורה פאר משיח'ן, דער תניא איז א ספר פון גן עדן'.

218) פרק ב משנה ו.

219) פרשת בהעלותך.

בכללות אז משכח העון, וזה כל תורה שאין עמה מלאכה, מלאכה ר"ת מל"א כ"ל ה"ארץ היינו כשמדבק עצמו ומקשר העולם הכל יחד אז ממשיך הקדושה והאלקות לכל באי עולם וממלא כל הארץ כבודו יתברך שמו, משא"כ כשאינו חפץ בזה גורם עון כנ"ל. רק צריך להיות בענוה יתירה ולחשוב שהוא הגרוע מכולן ואז יוכל להעלות.

ואמר שזכות אבותם מסייעתם כמבואר בספר תניא[220] באריכות כי כל איש ישראל יש לו שורש הקדושה מה שהשרישו אבות העולם הם אברהם יצחק ויעקב בזרע ישראל והיא האהבה המסותרת בלב כל ישראל למסור נפשו על קדושת שמו אף הריקנים שבהם. וזה שאנו אומרים אלקי אברהם וכו' הוא האלקות והקדושה שהשרישו לנו אבותינו עד סוף כל הדורות אפס שמגודל היצר הרע מחשיך האור הקדושה ההיא, נמצא בוודאי יוכל הכל לתקן ולחזור לשורשו הקדוש.

ביאור נוסף על פי דברי ספר התניא הוא בפרשת שמיני שמבאר את דברי המדרש על הפסוק "זאת החי' אשר תאכלו" – על פי לשון הכתוב[221] "לעשות רצונך אלקי חפצתי ותורתך בתוך מעי". שדברים טמאים נקראים בשם 'איסור' כמבואר בספר התניא[222], כי הם אסורים וקשורים בקליפות ואין להם עלי' ... ומפרש שזהו שמבקשים ותורתך בתוך מעי שלא לתת התפשטות לכח המתאוה שבמעי לעכב מלילך בדרך ה', וזהו "זאת החיה אשר תאכלו", לאכול מאכלים מותרים, כי חפצי לעשות רצונך ולא להיות קשור ואסור בידי החיצונים.

תשובה נוראה ונפלאה

בימי ראשית התפשטות החסידות בארצות פולין וגאליציא, היה אחד ממרכזי החסידות בק"ק פריסטיק, בה התישב הרה"ק הרבי ר' מנחם מענדל מרימינוב זי"ע, אשר נימנה בין ארבעת התלמידים הגדולים של הרה"ק בעל הנועם אלימלך זי"ע.

הרה"ק הרבי ר' מנחם מענדל למד בצעירותו בישיבת הרבי ר' שמעלקי

220) פרק יח.
221) תהלים מ, ט.
222) פרק ז.

מניקלשבורג זי"ע – ידידו של רבינו[223] בעל התניא - יחד עם הרה"ק החוזה מלובלין זי"ע והמגיד מקאזניץ זי"ע, וממנו קבלו שלשתם גם את שרשי החסידות.

משם עבר להסתופף בצל רבו הרה"ק הרבי ר' אלימלך מליזענסק בעל הנועם אלימלך זי"ע ודבק ברבו והיה אחד מגדולי תלמידיו. לאחר שנשא אשה בפריסטיק שבגאליציא, התישב שם ונתקבצו אצלו תלמידים הרבה מגדולי ומאורי גאליציא.

ואנו מוצאים בספרו הקדוש "מנחם ציון" שכותב קרוב לדברי רבינו בתניא, ולדוגמא[224]:

> וכל המחשבות רעות שבאים ומבטלים אותו ... העצה טובה היא שמשתף לעצמו את השם יתברך ואף על פי שאסור להפסיק בתפלה מכל מקום דבר זה מותר להתפלל להשם יתברך שיסיר מעליו כל המקטרגים וירחם עליו כגודל חסדו.
>
> וז"ש[225] "לעולם ימוד אדם עצמו אם יוכל להתפלל ואם לאו אל יתפלל" אין הכוונה שלא יתפלל כלל, רק שאל יתפלל יותר בעומק מחשבותיו שהמתאבק עם מנוול מתנוול, רק שיסיר דעתו לגמרי ויפיל תחינתו לפני בעל הרחמים שיעזרהו להתפלל בכוונה שלימה.

ובתניא פרק כח:

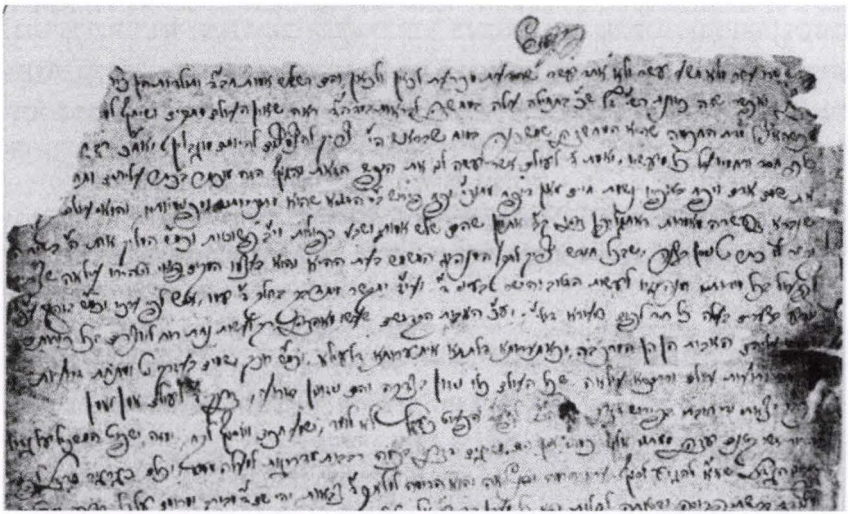
> אם נופלים לו הרהורי תאוות ושאר מחשבות זרות בשעת העבודה בתורה או בתפלה בכוונה אל ישית לב אליהן אלא יסיח דעתו מהן כרגע. וגם אל יהי שוטה לעסוק בהעלאת המדות של המחשבה זרה....
>
> המתאבק עם מנוול מתנוול ג"כ רק יעשה עצמו כלא יודע ולא שומע ההרהורי' שנפלו לו ויסירם מדעתו ויוסיף אומץ בכח כוונתו ואם יקשה לו להסירם מדעתו מפני שטורדים דעתו מאד בחזקה אזי ישפיל נפשו לה' ויתחנן לו ית' במחשבתו לרחם עליו ברחמיו המרובים כרחם אב על בנים הנמשכים ממוחו וככה ירחם ה' על נפשו הנמשכת מאתו ית' להצילה ממים הזדונים ולמענו יעשה כי חלק ה' ממש עמו.

---

223) עיין בית רבי עמ' סה.

224) דברי מנחם עמ' צט.

225) ברכות ל, ב.

קטע מ"תשובה הנוראה והנפלאה" להגן על תורת החסידות, גוף כתי"ק של מרן בעל המראה יחזקאל, שכתבו בצעירותו כשהסתופף בצל רבו הרה"ק הרבי ר' מענדל מרימנוב זי"ע.

כ"ק אדמו"ר זי"ע התבטא פעם שהשפעת ספר התניא בחצר הרה"ק הרבי ר' מענדל מרימנוב ניכרת בתוך אגרת זז. (הקטע של ספר התניא שמציין אליו בצילום זה הוא בשורה ה' מלמעלה).

בפי המראה יחזקאל שגור לשון התניא

מבין התלמידים שנסעו אליו לפריסטיק היה אברך אחד מגדולי הלומדים בעיר פראג במדינת מעהרן, הרה"ק רבי יחזקאל פאנעט בעל מראה יחזקאל זי"ע, שהסתופף בצלו חדשים ארוכים[226].

כאשר שהה הרה"ק רבי יחזקאל במחיצת רבו הרה"ק הרבי ר' מענדל זי"ע – והוא עודנו אברך צעיר כבן כ"ב שנה – שיגר אליו אביו, שלא נמנה על עדת החסידים, מכתב עם שאלות על דרך החסידות ועל התועלת בנסיעות להסתופף בצל הצדיקים.

בנו הרה"ק רבי יחזקאל השיב לו תשובה ארוכה[227] בה הוא מגן על דרכי החסידים והחסידות בדרך נוראה ונפלאה, ומסגנון המכתב ניכר כי ספר התניא היה שגור על לשונו, כי מלבד זה שמצטטו בפירוש, כמה וכמה ממליצותיו לקוחות ישר מספר התניא.

ונביא כמה קטעים לדוגמא.

---

226) הוא גם העלה דברי רבו עלי גליון והדפיסם בספר "מנחם ציון".

227) ביום ב, פסח שני, תקס"ה.

"... וכל אחד ואחד מבין ומשיג לפי מדרגתו וכח שכלו ... ובפרט שספרי מוסר מצויין, רק שעיקר הדבר שאינו דומה שמיעה לראי', שהקורא קורא לפי דרכו ואם דעתו ושכלו בחשיכה יתהלכו אינו יכול לראות את האור הטוב הגנוז בספרים [מהקדמת התניא][228].

... ע"כ צמצם רצונו וחכמתו באותיות גשמיות על הספר ובדיו בתוך הכ"ד ספרים תורה שבכתב בכלל ובפרט בתורה שבעל פה [מפרק ד בתניא][229] ...

"וכל העובר אפי' על איסור קל שבקלים דדבריהם [תניא פרק א][230], נעשה לפי שעה מרכבה טמאה לס"א ... [תניא פרק כט]

" ... אהבת הבורא בלבב שלם ובנפש חפצה ותשוקה גדולה תתאוה ותכסוף לצאת מנרתיקה להדבק בחלק אלקים עליון חיים החיים ב"ה, להבטל במציאות להכלל באור פני מלך חיים ...[תניא פרק טז][231]

"וכל זה היא מדת הבינונים, ואחריהם כל אדם ימשוך לבלתי היות רשע אפי' שעה אחת לפני המקום ב"ה [תניא פרק יד][232]".

התשובה שנתפרסמה כתשובה נוראה ונפלאה היתה חביבה בעיני גדולי הצדיקים כידוע, וגם כ"ק אדמו"ר זי"ע החשיב את התשובה באופן מיוחד, כאשר התבטא פעם לפני אחד מנכדי המראה יחזקאל זי"ע, שעל ידי אותה תשובה נודע לו שלמדו ספר הקדוש תניא אצל תלמידי הרה"ק הרבי ר' מענדלי מרימינוב זי"ע[233].

המראה יחזקאל בספרו על התורה מצטט בכמה מקומות מספר התניא,

---

228) בהקדמת ספר התניא: כי אינו דומה שמיעת דברי מוסר לראייה וקריאה בספרים שהקורא קורא לפי דרכו ודעתו ... ואם שכלו ודעתו מבולבלים ובחשיכה יתהלכו ... בקושי יכול לראות את האור כי טוב הגנוז בספרים ....

229) בתניא פרק ד: וצמצם הקב"ה רצונו וחכמתו ... ובצרופי אותיות גשמיות בדיו על הספר עשרים וארבעה ספרים שבתורה ...

230) בתניא פרק א: ואפילו העובר על איסור קל של דברי סופרים.

231) בתניא פרק ט"ז: להיות ... ואהבת ה' בלבו בחלל הימני בחשיקה וחפיצה לדבקה בו ... להיות כלות אליו בחשיקה וחפיצה לצאת מנרתקן ...., ובפרק י"ט: כך נשמת האדם ... חפצה וחשקה בטבעה ליפרד ולצאת מן הגוף ולידבק בשרשה ומקורה חיי החיים ב"ה הגם שתהיה אין ואפס ותתבטל שם במציאות

232) בתניא פרק י"ד: והנה מדת הבינוני היא מדת כל אדם ואחריה כל אדם ימשוך ... באמרו ללבו אינני רוצה להיות רשע אפי' שעה אחת ...

233) שמעתי מאחד מנכדי האדמו"ר הרה"צ בעל השארית יוסף מדעעש זצ"ל בשם הרה"ח ר' צבי מאיר שטיינמץ ע"ה שכ"ק אדמו"ר זי"ע אמר לו כך ביחידות.

וגם בנו הרה"ק בעל המעגלי צדק זי"ע מביא את ספר התניא במקומות רבים, וידוע שלנכדו הרה"ק רבי משה מדעעש זי"ע היה שיעור קבוע בספר התניא.

וכן בחצרות שאר תלמידי הרבי ר' מענדלי מרימנוב זי"ע היה לימוד התניא נפוץ מאד.

החוזה: אין בן דוד בא עד שתתפרסם תורתו של ר' זלמן

וכעת נעבור לתלמידו השלישי של הנועם אלימלך זי"ע הרה"ק רבי יעקב יצחק הלוי הורוויץ זי"ע הנודע בעולם החסידות כהחוזה מלובלין.

מספרים בשם הגה"צ ר' שמעון מנשה חייקין זצ"ל רבה של חברון ששמע מאת הרה"ק רבי אהרן משה מגזע צבי מבראד זי"ע[234] מגדולי תלמידי החוזה שפעם אחת מצא אותו רבו הקדוש החוזה מלובלין לומד בספר התניא, נענה החוזה ואמר "אין בן דוד בא עד שתתפרסם תורתו של ר' זלמן" ומאז היה הרה"ק רבי אהרן משה זי"ע מעורר הסרים למשמעתו לקבוע עתים ללמוד בספרי אדמו"ר הזקן[235].

ומצינו עוד אחד מתלמידי החוזה שעורר ללימוד ספר התניא, הלא הוא הרה"ק רבי חיים אבדק"ק קאמינסק וק"ק וואלבראם בעל המחבר ספר "זכרון חיים".

בשער ספרו הוא מתואר כ"הרב הגאון חריף ובקי סבא קדישא פועל ישועות ... אשר יצק מים על ידי הרב הקדוש איש אלקים רבינו מלובלין זי"ע", ואחר פטירת רבו היה תלמיד מובהק של אחד מגדולי תלמידי החוזה, שנחשב אצל הרבה חסידים כממלא מקומו של החוזה, ה"ה הרה"ק רבי מאיר מאפטא בעל האור לשמים זי"ע.

בהקדמת ספרו "זכרון חיים" מבאר הרה"ק רבי חיים מוואלבראם זי"ע, ענין יחודו ואחדותו יתברך, וכאשר בא לפרש את הפסוק "אני ה'

---

234) הרה"ק רבי אהרן משה מגזע צבי מבראד זי"ע מתלמידי החוזה, רבי אורי מסטרעליסק זי"ע, ורבי משה צבי מסאווראן זי"ע. הרה"ק רבי אהרן משה היה חתן המדפיס הר"ר מרדכי בן ר' שמואל הורוויץ זצ"ל מגדולי חסידי אדמו"ר הזקן שהדפיס את ספר התניא של רבינו, וגם היה לו חלק בהדפסת כמעט כל ספרי אדמו"ר הזקן (עי' במאמרו של הרב אלי' מטוסוב בספר "הרב" (תשע"ה) אודות הרה"ח ר' מרדכי הנ"ל).

235) בספר "תניא נחלת העם" בשם הרח"י היילפרין ששמע מר' מ"מ חייקין בנו של הרה"צ ר' שמעון מנשה חייקין.

לא שניתי" ולהסביר את הפירוש ב"אתה הוא קודם שנברא העולם וכו'", מבאר זאת על פי עומק דרכו של אדמו"ר הזקן בשער היחוד והאמונה בספר התניא קדישא וכותב:

"שפירוש זה מוסכם בפי כל ... ובפרט כי נעיין בכתבי קודש הרב הקדוש מלאדי ותלמידיו הקדושים. באורם נחזה אור בהיר בשחקים, ומהם תצא תורת החכמה בינה ודעת ובעקבותיהם נלך מישרים בלי חתחתים, ובלי עון מכשול ופגע, יראו ישרים וישמחו. וכל עולה יקפוץ פי', מי חכם ישמור ספריהם ויתבונן תורת ה'".

ומוסיף ומאריך בביאור המשך הפסוק – "ואתם בני ישראל לא כליתם":

"... שגם בעת שהדורות מתמעטים והולכים ירידה אחר ירידה נפילה בתר נפילה בפרט בעקבותא דמשיחא הנשמות נמוכות מאד ... בכל זאת מתוך החשכות וההסתרות רב אשר בו אנחנו היום חושך בתוך חושך, והסתרה בתוך הסתרה ... מעט מן המעט אור הדעת על איש אשר קרבת אלקים יחפוץ אז יבקע לו כשחר האמת והתורה ..."[236].

וגם אצל שאר תלמידי החוזה ותלמידי תלמידיהם מצינו שדברי רבינו בספר התניא היו יקרים וחביבים בעיניהם.

האפטא רב: האבות אברהם יצחק ויעקב הלכו בדרך התניא

והרביעי בקודש מתלמידי הנועם אלימלך הלא הוא הרה"ק רבי אברהם יהושע העשיל בעל ה"אוהב ישראל" מאפטא זי"ע. כנודע, היה נחשב כזקן האדמו"רים וכל צדיקי הדור הלכו לאורו.

וידועים דברי הרה"ק בעל החקל יצחק מספינקא זי"ע, שסיפר בשם אביו הרה"ק רבי יוסף מאיר זי"ע בעל האמרי יוסף מספינקא שהרה"ק מאפטא בעל המחבר אוהב ישראל אמר שגם אבותינו הקדושים אברהם יצחק ויעקב הלכו בדרך העבודה הכתוב בלקוטי אמרים[237].

---

236) תשואות חן לידידי הר' דוד מאיר רוס שהראה לי מקור זה.

237) וז"ל הרה"ק החקל יצחק זצ"ל: "גם היה (אביו הרה"ק האמרי יוסף זצ"ל) מזהיר מאד ללמוד בספרי המוסר בסה"ק חובת הלבבות וראשית חכמה ובפרט בספה"ק לקוטי אמרים מהרב, וסיפר שהגה"ק מאפטא בעל המחבר אוהב ישראל אמר שגם אבותינו הקדושים אברהם יצחק ויעקב הלכו בדרך העבודה הכתוב בלקוטי אמרים וגם סיפר אאמו"ר זצ"ל הכ"מ שהוא עבד את השי"ת כמה זמנין על ידי הספר הקדוש לקוטי אמרים ושקד מאד בלימודו בו".

ענין זה של קשר מיוחד בין דרך העבודה שהראה רבינו בספר לקוטי אמרים לדרך העבודה של האבות, עולה גם מהסיפור הבא:

בתו של רבינו בעל התניא, הרבנית הצדקנית מרת פריידקע, היתה בעלת נשמה גבוהה וידוע שרבינו היה אומר לפניה חסידות.

וכך סיפר הרה"צ ר' אייזל האמליער נ"ע[238] שבשבת אחת היה רבינו בביתה של בתו הרבנית פריידקע להגיד חסידות, והרה"צ ר' אייזל נ"ע אמר שגם הוא זכה להיות בביתה אז, והחסידים היו מטפסים על הגדר כדי לשמוע, ואז קרא רבינו לבנו אדמו"ר האמצעי ואמר "גאזעטן ווילן זיי, גאזעטן?" ואחז רבינו את בנו בה"לאץ"[239] של בגדו ואמר: "פארוואס לערנט מען ניט קיין תניא, פארוואס לערנט מען ניט קיין תניא, איך זאג דיר אז פון תניא קען מען זיין אזא חסיד ווי אברהם אבינו[240]".

הרה"ק רבי אברהם יהושע העשיל מאפטא זי"ע שימש למשך זמן כאב"ד בקהלת יאס שברומניא – אשר על כסא הרבנות שלה ישבו גאוני עולם, וידוע מה שאמר הרה"ק ר"י מרוזין זי"ע שהעיר יאס יש בה אוירא דארץ ישראל כי "יאס" הוא ראשי תיבות ס'וף א'רץ י'שראל[241].

בשנת תר"ג, ח"י שנה אחר פטירת הרה"ק מאפטא זי"ע, בחמישי לחודש ניסן יומא דהילולא דיליה, בא אחד מגדולי תלמידיו[242] בהסכמה נלהבת על הספר הקדוש תניא שיצא לאור בשנה ההיא ב"יאס".

הנה נוכחנו לדעת משפע מקורות נאמנים כיצד ספר התניא התקבל מאד בין גדולי האדמו"רים צדיקי פולין ותלמידיהם שהפליגו בשבחו ובשבח הלימוד בו וההליכה בדרכים הק' שהתווה רבינו בהאי חיבורא.

---

238) הרה"צ רבי יצחק אייזיק הלוי עפשטיין נ"ע מגדולי חסידי אדמו"ר הזקן, מחבר ספר חנה אריאל ועוד ספרים. עי' עליו בבית רבי (עמ' 136), ותולדותיו נדפסו בספר "תולדות יצחק אייזיק".

239) לאַפּעָל בלע"ז, דש הבגד.

240) לשמע אזן (בין הסיפורים אודות אדמו"ר הזקן אות ח') בשם זקנו של המחבר הרה"ח ר' מרדכי יואל דוכמאן ע"ה מגדולי חסידי חב"ד ותלמיד מובהק של הרה"צ ר' יצחק אייזיק הלוי עפשטיין אב"ד דהאמיל נ"ע.

241) קונטרס אור מרדכי (עמ' יד), נדפס בספר שו"ת שם ושארית ישראל, מאת האדמו"ר רבי אליעזר זוסיא פארטיגאל זצ"ל מסקולען.

242) הרב הגאון אמיתי החסיד המפורסם בנן ש"ק שלשלת היוחסין מהו' יוסף אב"ד דק"ק יאס. ולהלן נשוב בע"ה לסיפור הדפסת התניא ביאס ונעתיק לשון הסכמתו ופרטים אודותיו.

פרק שמיני

אחרי ביטול ההתנגדות

הדרכים שבהם התפשט ספר התניא והגיע למקומות קרובים ורחוקים, שזורים בדברי ימי רבינו הגדול בעל התניא.

ספר התניא שנדפס בשנת תקנ"ט בזאלקווי, היתה לו תרומה מכרעת להתפשטות תורת הבעש"ט והמגיד במדינות פולין וגאליציא, כמסופר בפרק הקודם.

יש להוסיף כי לאחר ההדפסה הראשונה בשנת תקנ"ט, חזר ונדפס שם פעם נוספת בשנת תקס"ה. ומחמת הביקוש הרב לספרי התניא בערי גאליציא הדפיסו את הספר עוד כמה פעמים[243]. ולא עוד אלא שכפי הנראה[244], ספרי התניא במהדורות אלו הגיעו גם לרוסיא ואוקראינא שם נכתב הספר ונדפס לראשונה.

ועל מנת לקבל תמונה מלאה של הדברים, נציין אי אלו קוים בתולדותיו של רבינו בעל התניא בשנים אלו.

המאסר השני

בתחילת שנת תק"ס, היתה מלשינות נוספת נגד החסידים במדינת רוסיא. בעקבות מלשינות זו, הובא רבינו בשנית לפטרבורג לחקירות, ובכ"ג כסלו תקס"א ניתנה פקודה להעביר את רבינו ל'מעצר בית' בפטרבורג, עד סיום החקירות.

---

243) עי' תורת חב"ד – ביבליוגראפיא עמ' 48-36.

244) בספר התניא שנדפס בשקלאוו בשנת תקס"ו עם "אגרת התשובה" נזכרה הוצאת דפוס זאלקווא ו"אגרת הקודש" מהדורא קמא הנדפסת שם, ומשמע שהיה בנמצא במדינת רוסיא. וגם בהסכמה של התניא דפוס שקלאוו הנ"ל ראו מן הצורך לאסור מכירת ספרי התניא שנדפסו בגאליציא ברוסיא.

באור לי' ניסן תקס"א נהרג הקיסר פאוול, ועל מקומו עלה בנו הקיסר אלכסנדר וכעבור שבועיים נתן הקיסר צו שחרור מוחלט לרבינו, אבל למעשה נמשכו הדיונים בסענאט בפטרבורג עד אמצע הקיץ של אותה שנה, תקס"א.

בתום שהותו של רבינו בפטרבורג, לא חזר לליאזנא מקור מגוריו בראשונה, אלא נסע משם והתיישב בליאדי[245].

באותה שעה הונח לרבינו ולחסידיו מן המתנגדים, כי המתנגדים ראו שאין בהם כח לעצור בעד החסידים וגם הממשלה כבר נתנה רשות לעדת החסידים להתקיים, ויראי ה' מבין המתנגדים התחרטו אעיקרא דדינא ואז נתבטלו הגזירות וההרחקות והותרו השבטים לבוא זה בזה ולהתחתן זה עם זה, ומאז התחילו להתווסף רבים לעדת החסידים עד שהיו לעם גדול, ומורא המנגדים לא עלה עוד על ראשם ועשו מעשיהם באין מפריע[246].

ועל אותם הימים כותב כ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע:

> "בבוא הוד כ"ק רבינו הזקן מפטרסבורג בפעם השני' בשנת תקס"א והתישב בליאדי, סדר חדש נהי' בענין אמירת מאמרי חסידות, מכמו שהי' לפני זה. עד אז, על הרוב, היו מאמרים קצרים, והביאורים היו ג"כ בתכלית הקיצור. ובהתיישבו בליאדי התחיל לדבר מאמרים ארוכים עם ביאורים ותוספות ביאורים, עד כי רבות פעמים הגיד מאמר אחד עם שלשה ארבעה ביאורים וכל ביאור הוא עומק שכלי מיוחד[247].

אחרי שובו מפטרבורג שינה רבינו את ה'מהדורא קמא' של אגרת התשובה שהיתה בידי החסידים בכתב יד ונקרא 'תניא קטן' – היא המהדורה שנדפסה בזאלקווי בשנת תקנ"ט - וכתבה באופן אחר.

ובשנת תקס"ו חזר רבינו והדפיס את ספר התניא יחד עם אגרת התשובה מהדורא בתרא.

הספר נדפס תחת הכותרת 'לקוטי אמרים'. ואגרת התשובה שבו נקראת 'לקוטי אמרים חלק שלישי'. על שער הספר נכתב "ועתה ניתוסף בו אגרת התשובה מהרב הגאון המחבר נ"י בדרך ארוכה וקצרה כולל כל עניני התשובה".

---

245) תולדות חב"ד ברוסיא הצארית עמ' לז-לט.

246) בית רבי עמ' לט, ב – מ, א.

247) אגרות קודם אדמו"ר מוהריי"צ חלק גק עמ' שמ. קונטרס לימוד החסידות עמ' 9.

ולפני אגרת התשובה באה 'מודעה' אודות הדפסת חלק זה, וז"ל:

> מודעת זאת על כל דברי האגרת הזאת הכתובה מפי השמועה מימים רבים ורבות בשנים. מלוקטת שושנים מפי ספרים וסופרים ומשנים מענייני תשובה תתאה ועילאה לתת לפתאים ערמה לנער דעת ומזמה וגו', הנקראת במדינתינו בשם תניא קטן. ומעט מזאת הכתיבה ואמירה נעימה יהיבה והובאה כבר בדפום בספר של בינונים הנק' בשם לקוטי אמרים ואת כל העודף הוברר כעת אוכל מתוך אוכל בשינוי לשון למעליותא ובתוספות ביאור באיזהו מקומן של שבחים הנצרכים ובהגה"ה מדוייקת להרים מכשולים וכל קמשונים. טעות סופרים שונים ומשונים. אשר נפלו בראשונים והובא לבית הדפום בתוספת הגה"ה.

בעת ההיא הדפיסו את אגרת התשובה גם בקונטרס בפני עצמו, כדי שכל מי שכבר היה בידו ספר לקוטי אמרים הישנים, מדפוס סלאוויטא, יוכל לצרפו לספרו[248].

והפעם הדפיס רבינו את ספרו בשקלאוו אשר ברוסיא הלבנה, בקירוב מקום למקום מגוריו, ולא בסלאוויטא אשר באוקריאנא כי כבר שקטה המחלוקת וגם בשקלאוו אשר בעבר היתה עיר של מתנגדים, כבר התפשטה החסידות והיתה כבר "האלב חב"ד'יש"[249] (חב"דית למחצה).

יתירה מזו, ההדפסה היתה בהסכמת המגיד מישרים דקהילת שקלאוו הרב מו"ה ברוך בהרב מוהר"ר יהודא מגיד, אשר קודם לכן היה מגדולי המנגדים לרבינו[250] עכשיו כתב הסכמה על ספר התניא של רבינו[251].

על ההסכמה[252] חתומים גם שני רבנים מחסידי רבינו - מו"ה משה בן מו"ה ישראל מקאפוסט ומו"ה צבי הירש ב"ר יעקב מסמיליאן.

בשקלאוו היו באותה שעה שני מדפיסים וספר התניא נדפס על ידי שניהם[253]. האחד הוא מי שהיה שלוחו של רבינו להדפסת התניא בפעם

---

248) עד"ז הדפיס כ"ק אדמו"ר זי"ע בדורנו את "אגרת התשובה" כקונטרס לעצמו, על מנת לחזק הלימוד בה, כמו שיסופר להלן.

249) אהל רח"ל חלק ב' עמ' 36-35. ואדמו"ר הזקן הדפיס שם גם את סידורו בשנת תקס"ג.

250) בית רבי עמ' 158.

251) ואף כי עדיין נדפס הספר בעילום שמו של רבינו המחבר, אבל המביאים לבית הדפוס ידעו שהם מחסידי רבינו.

252) ההסכמה נכתבה ביום ט"ו סיון תקס"ו.

253) עי' תורת חב"ד – ביבליוגראפיא עמ' 54 הערה 7.

הראשונה בסלאוויטא, מוהר"ר מרדכי בן מוהר"ר שמואל הלוי הורוויץ זצ"ל[254], והשני הוא הרבני מוהר"ר ברוך במ' אליהו זצ"ל.

כנהוג בהסכמות באותו הזמן, אסרו את הדפסת הספר למשך חמש שנים במדינת רוסיא, וגם נזהרו לאסור למכור ברוסיא ספרי תניא שנדפסו מחוץ למדינה, היינו בגאליציא[255].

וזה לשון האיסור בהסכמה בדפוס שקלאוו:

"והנה הגם שנהגו היתר ממדינה למדינה, אין זה כי אם להדפים במדינתם דווקא להגדיל תורה וכו', אך שלא להוליך ממדינתם למדינתנו".

דבר נדיר מצינו בהסכמה זו – איסור להעתיק הספר בכתב יד - דבר שאין בדומה לו נמצא בהסכמה לשום ספר אחר, ואך ורק אצל חסידי חב"ד היה מן הצורך להוסיף איסור כזה, כי בחוגי חסידי חב"ד היה יסוד סביר לחשוש להשגת גבול אף מפני העתקות בכת"י, כידוע שביניהם היה קיים מוסד של "מעתיקים" שפרנסתם היתה מהעתקת מאמרי חסידות ומכירתם[256]:

"לזאת באנו להטיל גודא רבא ... שלא להדפים הספר הק' הזה עם אגרת התשובה ... בשום מדינה עד אחר חמשה שנים ... ובכלל האזהרה הוא שלא לכתוב בכתב הספר הנ"ל בכדי שלא להשיג גבול המדפיסים".

בין תלמידי הגר"א

לאחר מאסרו השני של רבינו שקטה המחלוקת על החסידים וגם גדולי תלמידי הגר"א ביטלו את האיסורים שנאסרו על השחיטה החסידית[257].

ואף תלמידו הגדול של הגר"א, הגאון ר' חיים מוואלאזין זצ"ל התעניין בדברי רבינו, וכאשר החסיד המפורסם ר' ישראל יפה המדפיס משקלאוו היה בוואלאזין, עכב אותו הגר"ח אצלו לשבת וכבדו מאד וביקש ממנו

---

254) ראה אודותו במאמרו של הרב אלי' מטוסוב ב"הרב" (תשע"ה).

255) כי בכלל נהגו היתר ממדינה למדינה, היינו שהאיסור להדפיס הספר תוך משך הזמן שאסרו את ההדפסה חל רק על אותה המדינה בה נדפס הספר, אמנם עיין בהסכמותיו של כ"ק אדמו"ר האמצעי שעל ספרו של אדם או של אביו יכולים הם לאסור אף ממדינה למדינה.

256) עיין תורת חב"ד – ביבליוגראפיא עמ' 57, הע' 9. ומוסיף שיתכן שלפעמים היו העתקת הסופרים זולה מהספר הנדפס, ונמצא המדפיס ניזוק וגבולו מושג.

257) היינו השחיטה בסכינים מלוטשים. בית רבי לט, ב.

להגיד לו מתורת רבינו[258] וחזר בפניו מדברי רבינו והוטב בעיניו מאד.

והנה, הגאון ר' חיים מוואלאזין חיבר ספר מקיף על עניני השקפה, הוא ספר הנודע נפש החיים[259], והוא אחד מספרי היסוד והשקפת עולמם של הולכי דרך הגר"א ובית מדרשו, ואף שכולל בתוכו כמה ענינים אשר כוונתם לערער על איזה הנהגות של החסידים, הרי בכלל בספר זה מצינו כמה ענינים ורעינות משותפים לו ולתורת החסידות[260].

וכבר כתב כ"ק אדמו"ר זי"ע במכתב[261] שכנראה ראה בעל הנפש החיים את ספר התניא והושפע ממנו, כי בהרבה מקומות יש מקבילות בין דבריו לדברי התניא.

לדוגמא אפשר למצוא שבהסבירו כמה ענינים יסודיים בסוגיות העמוקות באחדות ה', כותב:

> העולמות כולם כל עיקר התהוות מציאותם כל רגע הוא רק מאתו יתברך שמו, ואלו היה מסלק רצונו יתברך מלהוות אתם כל רגע היו לאין ואפס ממש[262].

הרי שהנפש החיים משתמש באותם מושגים ובסגנון דומה לענינים אלה כפי שמבוארים בתניא[263], בענין אחדות ה' על פי תורת הבעש"ט.

כיוצא בזה הנפש החיים מפרש את נוסח התפלה, "אתה הוא עד שלא נברא העולם אתה הוא משנברא העולם", כפי שמבארו רבינו בעל התניא בלקוטי אמרים[264] היינו שכמו שקודם שנבראו העולמות היה הכל מלא באור אין סוף ברוך הוא, גם עתה כן הוא.

ובענין קדושת התורה, מבואר בספר התניא:

---

258) בית רבי עמ' עה. ועי' בהיכל הבעש"ט גליון ה' עמ' כח הערה 8.

259) הספר יצא לאור בדפוס ווילנא והורדנא בשנת תקפ"ד, מספר שנים אחר הסתלקות הגר"ח ביום י"ד סיון תקפ"א.

260) אודות השפעות החסידות בספר נפש החיים, ראה במאמרו של הרה"ח ר' נחום גרינוואלד בהיכל הבעש"ט גליון ה עמ' כה ואילך, ומשם לקוחות הדוגמאות דלהלן, וראה שם עוד דוגמאות רבות.

261) ראה אג"ק כ"ק אדמו"ר זי"ע חלק א' אגרת יא עמ' כ': ... ובכלל, נראה שראה הר"ח מואלאזין ספרי חב"ד, ובפרט ספר התניא. ונשפע מהם, אף שאיני יודע זה בהוכחות גמורות.

262) לשון הנפש החיים שער ג' פרק ב'.

263) שער היחוד והאמונה פרק ו'.

264) פרק כ"א.

"... התורה ירדה ממקום כבודה שהיא רצונו וחכמתו יתברך ואורייתא וקודשא בריך הוא כולא חד ... ומשם נסעה וירדה ... עד שנתלבשה בדברים גשמיים ועניני עולם הזה ... כדי שתהא כל מחשבה תפיסא בהן ומתלבשת בהן ...".

ועל כן, על ידי לימוד התורה יכול האדם להתאחד עם הקב"ה בעצמו, כי בעת הלימוד נפשו –

"מתלבשת בהקב"ה ממש דאורייתא וקב"ה כולא חד".

והוא הביאור שבו דורך רבינו חיים מוואלאזין בספרו נפש החיים, וז"ל:

"התורה הקדושה, אף שגם היא נשתלשלה וירדה ממקור שרשה העליון בקדש, מדרגות אין שיעור מעולם לעולם וממדריגה למדריגה, עם כל זה קדושתה הראשונה כמו שהוא במקור שרשה ... כדקאי קאי ... והוא גם ענין מאמרם ז"ל דקודשא בריך ואורייתא כולה חד ...".

ועד כמה נתקרבו הדעות בדור שלאחר המחלוקת ולא היתה כל הסתייגות מלימוד ספרי חסידות בכלל וספר התניא בפרט – יש ללמוד מזה שאחד מגדולי הרבנים בליטא, מתלמידי הגר"א, מצטט מדברי בעל התניא יחד עם דברי בעל הנפש החיים. והוא הגאון ר' אליהו שיק אב"ד לידא וזאגר חדש זצ"ל, בספרו עין אליהו[265], הכותב שהעיקר הוא העשיה בפועל ולא הדביקות לבד, ובין דבריו בא הקטע הבא:

> "שהני תרי גאוני ישראל הנפש החיים והתניא שניהם הסכימו על מי שאומרים כי הדרך לעבוד ה' הוא רק בדביקות ולא במעשה תועים הם שאין זה דרך ה' אלא אמרו היום לעשותן ולמחר לקבל שכרן ועיקר השכר הוא הדבקות בה' ..." [266].

רבינו עוזב את ליאדי

ועתה נביא דברים ממקורות נאמנים כיצד התקבל והתפשט ספר התניא אחרי הסתלקותו של רבינו לשמי רום, אך קודם עלינו לתאר מעט מתולדות רבינו ומפעליו באחרית ימיו.

בשנת תקע"ב פרצה מלחמת הצרפתים בראשות נאפאליאן נגד

---

265) פירוש על אגדות חז"ל לפי סדר העין יעקב, נדפס תרכ"ט-תרל"ד. הקטע המצוטט הוא בחלק ג' עמ' רכב עמ' ב'.

266) ועי' מאמרו של הרב נחום גרינוואלד בהיכל הבעש"ט גליון י"ב עמ' קכה ואילך.

ממשלת רוסיא, ורבינו היה מתפלל בשלומה של מלכות רוסיא שינצח הקיסר אלכסנדר את נאפאליאן, ואמר שאם ח"ו תגבר יד הצרפתים תרבה האפיקורסות בישראל, ולא רצה להיות תחת ממשלת הצרפתים כלל, וכאשר מתחלה התגברו הצרפתים והיו הולכים וכובשים את רוסיא, וכאשר התקרבו לעיר באריסאוו, בשלהי שנת תקע"ב, ברח רבינו עם כל בני ביתו מליאדי לערי רוסיא הפנימית.

ולאחר שבחורף תקע"ג היתה מפלה גדולה לנאפאליאן, מצא רבינו מרגוע בכפר פייענא, ובמוצאי שבת קודש, אור לכ"ד טבת, נתבקש רבינו לישיבה של מעלה. ומנוחתו כבוד בעיר האדיטש[267].

[ולרגל שנת המאתים להסתלקות רבינו בשנת תשע"ג הוציא הרב יהושע מונדשיין ע"ה ספר מיוחד בשם "המסע האחרון" של רבינו, בו סוקר את השתלשלות הדברים].

הדפסת ספרי רבינו על ידי בניו

בעת פטירת רבינו היה בנו כ"ק אדמו"ר האמצעי בקרעמענטשוק וקבע שם דירתו עד אחרי חג הפסח דשנת תקע"ג. לאחר חג הפסח שלחו אחריו החסידים בבקשה לשוב לערי רוסיא הלבנה למלא את מקום אביו ובדעתו היה לחזור לליאדי, אך מחמת שבעת המלחמה נשרפה העיר ליאדי, קבע דירתו בליובאוויטש ומשם התחיל להפיץ מעינותיו חוצה בדא"ח שהנחילו אביו הקדוש[268].

והנה, מיד עם עלותו על כסא ההנהגה כממלא מקום של אביו רבינו הזקן, התחיל אדמו"ר האמצעי להתעסק בהדפסת ספריו הקדושים, ובשנת תקע"ד הביא לדפוס, יחד עם אחיו הקדושים בני רבינו, את ספרו שולחן ערוך - הנודע בשם "שולחן ערוך הרב" - ובהקדמתם הודיעו אשר בדעתם להביא גם את יתר כתביו לדפוס, ואכן כבר באותה שנה הדפיסו מחדש את ספר התניא והוסיפו עליו את אגרות קדשו עם הקונטרס אחרון שהם חלק רביעי (וחמישי[269]) של ספר התניא.

---

267) בית רבי (מד, ב). ועי' באריכות בספרו של הרה"ח ר' יהושע מונדשיין ע"ה, 'המסע האחרון'.

268) בית רבי עמ' 184.

269) בדרך כלל נכלל הקונטרס אחרון בחלק הרביעי, אמנם נחשב גם לחלק חמישי.

וז"ל בני רבינו בהקדמתם לשולחן ערוך שלו:

"... והנה אחרי אשר זכינו בעינינו לראות אור מופלא אור מזהיר אור נערב ... אור האלקי הוא ניהו אדונינו מורינו ורבינו נר ישראל ... והן עתה בעו"ה חשך השמש בצהרים ובא השמש אל מקומו שואף נתבקש בישיבה של מעלה, אראלים נצחו ונגנז ארון הקודש ויצתה נשמתו בטהרה אחר כמה נוראות ונפלאות שנראה ממנו ז"ל באותן הימים שלפני הסתלקותו לא פסק פומי' מגירסא עד יום מנוחתו.

ואחר שהתפלל תפילת ערבית והבדלה בחונן הדעת בדעת צלולה ומיושבת ובדביקות נפלאה, במוצאי שבת קודש כ"ד טבת תקע"ג, בחד קטירא איתקטר בי' בקוב"ה ...

ועתה זאת היא נחמתנו מעט, כי אמרותיו חייתנו מפיו אנו חיים גם עתה, כי דבריו חיים וקיימים מאירים ומזהירים, ומהם אשר בעט ברזל חקוקים ומסודרים הן בנגלה והן בנסתר. לזאת באנו לקיים מילי דאבות ולפרסם חכמתו ותורתו בעולם די להוי שמעתתי' מבדרין בעלמא ... וה' יגמור בעדינו בכי טוב להוציא לאור יתר חבורי כבוד אאמו"ר ז"ל וכת"י הקדוש בנגלה ובנסתר ...".

אגרת הקודש וקונטרס אחרון

וכדי לעמוד על מהותם של שני החלקים שנוספו לספר התניא ומעתה הפכו לחלק בלתי נפרד ממנו, "אגרת הקודש" ו"קונטרס אחרון", יש להקדים:

בפרקים הקודמים סיפרנו כי ג' החלקים הראשונים של ספר התניא שבכתב מכילים דברים שקודם לכן נאמרו על ידי רבינו בעל פה, ביחידויות של חסידיו ותלמידיו שבקשו את עצתו והדרכתו בעבודת ה', וכן במאמרים שהיה מדבר לפני עם ועדה ורק אחר כך נעשה תורה שבכתב בספר התניא.

אמנם, כמו שנזכר בפרקים הקודמים, הנה מלבד מה שהיה רבינו אומר, הן ביחידות והן ברבים, בבחינת תורה שבעל פה, היה מרבה רבינו לכתוב אגרות-קודש בדברי חסידות והוראות והדרכות בעבודת ה' שבהם מאריך בעניני תורה, עבודה וגמילות חסדים.

חלק ניכר של אגרות הם על דבר המעמדות לארץ הקודש, שכידוע,

רבינו ניהל את גביית הכספים ושילוחם לארץ הקודש למעלה משלשים שנה, היינו מעת עליית החסידים לארה"ק עם הרה"ק רבי מנחם מענדל מוויטעפסק זי"ע בשנת תקל"ח ועד סמוך להסתלקותו בשנת תקע"ג.

באיגרותיו מבאר רבינו את מעלתה של הצדקה בכלל, ואת צדקת ארץ ישראל בפרט, ובייחוד – תמיכת רבותינו שבארץ ישראל אשר בצלם נחי' בגוים[270].

מידי שנה בחדשי החורף היה נוסע שלוחא דרבנן מארץ ישראל לעיירות החסידים לגבות את תרומות מעות ארץ הקודש, ורבינו היה כותב אגרת מיוחדת בביאור גודל מעלתה של צדקה זו על דרך פנימיות התורה.

הביאורים על פי החסידות שבאגרות אלו נעתקו על ידי החסידים בהעתקות רבות, והם רוב האגרות המדברות בעניני צדקה שנדפסו על ידי אדמו"ר האמצעי באגרת הקודש שבתניא[271].

מלבד מגביות אלו רבינו הי' עורך מגביות לעניני צדקה עבור ה"גאר-קיך" לטובת החסידים שהיו באים לליאזנא[272], ולקבץ מעות לתמיכת הצדיקים באוקראינא – וואלין, ובלשון רבינו[273]:

"... זאת ועוד אחרת, מודעת בארץ צוק העתים אשר חלפו במדינות וואלין ואוקראינא, ונשלחו אלינו שלוחים מהצדיקים המפורסמים, מכירנו ויודענו מלפנים משם, לתמוך ידם הקדושה לפי שעה ...".

על 'הצדיקים המפורסמים' נמנה הרה"ק רבי מנחם נחום מטשערנאביל זי"ע, וכפי שמצינו באגרת נוספת של רבינו[274]:

"תשתפך נפשי בשאלתי ובקשתי השטוחה והפרושה ... להתנדב לבם הטהור ... להיות מתמכי אורייתא קדישא להאי גברא בוצינא קדישא חריפא ופרישא רכב ישראל ופרשיו איש אלקים קדוש יאמר לו, כק"ש מוה"ר מנחם נחום במו"ה צבי הירש שי' הרב המגיד דק"ק טשערנאביל ... יחלימהו ה' ויחייהו ביומים ויחדש כנשר נעוריו ...".

---

270) כלשון רבינו באגה"ק שבתניא אגרת כ"ז.

271) אגרות קודש אדמו"ר הזקן עמ' 12.

272) אגרת הקודש שבתניא סימן יג (באגרות קודש אדמו"ר הזקן אגרת כח) קונטרס אחרון סימן ז (באג"ק אדמו"ר הזקן אגרת נז).

273) אג"ק אדמו"ר הזקן אגרת מ' והוא מההשלמה לאגרת הקודש שבתניא סימן י.

274) אג"ק אדמו"ר הזקן אגרת כו.

וגם ביקש רבינו מהחסידים מעות לטובת הרה"ק הרבי ר' זוסיא מאניפאלי זי"ע:

"לשלוח לו כמסת ידו פדיון נפשות ביתו ... להיות שמותם לזכרון לפני ה' שומע בקול עבדיו, המעתירים לה' עתרת שלום ואמת לעמו אכי"ר"[275].

ב"אגרת הקודש" שבספר התניא נמצאו גם כמה אגרות של התעוררות ותקנות בעניני תפלה, כמו:

... שכל ימי החול לא ירדו לפני התיבה ... רק אותם שיש להם פנאי או המלמדים או הסמוכים על שולחן אביהם שיכולים להאריך בתפלת השחר ערך שעה ומחצה לפחות ... יהיה היורד לפני התיבה ... והוא יאסוף אליו בסביב לו כל הסמוכים על שולחן אביהם או מלמדים שיוכלו להאריך כמוהו בכל ישונה נא ונא. אך בשבתות וימים טובים שגם בעלי עסקים יש להם פנאי ... להאריך בתפלתם בכוונת לבם ונפשם ... שבדעתי אי"ה לשלוח לכל המנינים מרגלים בסתר לידע ולהודיע כל מי שאפשר לו ... ומתעצל יהי' נידון בריחוק מקום להיות נדחה בשתי ידים בבואו לפה לשמוע דא"ח ... ולשומעים יונעם ותבא עליהם ברכת טוב ..."[276].

וכן מעורר ב"אגרת הקודש" שלא לשוח שיחה בטלה בתפלה:

"... ע"כ שליחותייהו דרז"ל קא עבידנא לגזור גזירה שוה לכל נפש שלא לשוח שיחה בטלה משיתחיל הש"ץ להתפלל התפלה עד גמר קדיש בתרא שחרית ערבית ומנחה וכו' ..."[277].

ובאגרת שבסוף ה"קונטרס אחרון" מוסיף בענין תקנות התפלה במתינות, והפעם בסגנון חריף ביותר:

חוסו נא על נפשותיכם, והשמרו והזהרו מאד מאד על התורה ועל העבודה שבלב זו תפלה בכוונה, להתחיל כולם יחד כאחד מלה במלה, ולא זה בכה וזה בכה וזה דומם וזה משיח שיחה בטילה, ה' ישמרנו. ... לבחור אנשים ... שמתפללים מלה במלה בדרך המיצוע בקול רם ... ולאסוף אליו סביב סמוך כל המתפללים בקול קצת על כל פנים ולא בלחש ולא חוטפים

---

275) לשון רבינו, אג"ק אדמו"ר הזקן אגרת כח והוא מההשלמה לאגרת הקודש שבתניא סימן יג.

276) אגה"ק סי' א.

277) אגה"ק סי' כד.

ח"ו. ... גוואלד גוואלד עד מתי יהיה זה לנו למוקש, ולא די לנו בכל התוכחות והצרות שעברו עלינו ה' ישמרנו ... ויטהר לבנו לעבדו באמת ...".

נושאים נוספים באגרות הקודש הם: חלוקת הש"ס בכל שנה ושנה, גודל הנחיצות וההכרח בלימוד הלכות שבת וידיעתן היטב, שאלה עצה בענינים גשמיים אצל הרבי, אודות אהבת רעים.

ומיוחד אגרת כ"ה[278] שהיא ביאור בספר צוואת הריב"ש ונשלחה אל קהלת ווילנא, ומסתבר שנכתבה בתקופת ההתנגדות, כאשר הספר צוואת הריב"ש נשרף בקהלת ווילנא.

ב' מכתבי ניחומין[279] ובהם ביאור עמוק בחסידות, אגרת אחת לכללות אנ"ש אחר פטירת הרה"ק רבי מנחם מענדל מוויטעפסק זי"ע, ואגרת השני' אל ידידו של רבינו ומחותנו, סנגורן של ישראל הרה"ק רבי לוי יצחק מבארדיטשוב זי"ע על פטירת בנו הרב החסיד מו"ה מאיר נ"ע[280].

אגרת הקובעת ברכה לעצמה היא סימן ב' באגרות הקודש, הידועה בשם אגרת "קטנתי", אותה כתב רבינו אחר ביאתו ממאסרו בפטרבורג ובה מודה לה' "על כל החסדים" שנעשו אתו וקורא לקהל החסידים לבלתי רום לבבם מזה ואדרבה.

ורבינו מודיע לחסידים ומזהיר אותם בתוקף:

"לאחוז במדותיו של יעקב ... לבלתי רום לבבם מאחיהם כו' ולא להרחיב עליהם פה או לשרוק עליהם ח"ו, הם מלהזכיר באזהרה נוראה, רק להשפיל רוחם ולבם במדת אמת ליעקב מפני כל אדם, בנמיכת רוח ...".

חלק מאגרות אלו נוספו לספר התניא שנדפס על ידי בני המחבר בשקלאוו תקע"ד, ועל זה כותבים בניו בהקדמתם את הדברים הבאים, בהם מבואר גם ענינו של החלק האחרון בספר, "קונטרס אחרון":

"דברי אלקים חיים ... כתובים בכתב ידו הקדושה בעצמו ולשונו הקדוש ... יהיבו הלבבות ... ובשם אגרת הקדש נקראו ... ומחמת שבכמה מקומות הציב לו ציונים בס' לקוטי אמרים שלו ודברי תורה עניים במקום אחד ועשירים

278) אג"ק אדמו"ר הזקן אגרת מה ועי' בהערות שם.

279) אגה"ק סי' כז וכח.

280) הרה"ק רבי מאיר בן הרה"ק רבי לוי יצחק מבארדיטשוב זי"ע נפטר בחיי אביו כ"ט תשרי תקס"ו. חיבר ספר "כתר תורה".

במקום אחר ומה גם בשביל דבר שנתחדש בו קונטרס אחרון ... אשר כתב בעת חיברו הספר לקוטי אמרים פלפול ועיון עמוק על מאמרי זהר ועץ חיים ופרי עץ חיים ... ראו ראינו שראוי ונכון לחברם עם ספר לקוטי אמרים ...".

פרק תשיעי

בין גאוני אשכנז

אחרי הסתלקות אדמו"ר הזקן נ"ע בכ"ד טבת תקע"ג, מילא את מקומו בנו, כ"ק הרה"ק רבי דובער הידוע בכינוי אדמו"ר האמצעי נ"ע, אשר האריך והרחיב והעמיק בדברי החסידות, דברי אלקים חיים, שגילה אביו הגדול, רבינו בעל התניא וכן הדפיס ספרי חסידות רבים[281].

בנוסף להדפסת ספרי החסידות שלו, עסק אדמו"ר האמצעי בהדפסת ספרי אביו, וכמסופר בפרטיות בפרקים הקודמים, הדפיס מחדש את ספר התניא עם 'אגרת הקודש' וה'קונטרס אחרון'.

בזמנו של כ"ק אדמו"ר האמצעי, כבר נתפשטה החסידות במדינות רבות במזרח אירופא, באוקראינא, רוסיא הלבנה, ליטא, פולין וגאליציא ואף החלה להתפשט בהונגריא, אבל דרכי הבעש"ט ושיטתו עדיין לא הגיעו למדינות מערב אירופא, אשכנז, בעהמן, מעהרן, ומערב הונגריא.

בשנת תקפ"ה, כאשר כ"ק אדמו"ר האמצעי נ"ע נסע אל מחוץ לגבולות רוסיא לצורך רפואתו, הגיע אף לאשכנז וביקר במקומות רחוקים מאד מהעיירה הקטנה ליובאוויטש שברוסיא הלבנה. שם נפגש עם גדולי ישראל, דיבר איתם אודות תורת החסידות וענינה, ואף זיכה אותם בספר התניא קדישא.

אחרי חג השבועות של שנת תקפ"ה, גברה חולשתו של כ"ק אדמו"ר האמצעי נ"ע ולצורך רפואתו נסע לקניגסבערג שבאשכנז, שם יעצו לו הרופאים לנסוע למעינות המרפא בקרלסבאד.

---

281) ראה במאמרו של הרב יהושע מונדשיין ע"ה, "פרויקט ההדפסה של אדמו"ר האמצעי", 'כפר חב"ד' גליון 1213.

בדרכו מקניגסבערג לקרלסבאד, בשבוע של פרשת חוקת[282] תקפ"ה, ביקר כ"ק אדמו"ר האמצעי נ"ע אצל הגאון המפורסם רבי עקיבא איגר זצ"ל בפוזנא[283].

התניא של הגאון רבי עקיבא איגר

את הביקור המיוחד במינו של הרבי מרוסיא הלבנה אצל הגאון מאשכנז מתאר כ"ק אדמו"ר האמצעי נ"ע עצמו בפרטיות, במכתב לחתנו כ"ק אדמו"ר הצמח צדק נ"ע[284]:

"בפוזנא הייתי אצל הגאון הישיש רבי עקיבא איגר, וכינוי שמו איגר. והוא איש תם וישר וירא אלקים, ולא ידע בעניני דהאי עלמא כלום, מלובש בזופעצע פשוט ושטרייימיל של עלקע קרוע . . וקבל אותנו בכבוד גדול וביטול גדול, כי עניו ושפל ופשטן הוא עם כל אדם".

כ"ק אדמו"ר האמצעי נ"ע ממשיך לספר שהזכיר לפני הגאון מה שכתוב בספר "אור זרוע" אודות השם "עקיבה" שנוהגים לכותבו עם האות ה"א לבסוף ולא עם האות אל"ף, כי הוא סופי-תיבות אור זרו"ע לצדי"ק ולישרי"י ל"ב שמח"ה, ועל כן ברור הדבר שהגאון ר' עקיבה איגר הוא צדיק ומבקש ברכתו. הגאון ר' עקיבא איגר זצ"ל נהנה מדבריו, וכאשר מספר כ"ק אדמו"ר האמצעי:

"והיה לו לנחת גדול ושחק".

בהמשך לכך פירוש הגאון ר' עקיבא איגר לפני כ"ק אדמו"ר האמצעי נ"ע את הפסוק לפי דרכו, וכ"ק אדמו"ר האמצעי נ"ע ענה ופירש את הפסוק על פי מה ששמע מאביו אדמו"ר הזקן נ"ע על דרך הקבלה והגר"ע איגר נהנה מזה, ואחר כך:

"ביקש – הגאון ר' עקיבא איגר זצ"ל – לספר מהות אדוני אבי מורי ז"ל[285], ואמר ששמע ממנו, ושאל מהנעשה במדינתנו, וספרתי לו קצת מפירוד ושנאת חנם בין מתנגדים לחסידים ... וכפי הנראה מעכ"ת דורש

---

282) כך עולה מתיאור הנסיעה באגרות קודש אדמו"ר האמצעי עמ' רטו.
283) אגרות קודש אדמו"ר האמצעי במבוא עמ' 33-32.
284) אגרות קודש אדמו"ר האמצעי עמ' ריט.
285) כ"ק אדמו"ר הזקן בעל התניא נ"ע.

טוב לכל עמו בשוה, והרים ידיו ואמר ח"ו כל ישראל כו' ...

ונתתי לו ב' חלקים משו"ע אאמו"ר ז"ל[286], וגם התניא שלו, וספרים שלי, וקבל בכי טוב, ונפטרתי ממנו בשלום ובכבוד גדול ... וקנינו מבחורי חמד שלו שתשמישם ביום ובלילה, חידושי הר"ן על בבא מציעא וחידושי דר' עקיבא איגר בחילוקים ופשטים ...".

כפי הנראה, עותק זה של ספר התניא שהגאון ר' עקיבא איגר זצ"ל קיבל מאת כ"ק אדמו"ר האמצעי נ"ע, הוא התניא הנזכר במכתב מעניין של חתנו, הגאון ר' חיים שמואל הלוי בירנבוים זצ"ל, אל האדמו"ר רבי יהודא ליב איגר מלובלין זי"ע, נכד הגאון ר' עקיבא איגר זצ"ל.

וזה דבר המכתב:

נכד הגאון ר' עקיבא איגר זצ"ל, הגאון רבי יהודא ליב איגר זי"ע אשר דבק בחסידות והיה מתלמידי גדולי האדמו"רים בפולין, כתב מכתב לדודו – חתן הגאון ר' עקיבא איגר זצ"ל – הגאון ר' חיים שמואל בירענבוים הנ"ל[287], בו ביקש ממנו לכתוב אליו את מה שזכור לו מהנהגות חותנו הגאון רעק"א זצ"ל.

דודו הגאון ר' חיים שמואל ז"ל עונה לו – במכתבו מיום כ"ה טבת תרל"ט – מתנצל ושואל מה לו להאדמו"ר רבי לייבל'ה לבקש ממנו, הלא הוא עצמו זכה להסתופף בצילם של צדיקי עולם:

"... הכרתי והפלתי אשר היו מעולם פאר מקדושים השלשת הרועים נ"ע הרה"ק מקאצק ... הוא המשביר והרה"ק מאיזביצע נ"ע והשלישי הכי נכבד הגאון האדיר נזר הקודש הרי"ם אלטער נ"ע אשר פאר מעלתו יצק מים על ידו ... וכל רז לא אניס לי' ...".

ומכל מקום, מוסר לו כמה מהנהגות חותנו הגאון רבי עקיבא איגר זצ"ל, ואף מזכיר אשר בין ספריו היה:

---

286) שולחן ערוך הרב.

287) הגאון ר' חיים שמואל הלוי זצ"ל נולד בשנת תקע"א לאביו הנגיד ר' דוד בירענבוים ז"ל מתלמידי המגיד מקאזניץ זצ"ל. נשא את בת רעק"א זצ"ל והיה סמוך על שולחנו כמה שנים ועוד כשהיה אברך צעיר כותב עליו חמיו הגרע"א: "הוא ת"ח מופלג ורב גדול בחריפות ובקיאות ויהי' כארז אדיר". היה נוהג במנהגי החסידים (עי' במכתב הנ"ל באגרות סופרים). חיבר ספר "מעשה חושב" על שער המלך, ושו"ת "רחש לבב", נפטר ערב ר"ח ניסן תרמ"ז.

הגאון רבינו עקיבא איגר זצ"ל - איש תם וישר וירא אלקים, ולא ידע בעניני דהאי עלמא כלום, מלובש בזופעצע פשוט ושטריימיל של עלקע קרוע – לשון כ"ק אדמו"ר אמצעי נ"ע במכתבו.

"... גם ספר התניא מהרב מלאדי נ"ע ..."[288].

וכאמור, מסתבר שמדובר באותו תניא שנתן כ"ק אדמו"ר האמצעי נ"ע להגאון ר' עקיבא איגר זצ"ל.

ספרי החתם סופר מלאים ברעיונות אשר יסודתם בחסידות

וכאן המקום להזכיר כי גם אל חתן הגאון רבי עקיבא איגר נ"ע, רבן ומאורן של כל בני הגולה, הגאון רבינו משה סופר החתם סופר זי"ע, הגיע ספר התניא והוא מזכיר אותו באחת התורות שלו בשנת תקס"ג, כאשר עדיין היה אב"ד במאטערסדארף שבמערב הונגריא.

חידוש הוא שספר התניא הגיע למערב הונגריא בשנת תקס"ג, כחמש שנים לאחר הדפסתו. ואולי הגיע התניא אל הגאון החתם סופר זי"ע באמצעות מורו ורבו הגאון רבינו פנחס הלוי הורוויץ אב"ד פראנקפורט דמיין זי"ע, בעל המקנה וההפלאה, שהיה ידידו ורעו של רבינו בעל התניא נ"ע בעת שבתם יחד בשבת תחכמוני בצילו של מורם ורבם המגיד ממעזריטש זי"ע[289]. וכאשר רואים בספרו של ההפלאה זי"ע על התורה, 'פנים יפות', שמביא כמה וכמה דברים אשר יסודותם בספרי חסידות.

השפעת החסידות של רבו בעל ההפלאה על הגאון החתם סופר זי"ע ניכרת בספריו, כאשר התבטא פעם כ"ק אדמו"ר זי"ע שבספרי החתם סופר זי"ע נמצאים כמה וכמה רעיונות אשר יסודותם בספרי החסידות[290].

ובמשך השנים, כאשר החסידות התפשטה להונגריא, רבים מתלמידי החתם סופר נמשכו אחר גדולי האדמו"רים, כידוע[291].

ואף בין תלמידי תלמידיו של החתם סופר שהתפללו בנוסח אשכנז

---

288) אגרות סופרים, אגרות ר' עקיבא איגר אגרת מז.

289) עיין בהקדמת בני המחבר לשו"ע הרב.

290) ולדוגמא ביאור החתם סופר, איך מותר לבקש מצדיק ברכה שיתפלל בעבורו, הרי אסור לן לבקש מאמצעי - ורק להקב"ה מתפללים, ותירץ - דכלל ישראל הם גוף אחד, והצדיקים הם ראש הגוף, ולכן האבר מבקש מהראש להתפלל בעדו. דבר שמקורו בספרי החסידות, ועוד ביאורים רבים כעין זה.

291) עיין במאמרו של הרב יחזקאל סולומון ב'נחלת צבי' (קובץ י"ב) על תלמידי החתם סופר זי"ע שנתקרבו לחסידות.

אודות היחס של החתם סופר עצמו לחסידות וחסידים כבר דשו בה רבים. ועי' במאמרו של הרב יצחק יוסף כהן "החתם סופר וחסידות" ב'סיני' כרך ס"ט חוברת ג-ד (סיון-תמוז תשל"א).

הגאון החתם סופר זצ"ל – ספרי ה"חתם סופר" מלאים ברעיונות חסידיים – מדברי כ"ק אדמו"ר זי"ע.

ונהגו במנהגי אשכנז מצינו שהיתה להם הערצה רבה לספרי חסידות ולגדולי החסידים כנודע.

החתם סופר חיבב החסידות מאוד מאוד

והאדמו"ר רבי יקותיאל יהודה הלברשטאם מצאנז-קלויזנבורג בספרו "שפע חיים"[292], מאריך על הקשר בין בעל ה"חתם סופר" לגדולי החסידות, ובמיוחד לספר התניא:

"... והנה באמת בנו של החתם סופר הגה"ק ר' שמעון סופר העיד שאע"פ שאביו הי' מהמתנגדים בפרהסיא מכל מקום בסתר הי' מחבבם מאד מאד,

ובאמת רואים בכל ספרי החתם סופר המודפסים מחדש משמביא כמה פעמים מספר הקודש ליקוטי אמרים להתניא (והוא חידוש שעל הספר הקדוש ליקוטי אמרים של המגיד ממעזריטש זי"ע הוא כותב שאינו בנמצא במקומו, אבל את ה"לקוטי אמרים" של התניא הוא מביא פעמים רבות),

ובוודאי שידע היטב את מהותה של החסידות ומה טיבה ומהות תלמידי הבעש"ט, שהרי הי' תלמידו של הגה"ק בעל ההפלאה והחשיבו יותר ממה שמחשיבים מלאך, ובוודאי שמע מפיו את גדלותו של המגיד ממעזריטש, או של הרה"ק מניקלשוברג זי"ע, וכמו כן הי' תלמידו של הגה"ק ר' נתן אדלער זי"ע שגם כן אחז צדיק דרכו כדרך הבעש"ט ובוודאי שידע מה טיבה של דרך החסידות".

רבי יונתן שטייף: תניא איז נישט קבלה, תניא איז אמונה

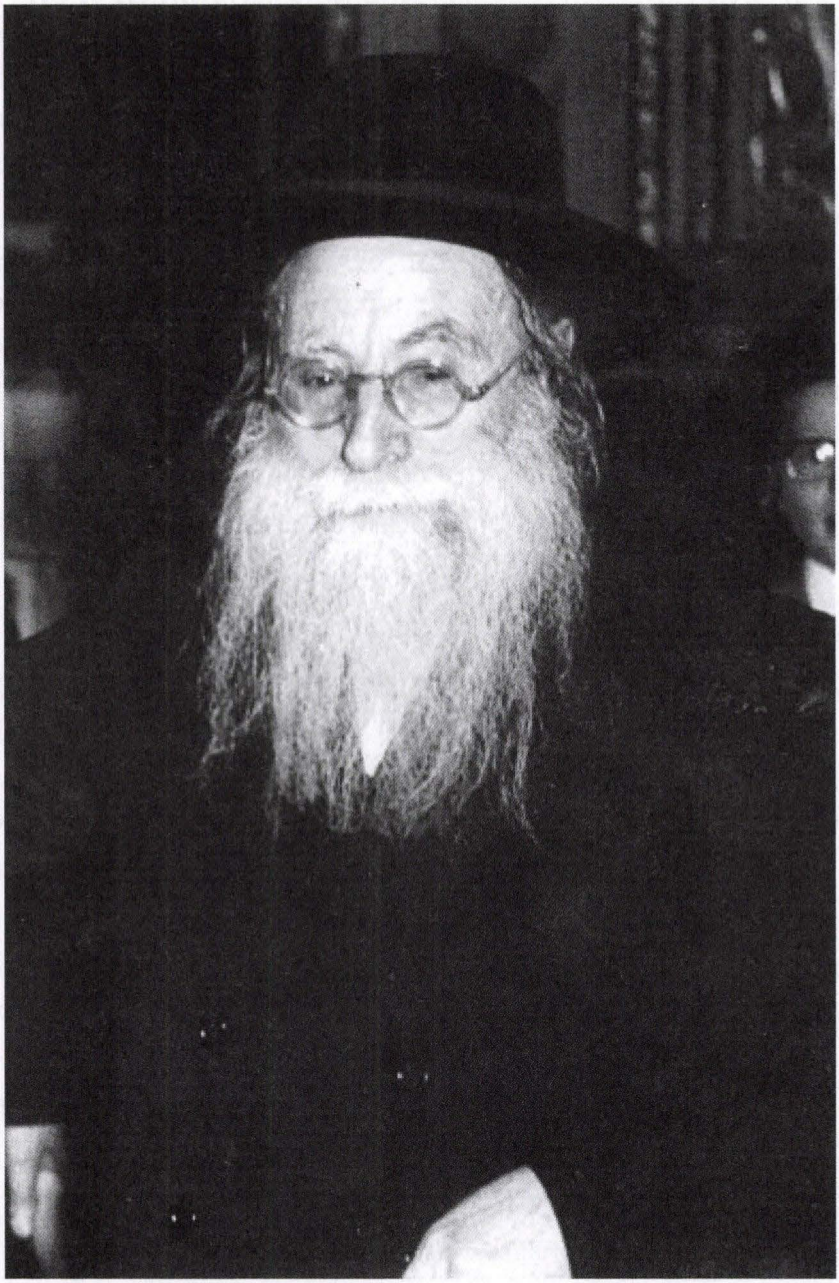
דוגמא[293] אחת היא היחס לחסידות של אחד מגדולי הדור האחרון, הגאון רבי יונתן שטייף זצ"ל שהוא עצמו ואביו הגאון זצ"ל למדו בישיבת פרעשבורג (אביו למד אצל הכתב סופר, והוא למד אצל השבט סופר) ושימש ברבנות בכמה קהילות אשכנזיות מובהקות ובסוף ימיו היה אב"ד דקהל עדת יראים וויען בניו יארק.

וכאשר סיפר הרה"ח ר' מענדל גרטנער, "בילדותי שכר אבי ע"ה עבורי

---

292) חלק י"א פ' ויקרא עמ' 422-421.

293) ספר "מפיהם ומפי כתבם" (נ.י. תשס"ח), עמ' קא.

רבי יונתן שטייף זצ"ל "תניא איז אמונה".

תלמיד חכם אחד מיוצאי ליטא שישלים עמי את הלימודים, וחשקה נפשי תמיד שילמוד עמי גם את ספר התניא, אמר המלמד תניא הוא קבלה, וקבלה אין לומדים עם ילדים. אמרתי לו שיכול ללמוד עמי שהרי כבר למדתי ספר התניא, ואין התניא בכלל ספרי קבלה, אמר לי שאביא לו פסק מרב אחד על זה, ואז ילמוד עמי.

הלכתי להגה"צ ר' יהונתן שטייף זצ"ל וסיפרתי לו כל הנ"ל, אמר לי הגה"צ ר' יהונתן ע"ה: מיין יונגעלע, תניא איז נישט קבלה, תניא איז אמונה, אמונה איז מחויב יעדער צו לערנען, נישט קיין חילוק ווי קליין מ'איז, [בני יקירי, תניא אינו קבלה, תניא הינו אמונה, ואמונה מחויב כל יהודי ללמוד מבלי חילוק בין קטן לגדול], ואם המלמד שלך אינו מבין זאת תשלח אותו אלי עכ"ד. ומאז למד עמי התלמיד חכם בספר התניא.

הגאון רבי מרדכי בנעט וקשרו לחסידות

ונחזור למסעו של כ"ק אדמו"ר האמצעי נ"ע בערי אשכנז.

כאשר הגיע כ"ק אדמו"ר האמצעי נ"ע לקרלסבאד, מצא שם אחד מגדולי הדור שהי' נוהג לשהות שם מדי שנה לשתות מי באר לרפואה[294], הגאון רבי מרדכי בנעט זצ"ל אב"ד ניקלשבורג[295].

כדי להבין את הקשר ההדוק שנרקם בין שניהם בימים הספורים ששהו יחדיו בקרלסבאד, כדאי להקדים קוים קצרים לתולדות הגאון רבי מרדכי בנעט זצ"ל.

ניקלשבורג שבמורביה היתה קהילה עתיקת יומין במערב אירופא, אשר השפעת החסידות ודרכיה לא חדרו לתוכה, וכנראה יושביה כמעט ולא ידעו על קיומה. וזאת, על אף שאחד מחשובי תלמידי המגיד ומגדולי החסידות,

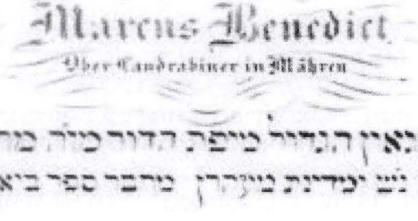
---

294) עיין בתולדות רבי מרדכי בנעט מאת בנו ר' יעקב אבריל, אפען תקצ"ב, הכותב כי אביו היה נוסע מדי שנה בשנה למעינות הרפואה בקרלסבאד, ואף נפטר בעת שהותו שם, כאשר נרשם על מצבתו: "ובאחריתו היתה מאת ה' נסבה בגבורה כי יסע לעיר קרלסבאד לשתות מי בארה ושמה בקשו העליונים נפשו הטהורה ביום ד' י"ג אב (תקפ"ט) עזב אותנו לאנחה וצרה".

295) החתם סופר מתאר את הגאון ר' מרדכי בנעט בתוארים בלתי רגילים ומכנהו "רבן של כל בני ישראל" וכמדומה שהוא היחיד מבין גדולי ישראל שהחת"ס מתאר כ"קדוש". וז"ל החת"ס בהספדו עליו: "צדיק גדול הדור רבן של ישראל כבוד מהו' מרדכי בנעט זצ"ל שהנהיג מדינתו ארבעים שנה ופרנס כל ישראל בתורה ויראת ה' וגדור גדריהם, מארי דכולי תלמודא לא הניח דבר גדול וקטן, ע"כ קראתיו רועה אבן ישראל פירש"י בפרשת ויחי אב ובן, כי היה אב לישראל ובן יחיד לשכינתא קדישא ..." (דרשות חת"ס, חלק ב' עמ' שפג).

הגאון רבינו מרדכי באנעט זצ"ל – "הוא איש אמת וירא אלקים כו'"
" ... לעת עתה עוסק בד"ח – בדברי חסידות - ואיני רוצה לבטלו ..." - לשון כ"ק אדמו"ר אמצעי נ"ע במכתבו

הרה"ק הרבי ר' שמעלקא זי"ע, שימש שם כמה שנים כרב העיר[296].

בהיותו אברך צעיר, למד הגאון רבי מרדכי בנעט זצ"ל אצל הרבי ר' שמעלקא זי"ע, ומסתבר שאף שמע ממנו על רבו הגדול המגיד ממעזריטש זי"ע ותלמידיו הגדולים[297].

וכידוע, הגאון רבי מרדכי בנעט זצ"ל היה בקי בחכמת הנסתר ויתכן מאד שעסק בתורת הסוד עם רבו הרבי ר' שמעלקא זי"ע.

הגאון רבי מרדכי היה קשור בעבותות אהבה לרבו הגאון הרבי ר' שמעלקא אב"ד ניקלשבורג זי"ע ולפני מותו ציוה:

"והראה מקום קבורתו ליום מועד אצל הגאון החסיד מו"ה שמעלקי זצ"ל"[298].

ואכן שם מקום מנוחתו ליד רבו בקהלת ניקלשבורג.

אדמו"ר האמצעי והגאון רבי מרדכי בנעט

במכתבו של כ"ק אדמו"ר האמצעי לחתנו כ"ק אדמו"ר הצמח הצדק נ"ע, על ביקורו אצל ר' מרדכי בנעט זצ"ל פרטיות על הפלפולים והשיחות שהיו בינו ובין הגאון, ואיך הגאון עוסק בלימוד ספרי חסידות, וגם מספר שהגאון הנ"ל ביקש ממנו שישלח לו ספרי אביו – אדמו"ר הזקן נ"ע – וביניהם ספר התניא קדישא, וזה לשונו[299]:

לחתני בן אחותי מנחם נ"י, זכרון דברים שפלפל עמי הגאון מניקלשבורג הר"ר מרדכי באנעט:

---

296) בפשטות הסיבה לכך נעוצה בזה שהרה"ק הרבי ר' שמעלקא זי"ע לא האריך ימים על ממלכתו בקהלת ניקלשבורג, ונפטר שם ביום ב' דר"ח אייר תקל"ח, אחר היותו שם כשש שנים. אבל כנראה היו לזה עוד סיבות. ואין כאן מקומו.

297) והגם שלמעשה לא ידוע על קשר בין הר"ר מרדכי בנעט עם תורת החסידות, אבל עובדא היא כי האדמו"ר המפורסם ר' בונם מפשיסחא זי"ע קודם שהתקרב לחסידות היה מתלמידיו והושפע רבות ממנו.

בספרו של צ. מ. רבינוביץ "רבי שמחה בונם מפשיסחה" עמ' 13, שכותב: "... בהיותו [הרבי ר' בונם מפשיסחה] באונגריא למד גם בניקלסבורג בישיבת הגאון ר' מרדכי בנעט ... השפעת הרב הזה היתה גדולה על רבי שמחה בונם ותמיד הזכיר את שמו בהערצה גדולה". ולכאורה את התחלת נטיתו של ר' בונם לתורת החסידות יש לזקוף להשפעת רבו הגאון רבי מרדכי בנעט.

298) שו"ת חתם סופר חלק ו' תשובה לז.

299) אגרות קודש אדמו"ר האמצעי, אגרת נה, עמ' רכה.

א) מה שכתב הרמב"ן בחומש על הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, שעל דרך האמת ... וזה פירשתי לו מעט ... אמרתי לו ... וקבל בטוב.

ב) מה שעיין בבאורי הזהר – מאת כ"ק אדמו"ר הזקן[300] – ג' מאמרים ואמר שעמוק הוא מאד, והוטב בעיניו מאוד ... ואמרתי לו ... וקבל, והודה בטוב ונחת.

ג) אמר בענין בעצי היער כו' ... ואמרתי ...

ד) שאלני מהו כל המחלה אשר שמתי במצרים כו' כי אני ה' רופאך, אם אין מחלה למה צריך, רפואה ... ואמרתי ... ואמר לי עדיין הקושיא כו' ואמרתי לו – [ומצטט כ"ק אדמו"ר האמצעי את התירוץ שענה לו וכותב] – ונתפעל מאד מאד.

ה) [אמרתי לו] דרוש על זכור את יום השבת לקדשו כו' ... ואמר לי שיש קושיא חזקה ... ובהיותו אצלי למחר ישמע לנכון. לעת עתה עוסק בד"ח[301], ואיני רוצה לבטלו.

ו) בענין הברכה על המים דכאן ... [ביאר לו רבינו על פי דרך הדרוש וקבלה] וקיבל נחת רוח גדול, ואמר אמת ויציב ומקובל כו', כי הוא איש אמת וירא אלקים כו',

"... למחר רצוני לפלפל עמו במ"ש האור החיים על פסוק רפאים יחשבו כו' ומעט בענין קץ משיח ..."[302].

בסוף מכתבו מספר אדמו"ר האמצעי איך הגאון רבי מרדכי בנעט שלח את בנו לבקש מרבינו לשלוח אליו את ספרי אביו וביניהם גם ספר התניא.

"וברגע זה הי' בנו של הרב אצלי, ובקש בשם אביו לשלוח לו על ידי אנשי שקלאוו כל ספרי אאמו"ר, דהיינו הד' חלקי שלחן ערוך, והלכות שחיטה, והתניא, וביאורי הזהר, וסידור, ואמרי בינה, וכל הספרים שלי. וכעת עוסק בביאורי הזהר, ואמרי בינה ועטרת ראש".

300) שנכתבו על ידי בנו כ"ק אדמו"ר האמצעי.

301) בדברי חסידות.

302) כנראה כוונתו למאמר "אל תצר את מואב" בו מבוארים ענינים אלו ונודע שנאמר באותו קיץ. עיין אגרות קודש אדמו"ר האמצעי עמ' רכט בהערת הרשד"ב לוין שי'.

פרק עשירי

חביבות התניא אצל הצמח צדק

על דבר גודל קדושת התניא ועל החביבות והיוקר של ספר התניא בעיני אדמו"ר הצמח צדק, כותב כ"ק אדמו"ר הריי"צ ברשימותיו. אגרת מיוחדת העתקה מרשימותיו[303]:

הקפות עם התניא

הרב הגאון החסיד ר' יצחק אייזיק אב"ד וויטעבסק[304] סיפר להוד כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש זצוקללה"ה נבג"ם זי"ע:

בחג י"ט כסלו שנת תק"ס נתועדו החסידים במנין כ"ק רבינו [הזקן] לחוג את חג י"ט כסלו, ותהי השמחה גדולה מאד.

פתאום נכנס נכד רבינו – כ"ק אביכם אדמו"ר [הצמח צדק] – ודפק על העמוד ויכריז: "אום אתה הראת", ויאמר הלא שמחת תורה היום, ויחלק פסוקי "אתה הראת", וכשגמרו הפסוקים לקח את ספר התניא ויכריז בנוסח של שמחת תורה, מכבדים את פלוני בן פלוני בספר תורה דהקפה ראשונה וכן הלאה, ושמחנו ורקדנו עד שעה מאוחרת בלילה.

שמעתי מכ"ק דודך זקנך מהרי"ל אחי כ"ק רבינו [הזקן] – סיים הרה"ג הרב יצחק אייזיק את ספורו זה – אשר כשספרו הדבר לכ"ק רבינו נהנה מאוד, ויקרא את נכדו וישם את ידי קדשו על ראשו ויברכהו, שהוא יגלה את התורה שבעל פה בתורה שבכתב דתורת חסידות חב"ד [הוא ספר התניא].

---

303 אגרת קודש אדמו"ר מהוריי"צ עמוד רנט

304) מגדולי החסידים של אדמו"ר הזקן עיין אודותו בס' בית רבי.

הצמח צדק רוצה לנקד את התניא

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק [הרש"ב] אמר לי בשם הוד כ"ק חותנו אאזמו"ר הרה"ק ר' יוסף יצחק [מאַוורוטש][305] ששמע מאת הוד כ"ק אביו הרה"ק בעל הצמח צדק זצוקללה"ה נבג"ם.

בימי בחרותי – כך אמר הרה"ק צמח צדק – חפצתי לנקד את ספרהתניא ולחלקו לפסוקים, וכאשר החלטתי לעשות כן חלמתי באותו הלילה, שהנני לומד הלכות כתיבת ספר תורה והנה באה לפני שאלה בספר תורה שכתבוה כדינה אלא שנקדוה וחלקוה לפסוקים מה דינה, ולאחר אריכות הפלפול הכשרתי'. וכשהקיצותי הבנתי את הרמז.

באותו יום הי' עלי להיות אצל כ"ק אאזמו"ר לרגלי איזה ענין, וכשדרכתי על המפתן לצאת אמר לי כ"ק אאזמו"ר, ספר תורה שנקדוה וחלקוה לפסוקים פסולה, כי כל התורה כולה שמותיו של הקב"ה שעולם לצירופים שונים.

התניא כמו חומש

כשהתחיל כ"ק אאמו"ר הרה"ק [הרש"ב] זצוקללה"ה ללמוד עמדי ספר התניא אמר לי:

התניא הוא כחומש, כל ישראל מגדול שבגאונים עד הקטן שבקטנים לומדים חומש, וכל א' לפי ערכו יודע מה שיודע, ואין שום א' יודע מאומה, וכל הגדול יותר יודע יותר הפלאת המושג.

כח אותיות התניא

הרה"ג החסיד רד"צ חן סיפר בשם אביו הרה"ג ר' פרץ נ"ע ששמע מהוד כ"ק אדמו"ר האמצעי זצוקללה"ה נבג"ם זי"ע בזה הלשון:

מיט דעם תניא האט דער טאטע [רבינו הזקן] אויפגעעפענט א נייעם היכל אין מתיבתא דרקיע פאר די פשוטע חסידים, וואם האבן גיזאגט די

---

305) הריי"צ הי' חתן אצל האדמו"ר רבי יעקב ישראל מצ'ארקאס [בן ר' מרדכי מטשערנאָביל] זצ"ל, נהג באדמו"רות בדרך טשערנאָביל.

בבית רבי: ויוסף הוא השליט, עוד בחיי אביו רבינו. וקבע דירתו בעיר אוורוטש, ולשם היו נוסעים אליו לקבל לקבל מפיו ולדרוש ממנו עצות רוחניות וגשמיות. בוואלין סיפרו ממנו גדולות והחזיקוהו לאיש מופת . . היה בא לעתים לליובאוויטש לשתות מבאר מים חיים, והיה דולה ומשקה לאנ"ש הקשורים והעטופים אליו.

ווערטער און אותיות פון תניא, און דורך דעם איז בא זיי נתגלה געווארען דער איתן שבנשמה און קיום המצות און מכל שכן בא די בעלי ידיעה והשגה.

להיות בקי באותיות התניא

בשנת תרט"ז הי' – ל"ע – עת צרה ליהודי מדינת רוסיא בנשמיות, והעיקר ברוחניות, כי המשכילים נשאו אז ראש3

., ויכריחו את בני ישראל ללמוד את הספקים שהדפיסו.

בעת ההיא שאל הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק צמח צדק את הוד כ"ק בנו אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש אם הוא בקי בספר התניא באותיותיו.

כן, הנני בקי בו באותיותיו, ענהו הוד כ"ק הרה"ק מוהר"ש.

ושוב שאלו הוד כ"ק אביו הרה"ק צמח צדק אם בקיאותו בתניא היא כמו בקיאותו בחמשה חומשי תורה – שהי' בנו כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש מצטיין בבקיאותו בתנ"ך. – כן, הנני בקי בתניא כבקיאותי בחמשה חומשי תורה, ענהו כ"ק מוהר"ש.

פרק תניא מבטל גזירות

ובראשית שנת תרי"ז שלח הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק צמח צדק את בנו הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש לעיר פעטערבורג אודות עניני הכלל, וטרם נסעו סיפר לו לאמר:

בשנת תר"ג כשנקראתי לאסיפת הרבנים בפעטערבורג הייתי על ציון אמי הרבנית הצדקנית בליאזנא, ותספר לי, אשר בגלל המסירות נפש שהי' לה בשביל חסידים וחסידות זכתה להיות גם בהיכל הבעש"ט לעורר רחמים עבורי, ותבקש מהבעש"ט שיתן לה איזה סגולה עבורי שאוכל בעזה"י לעמוד נגד המנגדים על תורת החסידות.

ויאמר לה הבעש"ט: בנך הנהו בקי בחמשה חומשי תורה בתהלים ובתניא בעל פה באותיותיהם. וכתיב[306] "ויהי חתת אלקים וגו'" חתת ר"ת חומש תהלים תניא, והבקי באותיותיהם משבר כל העלמות וההסתרים.

---

306) בראשית לה, ה.

בכל מקום היותך – צוה הוד כ"ק אאזמו"ר צמח צדק לבנו הוד כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש – במוסדות הממשלה או אצל שרי המלוכה תאמר פרשה חומש, קאפיטל תהלים ופרק תניא.

ווי מיינסטו – אמר הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש להוד כ"ק בנו אאמו"ר הרה"ק [רש"ב] – עס איז גיווען א טייערער רעצפט מיט די ערשטע דריי פרשיות חומש, דריי קאפיטלאך תהלים און דריי פרקים תניא זיינען צוברכען געווארען אלע פלענער פון די משכילים, ובני ישראל עם התורה הקדושה יצאו ביד רמה, און דער ראש המשכילים איז אנטלאפען קיין אויסלאנד מחמת בושה ופחד, וואס ער האט גורם געווען א הפסד מרובה דער מלוכה מיט די ספרים וואס זיי העבען געדרוקט.

גדולים צדיקים – אמר לי הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק [רש"ב] – ובמשך החמשים שנה משנת תרי"ז עד עתה, הנה פרק תניא לא רק שמשבר את ההעלם והסתר כי אם מביא את העלם העצמי לידי גילוי ברוחניות ובגשמיות.

וסיים בזה הלשון: א פרק תניא בעל פה בריינגט שפע ברכה והצלחה

תניא הוא תורת שבכתב

המורם מכל האמור:

ספר התניא הוא תורה שבכתב בתורת החסידות אשר הוד כ"ק רבינו כתבו כעשרים שנה ודייק בו בחסר ויתיר והלימוד בו כלומד בחומש שהכל לומדים ואין מי שיודעו על בוריו, וקדושת אותיותיו מעוררים את האיתן שבנשמה, אפילו באנשים פשוטים, ופתח היכל חדש במתיבתא דרקיע.

הס"מ קטרג על זה והוד כ"ק רבינו מסר נפשו הק' ויקבל על עצמו יסורים גדולים, ויתאמץ בתלפלה ותחנונים, אשר ספרו יתקבל בישראל ותתרבה הדעת בהשגת אלקות ויראת שמים, ההקדמה וחלק ראשון מכוון לפרשיות התורה, והוד כ"ק רבינו ססבל יסורי מות יום לפרק, וחסידים הראשונים היו קוראים בכל שבוע, כל ימי השבוע, פרק אחד כקורא פרשת השבוע בחומש.

כהוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק צמח צדק שמח באמית פוסקים והקפות עם ספר התניא בחג י"ט כסלו כמו עם ספר תורה בשמחת תורה, וינחם מלנקד את ספר התניא ולחלקו לפסוקים, מפני שזקנו כ"ק רבינו פסק שספר תורה שנקדוה וחלקוה לפסוקים פסולה.

ספר התניא הוא הקטרת לכל המגפות הרוחניות דעקבות משיחא ואותיותיו משברות כל העלמות וההססתרים ומהפכים הקללה לברכה. בו יצאו ישראל נגד משיח צדקנו. א פרק תניא בריינגט שפע ברכה והצלחה.

פרק אחד עשר

ההדפסות התניא בימי הצמח צדק

בימי נשיאות כ"ק אדמו"ר הצמח-צדק נ"ע התפשטה ברוסיא תנועת ה'השכלה'. המשכילים שלחמו בכל הקדוש לעם ישראל ראו בחסידים ובחסידות את אויביהם ויריביהם הגדולים ביותר, והשתדלו ככל יכולתם לעצור את הפצת והתפשטות תורת החסידות.

אחד האמצעים שנקטו המשכילים במאבקם זה היה להלשין לשלטונות נגד ספרי החסידות. בשנת תקצ"ג הגישו שני משכילים מוואהלין, ליב מערקעל[307] ויעקב בערנשטיין מלשינות לשר הפנים של רוסיא בימים ההם, הגראף בלודאוו, בטענה כי כת החסידים הם סכנה גדולה לא רק לאמונה היהודית אלא גם לממלכת רוסיא. בכתב המלשינות העלילו השניים שהחסידים מדפיסים ספרים שונים ומפיצים אותם בקרב העם, והספרים הללו משפיעים לרעה על כלל היהודים בצורה חמורה מאד. כיון שכך, כתבו המשכילים בדברי הדילטוריא שלהם, ראוי שמלכות רוסיא תנקוט בכל הצעדים הדרושים, ותקפיד על כך מאד, למנוע הדפסת ספרי חסידות.

הצעתם כללה את הסעיפים הבאים:

א) הממשלה תמנה 'צנזורים' (מבקרים ומפקחים) מיוחדים שיבדקו את כל ספרי היהודים ללא יוצא מן הכלל ורק אם לא יהיו בהם שום רעיונות חסידיים, ייחתמו בחותם מיוחד שהם כשרים ואילו על שאר הספרים יגזרו כליה.

---

307) בהערה שם נזכר ששמו מעקלער.

ב) לסגור את כל בתי הדפוס היהודים ברוסיא ולהשאיר רק שלושה בתי דפוס - בזיטאמיר, בבריסק ובשקלאוו ואלה יהיו תחת פיקוח אישים נאמנים לשלטונות. לבתי הדפוס הללו יינתן רשיון לחמש עשרה שנים והם יתנו דמי ערבות שלא יעברו על הוראות הצנזורה ולא ידפיסו ספרים ללא רישיון.

ג) בכל אחד משלושת בתי הדפוס האמורים יהיה "צנזור" מיוחד שישגיח בהשגחה מעולה אלו ספרים הם מדפיסים[308].

שר הפנים בלודאוו התכתב בנושא הפיקוח על בתי הדפוס עם ה"בילדונג מיניסטער[309]" אוואוראוו. הלה ענה שאכן צריך לנקוט צעדים נגד הדפסת ספרי החסידות, אך אחרי בדיקות וחקירות החליטו אנשי הממשלה כי לאמתו של דבר כל ספרי היהדות הם סכנה לאזרחי רוסיא, ובעקבות זאת גזר הצאר נקולאי הראשון[310], בתחילת שנת תקצ"ז[311] לערוך חיפוש אחרי כל ספרי היהודים ואת הספרים שלא קיבלו את אישור הצנזורה לשלוח לפטרבורג.

ברחבי המדינה נערמו ערימות של ספרים ומאחר שהיה זה בלתי אפשרי לשלוח אותם לפטרבורג, כעבור כשנה ניתן צו מלכותי ונגזרה הגזירה שכל הספרים שלא ניתן להם אישור ישרפו באש, ובשנת תקצ"ח נשרפו בערי היהודים ברוסיא מאות אלפי ספרים ר"ל!

גם הגזירה על בתי הדפוס נגזרה, ובאותה שעה מלכות רוסיא סגרה את כל בתי הדפוס היהודים ורק שניים מהם קבלו רישיון - האחד בזיטומיר והשני בווילנא, ולמעשה רק הדפוס בווילנא המשיך להדפיס ספרי יהדות ובקושי עלה בידו לספק את הצורך של יהודי רוסיא אפילו בספרים הכי נחוצים כגון סידורים, חומשים וכד'[312].

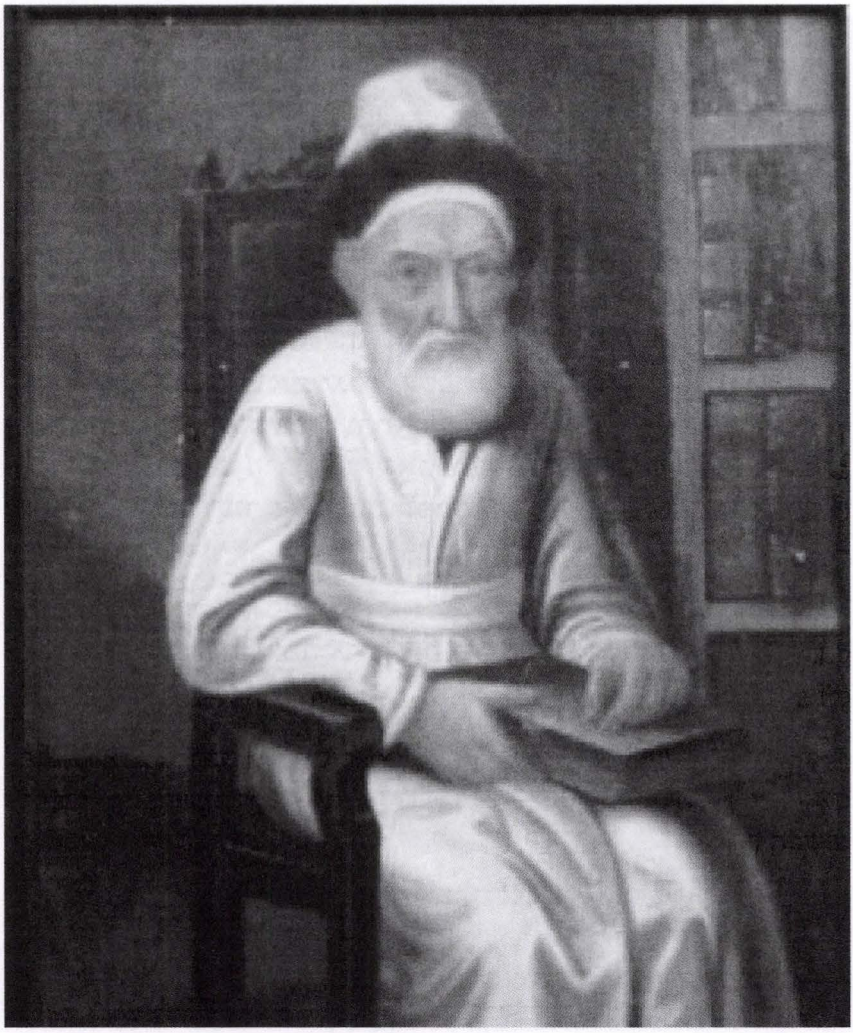
308) כתב המלשינות נמצא בארכיון של ה"בילדונגס מיניסטער" "קארט 5998 נומ. 147596 (היסטארישע ווערק, מאת שאול גינזבורג חלק א' עמ' 51-50).

309) שרה ההשכלה והחינוך

310) ניקולאי הראשון נודע כעריץ ואכזר במיוחד כלפי היהודים, ב-30 שנות שלטונו פורסמו כ-600 גזרות (שנקראו בשם "תיקון היהודים") שמטרתן הייתה למנוע את הפעילות של היהודים בכלכלה, לבולל אותם באוכלוסייה המקומית, לערער את הקהילה היהודית ולהקטין את מספרם על ידי המרת דתם. הגזרה הקשה ביותר הייתה חוק גיוס החובה לצבא הרוסי הידועה בשם גזרת הקנטוניסטים

311) הצו ניתן ביום כ"ח חשון תקצ"ז.

312) סיפור גזירת הדפוסים - על פי, שאול גינזבורג, היסטארישע ווערק, חלק א' עמ' 55-50.

כ"ק אדמו"ר הצמח צדק זי"ע (הציור המקורי)

הדפסות בלתי ליגאליות

תיאור מצב הדפסת הספרים ברוסיא באותם ימים:

הדפסות בפרוסיא

בתקופה זו הוקמו דפוסים עבריים במדינת פרוסיא, בערים הסמוכות לגבול מדינת ליטא הרוסית, כגון: קניגסברג, יאהאניסבורג, מעמעל ודנציג. דפוסים אלו נועדו מלכתחלה לא ליהודי אשכנז אלא ליהודי רוסיא. והנוהג היה שלספרים שנתכוונו להעבירם לרוסיא כחוק, כלומר, להעבירם דרך תחנת המכס ודרך הצנזורה וכו' הדפיסו שערים רגילים עם שם המדפיס ומקום הדפוס ותאריך נכון, אבל היו ספרים שמטעמים שונים נועדו להבריחם את הגבול, לספרים אלו הדפיסו שערים בהעלמת מוקם הדפוס ושם המדפיס והתאריך, ובהרבה פעמים הדפיסו תאריך מזויף מוקדם בשנים הרבה, כדי שאם יתפסו על ידי המפקחים על הדפוס מטעם הרשות יטענו שאלו הם ספרים ישנים שנדפסו הרבה מלפנים במקום שאינו ידוע[313].

מלבד הספרים שנדפסו בפרוסיא היו כנראה גם דפוסים שפעלו באופן בלתי ליגאלי ברוסיא עצמה אף בשעת הגזירה של סגירת הדפוסים[314].

כנראה שספר התניא נדפס הן בפרוסיא עם שערים שונים, והן ברוסיא עצמה באופן בלתי ליגאלי על ידי מדפיסים חסידי חב"ד מחסידי ומקושרי כ"ק אדמו"ר הזקן נ"ע ובנו כ"ק אדמו"ר האמצעי נ"ע, הלא הם בני משפחת יפה, המדפיסים מקאפוסט.

בנוסף לספרי התניא שנדפסו במחתרת ברוסיא, נדפס הספר התניא גם במדינת פרוסיא כדי להעביר ספרים מעבר לגבול לרוסיא והם שלושה דפוסי תניא שנדפסו בקאניגסבערג וביאהאנניסבורג. ועל אף שעל שערי הספרים ניתנו שנים שונות כשנת הדפוס, ברור שספרים אלו נדפסו בתקופת הגזרה על הדפסת הספרים ברוסיא על מנת להבריחם את הגבול לתוך רוסיא שם היה לספר התניא ביקוש גדול.

---

313) ביבליוגרפיא לספר התניא עמ' 73.

314) על פי מכתבו של ר' חיים ליברמאן המובא בספר "תורת חב"ד" ביבליאוגרפיא של הרה"ח ר' יהושע מונדשיין, עמ' 71, הערה 4.

הדפסה בקאפוסט על ידי ר' ישראל יפה

כבר הזכרנו לעיל את החסיד הר"ר ישראל בן הר"ר יצחק יפה המדפיס מקאפוסט אשר היה ביחידות אצל כ"ק אדמו"ר הזקן נ"ע ורשם את הדברים לזכרון נצח[315].

על ש"ב[316] של הרה"ח ר' ישראל הנ"ל, הרה"ח ר' יהודא בן ר' אורי שרגא יפה ז"ל, שהיה גם הוא מדפיס בקאפוסט, ידוע לנו שהיה עם אדמו"ר הזקן בעת מאסרו בפטרבורג ואף שימש כמתורגמן של רבינו הזקן בחקירות שהתנהלו בעת מאסרו השני[317], ור' יהודא עסק גם בתרגום בעד אדמו"ר האמצעי בעת מאסרו.

כשנה אחרי פטירת רבינו הזקן, בשנת תקע"ד, התחילו בני רבינו להוציא לאור את ספר השלחן ערוך שלו. את הלכות פסח הדפיסו בשקלאוו בדפוס של הר' מרדכי בן שמואל האראוויץ שהדפיס ספר התניא בדפוס ראשון. באותה תקופה הדפיסו גם איזה הלכות מיו"ד וחו"מ עם שו"ת בקאפוסט על ידי המדפיס ר' ישראל בן ר' יצחק יפה הנ"ל, וכעבור שנתיים, בשנת תקע"ו, הדפיסו את ג' החלקים הראשונים של השלחן ערוך בקאפוסט, הפעם אצל האחים המדפיסים למשפחת יפה בני מוהר"ר אורי שרגא פייווש, ה"ה הנגידים מהור"ר יהודא ואחיו מהור"ר ישראל, כאשר כותב כ"ק אדמו"ר האמצעי בהסכמתו:

> ובהיות שהאחים המשותפים המפורסמים ה"ה הרבני הנגיד המופלא וכו' מהו' יהודא ואחיו הרבני הנגיד המופלא וכו' מהו' ישראל נ"י בני המנוח המפורס' מהו' א"ש פייוש יפה זללה"ה נתנו לכסף מוצ' ובפרט בעתי יוקר הללו הוכרחו להוזיל זהב מכיסם להדפיסם ... ולזאת באנו להטיל גודא רבא בגזירת נחש שלא ירים איש את ידו להדפיס ... והשומע לדברינו אלה יחולו ברכות על ראשו היום יום ב' י"ב תמוז תקע"ו לפ"ק דברי המדבר לאמיתי' אהבת אור תורת אמת אשר הנחילנו לזכות לכל דורשי ה' באמת ובתמים

---

315) אביבה נאמן "חברון שלנו" זכרון יעקב תש"ע, עמ' 12. כותבת: לפי מסורת שנשתמרה כמעט אצל צאצאיו, היה הר"ר ישראל בפטרבורג בשעת מאסר רבינו בשנת תקנ"ט, וכולם מספרים "אותו סיפור מופלא על הדרך בה יצא אדמו"ר הזקן מבית הכלא, כשהוא רכוב ונישא על כתפיו של רבי ישראל". וצ"ע.

316) כן הוא בספרה של נאמן בהערה הנ"ל, וכך מסתבר על פי שם המשפחה, מקום המגורים והעיסוק וגם השם הפרטי ישראל נמצא בשתי המשפחות.

317) עי' באגרות קודש אדמו"ר הזקן ובספר המאסר הראשון של הרה"ח ר' יהושע מונדשיין ע"פ המפתחות.

אוהב דבק מאח לכל אוהבי אור תורה ועבודה האמתית, דוב בער הנ"ל.

לשני האחים הנזכרים לבית יפה, הר"ר יהודה והר"ר ישראל, היה אח נוסף – הר"ר מנחם נחום בן הר"ר אורי שרגא פייוש שהיה הרב דקהלת קאפוסט ואף הוא כאחיו היה מחסידי חב"ד ועסק בהדפסת ספרי חסידות[318].

למשפחת יפה היו קשרים עם שרי המלוכה בפטרבורג[319] והרשיון על ביקורת הספרים בקאפוסט היה בידי הר"ר מנחם נחום יפה הנ"ל והוא הדפיס את ספר התניא מספר פעמים בקאפוסט נגד החוק של מדינת רוסיא דבר שהיה כרוך בסכנה של ממש.

על שער ספרי התניא שנדפסו על ידו (או על ידי אחיו תחת פיקוחו) הקדימו את שנת הדפוס לשנת תקע"ד וגם צינזרו אותו בכמה מקומות והאב"ד הר"ר מנחם נחום היה מאשר אותו כאילו הוא ספר שנדפס קודם גזירת הדפוס[320], ובדרך זו נדפס התניא כמה פעמים באותם שנים ברוסיא.

פרשת דפוס אלטונא

מהדורה נוספת של ספר התניא שנדפסה בעת ההיא מחוץ לרוסיא ונועדה להברחה אל תוך רוסיא היא דפוס אלטונא תר"ו אשר בכמה מספרי התניא במהדורה זו שינו את שנת ההדפסה על השער כדי שיהיה נקרא תק"ף או תר"ג.

---

318) ראה ביבליוגראפיא לספר התניא עמ' 71.

ונראה להביא ראי'ה לדעתו מספר "אור הגנוז" מאת הגאון ר' מאיר אייזנשטאדט, פיורד תקכ"ו, שהיה שייך להר"ר מנחם נחום יפה וחתם שמו בלשון הקודש כבעליו, ואף בו נמצאת החותמת הנמצאת בכל ספרים הנדפסים בקאפוסט, וזה מאשר את הסברא שאכן היה דפוס בקאפוסט והיו מדפיסים על השער שהספר נדפס בקאפוסט ורק היו מקדימים השנה, והרב היה מאשר את הספר כאילו נדפס לפני כמה שנים.

וראה שיטת הרב שד"ב לוין בספרו תולדות חב"ד ברוסיא הצארית עמ' צו ואילך..

319) עי' בהמאסר הראשון עמ' ... שר' יהודא היה בפטרבורג בשעת מאסרו השני של רבינו ואף אביו מוה' אורי שרגא פייוש היה שם, וכנראה מהכתבים שנדפסו שם ומזה שהיה המתורגמן לאדמו"ר הזקן ולאדמו"ר האמצעי נ"ע עבור המלוכה נראה שהיה לו קשרים עם שרי המלוכה. וכמוזכר לעיל שגם ש"ב הר' ישראל בן ר' יצחק יפה היה בפ"ב בעת המאסר הראשון.

320) כן נראה לי פשר הדבר, ומה שהקשה על זה הרשד"ב לוין בספרו תולדות חב"ד ברוסיא הצארית עמ' צ"ז הע' 50, "ועלי' יש להוסיף תמי' נוספת: לפנ"ז שם (עמ' 66) רושם מונדשיין כמה שינוים מחמת הצנזורה שבדפוס זה, כיון שדפוס זה הוא מחתרתי, מיהו הצנזור של דפוס מחתרתי זה שצינזר כל כך את התניא ולאיזה צורך?" ונראה שהוא צנזור פנימי שנעשה על ידי המדפיסים החסידים עצמם, כי היות שהאישור היה כאילו הוא ספר שיצא לאור לפני כמה שנים והוא ספר כשר, ואם המצא ימצא בו איזה דברים אשר יעוררו חשד אצל הממשלה יוכלו לבוא לידי סכנה על כן מלכתחלה צנזרו את הספר, ויוכלו לטעון שהוא ספר ישן שלא מצאו בו שום עולה.

ועל הסיבה לכך כותב הרב יהושע מונדשיין ע"ה:

... בראשית שנת תר"ו, נתפרסמה ברוסיא, "תקנה בדבר בתי הדפוס העבריים" שבה נקבעה הטלת מכס על ספרים עבריים המיובאים לרוסיא מחו"ל, ובטפסים שנועדו להברחה שינו משום כך את שנת ההדפסה לתאריך הקודם לתקנה זו. בכל הטפסים "המתוקנים" שראיתי מוטבעת חותמת ממשלתית (בפולנית) מטעם הצנזרוה, עובדה המעידה, לכאורה, שהספרים יובאו בצורה כשרה, אך יתכן (באם אמנם חותמות אלו אינן מזויפות ע"י המבריחים) שהספרים נתפסו והוחרמו, ואח"כ הוחתמו ונמכרו ע"י פקידי הרשות[321].

התניא שנדפס באלטונא הוא מהדורא נדירה ובשנת תשט"ו עדיין לא היה בספריית כ"ק אדמו"ר זי"ע. באותה שנה הדפיס מר א"ז בן ישי מאמר אודות הרמח"ל ובין הדברים ציין לספר התניא דפוס אלטונא שהיה תחת ידו. הידיעה שיש בידו עותק של דפוס נדיר זה של התניא הגיעה לכ"ק אדמו"ר זי"ע שהורה למזכירו הרב ניסן מינדל לכתוב למר בן ישי בענין זה, כדלהלן:

ב"ה בין כסה לעשור ה' תשט"ו, ברוקלין, נ"י. לכבוד מר א"ז בן ישי, תל אביב.

שלום וברכה:

נודע לנו אשר בידו ספר התניא לאדמו"ר הזקן דפוס אלטונא תר"ו. ובאשר כ"ק אדמו"ר שליט"א רוצה לעיין בו, נכיר תודה לכבודו אם יואיל לשלוח הספר ל כ"ק אדמו"ר שליט"א בתור הלוואה על מנת להחזיר. מובן אשר כל ההוצאות הכרוכות בזה על חשבוננו.

בתודה למפרע, ובברכת חתימה וגמר חתימה טובה לשנה טובה ומתוקה.

ניסן מינדל מזכיר.

מר בן ישי שהספר הנ"ל היה בידו מספריית אביו ז"ל חשש לשלוח הספר בדואר פן יאבד חלילה, ועל כן כתב לכ"ק אדמו"ר זי"ע מכתב מפורט ושלח צילומים של כמה מעמודי הספר. ועל זה ענה לו כ"ק אדמו"ר זי"ע:

---

321) ביבליוגרפיא לספר התניא עמ' 81.

ב"ה י"ג ניסן תשט"ו

ברוקלין

מר א"ז שי' בן ישי,

שלום וברכה!

מהמזכירות מסרו לי מכתבו, שנתקבל באיחור קצת, בו כותב ע"ד ספר התניא דפום אלטונא תר"ו, בצירוף הצילום משלשה עמודים בו. ובינתים נזדמן לי כאן ספר תניא מהוצאה זו, אף כי חסר בסופו, בכל אופן, ת"ח על טרחתו בהנ"ל ושימת לבבו.

ולקראת חג הפסח הבא עלינו ועל כל ישראל לטובה, הנני בזה לאחל לו לחגגו ברוח חירות אמיתית, חירות הגוף והנפש גם יחד, האפשרית רק בהגברת הצורה (הנפש) על החומר (הגוף).

בברכה

מ.מ. שניאורסאהן

בשנת תשל"ב כתב מר בן ישי מאמר[322] אודות ספר תניא זה, ושם הוא מספר:

הכל תלוי במזל אפילו ספר תורה שבהיכל ... אימרה ... זו ניתנת להאמר על כל ספר חשוב ... שנשתמר באיזה אורח פלא תודות ליחידים, שומרים וגונזים. לכל ספר נדיר בספריות הממלכיות יש "ביאוגראפיה" משלו על דרכי גלגוליו עד שהגיע למקום מנוחתו.

אבי, הרב יעקב שמואל הלוי איש הורוויץ סג"ל, דור י"א לשל"ה הקדוש ... היה חובב ספר נלהב וחלק גדול מרווחיו היה משקיע כל ימיו ברכישת ספרים, בהם נדירים ביותר.

הוא היה יליד וואלין, מחסידי טשרנוביל היה, אך היה ממעריציו של גאוני תורה בליטא (הוסמך להוראה על ידי ר' יצחק אלחנן ספקטור מקובנה, "רבן של כל בני הגולה" בדורו) וכלמדן חסיד היה מעריצם של צדיקי ליובאוויץ'. אם כי דרכי החסידות של כל שושלת היתה שונה מחברתה.

---

322) ארשת חלק ה' עמ' 367.

בספרייתו של אבי תפסו מקום נכבד כל ספרי חב"ד. כשיצא בסוף שנות העשרים מרוסיא דרך רומניא, תוך עקיפע גבולות והרפתקאות מסוכנות, בדרכו לארץ ישראל, לקח אתו ספרים בודדים, שיכול היה לשאת אתו בחבילה קטנה. היו אלו הספרים היקרים לו ביותר, ספר השל"ה וספרי ר' אברהם אביו של בעל השל"ה, "עמק ברכה" ו"יש נוחלין", וכן את ספר ה"תניא" דפוס אלטונא. לא שיער וודאי אבי שהוא "מציל מן הדליקה" ספר נדיר ...

סיפורו של תניא דפוס יאס

באותה תקופה בערך, בשנת תר"ג, נדפס ספר התניא גם בעיר יאס שברומניא אשר על כסא הרבנות שלה ישבו גאוני עולם, וידוע מה שאמר האדמו"ר הרה"ק רבי ישראל מרוזין על העיר יאס שיש בה אוירא דארץ ישראל ואמר ש"יאס" ראשי תיבות ס'וף א'רץ י'שראל[323].

בעיר זו התיישב אחד מגדולי החסידים של אדמו"ר הזקן, הרה"ח ר' יצחק משה זצ"ל.

"שמו גדול ומהולל מאד בפי אנ"ש, היה מהחסידים הצעירים של רבינו הגדול נ"ע, ואח"כ היה מקושר לרבינו מאד מאד ורבינו היה מחבבו מאד, והוא אחד מהשלשה חסידים שאמר רבינו עליהם שפעל בהם (אויסגעפיהרט) המכוון כו'. אחר פטירת רבינו התקשר לחתנו אדמו"ר בעל צ"צ נ"ע והיה חשוב וספון אצלו והי' אומר לו ד"ח ביחידות כו'[324].

הרה"ח ר' יצחק משה זצ"ל השפיע על האיזור כולו, וזאת על אף התנגדותו של הרה"ק ר' אברהם יהושע העשיל זצ"ל (שהיה אב"ד ביאס) לדרכו. וברבות הימים נתקבל אצל כל צדיקי הדור וידוע שכאשר ביקר הרה"ק מרוזין זצ"ל בקהלת יאסי בשנת תקצ"ד כיבד מאד את הרה"ח ר' יצחק משה זצ"ל[325].

מן הסתם ספר התניא נדפס ביאס תחת השפעתו של הרה"ח הנ"ל,

---

323) קונטרס אור מרדכי עמ' יד. נדפס בספר שו"ת שם ושארית ישראל, מאת כ"ק אדמו"ר ר' אליעזר זוסיא פרטיגול זצ"ל מסקוליען.

324) בית רבי עמ' קו.

325) לתולדות הרה"ח ר' יצחק משה מיאסי עי' מאורי ישראל ... עמ' 91 ואילך, ועי' במסע בארדיטשוב ... עמ' ... וזה נוסח מצבתו בביה"ח ביאס: "פ"נ הרב החסיד ר' יצחק משה ב"ר שמואל אשר יצק מים ע"י אדמו"ר ה' שניאור זלמן זצ"ל נפ' א' חול המועד פסח תרכ"א, ת.נ.צ.ב.ה.".

והמהדורה היא בהסכמת האב"ד הגאון ר' יוסף לנדא זצ"ל.

הגר"י לנדא אב"ד יאס ורומניא היה חתן בבארדיטשוב וזכה להסתופף בצל הרה"ק ר' לוי יצחק מבארדיטשוב זצ"ל, והיה מהמקורבים אצל הרה"ק ר' אברהם יהושע העשיל מאפטא ואחר הסתלקותו התחיל לנסוע להרה"ק ר' ישראל מרוזין שקירבו מאד. הוא שימש כאב"ד יאסי משנת תקצ"ד עד פטירתו ביום ו' עש"ק כ"ד מרחשון תרי"ד[326].

ומן הענין לציין שהסכמתו של הגר"י לנדא על התניא ניתנה ביום ד', ה' לחודש ניסן, הוא יום היארצייט של מורו ורבו הרה"ק ר' אברהם יהושע העשיל מאפטא נ"ע.

וזהו נוסח ההסכמה הבאה תחת הכותרת "הסכמת הרב הגאון אמיתי החסיד המפורסם בנן ש"ק שלשלת היוחסין מהו' יוסף אב"ד דפה ק"ק יאס":

מי אנכי שפל ברך לאחוז בסנסני קודש של איש אלקי אשר כבר קדמני בדור שלפני לבא בהסכמה על הספר הקדוש הלזה הנק' ספר של בינונים, עם אגרת התשובה ואגרת הקודש לפני ולפנים, יקרים מפז ומפנינים, לגלות מצפונים איך העבודה צורך גבוה בעולמות עליונים, מתוכו ילמד מה חובתו כל ימי משך דירתו בפרוזדר הלז לישרו מדרך מעוקל ונילז, לבוא לטרקלין בגיל ועלז ... היום יום ד' ה' לחודש ניסן תר"ג פה יאס, הקטן יוסף אב"ד דק"ק יאס ואגפיה.

דפוסי רוסיא המחתרתית ודפוסי פרוסיא נועדו למכירה ברוסיא, דפוס יאס נועד לתושבי האזור שרבים מהם התקרבו לחסידות החב"דית[327]. בנוסף לכך נדפס ספר התניא בימים ההם כמה פעמים בלעמברג ובוואַרשא לרוות את הצמאון לדבר ה' של תושבי גאליציא ופולין שהשתוקקו לספר התניא קדישא[328].

326) תולדות יוסף, .

327) ראה בס' מאורי ישראל הנזכר לעיל.

328) ראה ביבליאוגראפיא לספר התניא, רשימת הדפוסים.

תניא

והוא ספר ליקוטי אמרים

חלק ראשון הנקרא בשם ספר של בינונים
וחלק שני הנקרא בשם חינוך קטן
וגם אגרת התשובה

ואגרת הקודש

מאדמו"ר נ"ע אשר כתב בכ"י הקדושה ולשונו
הטהור ומחמת שבכמה מקומות הציב
לו ציונים בכפר לקוטי אמרים שלו וד"ת עניים במ"א
ועשירים במ"א ומה שקיצר בזה גילה בזה ומה גם
בשביל דבר שנתחדש בו קונטרס אחרון על איזה
פרקים לכן הדפסנו ג"כ הכפר ליקוטי אמרים עם
אגרת התשובה **וכל אלה** חובדו יחדיו תמים
מלמעלה עיר וקדיש משמים נחית הוא
ניהו כ"ק אדמו"ר הגדול הגאון האלקי אור עולם מופת
הדור נזר ישראל ותפארתו קדוש ה' מכובד מרנא
ורבנא **שניאור זלמן** נשמתו בגנזי מרומים:

הובא לבית הדפוס ע"י הנגיד מהו' **משה** קלאר פיין

בדפוס הנגידים **האחד** מוה' נפתלי ואסר מאן
וגיסו מהו' **ישראל** אברהם במו' יעקב סג"ל

ביאס

בשנת תר"ג לפ"ק

CEIФEP TAHIE

Ky вoia пeнзypeĭ, tиnъpitъ дa Iaмi
дa Iнcтитeтъя Aлвiнeĭ. 1843.

התניא שנדפס ביאס תר"ג, בהסכמת, הרב הגאון אמיתי החסיד המפורסם בנן ש"ק שלשלת היוחסין מהו' יוסף לנדא
אב"ד דק"ק יאס מגדולי תלמידי הרה"ק ה"אוהב ישראל" מאפטא זי"ע

פרק שנים עשר

תניא מהדורה קמא

בחודש חשוון שנת תשל"ח הגיעו ארגזים של ספרים וכתבי יד חדשים מפולין, שנאבדו מכ"ק אדמו"ר הריי"צ בעת המלחמה, ארגזים אלו הכילו נושאים בתורת החסידות שטרם הודפסו מאדמו"רי חב"ד. בין הדברים היו כתבי יד של מהודורת קודמות של ספר התניא שנכתבו על ידי חסידי אדמו"ר הזקן, למרות מצבו הבריאותי של הרבי זי"ע (היה זה פחות מחודש לאחר שעבר אירוע לב בליל שמיני עצרת) הרבי יצא לספריית ליובאוויטש לראות את הספרים ונתן הוראות שונות לגבם.

חצי שנה לאחר מכן בחג השבועות תשל"ח, יצא כ"ק רבינו זי"ע בקריאה רבתי:

> נכון הדבר, שיצאו לאור כל מאמרי וכתבי אדמו"ר הזקן שעדיין בכתבי יד עם שינויי נוסחאות, מתחיל מספר התניא – שיש מהדורה קמא ממנו בכתבי יד עם כמה שינויים עיקריים מספר התניא כפי שנדפס ע"י אדמו"ר הזקן.

והמשיך לבאר דבריו:

> ואין זה מן התימה להדפים מהדורה קמא של התניא, בה בשעה שאדמו"ר הזקן בעצמו הדפים הספר מתוקן במהדורא בתרא – כי פשוט שיש מקום גם לנוסחת המהדו"ק, ע"ד שמצינו בכמה מקומות בתורה. בש"ס הובאו הלכות שהן רק "משנה ראשונה", ויתירה מזו אמרו: "משנה לא זזה מקומה", ועוד. ובכתבי האריז"ל (בעץ חיים וכו') נרשם בכמה מקומות: מ"ת [= מהדורא תנינא], מ"ק, מ"ב. ועוד.
>
> ובפרט בנדון דידן, שתניא מהדורה קמא יצא מתחת ידי אדמו"ר הזקן על מנת לפרסמו, ו"נתפשטו הקונטרסים" ונלמדו במשך כמה וכמה שנים.

נוסף לזה: ע"י העיון בהשינויים שבין מהדו"ק למהדורה בתרא מתוסף

ספרי – אוצר החסידים – ליובאוויטש

לקוטי אמרים

מהדורא קמא

(מכת"י)

הוצאה שני'

שנת חמשת אלפים שבע מאות ארבעים ושתים לבריאה

שנת השמונים לכ"ק אדמו"ר שליט"א

ביאור ועומק בהבנת מסקנת אדמו"ר הזקן הבאה בס' התניא כמו שהוא לפנינו.

לאחר הוראה כללית זו שיצאה מפי רבינו בהתוועדות דיום ב' דחג השבועות, הטיל רבינו את עבודת הקודש של עריכת המהדורה קמא של ספר התניא על צוות ה"ועד להפצת שיחות", ולקראת ש"פ וישלח, ט"ז כסלו של שנת תשמ"ב יצא לאור הספר בפעם הראשונה.

במשך שנות העריכה קיבלו חברי המערכת הרבה הוראות מפורטות על דרך אופן הדפסת הספר, וכן הירבה רבינו לזרזם להוציא את הספר במהירות האפשרית.

ואכן, בצאת הספר לדפוס הי' רבינו בשמחה גדולה ביותר, ואף ערך התוועדות מיוחדת ביום השבת-קודש פ' וישלח לכבוד ההוצאה לאור של הספר.

באותן שנים לא הי' רבינו נוהג להתוועד בכל שבת ושבת, אלא רק בשבת מברכים ושבתות מיוחדות. בש"פ וישלח דאותה שנה לא ציפו החסידים להתוועדות. אך רבינו הודיע לאחר תפילת שחרית שיתוועד עם עדת החסידים, להתוועדות נכנס אדמו"ר זי"ע עם הספר החדש, ובעת ההתוועדות ביאר את סיבתה - ההוצאה לאור של תניא מהדורה קמא.

באותה התוועדות דיבר רבינו רבות במעלת הספר, וכך אמר:

> גם קודם הדפסת ספר התניא (תורה שבכתב דתורת החסידות) במהדורתו הנוכחית – נתפרסמו ה"קונטרסים" (כפי שנקראו קודם הדפסת התניא) בקרב החסידים, כמסופר בשיחות רבותינו נשיאינו.
>
> וכמפורש בהקדמת אדמו"ר הזקן לספר התניא, שההחלטה "להביא את הקונטרסים הנ"ל לבית הדפוס" באה רק משום "שנתפשטו הקונטרסים הנ"ל בקרב כל אנ"ש בהעתקות רבות", ו"ע"י ריבוי ההתקות רבו כמו רבו הט"ס במאוד מאד", ולכן נתעורר אצלם צורך להדפיס את הקונטרסים הנ"ל באופן שיהיו "מנוקים מכל סיג וט"ס ומוגהים היטב".
>
> והנה התפשטות ופירסום הקונטרסים בקרב החסידים היתה בידיעת כ"ק אדמו"ר הזקן, ויתירה מזו: ע"פ רצונו וכו'. ולולי זאת ש"רבו הטעות סופר במאד מאד" הי' נשאר ספר התניא במתכונתו הקודמת, בצורת קונטרסים וכו'. ומכל זה מובן, שכללות העניין דתורה שבכתב דתורת החסידות (ספר

התניא) הי' גם קודם שנדפס ספר התניא במהדורתו הנוכחית.

והנה, אע"פ שספר התניא במהדורתו הנוכחית (מהדורא בתרא) הוא מדויק יותר (לאחרי הגהה נוספת וכו'), מובן, שגם המהדורה קמא דספר התניא היא באופן נעלה ביותר כו', תורה שבכתב דתורת החסידות, כאמור לעיל, שלולי ריבוי הטעויות כו' הי' ספר התניא נשאר באופן הנ"ל.

ונוסף לזה: כאשר רואים את המהדורה קמא דספר התניא, ומשווים את הדברים עם המהדורא בתרא – הרי זה מוסיף הבנה ועמקות יתירה בלימוד המהדורא בתרא דספר התניא, מאחר שרואים מה נוסף ונתחדש במשנה אחרונה לגבי משנה ראשונה כו'.

רבינו האריך מאוד בגודל המעלה והחשיבות בהדפסת המהדורה קמא, ובפרט שהדפסתו נגמרה עוד קודם לי"ט כסלו. ואמר: שהדפסת ספר זה היא השלמה לרצונו של אדמו"ר הזקן שספר התניא בפעם יודפס לפני י"ט בכסלו שלא הושגה (ראה לעיל בפרק העוסק בהדפסת התניא בפעם הראשונה), ועל ידי שעורכי ספר "תניא מהדורה קמא" הזדרזו בעבודתם למעלה מהמשוער, תיקנו זאת

ואף ביאר שינויים אחדים בין המהדורה קמא להמהדורא בתרא. כדלקמן:

למחרת אותה שבת הוציא רבינו את הספר עם כמה תיקוני דפוס והערות בכתי"ק, והורה להוציא לאור מיד הוצאה שני' לקראת זאת חנוכה, וכן קונטרס מילואים שיכיל הוספות והשמטות ולוח התיקון. באותה הזדמנות עורר רבינו על האפשרות שבינתיים ימצאו עוד כתבי-יד, ואכן במשך כמה שבועות נתגלה עוד כת"י של תניא חלק ראשון ועוד חמשה כתבי-יד מתניא חלק שלישי.

קונטרס המילואים יצא לאור לקראת כ"ד טבת של אותה שנה ולאחר זמן חובר הקונטרס אל הספר עצמו ונדפסו יחדיו.

לפי דברי רבינו הזקן עצמו ב"הקדמת המלקט" לספר התניא (דברים שחזר עליהם כ"ק רבינו בשיחה דלעיל), היו כתבי היד של התניא (מהדורה קמא) נפוצים מאד בקרב אנ"ש באותה תקופה שלפני הדפסת התניא, דהיינו משנת תקנ"ב לערך עד שנת תקנ"ז, ומהם למדו את דרך עבודת ה'. לאחר שנדפס התניא במהדורא בתרא ע"י המחבר נ"ע בעצמו, שוב לא

נשארו כתבים הרבה מהמהדורה קמא, ובדורנו לא נשארו אלא כשמונה כתבי יד הנמצאים רובם בהיכל ספריית כ"ק אדמו"ר. [יוצאת מכלל זה היא המהדורה קמאשל אגרת התשובה, שנדפסה בשנת תקנ"ט בעיירה זאלקאווי, ואחר כך עוד פעמיים]. מלבד זאת נמצא בידינו תניא בדפוס שבו הוסיף חסיד אחד מתוך כת"י כמה מהשינויים שבתניא מהדו"ק.

האחד המיוחד שבין כתבי היד הוא ה"ביכל" המכונה "תניא - ברוק", שנמסר לידי כ"ק רבינו זי"ע ע"י החסיד הנודע ר' שאול ברוק ע"ה.

תכריך כתב-יד זה נכתב בחייו של אדמו"ר הזקן, הנזכר בו כמה פעמים בברכת החיים, ולא עוד אלא שיש בו רשימות ממאמרי שנת תקנ"ג, שהם המאמרים הראשונים של רבינו הזקן שהגיעו לידינו כמו שהם עם תאריך אמירתם.

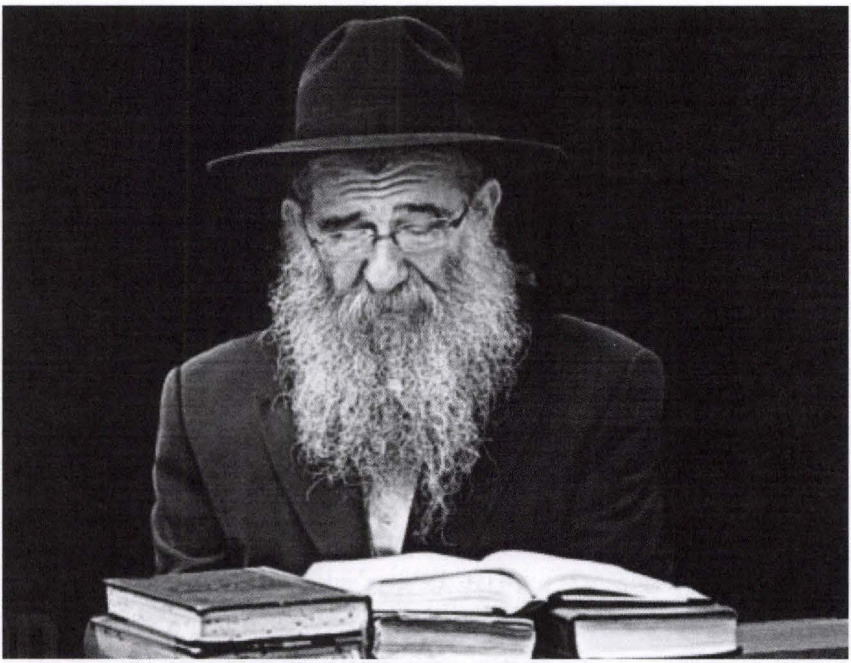
גם נוסח כתב-יד התניא מהדורא-קמא אשר בו נראה כנוסח הקדום ביותר בהשוואה לשאר כתבי היד (כעין "מהדורה קמא שבקמא"), ולכן הי' כתב יד זה היסוד שממנו נדפסה המהדורא שלפנינו, והשינויים שבשאר כתבי היד נעתקו בשולי הגיליון.

כתב-יד זה מכונה כאן בשם "כתב יד ז".

מתוך כתבי-היד שבידינו עולה, שהתניא במהדורתו הקדומה הסתיים באמצע פרק מ"א (אלא שבכתבי-היד הוא פרק ל"ט כי חסרים בו שני פרקים שלימים כפי שיפורט להלן). בכמה כתבי-יד כאן הוא סיום הספר ממש, ובשאר כתבי-היד רואים בבירור שהפרקים הבאים אחר כך הם הוספה מאוחרת. וגם בהם לא נמצא אלא עד סוף פרק נ' (מלבד כת"י אחד שמגיע עד לפרק נ"ג). נמצינו למדין, שבמהדורה קמא שבקמא כלל התניא רק ל"ט פרקים, ושוב הוסיף אדמו"ר הזקן עוד עשרה פרקים בערך.

ועוד חשוב לציין שבכת"י "תניא - ברוק" (שהוא כתב-היד המוקדם ביותר, כנ"ל) איתא בסוף פרק כח "סליק חלק ראשון" (ועד"ז בכת"י ב איתא התם "סליק אמן כן יהי רצון"), ומשמע שבמהדורא קדומה נחשב כאן לסיום עניין, אף שלכאורה פרק כ"ט העוסק בענין הצורך לבטש את עצמו לפעמים ולהגיע לשבירת הלב הוא המשך להסוגיא בפרקים הקודמים בענין שלילת העצבות.

בהקדמה לספר נעתקו דברי רבינו זי"ע אשר "הלשון "קמא" (לשון יחיד) אינו מדויק", משום שהיו כמה וכמה מהדורות.

הגאון החסיד הרב נחמן שפירא שליט"א מראשי העורכים של "תניא מהדורה קמא"

דבר זה רואים אנו מכך, שמלבד ההוספות המרובות שבמהדורא הסופית שנתוספו על ידי אדמו"ר הזקן בהכינו את הספר לדפוס (הוספות שאינן מופיעות בכתבי-היד, מלבד א' מהם שבו ניתוספו כמה מהוספות אלו לאחר זמן על גליון העמודים) - יש כמה שינויים בין כתבי היד גופא, באופן שיש הוספות מסויימות בכתב יד אחד, ואילו הוספות אחרות לא נמצאו אלא בכתב יד אחר, ומזה נראה שרבינו הזקן הוסיף ושינה כמה וכמה פעמים בדברי התניא, אלא שלא כל השינויים הגיעו לכל המקומות, וזו סיבת השינויים שאין בהם אחידות בין כתבי היד.

ונראה לומר לכאורה לפי פשוטו, על פי דברי רבינו הזקן בהקדמת המלקט שהתניא הוא "לקוטי עצות" שנתפרשו ביחידות לאנ"ש, ובמילא מובן שרק טבעי הדבר שבמשך השנים הי' אדמו"ר הזקן מוסיף דברים חדשים ב"ספר העצות" לפי השאלות החדשות שהיו שואלים אותו אנ"ש ביחידות.

ובאמת דבר זה, שהתניא לא נכתב בחטיבה אחת אלא אדמו"ר הזקן הי' עוסק בשכלול ספרו במשך הרבה שנים, מפורש הוא בכתבי כ"ק אדמו"ר

מהריי"צ נ"ע בכמה מקומות (כמבואר לעיל בפרק העוסק בכתיבת ספר התניא)[329].

מהדורה קמא תשמ"ב

ספר התניא מהדורה קמא שיצא לאור בשנת תשמ"ב סודר כך:

גוף התניא נדפס מתוך כתב-יד "תניא – ברוק" הנ"ל (המכונה כתב-יד ז). מתחתיו מראי מקומות קצרים למקורות – פסוקים ומאמרי רז"ל. מתחתם שינויי הנוסחאות בין כתבי היד של התניא מהדו"ק, ומתחתם - הערות וציונים, הכוללים: השוואת לנוסח המהדורא בתרא שבדפוס, עיונים בשינויים שבין כתבי היד, ונימוקים לשינויים שבין נוסח המהדורה קמאוהמהדו"ב.

יוצא מכלל זה הוא החלק השלישי - אגרת התשובה, שנדפס מתוך המהדורא שכבר נדפס בשנת תקנ"ט, וגם אין בה שינויי נוסחאות עם נוסח המהדורא בתרא, שכן אגרת התשובה מהדורא בתרא היא ב"מבנה" חדש לגמרי, ואין שייך להשוותה מילה במילה עם המהדו"ק. אולם כדי להקל על הקורא שיוכל לערוך השוואות בעצמו בין העניינים שבמהדורה קמאובמהדורא בתרא, נוסף לבסוף העתק-צילום של האגרת-התשובה מהדורא בתרא.

השינויים שבין המהדורות

כדי לעמוד מקרוב על האור הגדול הגנוז במהדורה קמאעל הלומד לעיין בעצמו בהחומר הרב, אך כדי לתת מקצת טעימה, ניתן כאן מספר דוגמאות מהשינויים היסודיים שבין המהדורה קמא והמהדורה בתרא.

את השינויים העיקריים כבר ציין כ"ק רבינו זי"ע בעצמו בהערותיו אשר בסוף ספר התניא (בהוצאת תשי"ד ואילך):

קודם כל מציין רבינו, אשר כל פרק לב שבספר התניא שלפנינו, העוסק במצות אהבת ישראל, לא נמצא במהדורה קמא.

---

329) רוב הדברים נעתקו במבוא ל"ביבליוגרפיא לספר התניא" מאת הרה"ח ר' יהושע ע"ה מונדשיין, יעויין שם בפרטיות.

כמו כן חסר במהדורה קמא פרק ל' שלפנינו, שמיוסד על מאמר רז"ל "והוי שפל רוח בפני כל האדם", ומוסיף אדמו"ר הזקן: "והוי - באמת לאמיתו, בפני כל האדם - ממש, אפילו בפני קל שבקלים", והולך ומבאר כיצד אפשר להגיע לשפלות כזו באמת.

ואולי אפשר לראות צד השווה בשני פרקים אלו - חיזוק בהנהגה טובה בין אדם לחבירו.

בנוסף להוספת שני פרקים אלו באמצע ספרו - השלים אדמו"ר הזקן גם את הפרקים האחרונים של ספרו (פרקים נא-נג). ראה לעיל.

ומלבד זה מצינו קטעים רבים שנתוספו בתניא שבדפוס, ולדוגמא בפרקים הראשונים: האריכות בסוף פרק ב' אודות פעולת קידוש אב ואם בהמשכת לבוש קדוש לנשמת הבן; בפרק י"ב - שגם הבינוני אפשר שיעלו במוחו הרהורים רעים אף שאינו מהרהר ברצון כו'; האריכות בסיום פרק י"ג שגם האהבה לה' של הבינונים החולפת ועוברת אחרי התפילה אפשר להגדירה כ"שפת אמת" עכ"פ.

כמו כן כל ההגהות שבתניא לפנינו לא נמצאו במהדורה קמאונתוספו במסירת התניא לדפוס.

השמטות במהדורה בתרא

מלבד ההוספות הרבות במהדו"ב של התניא, יש בה גם השמטות ושינויים לגבי המהדורה קמא. שכן אם חייבים לעיין בההוספות שבמהדו"ב לגבי המהדו"ק, כ"ש וק"ו בנוגע לשינויים וההשמטות שבמהדו"ב, שע"י העיון בהם "מתוסף ביאור ועומק בהבנת מסקנת אדמו"ר הזקן" (כדברי כ"ק רבינו דלעיל).

כבר ציין רבינו זי"ע בהערותיו הנ"ל על קטע שבסוף פמ"ט שאינו בנדפס. כפי הנראה ציין קטע זה להיותו קטע גדול וניכר. אבל מצינו עוד כמה השמטות בכמה מקומות.

והרי שתי דוגמאות מהפרק הראשון:

א) בשקו"ט במהות מדריגת הבינוני, שבודאי אינו מחצה זכיות ומחצה עונות, "שהרי בשעה שעושה עונות נקרא רשע גמור ואם אח"כ עשה

תשובה נקרא צדיק גמור" - נוסף במהדו"ק: "ועדיף ממנו כי במקום שבע"ת עומדים כו'", ובמהדו"ב נשמט.

ב) "דהא דאמרינן בעלמא דמי שיש לו רוב זכיות נקרא צדיק הוא רק שם המושאל שנקרא צדיק בדינו", נוסף במהדו"ק: "וכן הא דאמרינן בחגיגה דעובד ואשר לא עבדו תרווייהו צדיקים גמורים כו' הוא ג"כ שם המושאל בודאי ודרך העברה בעלמא ור"ל שהם אנשים כשרים ומחזיקים בתורת ה' וכה"ג אשכחן בדוכתי טובא".

עוד חשוב לציין שיש כמה מקומות ששינה ותיקן אדמו"ר הזקן במהדו"ב.

לדוגמא: בפרק ה' מגדיר רבינו הזקן את מהות לימוד התורה לשמה, ובזה יש חילוק גדול בין המהדורה קמאוהמהדו"ב, דבמהדורה קמאכותב "ולשמה היינו כדי להשיגה", ובמהדורא בתרא כ' "ולשמה היינו לקשר נפשו להשם ע"י השגת התורה איש כפי שכלו". ומובן גודל החילוק בין שתי הגדרות אלו.

אחד מהמקומות שרואים בבירור שאדמו"ר הזקן בירר וליבן סוגיא שבתניא מחדש בעת הכינו התניא לדפוס הוא בענין המדריגות השונות בעליית התורה והמצוות שנידון באורך בפרק ל"ט ופרק מ', כפי שניתן לראות מהשינויים וההוספות שבפרקים אלו. ולכאורה עובדה זו שסוגיא זו דוקא עסק בה רבינו הזקן עוד ועוד, נרמזת בדברי בני הגאון המחבר בהסכמתם לספר התניא שנדפס אחרי הסתלקות אדמו"ר הזקן והוסיפו בו "קונטרס אחרון על איזה פרקים אשר כתב בעת חיברו הס' לקוטי אמרים פלפול ועיון עמוק על מאמרי זהר וע"ח ופע"ח כו'", ובפשטות כוונתם למה שהאריך אדמו"ר הזקן בתניא פ"מ כמפורש בריש קונטרס אחרון.

ומעניין לעניין, יש להעיר על קטע אחד שלא נמצא אלא בהגהה על גליון כתב יד ז (שהיא המהדורא הקדומה ביותר, כנ"ל) סוף פרק לז (במהדו"ק), שע"י התפילה בכוונה במשך כל השנה, כשבכל פעם מתפלל בכוונה רק תיבות אחדות, הרי במשך שנה אחת יצטרפו התיבות שהתפלל האדם בכוונה במשך השנה כולה לתפילה אחת, ועל ידם יתעלו כל התפילות (כדברי הרח"ו בשער היחודים).

ענין זה הושמט כאמור בכל שאר המהדורות, אך הובא בקיצור

בקונטרס-אחרון ד"ה להבין מ"ש בשער היחודים. אולם במהדורה קמא ישנו חידוש בדבר, שזהו רק כשמתפלל בנוסח האריז"ל. וכבר העירו המו"ל שצ"ע מקור הדבר.

מהדורה קמא ובתרא של שער היחוד והאמונה

הרבה יש ללמוד גם משינויים בין המהדורה קמאוהמהדו"ב של חלק שני (שער היחוד והאמונה), שקטעים גדולים (בסוף פרק ו' ותחילת פרק ז') ניתוספו רק במהדו"ב, מלבד סוף פרק י"א וכל פרק י"ב (שהוא סיום חלק זה).

לאידך גיסא מצינו דבר מעניין ביותר, והיא ההוספה בסוף פרק ז' בעניין טעות הסוברים שהצמצום הוא כפשוטו, שבאמת הושמט קטע זה מכל הדפוסים וגם מהדפוס הראשון, ורק בהוצאת תר"ס ואילך הוסיפו קטע זה מתוך המהדו"ק.

מהדורה קמא ובתרא של אגרת התשובה

כבר נזכר לעיל שההבדל בין מהדורה קמאומהדו"ב של אגרת התשובה הוא סוגיא בפני עצמה, שכן, המהדו"ב של חלק זה נסדר מחדש באופן שאי אפשר להשוות את שתי המהדורות.

אך לכאורה נראה, שהחידוש הכללי באגרת התשובה מהדורא בתרא לגבי המהדורה קמא הוא:

אגרת התשובה מהדורה קמא נכתבה למתחילים בענייני חסידות, ולכן נתפרשו בה כמה יסודות החסידות שנתבארו אחר כך באורך בתניא חלק א', והרי זה כעין מורה דרך למתחילים; ואילו המהדורא בתרא נכתבה למי שכבר למד את החלק הראשון (ולכן הושמטו בה העניינים שכבר נכתבו בחלק הראשון, כגון כל פרק ל' שבחלק ראשון), ולכן העניינים שבה נתפרשו בפרטיות יותר ע"פ קבלה וכו'.

ויש לציין גם ששתי ההגהות שבאגרת התשובה מהדורה קמא שבדפוס לא נמצאו בשום כתב יד, וכבר העלו את הסברא שאין הם אלא הוספות המדפיס.

החילוק בין המהדורות

באותה התוועדות קודש של ש"פ וישלח תשמ"ב זכינו לביאור מאת רבינו בכמה שינויים קלים שבמהדורא בתרא לגבי המהדו"ק, ובתוכם ביאור עמוק וכללי לשינויים שבין המהדורות, וזה תוכן דבריו:

בהקדמת המלקט יש שינוי קטן בתחילתה בין המהדורה קמאוהמהדו"ב: במהדורה קמאמתחיל "אליכם אישים אקרא שמעו (נוסח אחר: שמוע) אלי וישמע אליכם אלקים", ואילו במהדורא בתרא: "אליכם אישים אקרא שמעו אלי רודפי צדק מבקשי ה'".

לכאורה שינוי קל ביותר - אך רבינו זי"ע ביאר עניין זה כך:

ההבדל בין "מהדורה קמא" ו"מהדורא בתרא" הוא - ד"מהדורה קמא" היא בתחילת עבודת האדם, ואילו המהדורא בתרא קאי כבר בשלימות וסוף עבודת האדם. ובזה מיושבים השינויים הללו:

תחילת עבודת האדם היא בדרך קבלת-עול, שעושה את מה שנצטווה עליו מבלי חילוקי מדריגות, כי בתחילת עבודתו עדיין אין הוא שייך להבנה והשגה ורגש וכו'. ולכן: בראשית העבודה עדיין לא נתפרש החילוק שבין "רודפי צדק" ו"מבקשי השם" (דקאי על תורה ומצוות (צדק) ותפילה (מבקשי השם)), אלא הכל הוא בבחינת "נעשה ונשמע", "שמעו שמעו אלי"; ורק במהדורא בתרא, בשלימות העבודה, קיים חילוק זה.

עד כאן תוכן דברי רבינו בקיצור. ומדבריו הקדושים למדים שההבדלים בין המהדורה קמא והמדורה בתרא נובעים גם כן ממעמדם ומצבם הרוחני של החסידים בעבודת ה'. ומובן שהדברים צריכים לימוד ועיון.

פרק שלושה עשר

קיצורים וביאורים

ספר התניא קדישא מתייחד בכך שבמהלך השנים נאמרו, נכתבו ונדפסו עליו ספרים רבים של ביאורים והסברים, באופנים שונים[330].

ספר תניא הינו ספר היסוד ("תורה שבכתב") של תורת חסידות חב"ד, ונכתב על ידי מחברו הקדוש, רבינו הזקן, בסגנון מיוחד במינו. מצד אחד יכול אדם ללמוד בו לפי פשוטו של מקרא, וגם אז לשאוב ממנו דרך מחודשת בעבודת הבורא המיוסדת על עיקרי יסודי החסידות שהורנו מורנו הבעש"ט ז"ל.

ואולם מצד שני, הרי אם בכל התורה כולה כתיב "ארוכה מארץ מדה" ואפשר להתעמק בה עד אין קץ ולהוציא ממנה תילי תילים של הלכות וכו', כ"ש וק"ו בפנימיות התורה, החלק הנסתר דאורייתא, שהנסתרות הרומזות בה אין להם קץ ותכלית כלל ואי אפשר להגיע לתכליתן. וכן הוא בספר התניא, שכתבו רבינו הזקן בסגנון מדוייק ביותר, ודייק ומנה את אותיותיו, כמסופר לעיל, אשר ע"י ההעמקה בדבריו והדיוק בתיבותיו אנו למדים תילי תילים של יסודות רבים בעניני חסידות, ואפילו בעניני הלכה.

בדורנו הופיעו ומופיעים ביאורים לרבים מספרי היסוד של תורתנו הק' שעיקר מטרתם לעשות את דברי התורה קלים יותר לתפיסה והבנה, אך הביאורים לספר התניא החלו להיות תופעה נפוצה למדי כבר לפני עשרות, ובחלקם הגדול אינם עוסקים רק במשמעות פשוטה של הדברים אלא מגלים בספר התניא עומק לפנים מעומק.

ראשיתה של תופעה זו התחילה שנים אחדות אחר הדפסת ספר התניא, כאשר חסידי ותלמידי רבינו למדו בו בעיון רב ובחיבת הקודש והתחילו לבארו בביאורים רבים.

---

330) להלן בסוף הפרק תבוא רשימה של חלק ביאורים.

קיצורים והערות לספר התניא

ראש וראשון לכותבי ביאורים על ספר התניא הוא נכדו החביב של רבינו, שלימים נודע בשם כ"ק אדמו"ר הצמח צדק אשר היה ידוע ומפורסם כאחד מגאוני דורו והיה מגדולי המשיבים באותו דור דעה. כידוע, נדפסו ממנו שו"ת וגם חידושים רבים בנגלה ובנסתר.

אדמו"ר הצמח צדק כתב דברי תורה בנגלה ובנסתר, בכמות עצומה, ובהקדמת המוציא לאור של ספרו 'דרך מצותיך' נאמר שהספר הוא רק "אחד מיני אלף מכתביו", וכ"ק אדמו"ר זי"ע אמר פעם שמצא כתוב שישנם כ"ד אלף בויגן חסידות שכתב הצמח צדק. ואמר שחשב שהיא גוזמא בעלמא[331], עד שראה בעצמו את ריבוי כתבי היד של מאמרי הצמח צדק.

במשך השנים נדפסו התשובות וחידושים בנגלה בסדרת 'צמח צדק', ואילו מאמריו ורשימותיו בדא"ח - בסדרת הספרים 'אור התורה' המכילה עשרות כרכים.

כתלמיד מסור לזקנו וחביב אצלו במיוחד, ספריו הרבים של אדמו"ר הצמח-צדק, הן בנגלה והן בחסידות, מלאים בדברי זקנו ורבו הגדול ובפירושים וביאורים עליהם.

מלבד זאת שרבינו הצמח-צדק הי' נכדו ותלמידו המובהק של רבינו הזקן, בעל התניא, ועסק רבות בהדפסת תורתו ובכתיבת ביאורים והגהות לתורתו, יש גם שייכות מיוחדת של הצמח-צדק לספר התניא עצמו, על פי הסיפור שסיפר אדמו"ר הריי"צ נ"ע ונזכר לעיל - אשר בראש השנה דשנת תק"נ (לאחר הולדת אדמו"ר הצמח-צדק בערב ראש השנה) אמר רבינו הזקן דרוש על מאמר רז"ל "משביעין אותו תהי צדיק ואל תהי רשע", ודרוש זה הי' היסוד לספר התניא (שתחילתו מוסב על אותו מאמר רז"ל).

כמו ספר התניא עצמו, המכונה בשם "לקוטי אמרים", כאילו אין בו אלא ליקוט של אמרות ששמע המחבר - ובאמת הרי יש בו סלילת דרך מחודשת, כך גם בקונטרס זה, המכונה בשם הצנוע "קיצורים והערות לספר התניא", כאילו אין בו אלא "קיצורים" להקל על הלומד וכמה הערות – אבל באמת יש כאן ריבוי עצום של פירושים מחודשים והערות מאירות

---

331) המלך במסיבו חלק ב' עמ' פו.

עינים, הפותחות פתח חדש ללומד התניא.

ה"קיצורים" כשמם כן הם, בהם כותב הצמח-צדק "קיצור" של כל פרק מפרקי התניא (וגם קיצורים של הקיצורים של הפרקים הראשונים), וזאת, כדי שהרוצה לידע את נקודת הדברים מבלי להכנס לשקלא וטריא, יוכל לקרוא את ה"קיצורים", ולתפוס את כללות הרעיון שבספר.

עניין ה"קיצורים" הוא גם דרך קלה יותר לשינון תוכן ספר התניא בעל פה, כי כשהאדם "מסכם" את מסקנת ונקודת כל פרק הרי זה עוזר לזכרון הדברים.

ואולם מתוך שכותב הקיצורים הוא אדמו"ר הצמח-צדק עצמו, הרי אפשר לפתור הרבה שאלות בהבנת דברי התניא מתוך "קיצורים" אלה. מלבד זאת, יש בתוך ה"קיצורים" עצמם הגהות קצרות, כגון באיזה פרק (לעיל או לקמן) נתבאר ענין זה, או נתיישבה שאלה זו וכיו"ב.

ה"קיצורים" נכתבו בכמה אופנים ומהדורות: בתחילה יש קיצור י"ז הפרקים הראשונים, וקיצור כללי של פרקים יח-כה, אחר כך עוד קיצור מקוצר של הפרקים א-יח, אחר כך המשך הקיצורים מפרק י"ח עד פרק כ"ח. ושוב "קיצור שני" מפרק י"א עד סוף הספר. כל א' ממהדורות אלה נכתבה בסגנון שונה.

וכה מסר אדמו"ר מהר"ש (בנו של אדמו"ר הצמח צדק) על אופן לימודו של אביו איתו תניא בהיותו בן י"א שנה:

> "באמצע החורף [דשנת תר"ו] התחיל כ"ק אאמו"ר [הצמח צדק] ללמוד עמי תניא, אז כתב הביאור המתחיל להבין הקושיא הנזכרת בתחלת ספר התניא, ה' פרקים, וקיצור השני המתחיל מפרק יא עד גמירא, כי הקיצור הא' והוא קיצור מכ"ח פרקים כתבו בשנת תקס"ה.
>
> בשנת תקס"ו התחיל ללמוד לעצמו ס' התניא בעיון פרק לשבוע ולמד הפרק הראשון. מסבת טרדתו ושקידתו בלימוד הנגלה וכתיבת ולימוד המאמרים ששמע נפסק. ובהיותו חפץ להיות קוטב הדברים חקוקים במוחו עשה קיצור כללי והוא הקיצור על י"ח פרקים הראשונים"

[היינו שהקיצורים הללו הם קיצורים מלימודו העיוני פרק לשבוע של הצמח צדק].

מלבד הקיצורים נדפסו בקונטרס זה גם "הערות", ובהן נכללו ביאורים קצרים בהבנת דברי התניא, קצת שקלא וטריא בדבריו, והרבה מראי-מקומות לספרי ומדרשי חז"ל, לספרי קבלה, וכן לספריו ודרושיו של אדמו"ר הזקן עצמו – אשר מתוך שדברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר, הרי על ידי העיון בדרושיו של אדמו"ר הזקן באותן סוגיות במקומות אחרים יוכל הלומד להסתייע בהבנת הדברים[332].

בנוסף לקיצורים והערות של רבינו הצמח-צדק, שהם עיקרו של הספר, וכן מאמר ארוך של אדמו"ר הצמח-צדק בביאור הפרק הראשון של התניא ("להבין הקושיא הנזכרת בתחלת ספר התניא על משארז"ל הי' בעיניך כרשע וכו'") - הנזכר ברשימת אדמו"ר מהר"ש הנ"ל - הוסיף כ"ק רבינו זי"ע בספר זה עוד כמה אוצרות יקרים:

א) הגהות והערות של אדמו"ר הרש"ב נ"ע על ספר התניא, והוא אוצר בלום בפני עצמו של הגהות ודיוקים נפלאים בדברי התניא, בדרכו המיוחדת של אדמו"ר הרש"ב, אשר בהם ימצא הלומד ביאורים והסברות ביסודות שבתורת חסידות חב"ד.

ב) מכתב ארוך מאדמו"ר הריי"צ נ"ע בביאור דיוקי הלשונות בספר התניא בענין מה שכתב הרמב"ם אודות "דעתו של השם", אשר "הוא היודע והוא הידוע והוא המדע".

ג) באותו מכתב יש ליקוט מכתבי אדמו"ר הריי"צ נ"ע אודות כתיבת והדפסת ספר התניא, ובהם הרבה סיפורים נפלאים ורמזים נחמדים. ואחריו קטע משיחת אדמו"ר הריי"צ מענינים אלה.

ד) הערות מכ"ק רבינו זי"ע בעצמו, על כל הדברים הנ"ל שבספר עצמו.

מהדורה חדשה של ה"קיצורים והערות"

לקראת ערב ראש השנה דשנת תש"נ, מאתיים שנה להולדתו של אדמו"ר הצמח-צדק נ"ע, הורה כ"ק רבינו זי"ע להדפיס הוצאה חדשה ומיוחדת של ה"הערות וקיצורים לספר התניא", וחילק את הספר לכל המשתתפים בהתוועדות ערב ראש השנה דשנה ההיא.

---

332) יש כמה מהדורות מהגהות אלו, וכמה מהם נעתקו מכתב יד מעתיק, אשר בא' מכתבי היד איתא שמקורן הוא מכתבי תלמידו של צמח-צדק, ר' אלי' יוסף ריבלין מדריבין, מח"ס אהלי יוסף על הלכות קידוש השם. ווסתות.

ספרי׳ — אוצר החסידים — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל חמישי — שער שלשה עשר

קיצורים והערות
לספר
לקוטי אמרים
מאת
כבוד קדושת אדוננו מורנו ורבנו הגדול
הגאון האמתי האלקי חסידא קדישא
אור עולם נזר ישראל ותפארתו
קדוש ה׳
מרנא ורבנא מנחם מענדל נבג״מ זי״ע
מליובאוויטש

הוצאה שלישית עם הוספות

יוצא לאור על ידי מערכת
„אוצר החסידים״
770 איסטערן פארקווייי ברוקלין, נ. י.
ערב ר״ה, כ״ט אלול
שנת חמשת אלפים שבע מאות ארבעים ותשע לבריאה
יום הולדת המאתיים דכ״ק אדמו״ר הצ״צ
שנת הארבעים לנשיאות כ״ק אדמו״ר שליט״א

באותה הוצאה נדפס עוד מאמר מרבינו הצמח-צדק על מאמרז"ל "משביעין אותו תהי צדיק" (שעליו מוסב ספר התניא, כנ"ל).

כדי לתת לקורא טעימה מהספר נציג כאן כמה דוגמאות.

בקיצור של הפרק הראשון כותב רבינו הצמח-צדק על קושיית התניא "וגם אם יהי' בעיניו כרשע ירע לבבו ויהי' עצב ולא יוכל לעבוד ה' בשמחה ובטוב לבב" - "ופירוש משנה ובריייתא זו נת' מפכ"ט עד פל"ד, ושם בסופו נת' תירוץ לקושיא זו"

ולכאורה בדברים אלה יש פירוש מחודש בדברי התניא. כי לפי פשוטו, בפרק יג שבספר התניא מפורש שדברי הברייתא "הי' בעיניך כרשע" משמעם "שיחזיק עצמו לבינוני", כי "מאחר שהרע שבחלל השמאלי בבינוני הוא בתקפו כתולדתו להתאות תאוה לכל תענוגי עולם הזה ולא נתבטל במיעוט לגבי הטוב ולא נדחה ממקומו כלל רק שאין לו שליטה וממשלה להתפשט באברי הגוף..לכן נקרא כרשע..ולא רשע ממש". ולפי זה לכאורה נופלת מעצמה השאלה "ואם יהי' בעינו כרשע ירע לבבו וכו'", שהרי אין הכוונה ל"רשע ממש".

אולם כאן מחדש רבינו הצמח-צדק, שעדיין הקושיא במקומה עומדת, כי גם זה שאדם הוא בינוני בלבד (אפילו אם אינו "כרשע" כפשוטו), גם מזה "ירע לבבו ויהי' עצב וכו'", מדוע לא זכה להיות צדיק, וגם על מצבו הכללי. אלא על זה בא הביאור בתניא פרק כט ואילך, שם מבואר באורך כיצד צריכות להיות ב' התנועות בעבודת ה' - חדוה תקיעא בליבאי מסיטרא דא ובכי' מסיטרא דא.

לכאורה כאן רואים כיצד אפילו ב"קיצור" רומז הצמח-צדק לפירוש מחודש בדברי התניא.

וב"הגהות" לתניא פרק לב, שם מבואר יסוד מצות אהבת-ישראל על פי החסידות, מבאר בהגהה את המקורות ההלכתיים לענין "הוכח תוכיח את עמיתך - עם שאתך בתורה וכו'".

על אגרת הקודש סימן כ' כותב הצמח צדק:

"מכתבי יד קודש אדמו"ר הרב ז"ל בעצמו ולשונו לשון הזהב שכתב

באמת שבוע לפניו חליו ואיננו כי לקח אותו אלקים ונתבקש בישיבה של מעלה במוצאי ש"ק פ' שמות תקע"ג".

ובמדור הנק' "הגהות וביאורים" – יש אוצר רב של ביאורי מושגים שבספר התניא, כגון "שבועה" (שמשביעין את הנשמה), "נפש השכלית", "אמונה", ועוד.

הגהותיו של אדמו"ר הרש"ב נ"ע מצטיינות לכאורה בעיקר בזה שמדייק באופן מופלא בלשונות התניא, כגון הלשון בפרק ג' "וחכמה-בינה-דעת נק' אמות ומקור למדות", שבזה מדייק בלשון "מקור למדות", או מה שכותב שם "יראה במוחו ופחד בלבו", ובפרק ו' שנקט רבינו הזקן "קיום וחיות הדומם" ולא הביא "נפש", כי גדר נפש לא שייך בדומם אלא חיות בלבד. ועוד כהנה.

לאחר הקדמה זו בדיוק מופלא בלשונות התניא - בא מכתב אדמו"ר הריי"צ הנ"ל בענין שינויי הלשונות בתניא בהעתקת לשון הרמב"ם בדבר "הוא היודע והוא הידוע", ובתוך הדברים רשימות וסיפורים אודות התניא, וכן בשיחה שלאח"ז, כנ"ל.

ואחרון חביב - הערותיו של כ"ק רבינו זי"ע, ובהן בירורים וביאורים בכל דברי הקונטרס הזה, ובתוכם יש הערה נפלאה בענין פתגם מורנו הבעש"ט ז"ל (שהובא במאמר הצמח-צדק ד"ה להבין הקושיא) - "ובלשון הזה אמר הבעש"ט ז"ל אפילו מלאך מיכאל הגדול שבמלאכים הי' נותן כל עבודתו והשגתו באלקות אפילו רק עבור מצות ציצית אחת מד' ציציות שיש לכל א' מישראל".

באותה הערה מבאר רבינו זי"ע ע"פ הלכה וע"פ קבלה, מדוע נקט הבעש"ט דוקא מצות ציצית מכל תרי"ג מצות שבתורה. ויש לעיין בגוף הספר כדי לעמוד על החידוש שבאותה הערה.

סוף דבר: הלומד את ספר התניא ומסתייע מה"קיצורים והערות" שבספר זה, נמצא יוצא נשכר מכמה פנים: ה"קיצורים" מסייעים לו בהבנת וקליטת פשט דברי התניא, וההערות פותחות לפניו פתח להבין את מקורות ועומק הדברים.

הצמח צדק מיסד דבריו על התניא

גם בדרושים שכתב אדמו"ר הצמח צדק בצעירותו הנדפסים בספרו 'דרך מצותיך', מצינו שמייסד ומבאר את דבריו על דברי זקנו בספר התניא. ולדוגמא[333]:

> והנה הענין הלז כבר נתבאר בדרך ארוכה וקצרה בכי"ק נ"ע וזה לשונו הזהב בקונטרס אחרון, וביאור הענין נעתיק לשון הזהב שלו באגרת הקודש על פסוק עוטה אור כשלמה ... ע"כ תוכן דבריו שם ...

ודבר זה שהתחיל בו ה'צמח צדק' בימי חורפו, נמשך כל ימיו, עד לדרושים האחרונים שדרש בסוף ימיו ועד למאמר האחרון שנמצא ממנו שדרש בשנת הסתלקותו[334].

לקוטי לוי יצחק - הערות לס' התניא

"ספר התניא הוא ספר התורה שבכתב בתורת חסידות חב"ד, אשר לא לבד שכל פתגם ופתגם הוא מדויק ומכוון, אלא אף כל מלה ומלה מדויקת היא בחסר ויתיר".

הם הם דברי הרב, כ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע, במכתבו הנדפס בהוספות ל"קיצורים והערות לספר התניא" וכיוצא בזה מצינו במכתב אביו אדמו"ר הרש"ב נ"ע (הנדפס בהוספה לקונט' עץ החיים) בדבר הדיוק המיוחד שבלשון ספר תניא קדישא, ועד שלעתים מבואר שהדיוק הוא בכל אות ואות ממש.

והנה אף שידיעה זו אודות דיוק הלשונות שבס' התניא נותנת לאדם הרגשה מיוחדת והדרת הכבוד וחרדת קודש כשניגש ללמוד תניא, בכל זאת, מיהו זה ואיזהו הוא אשר יודע לכוון באמת ולהסביר כל אות ואות וייתור וחיסור שבתניא.

אולם בכתבי רבותינו נשיאינו, אדמו"רי חב"ד, מצינו פירושים ללשונות התניא המבוססים על דיוקי לשונות, כגון בהערות נכד רבינו הזקן, הוא אדמו"ר הצמח-צדק, בהגהות אדמו"ר הרש"ב נ"ע, ובמיוחד בכתבי

---

333) מצות תפילין עמ' 42.

334) ראה רשימות מאמרי אדמו"ר הצ"צ המאמר האחרון. ובתורה אור שם.

ורשימות כ"ק אדמו"ר זי"ע, נשיא דורנו.

אך לכאורה נראה שעיקר דרך זו של דיוק לשונות התניא ניכרת לאדם הלומד בספר (קונטרס) שלפנינו, "לקוטי לוי יצחק - הערות לס' התניא", להמקובל הגאון החסיד כ"ק מוהר"ר לוי יצחק שניאורסאהן זצ"ל, אביו של כ"ק אדמו"ר זי"ע. לפום ריהטא זהו קונט' קטן מעט הכמות, אך כשמעיינים בפנים הספר מתגלה אור בהיר של דרך חדשה בהבנת דברי התניא, על יסוד דיוקי לשונות על צד ההפלאה[335].

מלבד עצם החידוש שבדרך לימוד זו של דיוק קיצוני בלשונות התניא, שבאמת היא דרכו של הרב המחבר זצ"ל בכל כתביו לדייק בלשונות הכתובים ובלשונות הזוהר וכתבי קבלה וחסידות, יש כאן לכאורה חידוש בכך שהביאורים עצמם לדיוקי הלשונות אינם מוגבלים לדרך אחת מדרכי הפרד"ס שבתורה. בדרך כלל באה דרך לימוד זו של דיוק מופלא בלשונות יחד עם דרך הרמז שבתורה. וכך היא דרכו של בעל הטורים על התורה, המדייק באותיות התורה חסר ויתיר, אבל ביאורי הדיוקים הם בדרך כלל על דרך הרמז.

כיוצא בזה מצינו מפרשים המבארים דיוקי לשונות ע"ד הסוד והקבלה. אולם דרכו של הרב המחבר היא, אשר יחד עם הדיוק הנפלא בלשונות אין הוא מסתפק בביאור ע"ד הסוד והרמז, אלא לפעמים מתוך הדיוק הוא מוציא פירוש מחודש בפשוטם של הדברים, ואז הדברים מאירים באור אחר, שהרי הלומד רואה לפניו כיצד בכל אות ואות בספר התניא בא רבינו הזקן ללמדנו דיעה גם לפי פשוטן של דברים.

ולפי דברי בנו הגדול, כ"ק רבינו זי"ע, אשר הרשימות של אביו על התניא נכתבו בקיצור נמרץ מחמת המחסור בדיו ונייר במקום גלותו על החזקת והפצת היהדות בכפר נידח בשם צאלי אשר בקזחטסאן[336],

דברים הללו הם בבחינת "תן לחכם ויחכם עוד", נראה שיש כאן דרך

---

335) וכבר עמדו בעלי תריסין על דרכו המיוחדת של הרב המחבר בכל חיבוריו, ובמיוחד בהערותיו לספר התניא. עיין "מבוא" לס' "מפתחות ללקוטי לוי יצחק", מאת הרב יהושע מונדשיין, ירושלים עיה"ק. ועיין ביאור ארוך ורחב במאמרו של ר' יואל כהן שי' בקונט' ירחי כלה שיצא לאור בשנת תשמ"א ע"י מחנה קייץ גן-ישראל אשר בניו יורק.

336) רעייתו הרבנית הצדקנית מרת חנה ע"ה הצטרפה לגלות בעלה הרב זצ"ל כדי לדאוג לכל צרכיו. רהיא הפיקה דיו מעשבים כדי לאפשר לבעלה להעלות את חידושי התורה שלו על הכתב. מאוחר יותר סיכנה את חייה כשנטלה עמה את כתביו בנדודיה. בסופו של דבר הובריחו כתבים אלו אל מחוץ לברית המועצות והודפסו בסדרת ספרים בשם ליקוטי לוי יצחק.

לימוד חדשה בספר התניא, כאשר יחד עם הבנת הפשט של דברי התניא האדם הלומד צריך להתעמק ולהתבונן בכל אות וקוץ שבדברים על מנת להבין את הפשט לאמיתו, ורק אז יכול הוא להגיע להבנת הדברים על בורים.

מלבד זאת מצינו ב"הערות" הללו, אשר פעמים מעורר הרב המחבר על דיוקי לשונות אך לא זיכה אותנו בביאור הדיוקים, וגם על זה חל הכלל ד"תן לחכם ויחכם עוד", כמו שביאר זאת כ"ק רבינו ז"ע פעמים רבות.

ולא בכדי מצינו אשר כ"ק רבינו זי"ע כתב על כתבי אביו הרב המחבר נ"ע "תודה לא-ל שזכיתי זכות רבה ונפלאה שהגיעו אלי מכתבי אאמו"ר וכן ספרים אחדים" שרשם עליהם חידושים על גליונות הספרים.

אם רבינו ראה בכתבי אביו "זכות רבה ונפלאה", אנן מה נענה אבתרי'.

הקונטרס "לקוטי לוי יצחק - הערות לספר התניא", יצא לאור לראשונה בשנת תש"ל, יחד עם הקדמה קצרה מאת בנו כ"ק אדמו"ר זי"ע, וכן רשימה קצרה אודות מאסרו שכתב הרב המחבר נ"ע, ובסופו רשימה מאת כ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע אודות הרב המחבר נ"ע, שנכתבה לאחר פטירת הרב המחבר.

במשך השנים שחלפו מאז זיכה אותנו כ"ק רבינו זי"ע בשלל ביאורים ארוכים ורחבים בהערות אביו על אגרת התשובה שבתניא. הדברים נערכו ויצאו לאור אחר כך בחוברות לקוטי-שיחות, ונדפס בספר "לקוטי שיחות - ביאורים בלקוטי לוי יצחק על אגרת התשובה".

ביאורים אלה מגלים לנו את האוצר הבלום הטמון בהערות קצרות אלו, עד שהם מיישבים תמיהות גדולות בהבנת דברי אדמו"ר הזקן, ועוד זאת, כפי שמדגיש כ"ק רבינו בביאוריו, שהערות אלו פותחים לפנינו יסודות כלליים בהבנת עבודת התשובה ע"ד החסידות. ואין כאן המקום לדון בהם.

אם באנו לערוך סקירה מפורטת על ההערות שבקונט' תקצר היריעה, אבל כדי לתת טעימה משהו מהאור הרב הגנוז בקונט' זה, נעתיק כאן כמה דוגמאות.

בתניא פרק ג' מבאר רבינו הזקן כיצד השכל שבראש הוא השורש לאהבת ה' ויראתו, וכותב:

"כי השכל שבנפש המשכלת כשמתבונן ומעמיק מאד בגדולת ה' איך הוא ממלא כל עלמין וסובב כל עלמין וכולא קמי' כלא חשיב, נולדה ונתעוררה מדת יראת הרוממות במוחו וכו'".

והנה לפי פשוטו מה שכותב "כשמתבונן ומעמיק מאד" הוא רק ליופי המליצה, ללמדנו שהשכל צריך להתבונן ולהעמיק עד מאד. בא הרב המחבר ומגלה כאן פירוש נפלא: "הג' לשונות מתבונן, מעמיק, מאד – הוא לנגד הג' בחי', ממלא כל עלמין סובב כל עלמין, כולא קמי' כלא חשיב". ומוסיף לבאר: "בממלא כל עלמין שהוא אור פנימי הוא התבוננות", כלומר, זהו אור אלקי ששייך להתבונן בו, "בסובב כל עלמין שהוא להבין דבר מתוך דבר, הוא העמקה..מאד שהוא בלי גבול לגמרי הוא בהכולא קמי' כלא חשיב".

ואח"כ ממשיך לבאר הענין ע"פ קבלה.

בתניא פרק יז כותב רבינו הזקן:

"כי באמת אי אפשר לרשעים להתחיל לעבוד ה' בלי שיעשו תשובה על העבר תחילה לשבר הקליפות שהם מסך מבדיל ומחיצה של ברזל המפסקת בינם לאביהם שבשמים ע"י שבירת ליבו ומרירות נפשו על חטאיו כמ"ש בזוהר על פסוק זבחי אלקים רוח נשברה לב נשבר וגו'".

כפל זה, "מסך מבדיל ומחיצה של ברזל", מה טיבו?

מבאר הרב המחבר:

"יש לפרש, מסך מבדיל הוא קליפת נוגה שהוא רק מסך [כמבואר בתניא לעיל, שאפשר להעלותה], ומחיצה של ברזל הוא שלש קליפות הטמאות לגמרי [שהם חזקים כברזל]..והיינו ע"י רוח נשברה משבר המסך המבדיל וע"י לב נשבר משבר המחיצה של ברזל".

בתניא ריש פרק ל', כותב רבינו הזקן:

"עוד זאת ישים אל ליבו לקיים מאמר רז"ל והוי שפל רוח בפני כל האדם, והוי באמת לאמיתו בפני כל האדם ממש אפילו בפני קל שבקלים".

גם כאן הסגנון "והוי באמת לאמיתו" משמע כאילו לא נאמר אלא ליופי המליצה.

אך הרב המחבר מוצא כאן דיוק נפלא, וז"ל: "כי הול"ל היה, מהו והוי בו' ובתום' ו' מתחלה". כלומר, אדמו"ר הזקן מדייק כאן בלשון המשנה "והוי",

ולא נאמר "הי'" [היינו בסגול תחת ה' וצירי תחת היו"ד]. ומתרץ, "אך ו' הוא אות אמת כמ"ש בזהר הקדוש ר"פ ויקרא ע"ש, לכן איתר בו' בראש ובו' באמצע, היינו באמת ו' בראש לאמיתו ו' באמצע".

ומתוך הדברים נמצינו למדים, שלפי פירוש רבינו הזקן באה המשנה ללמדנו, שאינו מספיק שהאדם ידמיין לעצמו כאילו הוא שפל, אבל לא יתבונן מספיק לידע כיצד הוא שפל באמת, ולא רק באמת סתם אלא באמת לאמיתו.

באותו הפרק מבאר רבינו הזקן שהאדם צריך להיות שפל אפילו בפני יושבי קרנות, כי הנסיונות שלהם גדולים הרבה יותר משום שהעין רואה והלב חומד וכו'. ובהמשך הדברים כותב שבאמת גם מי שהוא מיושבי קרנות אין זו התנצלות עבורו מה שאינו מתגבר על תאותיו, ו"אין פחד אלקים לנגד עיניו. כי הי' לו להתאפק ולמשול על רוח תאוותו שבלבו מפני פחד ה' הרואה כל מעשיו".

בא הרב המחבר ומאריך ומבאר כיצד שתי הלשונות הללו לא נאמרו סתם לשינוי הלשון, אלא הם בתכלית הדיוק, שכן כנגד שתי סרסורי עבירה, העין הרואה והלב החומד צ"ל פחד אלקים ופחד הוי': "העין הוא אבר חיצוני והלב הוא אבר פנימי, והשמות הוי' ואלקים הם כמו פנימיות וחיצוניות, שם הוי' הוא בחי' פנימיות [שם העצם וכו'], ושם אלקים שהוא מגן ונרתק לשם הוי' [כמ"ש כי שמש ומגן הוי' אלקים] הוא בחי' חיצוניות". וממשיך לבאר, שפחד אלקים צריך להיות כנגד עיניו שלא ייכשל בראי' אסורה, ופחד הוי' הוא כדי שיוכל להתגבר על תאות הלב.

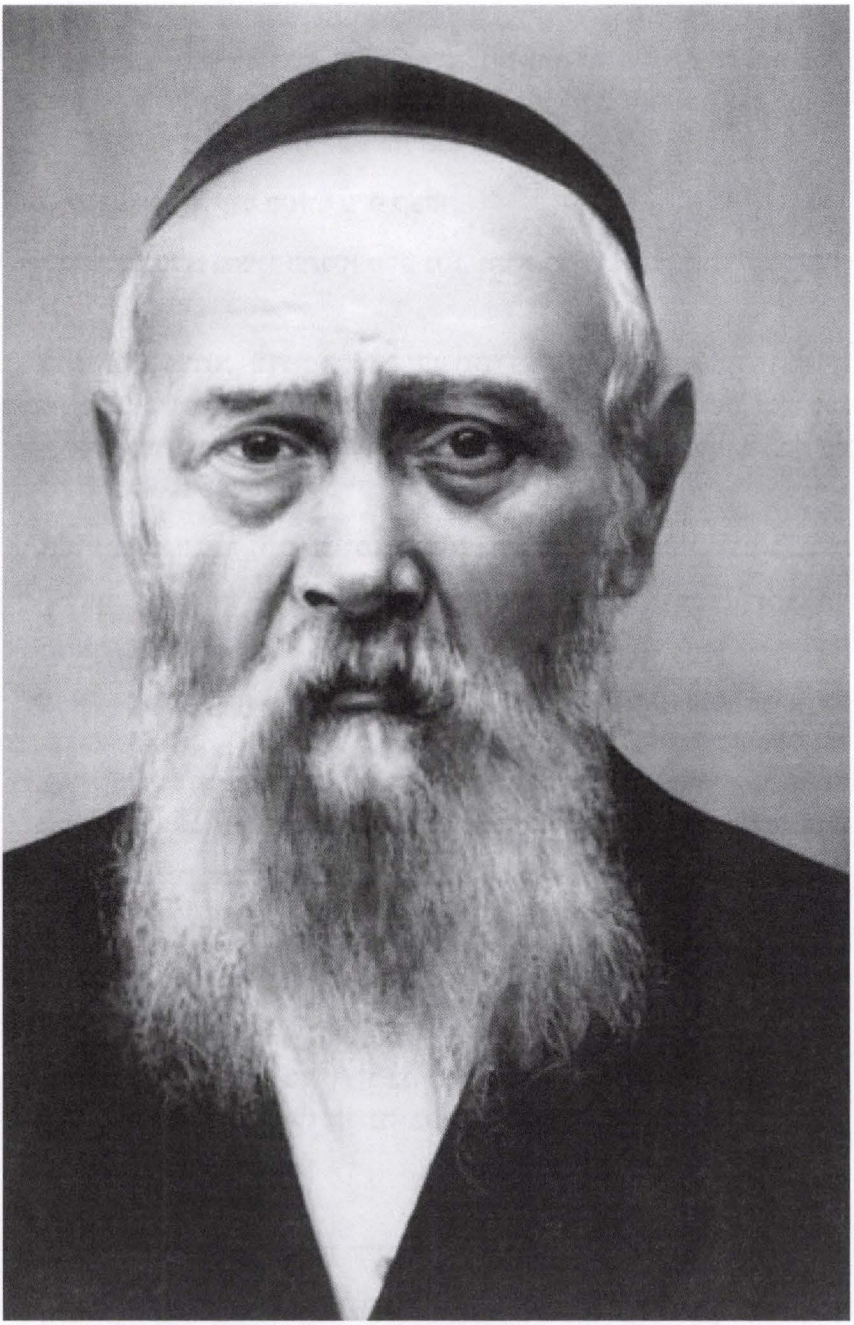
בסוף פרק לז כותב רבינו הזקן:

"והנה המשכה והארה זו שהאדם ממשיך ומאיר מהארת אור א"ס ב"ה על נפשו ועל נפשות כל ישראל..ע"י עסק התורה נקראת בלשון קריאה, קורא בתורה, פירוש, שע"י עסק התורה קורא להקב"ה לבוא אליו כביכול כאדם הקורא לחבירו שיבוא אליו וכבן קטן הקורא לאביו לבוא אליו להיות עמו בצוותא חדא ולא ליפרד ממנו ולישאר יחידי ח"ו".

מה פשר ב' הדוגמאות, אדם הקורא לחבירו ובן קטן הקורא לאביו?

בא הרב המחבר כדרכו, ומבאר:

"ב' הדמיונות, כאדם הקורא לחבירו וכבן קטן הקורא לאביו, הוא כי יש

המקובל הגאון החסיד כ"ק מוהר"ר לוי יצחק שניאורסאהן זצ"ל, אביו של כ"ק אדמו"ר זי"ע

ב' בחי' נשמות, א' הנקראים רעים למקום כמ"ש למען אחי ורעי, חברים מקשיבים, ב' הנקראים בנים למקום כמ"ש בנים אתם לה' אלקיכם. זהו כאדם הקורא לחבירו הוא דמיון על הנשמות הנקראים רעים וחברים, וכבן קטן הקורא לאביו הוא דמיון על הנשמות הנקראים בנים".

ואח"כ ממשיך עוד ביאור ע"פ קבלה.

עוד רמז נפלא מצינו בתניא פרק מא, והוא ביאור שהי' חוזר עליו כ"ק רבינו זי"ע פעמים רבות.

בתניא שם איתא אודות הכוונה "לשמה" בקיום המצוות ולימוד התורה במשך היום, "שעיקר ההכנה לשמה לעכב הוא בתחלת הלימוד בבינונים, וכמו בגט וספר תורה שצריכים לשמה לעכב, ודיו שיאמר בתחילת הכתיבה הריני כותב לשם קדושת ס"ת הוא לשמו ולשמה כו'".

מדוע נקט רבינו הזקן דוגמא משתי מצוות אלו דוקא, ולמה צריך שתים?

מבאר הרב המחבר:

"צורך ב' הדמיונות, גט וס"ת. כי גט הוא מה שמגרש את האשה הרעה, וספר תורה הוא המשכת הטוב. והיינו בחי' סור מרע ועשה טוב, ואין טוב אלא תורה כו' כמ"ש כי לקח טוב נתתי לכם. הנה הלימוד בבינונים הוא בב' בחינות, א' לגרש את היצה"ר, כמאמר אם פגע בך מנוול זה משכהו לבהמ"ד כו', ב' המשכת הטוב, המשכת אלקות ע"י התורה שלומד. זהו ב' הדמיונות דגט וס"ת".

העתקנו כאן רק מקצת מן המקצת משלל הביאורים, אשר נקודת כולם היא הדיוק המופלא אשר בלשונות ספר התניא.

ובאמת כבר המשיך בדרך זו בנו כ"ק רבינו זי"ע בביאוריו על התניא שנלקטו בכמה ספרים, ולאחרונה בקובצי "מראה מקומות וכו' על ספר התניא".

מראי מקומות, הגהות והערות קצרות לספר של בינונים

ב"פתח דבר" ל"מפתחות לספר התניא" שיצא לאור בשנת תשי"ד (ומני אז נדפס בהוספות לספרי התניא הוצאת קה"ת) כתב כ"ק אדמו"ר

כתי"ק המקובל הגאון החסיד כ"ק מוהר"ר לוי יצחק שניאורסאהן זצ"ל, אביו של כ"ק אדמו"ר זי"ע,
חידושי תורה שכתב בעת גלותו, על ספר התניא פרק כו

זי"ע (בדברו אודות ה"הערות ותיקונים" שהדפיס בהוספה ל"מפתחות"): "בהוצאת התניא השלימה שמכינים לדפוס - התניא - באמצע העמוד, ומסביב לו יבואו: מראה מקומות, פירוש קצר, ליקוט מספרי רבותינו נשיאינו וכתבי יד שלהם המפרשים דברי התניא וכו' - יבואו ציוני ג"כ מקור התיקונים הנ"ל בפרטיות".

דבר זה נזכר גם בכמה מאיגרותיו של רבינו (שכבר נדפסו בסידרת "אגרות קודש"), שבהם מבקש מאנ"ש לשלוח לו את ביאורי התניא מכתבי יד וכו' שיש בידם.

במקום גדולתו שם אתה מוצא ענוותנותו של רבינו זי"ע, אשר בכתבו "שמכינים לדפוס" בלשון רבים ונסתר כוונתו הייתה לחיבור שהי' בדעתו הק' להכין על ספר התניא, חיבור מקיף של ליקוט ביאורים ומראי מקומות.

לדאבון ליבנו לא זכינו שיוציא כ"ק אדמו"ר את תכניתו מן הכוח אל הפועל.

ואולם לאחר הסתלקות רבינו נתגלה בחדרו הפרטי אוצר בלום ומופלא של "רשימות" אשר כתב לעצמו בהרבה עניינים בהלכה ובאגדה ובחסידות, ובין שאר הדברים נמצאה גם חוברת של רשימתו על ספר התניא, שכפי הנראה חוברת זו היא חלק מאותה תכנית אשר אודותה מדבר באותו "פתח דבר".

סיפור מציאת ה"רשימות" מפרי עטו של רבינו זי"ע קובע ברכה לעצמו, אך עיקרן של דברים כך הוא:

מאז ימי צעירותו של רבינו הי' כותב ורושם לעצמו חידושי תורה ורישומים בעניינים שונים, בכל חלקי הפרד"ס שבתורה, ואותם כתבים שהוא עצמו מכנה בכמה מקומות בשם "רשימות" נדדו עמו בכל מקומות נידודיו, עד שהגיעו עמו צלחה לארצות הברית, וגם כאן המשיך בכתיבת הדברים.

חלק מסוים מתוך כתבים אלה, בעיקר רשימות ששמע מפי חותנו כ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע, שימש בתור מקור לחיבוריו של רבינו, כגון החיבור "היום יום". רבים מהסיפורים שרשם לעצמו מפי חותנו הי' חוזר עליהם בעת ההתוועדויות במשך שנות נשיאותו (ובעיקר בשנים הראשונות). אך חלק הארי של הרשימות, כולל רשימות של דרשות ושיחות שאמר בעצמו

במשך השנים בהתוועדויות עם אנ"ש והתמימים, נשאר כל הזמן נעלם ונסתר מעין כל, בחינת "חמודה גנוזה" שהייתה מוסתרת באוצר המלך.

הרשימות כוללות היקף עצום ורב, מאות עמודים שנרשמו בקיצור נמרץ ביותר, ובכתב יד קטן וצפוף, ובהן חידושים וליקוטים בכל חלקי התורה, הלכה ואגדה, דרוש ומוסר, מנהגים, סיפורים, הוראות בעבודת השם וכו'.

שלשה מחברות של רשימות נמצאו בהיכל הקודש:

הראשונה מכילה למעלה משלש מאות עמודים וכוללת בעיקר מפתחות לספרי חסידות, אשר רבנו הוציא לאור[337].

ובמחברת השני' והשלישית - למעלה משלש מאות עמודים של חידושי תורה וליקוטים בעניינים שונים.

זמן כתיבת הרשימות (שרואים מאותן שיש בהם תאריך) משתרע לאורך תקופה ארוכה של למעלה מעשרים שנה - משנת תרפ"ח, ועד לשנת תש"י[338].

במשך כל אורך דרך הנדודים וקשיי הטלטולים של כ"ק רבינו זי"ע באותן השנים, כגון: ברלין, ריגא, ווארשא, אטוואצק, פולין (דרוזדעניק),

---

337) כגון: מפתח עניינים לספר של בינונים, מפתח עניינים לספר תורה אור, מפתח עניינים לספר ליקוטי תורה, רשימות דרושי החסידות של אדמו"ר הרש"ב נ"ע, "הגהות והערות על ספר של בינונים הנמצאות בדרושי אדמו"ר [מוהרש"ב] נשמתו עדן", "מרגניתי מפוזרים בחסידות ושיחות ומכתבים", "רשימת דרושי כ"ק מו"ח אדמו"ר [מהוריי"צ] שליט"א", מפתח עניינים על ספרי אדמו"ר הריי"צ, מפתח ממכתבי אביו של רבינו, הגאון החסיד המקובל רלוי"צ שניאורסון ז"ל.

338) בפרטיות יותר, ניתן לחלק את הרשימות לפי המדורים הכלליים דלהלן:

א) ביאורי מאמרי רז"ל ועניינים בש"ס ומדרשים, כגון הביאורים בענייני חנוכה ופורים, ביאור במשנה סוף מקוואות, ביאור עניין חגיגית יום הולדת (שנעתק בגליו זה במדור "יום הולדת"). ובמיוחד יש לציין את "רשימת מנורה", ביאור ארוך ומקיף בענייני הדלקת המנורה שבבית המקדש על פי הלכה ועל פי דרוש וחסידות (רשימה ההולכת ונדפסת בהמשכים במשך שנה זו).

ב) התוועדויות ונאומים - בהם רשם רבינו את תוכן הדברים שהי' מדבר בעת התוועדויות (כגון בשמחת בית השואבה בישיבת תומכי-תמימים באטוואצק אשר בפולין, שם התוועד רבינו עם התלמידים על פי הוראת חותנו אדמו"ר הריי"צ נ"ע) או בנאומים בעת חגיגות ברית מילה, בר מצווה, חתונות, או "הדרנים" שהי' אומר בעת סיומי הש"ס.

ג) העתקים של מכתבים ששלח רבינו לכמה רבנים בסוגיות שונות בהלכה ואגדה, ובהם מכתבים להגאון הראגאטשאווער (בעל צפנת פענח) ועוד.

ג) ציונים ומראי מקומות בעניינים שונים, על סדר האלף-בית, כגון: אמירת לחיים, מהר"ל מפראג, מיקרופון בשבת, ניגון החסידי, רש"י, שבת, שער באשה, תפילין.

ד) יומן - ובו רשימת הנהגות שראה או שמע אצל חותנו אדמו"ר הריי"צ נ"ע, ובהם גם הוראות פרטיות בכמה עניינים שקיבל מעת חותנו, רבי מפי רבי.

פאריז, מאריענבאד, ווישי, ניצא, ועד לברוקלין - מקומות שצוינו בכותרות של כמה מהרשימות - הרי בכל המקומות הללו, גם במצבים קשים ביותר של העדר מנוחת הנפש בגלל סכנות ורדיפות וכו', הוסיף רבינו וכתב עוד דף ועוד דף, וצירפם יחד למחברת רשימותיו, שנטלה והחזיקה אתו עמו - בחינת "ותלמודו בידו" - בכל מקום, דבר המדגיש את גודל החשיבות של רשימות אלה.

ניתן להבחין, בצורות הכתיבה השונות, וכן בצבעים של עטים שונים, המגלים כי המלאכה שהחלה עוד בעת שבת רבינו ביבשת אירופה, המשיכה גם לאחר הצלתו מעמק הבכא והגעתו לחצי כדור התחתון ביום הבהיר כ"ח סיון ה'תש"א. כך שבין שאר הפרויקטים של הוצאה לאור, בהם עסק בתור מי שעמד בראש המוסד קה"ת, הקדיש מזמנו גם לפרויקט זה, עוד ניתן להבין מניתוח הכתי"ק שבשלב מסוים החל הרבי לערוך מחדש את כל מה שכתב עבור המהדורה של התניא השלם, כדי לעבור לשלב האחרון של ההוצאה לאור בצורה מסודרת ובנויה לתלפיות.

לא זו אף זו, נראה שלא רק באותו עשור ראשון לשהות רבינו על אדמת ארצות הברית, אלא אפילו במהלך שנות הנשיאות, הוסיף רבינו במחברתו הק' בהם רשם את ה'מראה מקומות, הגהות והערות קצרות לספר של בינונים' עוד אי אלו ביאורים ומראי מקומות וכיו"ב, במילוי השורות, או אף בין השורות הרשומות, וכן בצדדי העמודים או בשולי הגליון, ואף בעמודים אחרים של נייר מכתבים וכיו"ב שהוכנסו לתוך אותה מחברת.

מבין ה"רשימות" עצמן יש כמה דברים שהם בבחינת "ממעמקים", עומק לפני מעומק, כמו האבן היקרה שבכתר המלך עצמו.

ודעת לנבון נקל, אשר תואר זה חל, לכאורה, בראש ובראשונה על רשימת ה"מראי מקומות, הגהות והערות קצרות לספר של בינונים" מפרי עטו של רבינו.

ספרו של רבינו יצא בהוצאת מערכת "אוצר החסידים" ונכלל בהם גם "ליקוט פירושים" בספר התניא מכ"ק רבינו זי"ע ממקורות אחרים, כגון ספרי ליקוטי שיחות ואגרות-קודש, והגותיו לשיעורים לספר התניא ועוד, כך, שבהם נאצרו ונלקטו יחדיו כל פירושיו של רבינו לספר התניא.

מלבד זאת, מתוך שכתב רבינו את דבריו ברשימותיו בלשון קצרה, עד שכל אות וכל תג הוא בתכלית הדיוק, וכדי להקל על הקורא, הוסיפו חברי

כתי"ק כ"ק אדמו"ר זי"ע, מתוך רשימת "מנורה",
בה מבאר על פי נגלה וחסידות את אופן עמידת המנורה בבית המקדש.

המערכת "פיענוחים" לרשימות, להקל על הקוראים.

אם אפשר להגדיר באיזו דרך את המיוחד שברשימות רבינו זי"ע על התניא, כמדומה ניתן להשתמש בדברים שאמר רבינו בעצמו[339], על אופן ודרך לימודו, שהיא דרך ה"דיוק" (ושם האריך לחלק בין דרך הלימוד דפולין שהיא דרך הפלפול ודרך הלימוד דליטא שהיא דרך ההגיון, ולאחרי זה הגדיר את הדרך שלו כדרך ה"דיוק"), כלומר, שהי' מדייק ביותר וביותר בכל אות וקוץ שבדברי התושב"כ והתושבע"פ, ומתוך הדיוק המופלא הי' שואב את עומק הדברים.

על דברי המשנה במס' אבות (פ"ד משנה ו') "כל המכבד את התורה גופו מכובד" מפרש רבינו עובדי' מברטנורא, "הדורש חסרות והיתרות שבתורה ומראה טעם על כל קוץ וקוץ לומר שאין בה דבר לבטלה אין לך כבוד תורה גדול מזה". ומדבריו למדנו, שכבודה של תורה הוא הדיוק בכל אות ותג שבתורה. וכבר כתב הרמ"ז בפירושו לזוהר הקדוש (חלק ג פ, א) שעיקר עניין הדיוק בלשונות התורה שהוא כבודה של תורה שייך דווקא בסודות התורה, פנימיות התורה.

פשוט, איפוא, שאם ראה רבינו להגדיר את דרך לימודו כ"דרך הדיוק" בכל סוגיא ועניין שבתורה, שבעתיים הדברים אמורים לגבי עניני פנימיות התורה, וק"ו בן בנו של ק"ו בספר התניא שהוא "תורה שבכתב שבתורת החסידות"[340].

ואכן, הדבר הבולט בצורה מופלאה ביותר ברשימות על התניא הוא, כיצד מדייק רבינו בכל אות ממש, לא רק בתיבות כגון "תניא" (מדוע נקט רבינו "תניא" אף שאין לשון זו מפורשת בש"ס) וכיו"ב, אלא אפילו מלים שלכאורה אין בהם תוכן כלל ולא באו אלא משיגרת הלשון, כגון "וכו'", "וגו" או הכפל "כל שכן וקל וחומר" וכיו"ב - גם בהם מבאר רבינו זי"ע מהי כוונת התניא בכל "כו'" או "וכו'", מדוע מרמז רבינו הזקן להמשך אותו

---

339) בהתוועדות דכ' מנחם אב תש"י, כשערך הדרן על מס' קדושין ביום היארצייט על אביו הרלוי"צ ז"ל.

340) על פי הכלל הנזכר לעיל, שנ"ג פרקי תניא, מכוונים כנגד נ"ג פרשיות התורה, כותב רבינו ב"הקדמה": "הסדרות מתחילות בוא"ו {כלומר: כל הפרשיות שבתורה מתחילות באות ו'} לבד [כלומר, חוץ מהסדרות דלקמן]: בראשית (א [הסדרה הראשונה] נח (ב) בחוקותי (לג) אחרי מות (מג) אחרי מות (מג) אלה הדברים (מד) ראה (מז) שופטים (מה) כי תצא (מט) נצבים (נא) האזינו (נג).

כמו כן פרקי ספר של בינונים מתחילים בוא"ו לבד: א', ז', כב', כו, כט, ל, לג, מ, מא, מה".

מארז"ל שלא העתיק, וכן מהו תוכן הכפל "כל שכן וקל וחומר"[341].

בתוך דבריו כולל רבינו גם ליקוט מתוך דברי רבותינו נשיאינו, אדמור"י חב"ד לדורותיהם, וכן הערות מתוך פירושי חסידים לתניא.

מלבד זאת נכללו ברשימות רבינו "מראי מקומות" לפסוקים ומאמרי רז"ל אשר בספר התניא, ומהם מקורות למאמרי רז"ל נפוצים שאין יד הכל ממשמשת בהם.

בספ"ג דנדה: מפעלדמאן ששמע בשם ר"ה מפאריץ [הוא הרה"ח הנודע ר' הלל מפאריטש, מח"ס פלח הרימון]: דווקא עתה נתגלה התניא, כי זהו סוף פרק ג', שג' פרקים יש ברגל – עיין ערכין יט, ע"ב – וישראל בגולה לנדה היתה – איכה א, ח – וא"כ הוא עקבתא דמשיחא.

בפרק א' כותב רבינו הזקן:

"ולכן ארז"ל במדרש ראה הקב"ה בצדיקים שהם מועטים עמד ושתלן בכל דור ודור וכו' וכמ"ש וצדיק יסוד עולם".

ועל זה כתב רבינו:

"וכו' – יש לומר, דרמז "וכו'" כי בש"ס למד מפסוק אחר ותרווייהו צריכי כדאיתא בחידושי אגדות. ופה הביא בעיקר הא דצדיק יסוד עולם דמזה משמע שאינו אלא אחד בדור".

בריש פרק טז כתב רבינו הזקן:

"וזה כלל גדול בעבודת ה' לבינונים, העיקר הוא למשול ולשלוט על הטבע שבחלל השמאלי ע"י אור ה' המאיר לנפש האלקית שבמוח".

ועל זה כתב רבינו:

"כלל גדול – להעיר משבת סח, א. ואולי גם כאן נקט גדול, כי עבודה גדולה היא, הן מצד היגיעה והן מצד השכר - עיין לקמן פרק כז, לה - ובלקוטי תורה ביאור אחרי סעיף ו', דגדולים מצדיקים".

---

341) בהקדמת המלקט כתב רבינו הזקן אודות זה שיש הפרש בין נשמות דחסד וגבורה בהבנת עניני התורה, וממשיך: "וכל שכן וקל וחומר בהנסתרות לה' אלקינו דאינון דחילו ורחימו דבמוחא וליבא דכל חד לפום שיעורא דילי'". ועל זה כתב רבינו:

"וכל שכן וקל וחומר - אולי אפשר לומר: דיש ב' בחינות כלליות בדחילו ורחימו - פרק לח ועוד - ועיקר הקל-וחומר שייך על דחילו ורחימו שכליים, שהם לגמרי לפי הדעת במוח ולב - עיין פרק מד - משא"כ בדחילו ורחימו טבעיים דלא מבינתו ודעתו - ספל"ח - ובכל זאת יש כל שכן גם בהם, כיון שמתבונן כדי לגלותן ואינו שוה וכל אחד".

כללו של דבר: זכות גדולה זכינו שהגיע לידינו חיבור זה של רבינו זי"ע, "הגהות ומראי מקומות וכו'", ופשוט אשר הלימוד בספר התניא עם פירושי רבינו אשר בחיבור זה פותחים תקופה חדשה בלימוד התניא, אשר תמהר עוד יותר את קיום הבטחת מלכא משיחא למורנו הבעש"ט, שע"י הפצת המעיינות קאתי מר דא מלכא משיחא.

ביאורי אדמו"רי חב"ד מכונסים לפונדק אחד

אחד הדברים המיוחדים שבספרים היוצאים לאור בדורנו הוא ריבוי ספרי האיסוף והליקוט בנושאים מסויימים, כעין "סיכום" של כל מה שנאמר בנושא מסויים.

ספרים אשר רבו מספור נדפסו בעניני הלכה העוסקים בסוגיא אחת וכל החידוש שבספר הוא ליקוט ותמצית של כל הנאמר בנושא מסויים בספרי הראשונים והאחרונים, כך שהקורא בספר מוצא לפניו את כל המקורות מסודרים לפניו כשולחן הערוך.

כ"ק רבינו זי"ע דיבר פעמים רבות אודות מעלת ענין זה, שהרי הליקוט והאיסוף חוסך מן הלומד את היגיעה וההתאמצות למצוא את הספרים ולעיין בהם, ולא נשאר לפניו אלא ללמוד ולהבין ולהתעמק בגופם של הדברים.

צדיקים דומים לבוראם, ומה שציוה והורה לאחרים לעשות אף הוא הי' עושה, ולכן הורה לעשות כדבר הזה גם בעניני חסידות חב"ד, החל מספר הערכים-חב"ד שנערך בהוראת רבינו, ומטרתו לקבץ ולאסוף את סוגיות החסידות לפי נושאים ערוכים ומסודרים כשולחן הערוך לפני הקורא. לאחר זמן הורה רבינו להוציא לאור את "ספר הליקוטים דא"ח-צמח צדק" אשר גם בו נערכו ונלקטו כל עניני החסידות מתוך אוצר ספרי הצמח-צדק בדרך מסודרת להקל על הקורא והמעיין.

וכן הדבר לגבי הפירושים בספר התניא, שהורה רבינו להוציא לאור ספר שבו יהי' ליקוט של כל פירושים רבותינו נשיאינו אדמור"י חב"ד על ספר התניא, עם מראה מקומות ועם שינויי נוסחאות.

את המלאכה הגדולה הזאת הטיל רבינו על הרה"ח ר' אהרן ע"ה חיטריק, שכבר אתמחי גברא בהוצאה לאור של כתבי חסידות, ועמד

הרב חיטריק ע"ה בחדר עבודתו במערכת אוצר החסידים.

בראש מחלקת ההוצאה לאור של כתבי רבותינו נשיאינו אשר ע"י מערכת אוצר החסידים.

תחילתו של הדבר הי' בשנת תשל"ב בתקופת שנת השבעים לכ"ק רבינו זי"ע, אשר אז נתקבלה ההוראה מאת רבינו להתחיל בעריכת החיבור, ובשנת תשל"ג יצא לאור הקונטרס הראשון של "מראי מקומות, ליקוט פירושים, ושינויי נוסחאות".

בכלל היתה דרכו של רבינו זי"ע לזרז ביותר וביותר את ההוצאה לאור של ספרי חסידות, וגם כאן הורה לא להמתין עם הדפסת הספר עד שיוגמר הליקוט על כל התניא, אלא הורה להוציאו לאור כבר כקונטרסים, בתחילה קונטרס אחד לפרק ואחר כך כמה פרקים לקונטרס, ועד שנסתיימה מלאכת הקודש, עד שיצאו קונטרסים על כל פרקי וסימני התניא, עד הסימן האחרון שבקונטרס אחרון.

לאחרי זה יצאו לאור במהדורא שני' בכמה כרכים, דהיינו שני כרכים

לתניא חלק ראשון, כרך אחד על שער היחוד והאמונה, כרך אחד על אגרת התשובה, וכרך אגרת הקודש וקונטרס אחרון.

ספר זה הוא הסך הכל והסיכום של פירושי רבותינו נשיאינו על התניא, בצירוף מראי מקומות הן למקורות התניא בדברי חז"ל שלפניו, והן לביאורים בתורת החסידות בסוגיות שבתניא שלא נתפרש בהם שנאמרו בתור ביאורים לתניא.

מלבד זאת יש בו ציונים וליקוטים מפירושי גדולי החסידים, ר' שמואל גרונם אסתערמאן, הלקח והליבוב ועוד, וגם שינויי נוסחאות בהשוואה לכתבי יד התניא.

וכן ליקוט של הגהות ופירושים מאת כמה מתלמידי רבותינו נשיאינו, ובראשם הגאון החסיד הרב אלי' יוסף ריבלין, זצ"ל.

חכמה גדולה ומלאכת מחשבת היא מלאכה זו של קיבוץ כל כתבי רבותינו על התניא, ואכן יש כאן חיבור יוצא מן הכלל בהיקפו, כך שהלומד יוצא נשכר מכמה פנים.

אחת המעלות שבספר, שעל ידו יכול הלומד להשוות בין כמה פירושים שנאמרו על אותה סוגיא שבתניא, ולקבל תמונה כוללת וברורה של הסברת דברי התניא, הן מכתבי האדמורי"ם והן מפירושי גדולי החסידים.

מלבד זאת, כשהי' רבינו זי"ע מגיה את גליונות הקונטרסים לפני הדפסתם הוסיף הערות בכתב יד קדשו, וגם הוסיף ביאורים בדברים שכתב במקומות אחרים. [לפי עדות הרב חיטריק הי' זה בעיקר עד פרק טו שבתניא].

אופן סידור הקונטרסים כך הוא: בתחילה נדפס העתק-צילום של פרק מספר התניא, לאחריו ליקוט פירושי רבותינו נשיאינו עם הערות וציונים מהמו"ל בשולי הגליון, אחריו הערות ומ"מ של המו"ל שבהם נכללו מראי מקומות למקורות התניא, העתקות מפירושי חסידים והעתקות וציונים למקומות אחרים בדא"ח שבהם נתבארו הענינים, ואחר כך רשימת שינויי הנוסחאות ע"פ כתבי יד וכו'.

בין העתקות פירושי רבותינו נשיאינו יש גם דברים שנדפסו כאן בפעם בראשונה, ביאורים מתוך כתבי יד בספריית כ"ק רבינו זי"ע, כגון מאמרים שלמים מכ"ק אדמו"ר הצמח-צדק או תלמידו הרה"צ הרה"ח

ר' הלל מפאריטש זצ"ל, ביאורים מתוך שיחות שלא הוגהו ע"י רבינו ולא יצאו לאור עד עתה, וגם - כנ"ל - ביאורים שהוסיף רבינו בשעת הגהת הקונטרסים.

כללו של דבר: ספר זה הוא הליקוט הכי שלם עד עתה של פירושי התניא, וכל מבקש ה' ורוצה לידע ולהבין את דברי רבינו הזקן בספר התניא הרי זה אחד הספרים העיקריים שישתמש בו[342].

התניא השלם

כ"ק אדמו"ר זי"ע כותב ב'פתח דבר' להוצאת התניא משנת ה'תשי"ד, שהוא מכין את "הוצאת התניא השלימה שמכינים לדפוס – התניא, באמצע העמוד, ומסביב לו יבואו: מראה מקומות, פירוש קצר, ליקוט מספרי רבותינו נשיאינו וכתבי יד שלהם המפרשים דברי התניא וכו'", רואים בפירוש איך שהרבי מתאר לפרטים את התוכנית שהייתה אצלו להוצאת התניא במהדורה החדשה.

במשך השנים התבטא הרבי כמה פעמים בכתב, על התוכנית להוצאה לאור של מהדורה כזו. בשנת ה'תשי"א, שנת ההסתלקות של כ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע, נראה שהיה בכוונת רבינו להוציא לאור את סימן ז"ך מאגרת הקודש, הסימן הידוע של מכתב הניחומים וביאור הנצחיות של חיי הצדיק, במתכונת המהדורה החדשה. בכתי"ק שהתגלה ניתן להבחין שפרק זה ממש מוכן לדפוס.

על פי ההדרכות וההוראות של הרבי בכגון דא, ובשים לב לדברי קדשו אלו, הוחלט להרחיב את יריעת החיבור, ולשלב בו – על יסוד רצון קדשו שגילה ופרסם ברבים – "לקוטי פירושים" מתורתם של כל רבותינו נשיאינו, בנוסף לעריכה מחדש של ה"לקוטי פירושים" מתורת רבינו (והרחבתם גם לשיחות ומאמרים בלתי מוגהים, מתוך הסדרות "תורת מנחם – התוועדויות" ו"תורת מנחם – ספר המאמרים", כולל גם משיחות שעדיין לא נכללו בסדרות אלה). כמו כן נכנסו ב"לקוטי פירושים" ביאוריו של כ"ק הגאון החסיד המקובל מוהר"ר לוי יצחק נ"ע, אביו של כ"ק אדמו"ר זי"ע,

342) מאז שיצא לאור מהקונטרס הראשון בשנת תשל"ג נתגלו ונדפסו הרבה מאמרי וכתבים חדשים של רבותינו נשיאינו שלא היו בידי המלקט, כולל גם מפירושי וביאורי כ"ק רבינו זי"ע מרשימותיו שכתב לעצמו, וכעת עמלים במערכת אוצר החסידים על עריכת התניא השלם, שבו ישלימו את עבודת הרב חיטריק..

מתוך סדרת ספריו "לקוטי לוי יצחק" ו"תורת לוי יצחק", ובעיקר מתוך "לקוטי לוי יצחק – הערות לספר התניא".

בין חברי המערכת נמנו וגמרו שלהבין בדיוק את כוונתו הק' באופן עריכת וסידור ג' סוגי ההוספות (מראה מקומות, פירוש קצר, ליקוט מספרי רבותינו נשיאינו) שהי' בדעתו הקדושה לצרף לספר התניא, אין מי שיכול להכריע בזה. ולכן הוחלט לצרף למדור אחד – "לקוטי פירושים" – את כל פירושי רבותינו נשיאינו (וכן פירושי מוהרלוי"צ נ"ע), יחד עם ההגהות וההערות שבחיבורו של רבינו, מלבד המראי-מקומות המופיעים במדור נפרד (בצירוף מראי-מקומות נוספים).

מתוך הדברים אנו מבינים שתהליך הליקוט העריכה וההוצאה לאור, מלווה כל העת בהתייעצות בלתי פוסקת עם גדולי המשפיעים, והמג"שים המפורסמים בספר התניא ברחבי תבל, בהם גם מי שזכו בעצמם להוציא לאור ספרי ליקוטים ופירושים על ספר התניא בצורות שונות. כמו כן, ישנם כמה אברכים מובחרים מבין אנ"ש, שנמנים על צוות ההגהה המדוקדקת של החומר לאחר העריכה קודם ההדפסה, ביניהם ניתן לציין את הרה"ת ר' אהרן (ב"ר צבי הירש) חיטריק שיחי', הרה"ת ר' ישראל שמעון (ב"ר יקותיאל דובער) קלמנסון שיחי', הרה"ת ר' מנחם מענדל (ב"ר לייבל) קפלן שיחי'.

'צורת הדף' של ה"תניא השלם":

א) פנים התניא:

בראש כל עמוד מופיעות שורות אחדות מפנים התניא, במתכונתן כפי שנדפסו בדפוסי התניא הרגילים. כדי להקל על המעיין צויינו גם הדף והעמוד בדפוסי התניא הרגילים (בנוסף לעמוד שבהוצאה זו). נוסח התניא תוקן ע"פ "לוח התיקון" (ו"הערות ותיקונים בדרך אפשר") בעריכת רבינו.

ב) מדור "מראי מקומות":

לצד הפנים נדפסו מראי מקומות שנלקטו מתוך ה"מראה מקומות, הגהות והערות קצרות לספר של בינונים", וניתוספו עליהם מראי מקומות נוספים, ברובם – מתוך ספר מראי מקומות לפסוקים מחז"ל כו' בספר התניא להרב יעקב עמנואל שוחט ע"ה, ומתוך "תניא מבואר" בעריכת הרב אברהם אלאשווילי שיחי'. במדור זה נכנסו רק ציוני מקורות ישירים לפסוקים, מארז"ל או ענינים המובאים בתניא. הערות תוכניות הקשורות

להמ"מ, ציונים לעיין במקומות נוספים וכיו"ב – לא נכללו בה"מראי מקומות" אלא נכנסו בה"לקוטי פירושים".

ג) מדור "לקוטי פירושים":

במדור זה השתדלו לכנס לפונדק אחד, ככל שידם מגעת, את כל ביאורי רבותינו נשיאינו על ספר התניא. נכנסו רק ביאורים המוסבים ישירות על ספר התניא, ולא ביאורים על הענין המבואר בתניא שאינם מוסבים עליו ישירות.

כדי להקל על הלומדים והמעיינים ולשם שמירה על אחידות, עברו הביאורים עריכה לשונית מסויימת, קוצרו ביאורים ארוכים, ניתוספו תיבות פענוח והסברה לביאורים שנכתבו בקיצור נמרץ, שולבו יחדיו ביאורים ממקורות שונים, וכן ניתוספו בשוה"ג ציוני מראי מקומות. מובן, אפוא, שהביאורים כפי שנדפסו הם על אחריות המו"ל בלבד, ובפרט שעמקו וכו' דברי רבותינו, כנודע. כל ביאור הובא בשם אומרו, ובהערה בשוה"ג צויינו מקורותיו המדוייקים, כדי שהרוצים בכך יוכלו לעיין בדברים במקורותיהם ובלשון הרב.

ביאור שמקורו במאמרי אחד מרבותינו נשיאינו, והובא (בשמו או שלא בשמו) גם במאמרי רבותינו נשיאינו שלאחריו – צויין רק למקורו הראשון. אם יש בהם שקו"ט או תוספת ביאור על הביאור המקורי – באה ההוספה כביאור נוסף, בהמשך לביאור המקורי, או בהערה בשוה"ג.

שערי היחוד והעבודה

אחד מגדולי תלמידיו של רבינו הזקן היה הרה"צ ר' אהרן בן ר' משה הלוי הורוויץ זצ"ל[343], הנודע בשם רבי אהרן מסטראשעלע.

עוד בהיותו רך בשנים נתקרב לרבינו, ורבינו קרבו וחבבו מאד ובינו ובין אדמו"ר האמצעי היתה אהבה עזה, כאחים ממש ועוד יותר.

חיבר ספרים יקרים ומהם שמיוסדים על ספר התניא של רבינו. ספרו 'שערי היחוד והאמונה' הוא ביאור על 'שער היחוד והאמונה' שבתניא, ספרו 'שערי עבודה' הוא ביאור על חלק 'לקוטי אמרים' שבתניא והביאור

343) תולדותיו בהיכל הבעש"ט גליון כד.

על 'אגרת התשובה' נקרא 'פתח התשובה'[344] והוא השער החמישי של הספר שערי עבודה, כמבואר בהקדמתו.

וכך כותב הרה"צ ר' אהרן בהקדמתו לספרו 'שערי היחוד והאמונה':

"... והנה כל החיבור הזה בניינו ויסודו הוא על ספרו הקדוש של אדונינו מורינו ורבינו הקדוש נשמתו עדן הנקרא שער היחוד והאמונה, לבאר בביאור סתריו ותעלומותיו ועל אדני פז יסודתו יסדתיו ...".

ובהקדמתו לספרו 'שערי עבודה':

"וכל החיבור הזה מיוסד על ספרו הקדוש לקוטי אמרים וגם נקרא ספר הבינונים, ועל כן קראתי לספר הזה בשם ספר עבודת הבינונים ...

"והנה לא נתתי אל לבי לברר פרטי העצות, כי על פרטי העצות סמיכתי הוא על ספרו הקדוש של אדונינו מורינו ורבינו נשמתו עדן אשר בספרו הקדוש ביאר כל העצות בפרט לכל חד וחד כפי ערך עבודתו, וכן אני מזהיר לכל החברים המקשיבים לקולי לעסוק תמיד בספרו הקדוש של מורי ורבי נשמתו עדן. ויהיה שגור בפיהם כל הכתוב בספרו הקדוש בכל הפרטים הכתובים ..."[345].

ומן הענין לצטט קטע מתוך הסכמתו של הגאון המפורסם רבי יוסף שאול הלוי נאטנהזאהן זצ"ל, בעל השואל ומשיב, אב"ד לבוב, על ספר 'עבודת הלוי' של הרה"צ ר' אהרן:

"... כבר נודע בשער בת רבים גדולתו וצדקתו בספרו שער העבודה ושער היחוד והאמונה ומימיו מן הקודש יצאו שרשו פתוח אל מקור התורה והיראה הרב הגאון הצדיק גדול בתורה וקבלה כבוד קדושת שמו מו"ה שניאור זלמן בעהמ"ח התניא ושו"ע ...

"אלה דברי המדבר באמת לכבוד הרב המחבר זצ"ל יום ג' ברכה הצעיר יוסף שאול הלוי נאטנהזאהן האב"ד דק"ק לבוב והגליל".

ביאור החסיד ר' אליהו יוסף ריבלין

344) בית רבי עמ' סז – סח.

345) ולהעיר, שבדפוס הראשון של התניא הי' כתוב בסוף שער היחוד והאמונה "חסר", והרה"צ ר' אהרן מסטראשעלי כותב בספרו "שערי היחוד והאמונה" שאדמו"ר הזקן לא הספיק להשלים את הספר. אך מזה שבדפוס השני שנדפס בהסכמת אדמו"ר הזקן עצמו (בשקלאוו תקס"ו) נשמטה תיבת "חסר" משמע, שלמסקנא סבירא לי' לאדמו"ר הזקן שזהו ענין שלם.

אחד המיוחדים בין אלה, הוא הגאון החסיד ר' אליהו יוסף ריבלין זצ"ל אשר זכה לראות את פני קדשו של כ"ק רבינו הזקן נ"ע[346], היה מחסידי אדמו"ר האמצעי נ"ע ומסופר עליו ב'בית רבי' אשר:

"התקשר אליו – אל אדמו"ר הצמח צדק – בכל עוז ותעצומות והי' שותה בצמא דברי קדשו, היה גאון בנגלה ובחסידות ואין גומרים עליו את ההלל ... רבותינו הק' היו מחבבים אותו מאד והיו שולחים אליו בחורים לישב אצלו ללמוד דא"ח (חסידות) ... הי' בעיר דריבין ואח"כ נעשה רב בפאלאצק ... ונתעורר בו רצון ... לעזוב את הרבנות ולאור באור ארץ החיים ארץ הקודש תובב"א וכן עשה ... וקבע דירתו בעיר הקודש ירושלים תובב"א ... והיה שם שנים הרבה ...[347].

הגאון ר' אליהו יוסף ריבלין חיבר כמה חיבורים בנגלה ובחסידות, ונמצאו בעזבנו הגהות על גליוני ספרי תניא מהצמח צדק ועוד חסידים[348]. ההגהות שלו ה'אהלי יוסף' לתניא קצרות ותוכנם מראי מקומות למאמרי חז"ל בש"ס ובמדרשים והשוואות למקומות אחרים בתניא. ההגהות נדפסו ע"י הוצאת הספרים קה"ת בשנת תשל"ד תחת השם "לקוטי הגהות לספר התניא".

ונביא הגהה אחת מעניינת לדוגמה:

בסוף פרק כא, עומד על דברי אדמו"ר הזקן –

"שאין הצמצומים והלבושים דבר נפרד ממנו ית' כהדין קמצא דלבושי' מיניה וביה".

ומציין לדברי התולדות יעקב יוסף בפרשת ויחי:

"ושמעתי ממורי פי' הפסוק ויגש אליו יהודא ויאמר בי אדוני וגו' ... ובריאת העולם כולו כהדין קמצא דלבושי' מניה ובי' ...".

ושם מציין לכמה מקומות בספרים קדמונים בהם נמצא משל זה.

---

346) מאורי ישראל עמ' 85.

347) בית רבי עמ' קה. ראה מאמרו של הרב עמרם בלוי בקובץ היכל הבעש"ט

348) נדפסו ב"ליקוטי הגהות לספר התניא" (קה"ת תשל"ד) עפ"י הנמצא בגליוני כמה ספרי תניא, ובכמה ביכלאך אחרים. אחד מספרי התניא מקורו בעזבונו של הרה"ח ר' חיים אלעזר ביחאווסקי ועל הגיליונות נמצאו גם הגהות של אדמו"ר הצמח צדק וגם כמה הגהות מהרה"ח ר' חיים אלעזר ביחאווסקי עצמו. ועי' להלן.

ביאור החסיד ר' יעקב מקיידאן ז"ל

ביאור נוסף על ספר התניא לחסיד מהדורות הראשונים הוא הביאור מאת הרה"ח הנודע ר' יעקב מקיידאן ז"ל שהיה מחסידי אדמו"ר האמצעי ואדמו"ר הצמח צדק נ"ע.

"היה בר דעת ועמקן גדול בד"ח, ונמצא ממנו בכתב יד ביאור על ס' התניא באריכות גדול[349]".

הביאור נכתב בימי נשיאותו של כ"ק אדמו"ר הצמח צדק נ"ע[350] והוא על כ"ו פרקים הראשונים של הלקוטי אמרים (נדפס לאחרונה על ידי קה"ת בעריכת הרב יצחק ווילהלם).

כאמור, הביאורים ארוכים והמחבר מעיין ומדייק בלשון קדשו של בעל התניא ולעיתים מבאר את כוונת רבינו תיבות אחדות מלשון רבינו בפרטי פרטים.

ולדוגמא:

"לכן דקדק בלשונו הקדוש להוסיף תיבת ומפנימיותו ..."[351]; "וצריך להבין בלשונו הקדוש, למה שינה לשונו הקדוש ..."[352]; "עיין היטב איך שמדקדק בלשונו הק' להזכיר כמה פעמים דווקא לשון תבונה ולא בינה כמו בפרקים הקודמים, והענין הוא ..."[353]; "ובזה יובן לשונו הק' ... וזהו כוונתו ... וגם יובן כוונתו בדקדוק לשונו הקדוש ..."[354]; "ואחר כל זה יובן לשונו הקדוש בפרטיות ..."[355]; "וצריך להבין כוונתו במשל ... הנר ובביטול הנשמה לשרשה ... אם כן אינו מובן ולכן דקדק בלשונו הק' ... ובאופן זה ממש יובן הנמשל ... ועתה יתבאר כוונתו בפרטי דבריו, מ"ש נר הוי' נשמת אדם ..." [356].

ובריש פרק כ' של ספר התניא מקשה:

וצריך להבין כי לפי הנראה אינו שום שייכות הדיבורים הנ"ל להסביר ענין מה שנדבר בפרק הקודם, וגם אינו שייכות לענין שלמטה ... ולהבין זה צריך לבאר

---

349) בית רבי עמ' קז.
350) בין השנים תרי"ב - תרכ"ו. עי' בפתח דבר ל'ביאור תניא' קה"ת תשע"ב.
351) בקטע שבע' יז במהדורת קה"ת תשע"ב.
352) שם עמ' מג.
353) שם עמ' קד.
354) שם עמ' קכח.
355) שם עמ' קלב.
356) שם עמ' קלג ואילך.

היטב...".

ואחר אריכות הביאור בעומק הענין המבואר בפרקים הנ"ל, מסיים:

"ובכל זה יובן סמיכות פרק הזה להקודם, כי כוונתו להסביר ב' ענינים ..."[357].

וכמעט על כל קטע וקטע מבאר באריכות גדולה ובסברה ישרה איך כל מילה ומילה מדויקת בתכלית הדיוק.

בספר מביא החסיד ר' יעקב גם ביאורים מדברי רבו הצמח צדק נ"ע. ולדוגמא, על האמור בפרק ג' "והן הם אב ואם המולידות אהבת ה' ויראתו וכו'":

"כאן זכר אהבה קודם ליראה ... ואח"כ כ' ... מדת יראת הרוממות כו' ושוב יתלהב לבו באהבה ... זכר תחילה יראה ואחר כך אהבה, וגם קשה ... אך הענין מבואר בכתבי אדמו"ר שיחי' וז"ל ..."[358].

ביאור החסיד ר' אברהם צבי ברודנא ז"ל

חסיד נוסף של אדמו"ר הצמח צדק שכתב ביאור על התניא הוא הר' אברהם צבי בן הר"ר משה ברודנא ז"ל שהיה רב בכמה קהילות ברוסיא ובסוף ימיו עלה לארה"ק.

חיבורו על התניא הוא קונטרס קטן בשם "לקוטי ביאורים".

וב'כתב ההתנצלות' בראש הספר כותב:

"אוציא לאור ... לקוטים באורים קצרים, על ספר הקדוש לקוטי אמרים הנקרא 'תניא', ... אך באשר מנעורי נתגדלתי ושמשתי הורים ומורים צדיקים עליונים נו"נ, זכיתי לשמוע דא"ח מפי קדוש עליון ראש גולת אריאל אדמו"ר בעל הצמח צדק ומבניו הצדיקים נ"ע ואח"ז מנכדיו הצדיקים, מהם אשר נבג"מ ויבדלו לחיים האדמו"רים שליט"א,

וספר התניא למדתי מפי הרב החסיד המפורסם ר' יחזקאל יאנאווער ז"ל[359],

---

357) שם עמ' קלז – קמ.

358) שם עמ' כד.

359) היה מתלמידי הגאון החסיד ר' אלי' יוסף דריבין הנ"ל.

ובבית רבי עמ' קה כותב אודות הרב ר' אלי' יוסף הנ"ל:

"הרה"ח המפורסם בדורינו ר' יחזקאל יאנעווער זלה"ה גם אותו שלח אדמו"ר בעל צ"צ נ"ע אליו וישב אצלו זמן רב ועל ידו נתקרב הר' יחזקאל לאדמו"ר ולעסק החסידות והדברים ארוכים והר' יחזקאל היה רועד לשמו ולזכרו [של הגאון ר' אלי' יוסף זצ"ל]".

ונשארו בזכרוני כמה דברים אשר שמעתי ממנו על פי מה שקיבל מרבותיו הקדושים נ"ע ... ובעת שלמדתי את ספר התניא לפני קהל עם, בכדי שיהיה שוה לכל נפש גם לאלו שאין להם ידיעה בדא"ח, דרכי להסביר על פי באור פשוט שיהיה מובן לכל, ולא יאמרו אשר בשמים הוא ולא לנו ... וכאשר ראיתי שכחותי מתמעטים ... אמרתי לא עת לחשות ...".

ועוד חיבר הר"ר אברהם צבי ספר "קיצור תניא", וב'פתח דבר' לספר זה כותב:

"והנה בתוך הכתב יד חדושי תורה שלי מצאתי שכתבתי ... קיצור מאיזו פרקים ... בספר הקדוש תניא ... ולאחר זה מצאתי שהלכתי בזה בעקבות האדמו"ר רשכבה"ג מרן בעל הצ"צ נבג"מ ... שנדפס ממנו בספר דרך מצותיך קיצור ... ונתתי אל לבי היות באשר כי המוחות יתקטנו והלבבות יתמעטו, וצוק העתים וטרדות הפרנסה לא יתנו לעסוק בספר הקדוש תניא כדבעי, וגם השכחה מצויה ... גם כמו שנדפס בשם הצ"צ קיצור דקיצור ... הלכתי גם אני בזה ג"כ בעקבותיו ...".

ביאורי הרש"ג לתניא

האחד המיוחד מבין מקורות הפירושים לספר התניא בדורות האחרונים הוא החסיד הנודע ר' שמואל גרונם אסתערמאן ע"ה, הידוע בשם ר' גרונם, שהי' המשפיע בישיבת תומכי-תמימים אשר בליובאוויטש בזמנו של אדמו"ר הרש"ב נ"ע, מייסד הישיבה.

על מעלתם של פירושי ר' גרונם אנו למדים גם מאגרות קודש של כ"ק רבינו זי"ע, הכותב כמה פעמים "לברר אם יש אצל מי במחנם הערות הרש"ג וכיו"ב על התניא", "לשלוח לכאן העתקת ביאורי הרש"ג", ועוד כהנה. ובכמה מקומות באיגרותיו ובשיחותיו מתפלפל כ"ק רבינו זי"ע בביאורי ר' גרונם. ובספר נדפסו כולם תחת שמו.

כמה סוגי רשימות הגיעו לידינו שנתייחסו לר' גרונם, וכבר קבעו המומחים בדבר שרשימה אחת היא מפרי עטו, ושאר הרשימות הם מפרי עטם של תלמידיו שומעי לקחו, שזכו לשמוע ממנו שיעורים בספר התניא בהיותם יושבים בשבת תחכמוני בליובאוויטש.

לכאורה, ייחודו של פירוש ר' גרונם לתניא הוא בכמה דברים: קודם כל, יש בו פירושים המקובלים מדור דור בדברי התניא שלפי פשוטם הם דורשים הבנה.

דוגמא לדבר: לאחר שמאריך רבינו הזקן בפרקים הראשונים שכל איש ישראל יש בו שתי נפשות, נפש אלקית ונפש הבהמית, כותב הוא בריש פרק יו"ד: "והנה כשהאדם מגביר נפשו האלקית ונלחם כל כך עם הבהמית וכו' נקרא צדיק". וכאן הבן שואל: "אדם" זה מה טיבו? מיהו ה"אדם" שמגביר את הנפש האלקית על הבהמית.

אמנם ברשימת ר' גרונם איתא: "רצונו לומר **נפש השכלית** שבא עם כח הבחירה דעיקר הנהגה ובחירה הוא בשכל", כלומר, הכוונה כאן היא ל"נפש השכלית", דהיינו עוד נפש שלישית שישנה באדם, שהוא הכח שלו לבחור בין הנפש האלקית והנפש הבהמית. ופרטי הדברים כבר נתבארו במקום אחר.

מלבד זאת, יש בו בפירוש ר' גרונם ליקוט מתוך ספרי החסידות בנושאים רבים אשר בספר התניא, שנכתבו בתניא בקיצור, ונתבארו באריכות בכתבי החסידות.

לדוגמא: בריש פרק יד כותב רבינו הזקן שביאור כפל לשון השבועה "משביעין אותו תהי צדיק ואל תהי רשע" פירושו, ד"תהי צדיק" הוא רק נתינת כח שאפשר שיהי' צדיק ממש, אבל אין הבחירה בידו כל כך על זה, ו"אל תהי רשע" משמעו שיהא בינוני.

ועל זה מקשה ב"ביאור הרש"ג", דהרי בכלל מאתיים מנה, ואם כבר ניתן לו הכח שיהי' צדיק ממש בודאי נכלל בזה גם שיהי' בינוני, וא"כ למה צ"ל כפל השבועה. ומבאר את העניין ע"ד החסידות, שהשבועה תהי צדיק היא במדריגה כזו שלמעלה מגדר בחירה, ולכן אין נתינת כח זו מספיקה לתת לו כח שלא יהי' רשע דהיינו שיהי' בינוני, ומציין לכמה מקומות בחסידות שם מבוארות המדריגות בפרטיות.

ועוד בה שלישית, שפעמים לומד ר' גרונם מתוך דברי התניא כבדרך אגב איזו הוראה נפלאה בדיוק בקיום המצוות ומנהגי ישראל, ודעת לנבון נקל, אשר מתוך לימוד התניא באופן כזה בא האדם הלומד לתוך הוספה ביראת שמים כפשוטו, דהיינו זהירות מופלאה ומדוקדקת בקיום המצוות ומנהגי ישראל.

לאחרונה יצא בהוצאות קה"ת בעריכת הרב יצחק שיחי' וילהלם ביאור הרש"ג בצורה יפה ומהודרת[360].

---

360) בשנת תשי"ז נדפס בברוקלין בדפוס-צילום ביאור לתניא פרקים א-מד, מרשימותיו

הלקח והליבוב

ספר נוסף בשם "הלקח והליבוב", מפרי עטו של הרה"ח הרב אלכסנדר סנדר יודסין ע"ה שזכה ללמוד בישיבת תומכי תמימים בליובאוויטש, והי' רב בעיר תל אביב בארץ הקודש, ועל פי הוראת וזירוז כ"ק רבינו זי"ע הוציא לאור את ביאוריו לתניא, שבודאי מיוסדים המה על המקובל מדור דור.

הדבר המייחד בעיקר את "הלקח והליבוב" הוא בכך, שהוא הספר הראשון מסוגו המתעכב על כל פרט ופרט שבתניא, ועל כל דבר קשה-הבנה הן מצד הפשט והן מצד תוכן העניין בכללות.

ספר זה מסודר מאד, עם הקדמה שיש בה קיצור כללי של התניא, וכן לפני ואחרי כל פרק יש סיכום של הדברים שבפרק, דבר המקל מאד על הלומד להבין את כוונת התניא.

דוגמא ממה שכתב בספר זה בביאור התניא פרק לד:

נתבאר עד כאן מדברי רבינו ד' מיני שמחה בהשם: שמחת הנפש לבדה ע"י צאתה ממאסר הגוף בתורה ומצוות ותפילה, ב) תוס' שמחה ע"י העלאת הנפש הבהמית, ג) שמחה באמונת השם הבאה מהתקרבותו להשם ע"י אמונתו, ד) השמחה בשמחת השם מעבודת ישראל. וכאן בפרק לד מוסיף רבינו שמחה חמישית הבאה מצד זה שזכה להיות אושפזיכן לגבורה ע"י לימוד התורה.

ביאורי הרנ"ג על התניא

כמו כן יצא לאור בדורנו ספר "שיעורי הרנ"ג לתניא", והוא ליקוט משיעוריו של החסיד המשכיל הנודע ר' נחום גאלדשמיט, שהי' משמיע על הראדיא בארץ הקודש.

של "אחד מקשישי התמימים ז"ל", הוא הרה"ג ר' אברהם אליהו פלאטקין, מח"ס בירורי הלכות, שמקורו בשיעוריו של ר' גרונם הנ"ל.

בשנת תש"כ נדפס ביאור מהר"ש גרונם על התניא ועל שער היחוד והאמונה (הוא תניא חלק ב), וביאור זה מקורו מכתביו של ר' גרונם עצמו.

בספר ליקוטי ביאורים לתניא להרה"ח ר' יהושע ע"ה קארף (שיצא לאור לראשונה בשנת תשכ"ח, ובמהדורה שני' עם הוספות בשנת תשל"ד) נכללו רבים מביאורי ר' גרונם.

וב"ספר זיכרון להגה"ח ר' חיים שאול ברוק ע"ה", שיצא לאור בארץ הקודש בשנת תשל"א נכללו "ביאורי תניא" שנרשמו ע"י ר' שאול ברוק הנ"ל כפי ששמע אותם מר' גרונם בישיבת תומכי תמימים אשר בליובאוויטש.

הרב אלכסנדר סנדר יודסין ע"ה

ר' נחום גאלדשמיד הי' ידוע כפה מפיק מרגליות אשר ידיו רב לו בהסברת עניינים עמוקים ומופשטים בתורת החסידות בשפה קלה ובאריכות מופלגה, ואכן הלומד את שיעוריו בתניא, לא רק שהוא יוצא נשכר בהבנת דברי התניא אלא הוא מקבל ידיעה והבנה כללית בנושאים יסודיים רבים אשר בתורת החסידות.

להלן בפרק העוסק בשיעור התניא ברדיו נאריך עוד על דבר הרנ"ג.

שיעורים בספר התניא

כבר העתקנו כמה פעמים לעיל את פתגם רבותינו נשיאינו אודות ספר התניא שהוא כמו חומש, ששייך לקטנים ולגדולים כאחד. כשם שכל אחד מבן חמש למקרא לומד חומש לפי פשוטו, וגם גאון הגאונים לומד חומש לפי הבנתו - כך הוא גם בלימוד התניא, שיכול כל אדם פשוט ללמוד בו לפי פשוטו, וגם גדולי ישראל לומדים בו ושואבים ממנו עניינים עמוקים ורחבים.

ברם לכאורה דברים אלו יש בהם קצת תמיהה. שהרי התניא הוא יוסד תורת חסידות חב"ד, פנימיות התורה, והוא מלא וגדוש במושגים ומונחים שאין יד כל אדם ממשמשת בהם, וכיצד זה יוכל כל איש ללמוד בו לפי פשוטו כמו אדם הלומד חומש ורש"י לפי פשוטו.

ואכן במשך הדורות היו מגידי שיעורים המלמדים את ספר התניא לכל אחד, באופן השוה לכל נפש, כך שגם מי שאינו בקי כל כך במושגים שבתניא, עניני חכמת הנפש, עניני קבלה, חכמת האלקות וכו', יוכל לטעום מעט מאור זה.

אך בדורנו זכינו ל"תירוץ" מיוחד על "תמיהה" זו - בדמותו של הספר "שיעורים בספר התניא", כי בספר זה אכן מוסברים ומבוארים כל דברי התניא בשפה ברורה ומובנת לכל, כשולחן הערוך לפני התלמידים, כך שאפילו מי שאין לו שום ידיעה מוקדמת בענייני חסידות וקבלה או אפילו נגלה דתורה, יכול ללמוד מתוך ספר זה, שנדפס במקורו בשפה המדוברת – אידיש – להקל עוד יותר על הלומד, ולהבין את דברי הקודש אשר בספר התניא.

תחילתו של ספר זה הוא בשיעורים מיוחדים שמסר המחבר, הרב יוסף ע"ה ווינברג, עבור ציבור רחב מאד מאד, שכן השיעורים נמסרו

הרב יוסף ע"ה ווייזנבערג ע"ה (מימין) עם יבחלט"א הגאון החסיד הרב יואל שי' כהן

ע"י הראדיא בדרך שכל אחד ללא שום הכנה וידיעה מוקדמת יוכל לשמוע ולהבין את הדברים. המחבר שהי' משרידי הדור הישן שזכה ללמוד עוד בישיבת תומכי תמימים אשר בפולין לפני המלחמה, ובתוך דבריו הוא משזר את אשר שמע מפי רבותיו בישיבה שם (להלן בפרק העוסק בשיעור התניא ברדיו נאריך עוד בזה).

הספר מסודר בצורה ברורה מאד, עם הקדמה לכל פרק וסיכום כל פרק, יחד עם תרגום של לשונות התניא, עם הסברת הדברים באריכות, ובו שזורים סיפורים חסידיים, ומשלים לרוב, עד שאפילו תינוקות יכולים למצוא בו מרגוע לנפשם.

שיעורים אלו שנמסרו מדי שבוע בשבוע פתחו פתח חדש לעולמו של ספר התניא, שכן, זו הפעם הראשונה בתולדות התניא שנאמרו שיעורים בצורה מקיפה וברורה כל כך על כל חלקי ספר התניא, מדף השער שנכתב ע"י רבינו הזקן בעצמו ועד לסיום הקונטרס אחרון.

ואולם גולת הכותרת אשר בשיעורים אלה הייתה בהגהותיו של רבינו זי"ע בעצמו: החיבה היתירה שרחש רבינו לשיעורים אלה באה לידי ביטוי בכך שלפני אמירת השיעור הי' רבינו עובר ומגי' את כל השיעורים, ומתוך כך זכה דורנו לריבוי עצום של פנינים יקרים מתורתו של רבינו, ביאורים

ע"ד הפשט בדברים סתומים רבים אשר בספר זה, מראי מקומות וציונים רבים, וגם ביאורים עמוקים ע"ד הנגלה והחסידות בסוגיות רבות ומגוונות אשר בספר התניא.

מלבד ההגהות הללו זכינו גם פעמים רבות, שבעת ההתוועדויות בימות השבת הי' רבינו מבאר באריכות בשיחה פרק מסוים שבספר התניא שהי' הרב ווייַנבערג לומד בשיעורו באותו שבוע.

כ"ק רבינו זי"ע אף הורה ועודד את הועד להפצת חסידות להדפיס שיעורים אלה בספר בפני עצמו, ובשנת תשמ"א נדפס החלק הראשון על ליקוטי אמרים, ואחריו כבר נדפסו החלקים הבאים על שער הייחוד והאמונה, אגרת התשובה, אגרת הקודש וקונטרס אחרון.

השיעורים נאמרו במקורם באידיש, כנ"ל, ונדפסו באותו ספר, ומני אז תורגמו השיעורים ללשון הקודש, אנגלית, ספרדית, ועוד.

לקראת הדפסת החלק הראשון אמר כ"ק רבינו זי"ע שיחה מיוחדת שאחר כך הגיה את רשימת השיחה (ונדפסה בליקוטי שיחות חלק כא בהוספות לפ' משפטים וכן בהקדמה לס' "שיעורים בספר התניא"), ובה ביאר באריכות את מעלת שפת אידיש, מעלת לימוד התניא על אמר בין השאר:

"מכל הנ"ל מובן גדול העניין בזה שהדפיסו חלק מספר תניא קדישא עם פירוש קצר – באידיש

נוסף לזה אשר בזה מקיימים את הציווי "תשים לפניהם – להראות לו פנים", גם עבור אחב"י שאינם מדברים בלשון הקודש – יש בו גם מעלה מיוחדת, שתרגום התניא והפירוש הוא באותה הלשון שבה הייתה התחלת הגילוי והאמירה דספר התניא.

ועוד:

כבר נתבאר במקום אחר במעלת לימוד התניא באופן כזה שיש בו משום לימוד תורה ברבים ובציבור, והשיעורים מגיעים גם לאלה שאי אפשר להגיע אליהם באופן אחר, ולכן הרי זה חלק גדול (בכמות) וחשוב (באיכות) ב"יפוצו מעיינותיך חוצה", עד ל"חוצה" שאין חוצה ממנו,

וכאשר שיעורים אלה באים לידי דפוס הרי זה עניין של "לדורות", כפתגם אדמו"ר הצמח־צדק שעניין היוצא לדפוס הוא "לדורות".

את מעלת הפירושים והסיפורים אשר מסר ברוב כשרונותיו המחבר בעצמו, ימצא הקורא כשיקרא את הדברים בפנים הספר, שבו מוצגים הדברים "כשולחן הערוך" ואפילו בסוגיות עמוקות וקשות, כגון בקונטרס אחרון שבספר התניא שלא מצאו אנשי חיל ידיהם בהבנת והסברת פרטים רבים אשר שם, הרי בספר זה זיכנו המחבר בביאורים ופירושים שהם כקילורין לעיניים להקל על הלומד.

ואולם כדי לתת לקורא מעין טעימה מביאורי רבינו אשר בספר זה נעתיק כמה דוגמא מהספר:

בתניא חלק א' פרק י', מבאר רבינו הזקן את מהותו של הצדיק שאינו-גמור ואת מעלת הצדיק-גמור עליו, ומבאר שעל צדיק-גמור דווקא אמרו רז"ל "ראיתי בני עלי' והם מועטים", וטעם הדבר שנקראים בני עלי' הוא משום שהם מהפכים את הרע לטוב וגם משום שעבודתם בבחי' עשה טוב היא לצורך גבוה בלבד.

וכאן הוסיף כ"ק רבינו ביאור מדוע הביא שני טעמים לדבר - "טעם אחד כנגד התואר צדיק גמור וטעם ב' כנגד התואר צדיק וטוב לו".

כלומר: בגמרא איתא "צדיק וטוב לו צדיק גמור צדיק ורע לו צדיק שאינו גמור", וכאן מבאר רבינו הזקן את שני התוארים של הצדיק הגמור, שנקרא גם "צדיק וטוב לו".

שיעורי הגאון החסיד ר' יואל כהן

אחד המיוחדים בין מוסרי שיעורי התניא בדורנו הינו הגאון החסיד ר' יואל הכהן כהן שליט"א, החוזר ראשי והממונה הראשי מטעם כ"ק אדמו"ר זי"ע על כתיבת תורתו. מפורסם כאחד המשפיעים היותר בולטים בחב"ד ואף מחוצה לה.

ר' יואל הינו בעל כשרונות עצומים ונדירים, נודע כבעל כח זכרון מיוחד ופעמים רבות כאשר כ"ק אדמו"ר זי"ע התוועד שעות רבות (ולפעמים כמה התוועדויות במשך חג), ר' יואל הי' יושב וכותב את השיחות כולם, מבלי לאבד אף פרט. יחד עם הבנה מעמיקה ויחודית, ניחון בחוש העברה והסברה בדיבור ובכתיבה מעולים.

ר' יואל נולד בט"ז שבט תר"צ ברוסיא, לאביו החסיד ר' רפאל נחמן (פולע) הכהן כהן שהי' תלמיד ישיבת תומכי תמימים בליובאוויטש

וממקורבי אדמו"ר הרש"ב. בשנת תרצ"ו הצליח ר' פולע לצאת מרוסיא, ועל פי הוראת הרבי הריי"צ עלה עם משפחתו לארץ ישראל ושם התגורר ברמת גן.

את חינוכו קיבל ר' יואל מזקני החסידים והרבנים הגאונים שהיו בארץ הקודש באותם שנים, בתל אביב ורמת גן. כגון: ר' מאיר בליזנסקי, ר' משה גוראר', ר' נחום גולדשמיד, ר' שלמה חיים קסלמאן ועוד מחשובי וזקני החסידים, שראו כבר בצעירותו את כשרונתיו ומעלותיו הנפלאות וקירבו אותו בצורה מיוחדת.

ר' יואל למד בישיבת אחי תמימים בתל אביב אצל המשפיע המפורסם ר' חיים שאול ברוק, ובגיל תשע עשרה, בי"א שבט תש"י, נסע ללמוד בישיבת תומכי תמימים המרכזית בארצות הברית ב-770.

כשעלה על האוניה בארץ הקודש לא נודע לו עדיין מהסתלקותו של הרבי הריי"צ. כשהגיע לארצות הברית נודע לו על הסתלקותו של הרבי הריי"צ, ומיד התקשר בקשר פנימי לכ"ק אדמו"ר זי"ע.

תוך תקופה קצרה מבואו ניכרו בו כשרונתיו והתמנה למשפיע בישיבה המרכזית, לצד זקני החסידים, ומאז ועד היום רובם ככולם של חסידי חב"ד הם תלמידיו ותלמידי תלמידיו.

ר' יואל שימש כהחוזר והרושם הראשי של תורת הרבי מתחילת הנשיאות. וחלק גדול מהשיחות ומאמרי הרבי נכתבו על ידו. כמו כן מינה אותו כ"ק אדמו"ר זי"ע לעורך ראשי של סדרת הספרים "ספר הערכים – חב"ד", שהיא אנציקלופדיא לתורתה העמוקה של חסידות חב"ד.

בהמלך השנים במסגרת תפקידיו כמשפיע בישיבה תומכי תמימים ובשיעוריו במסגרת "הפצת המעינות", ובמיוחד במסגרת "חסידות על הטלפון", מסר ר' יואל שיעורי תניא רבים. שיעוריו גאוניים אך בהירים ומסודרים, מיוסדים על שיחותיו וביאוריו של כ"ק אדמו"ר זי"ע, מהווים את יסוד לימוד התניא בדורנו, ורובם ככולם של מוסרי שיעורי התניא בעולם משתמשים בביאוריו להסברת התניא.

אף שר' יואל לא כתב בעצמו ביאור על תניא, הנה הנחות רבות משיעוריו יצאו במספר ספרים, "פניני התניא" למשפיע ר' חיים לוי יצחק גינזבורג, "ביאור תניא עם ביאור "המאור שבתורה"" לר' משה לינק, ועוד, אף פירוש

הגאון החסיד הרב יואל שי' כהן

"חסידות מבוארת" מבוסס על שיעוריו, וראשי המערכת הם מחשובי תלמידיו.

לר' יואל מספר סדרות של שיעורי תניא, שיעורים שמסר על הדף, ושיעורים כלליים בהם מסר קיצורים וסיכומים על פרקים וענינים בתניא, שיעוריו הן על כל ד' חלקי התניא,

תניא עם פירוש חסידות מבוארת

על אף ספרי הביאורים דלעיל, ועוד רבים וטובים שלא נזכרו בסקירה קצרה זו, הנה ספר התניא, למרות היותו ספר היסוד של תורת החסידות, הוא גם ספר "סגור" בפני רבים וטובים, ואפילו בפני בני תורה ולמדנים גדולים בש"ס ובפוסקים, ואף שלומדים ונהנים מדברי כ"ק אדמו"ר הזקן בהלכה, הנה כשבאים ללמוד את ספר התניא, הספר חתום בפניהם.

כי למרות האריכות וההסברים שמאפיינים את התניא, לפעמים קשה לתפוס את הסבר הדברים העמוקים, מה גם שלעתים הרעיונות הם ממש מהפכניים. וגם הסגנון והשפה קשים, למי שאינו רגיל בהם.

הפירוש "חסידות מבוארת" נועד מעיקרו להיות לעזר לאחב"י הצמאים לדבר ה' ומבקשים לטעום מתורת מורנו הבעל-שם-טוב, כפי שנתבארה ב"חכמה בינה דעת" על ידי אדמו"ר הזקן, אך מרגישים שספרי חסידות אלה הם כמעין חתום בפניהם.

וזאת מכמה סיבות: א) הביטויים והמושגים מתורת הסוד השגורים במאמרי חסידות. ב) ההבנה וההשגה בדברים רוחניים מופשטים, בעניני אלקות או בחכמת הנפש, קשה למי שאינו רגיל בכגון דא. ג) אופן הצגת והרצאת הדברים בספרי חסידות שונה מסגנון הספרים העוסקים בנגלה דתורה, ופעמים רבות לא ברור למעיין שלא הורגל בכך לאן הדברים מובילים (האם זו קושיא או תירוץ, ראי' או תוספת הסבר וכדומה).

ולכן הרוצה לטעום מעץ החיים ולעסוק בספרי חסידות, נצרך לעזר וסיוע בהבנת והסברת הדברים. וגם אז, כמו בכל לימוד מסוג חדש, אין הדברים נקלטים אצל הלומד בקלות עד שיחזור עליהם פעמים רבות.

לכך בא הפירוש הנפלא של מערכת חסידות מבוארת על התניא "מהדורת בוימלגרין" לפרט ולהרחיב בהסברת הענינים, גם במקום שעבור לומד "זקן ורגיל" די הקיצור, ולא חסכו מסיכומים וקיצורים כדי שהדברים אכן יהיו ברורים ללומד.

עם זאת, אין ספק שגם אלה שכבר הורגלו בלימוד ספרי חסידות בכלל, וספר תניא קדישא בפרט, יפיקו תועלת מרובה מפירוש זה.

שכן, חברי המערכת התייגעו על כל שורה ושורה של ספר התניא, לברר וללבן את הדברים, מתוך פירושי וביאורי רבותינו נשיאינו וגדולי זקני החסידים לדורותיהם, ומתוך השוואות לאותם ענינים כפי שנתבארו במקומות אחרים, כדי שפשט הדברים יצא ברור ונהיר.

[אמנם, ידועים דברי אדמו"ר הרש"ב נ"ע ש"אין לך תיבה ואות בתניא שאין בהם תילי תילים של כוונות בעמקי סתרי התורה" (אגרתו שנדפסה בסוף קונטרס עץ החיים), וספר התניא "באמת עמוק עמוק הוא מאד מי ימצאינה" (אגרות קודש שלו ח"ג, עמ' לו). אי לזאת ברור איפוא, שרחוק מאד מאנשים כערכנו להעמיד הדברים על בורים בכל הפרטים].

(מימין) העורך ראשי של "חסידות מבוארת" הגאון החסיד הרב יעקב יהודא ליב שיחי' אולטין
בשיחה עם ידידו המשפיע הגאון החסיד הרב יוסף יצחק שיחי' אופן מירושלים.

בנוסף לכך הושם דגש לבאר את המשך העניינים בכל פרק ופרק (והמשך הפרקים זה לזה); וכן לקיים את דרישת כ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע – "ליקח (אַרויס נעמען) תוכן הענין אם יש בו דרך עבודה או התבוננות פרטיות או עצה פרטית", "לידע את הפשט והמבוקש בכל ענין" (אגרותיו הנ"ל).

פירוש 'חסידות מבוארת' נותן ללומדים ולמעיינים הסברה ברורה ותמציתית לכל שורה ולכל נושא בספר התניא, כשולחן הערוך ומוכן לאכול. יש בו הגיון צרוף, ניתוח ישר וברור, הבנה ישרה וזכה, סולת נקייה, ובהירות עצומה בדברי רבנו הזקן.

בנוסף לכך, פירוש זה נותן את הרקע לכל סוגיא, מבאר את מונחי הקבלה ומסכם כל קטע בתניא. בקיצור: הביאור מעניק לכל אחד ואחד הזדמנות להבין היטב את ספר התניא עם בהירות ו'ישרות' נפלאה.

בנוסף לביאור גוף דברי התניא, בדוגמת פירוש רש"י על הש"ס, משמש הפירוש 'חסידות מבוארת' כ'תוספות' ו'מפרשים' לתניא. בשולי כל עמוד באו 'הערות' בהם יש תוספת ביאור ועומק ל'ביאור', ובסוף הספר באו 'עיונים' – הסברים וניתוחים במושגים רבים שנידונו בספר התניא. בגלל המתכונת הייחודית הזו המחולקת, כאמור, לשלושה חלקים, משמש הספר כלי-עזר נפלא לכל הרמות, הן לאלה שהם מתחילים בלימוד

הנגיד החסיד הרב ישעיהו שלמה שיחי' בוימלגרין. העומד מאחורי "חסידות מבוארת על התניא" מקבל דולר "שליחות מצוה לצדקה" מידו הקדושה של כ"ק אדמו"ר זי"ע.

החסידות והן לאלה שכבר שקועים בעולם החסידות שנים רבות.

וכאן חשוב להוסיף ולהדגיש:

עיקר ותכלית לימוד החסידות הוא לדעת את ה' כדי לעבדו בלב שלם, כמו שכתוב "דע את אלוקיך אביך ועבדהו בלב שלם". לכן, עיקר גדול בלימוד החסידות הוא לא רק ללמוד את הדברים, אלא להתבונן בהם ולהפנים אותם בלב. ואולם לעתים קרובות, כתוצאה מכך שהמושגים הם מופשטים ו'דקים', לא קל להפנים את הדברים כראוי ולהזדהות עם תוכנם במידה שתשפיע ישירות על חיי היום יום. לשם כך, פירוש 'חסידות מבוארת' מביא, בסוף כל נושא בתניא, הסברים כיצד העניין מתייחס לחיינו באופן ממשי ומוחשי.

כללו של דבר, פירוש חסידות מבוארת על התניא הוא מהפיכה בעולם החסידות. מעתה יוכל כל מבקש ה' לטעום את טעם החסידות באופן רציני, להבין דבר דבור על אופנו וסוף סוף לדעת את ה' ולעבדו בלב שלם.

חברי המערכת הינם מגדולי הרבנים והמשפעים בחב"ד, ובראש המערכת עומד הגאון החסיד ר' יעקב ליב אלטיין, שזכה במשך עשרות שנים להיות מהכותבים את תורת כ"ק אדמו"ר זי"ע, ויחד עימו הגאונים הרבנים הרב נחמן שפירא, משפיע בישיבת אהלי תורה, הרב הרב אלימלך צוויבל, משפיע בישיבת תומכי תמימים ליובאוויטש, מאָריסטאָון, הרב מענדל וועכטער, הרב דוד משה מייזליש, הרב אהרן ליב (ברשד"ב) ראַסקין, הרב משה אליהו גוראַרי', הרב מאיר אלכסנדר הכהן קלינמן ועוד.

☙ רשימת חלק מהספרים על ספר התניא

תניא מהדורא קמא (מכת"י)

ספר התניא כפי שהי' נפוץ בכתב יד בין החסידים לפני הדפסתו, בתוספת שינויי נוסחאות מכמה כת"י, עם הערות ועיונים מהמו"ל. נדפס בשנת תשמ"ב

קיצורים והערות לספר לקוטי אמרים

קיצורים, הערות והגהות לספר התניא, מאת אדמו"ר הצמח צדק, ונלוו אליו הערות על התניא מאת אדמו"ר הרש"ב

מראה מקומות, הגהות והערות קצרות לספר של בינונים

ספר ביאורים, מראה מקומות, הגהות וכו' על התניא, מאת כ"ק אדמו"ר זי"ע, ונוסף בו לקט פירושים על ספר התניא מכל ספריו וחיבוריו

תניא בצירוף מ"מ, ליקוט פירושים, שינויי נוסחאות

לקט מספרי נשיאי חב"ד, וכן מתוך ביאורי חסידים הראשונים – בעריכת הרה"ח ר' אהרן ע"ה חיטריק

לקוטי לוי יצחק – הערות לספר התניא

הערות לספר התניא על פי קבלה, מאת כ"ק הרה"ג והרה"ח המקובל ר' לוי יצחק שניאורסאהן, אביו של כ"ק אדמו"ר זי"ע

תניא עם ליקוט פירושים מספרי וכתבי רבותינו נשיאינו

ליקוט שלם מפירושי כל נשיאי חב"ד על התניא. עד עתה יצא לאור ע"י קה"ת קונטרסים בודדים על הפרקים הראשונים, ועל פרק יט

לקוטי הגהות על ספר התניא

חלק א: הגהות על התניא משלשה מקורות: א) אדמו"ר הצמח צדק, ב) אחד מגדולי החסידים הראשונים, הרה"ח ר' אלי' יוסף ע"ה ריבלין, ג) אחד מהחסידים הראשונים ששמו לא ידוע (מעזבון הרח"א ע"ה ביחאווסקי). חלק ב: הגהות מחסיד – לא נודע למי

שיעורים בספר התניא

שיעורים שנמסרו על הרדיו ע"י הרה"ח ר' יוסף הלוי ע"ה ווינבערג. תוכן הספר הי' למראה עיני כ"ק אדמו"ר זי"ע, ותיקן והוסיף בו רבות

ביאורי הרה"ח ר' יעקב קאַיידאַנער

מחסידי אדמו"ר האמצעי. מחבר הספר "סיפורים נוראים". ביאוריו על התניא נדפסו על ידי קה"ת בשנת תשע"ג

קיצורים וביאורים לספר התניא

מהרה"ח ר' אברהם צבי ע"ה ברודנא, מחסידי אדמו"ר הצמח צדק. נדפס ע"י "אהלי שם" ליובאוויטש, בשנת תנש"א

ביאורי הרה"ח ר' שמואל גרונם

שני ביאורים לתניא שנכתבו ע"י המשפיע הנודע הרה"ח ר' שמואל גרונם ע"ה אסתרמן, שהיה מוסר השיעורים בתניא בישיבת תומכי תמימים שבליובאוויטש בתקופת אדמו"ר הרש"ב נ"ע, אחד הביאורים מכונה בשם "ביאור הארוך" ואחד בשם "ביאור הקצר" (יצא לאור על ידי קה"ת, בשנת תשע"ו).

הלקח והלבוב

ביאור מהרה"ח ר' אלכסנדר סענדער ע"ה יודאסין, מתלמידי ישיבת תומכי תמימים בליובאוויטש, נדפס בכפר חב"ד, בשנת תש"ל

ביאורי הרה"ח ר' שמואל לעוויטין

הרב שמואל ע"ה לעוויטין הי' מתלמידי ישיבת תומכי תמימים בליובאוויטש, ומשפיע בישיבת תומכי תמימים שבברוקלין, ניו יאָרק. הביאורים נרשמו על ידי תלמידיו (קצתם נדפסו בספר "ניצוצי אור" (נדפס בשנת תשס"ז) מכתבי תלמידו הרב אברהם ז"ל ווייגנארטן)

ביאורי הרה"ח ר' אלתר שמחוביץ

הרב אלתר ע"ה שמחוביץ הי' מתלמידי ישיבת תומכי תמימים בליובאוויטש, ומשפיע בישיבת תורת אמת בירושלים. נדפס ע"י קה"ת בשנת תשע"ד

ביאורי הרה"ח ר' שלמה חיים קעסעלמאַן

הרב שלמה חיים ע"ה קעסעלמאן הי' מתלמידי ישיבת תומכי תמימים בליובאוויטש, ומשפיע בישיבת תומכי תמימים בלוד ובכפר חב"ד. הביאורים נרשמו על ידי תלמידיו

ביאורי הרה"ח ר' חיים שאול ברוק

הרב חיים שאול ע"ה ברוק הי' מתלמידי ישיבת תומכי תמימים בליובאוויטש, ומשפיע בישיבת אחי תמימים בראשון לציון. הביאורים נרשמו על ידי תלמידיו וחלקם נדפס ב"ספר זכרון"

ביאורי הרה"ח ר' ישראל דזשייקאבסאן

הרב ישראל ע"ה דזשייקאבסאן הי' מתלמידי ישיבת תומכי תמימים בליובאוויטש, ומשפיע בישיבת תומכי תמימים שבברוקלין, ניו יאָרק. הביאורים נכתבו על ידי תלמידיו, ועדיין לא ראה אור הדפוס

ביאורי הרב ניסן על תניא

הרה"ח ר' ניסן ע"ה נעמענאוו הי' מתלמידי ישיבת תומכי תמימים בליובאוויטש, ומשפיע בישיבת תומכי תמימים ברינואה, צרפת. הביאורים נרשמו ונדפסו בשם זה על ידי אחד מתלמידיו בשנת תשנ"ו

ביאורי הרנ"ג

ביאורים על התניא מאת הרה"ח ר' נחום ע"ה גאלדשמידט, מתוך שיעוריו שנאמרו על הרדיו בארץ הקודש. נדפס בשנת תשל"ז

לקוטי ביאורים בספר התניא

ביאורים שליקט הרה"ח ר' יהושע ע"ה קארף. הספר הי' למראה עיני כ"ק אדמו"ר זי"ע. נדפס לראשונה בשנת תשכ"ח

שיעורי הרה"ח ר' יואל כהן

הרב כהן שי' הי' ה"חוזר" של כ"ק אדמו"ר זי"ע. השיעורים נמסרו במסגרת שיעורי חסידות על הטלפון, וב"היכל מנחם" באָראָ פאַרק. חלקם נרשמו ע"י הרה"ח ר' משה שי' לינק ונדפסו בב' כרכי "תניא עם ביאורים ופנינים" ע"י "המאור שבתורה". ירושלים תשע"ג

פניני התניא

לקט פירושים מהרה"ח ר' לוי יצחק שי' גינזבורג, מיוסד על שיעורי הרה"ח ר' יואל כהן שי' ועוד

תניא עם ביאור פאר הקדושים

מהרב ישראל מנחם שי' אלתר, בנו של האדמו"ר מגור, - מהדורה מפוסקת מנוקדת ומבוארת עם מראי מקומות, אלול תשע"ד

בצור ירום

מאת הרב יורם אברג'יל

ליקוטי אורות

על פי שיעורי הרב משה וולפסון, ראש קהילת אמונת ישראל. ומשגיח בישיבת תורה ודעת, ברוקלין תשס"ט

ביאור תניא

מהרה"ח ר' עדין שי' אבן ישראל

משכיל לאיתן

לקט ביאורים על התניא, נערכו על ידי הרה"ח ר' יקותיאל שי' גרין

תניא מבואר

מהרה"ח ר' אברהם שי' אלאשוילי

לקוטי אמרים תניא. עם פירוש חסידות מבוארת.

"ביאור שווה לכל נפש .. להיות כמו "חברותא" ללומד לסייע בידו להבין פשוטם של דברים .. הפירוש מיוסד על הביאורים שמצאנו בכתבי רבותינו .. כמו כן השתמשנו בפירושים וביאורים המקובלים מגדולי החסידים .. השתדלנו להציע את הדברים .. כדי שיהיו מובנים גם לאותם שאינם רגילים במושגים של תורת הסוד".

בתחלתו בא התניא במתכונתו המקורית, עם לוח התיקון והערות ותיקונים מכ"ק אדמו"ר זי"ע. בביאור עצמו נעתק לשון התניא בפענוח ראשי-התיבות ובהוספת מראי מקומות לפסוקים ומאמרי רז"ל.

יוצא לאור על ידי "מכון אליעזר יצחק" שעל יד "היכל מנחם – בארא פארק". עד עתה יצא לאור ד' חלקים מהקדמת המלקט - פרק כח

פרק ארבעה עשר

בין מאורות החסידות

בפרקים הקודמים עסקנו בתיאורים, סיפורים ועדויות כיצד התקבל ספר התניא אצל אדמו"רי וחסידי פולין, בפרט אצל גדולי תלמידיו של הרה"ק הרבי ר' אלימלך מליזענסק בעל הנועם אלימלך זי"ע, הלא הם החוזה מלובלין זי"ע, המגיד מקאזניץ זי"ע, הרבי ר' מענדלי מרימינוב זי"ע והאוהב ישראל מאפטא זי"ע.

בפרק זה נוסיף ונביא תיאורים ממקורות נאמנים אודות התפשטות התניא קדישא בדורות הבאים, אצל גדולי תלמידיהם ותלמידי תלמידיהם, מאורי החסידות בפולין ובגאליציא ועם התפשטות החסידות עוד יותר, גם בהונגריא.

לאחר הסתלקות שלשת תלמידיו הגדולים של הרה"ק הנועם אלימלך זי"ע האמורים לעיל, בשנת תקע"ה, נתחלקה חסידות פולין, וכן חסידות גאליציא והונגריא, בהנהגת תלמידי החוזה מלובלין זי"ע ותלמידיהם לשני זרמים כללים.

האחד – גדולי האדמו"רים בפולין וביניהם החצרות הגדולות בראשן עמדו האדמו"רים מתלמידי היהודי הקדוש מפשיסחא זי"ע ותלמידו הרבי ר' בונם מפשיסחא זי"ע, מהם נסתעפו חצרות החסידות ב"קאנגרעס פולין", והשני - האדמו"רים לבית ראפשיץ, זידיטשוב, בעלז, דינוב, צאנז ועוד, מהם נסתעפו חצרות החסידות בגאליציא ומשם להונגריא.

והלא דבר הוא שספר התניא נתקבל ונתחבב כספר השוה לכל נפש בשני הזרמים האמורים, בחוגי חסידים רבים, כפי שעולה מהדוגמאות הבאות לפנינו[361].

---

361) קצרה היריעה לציין לכל ספרי גדולי האדמו"רים שהביאו בספריהם מספר התניא, וכוונתנו להביא דוגמאות אחדות המוכיחות כיצד נתקבל ספר התניא בחוגי החסידים בפולין,

הרה"ק בעל השפת אמת מגור זי"ע

בשנת תרפ"ד התיישב אחד מחסידי חב"ד בעיר בריסק שבליטא ומשם כתב לכ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע כי הוא יושב גלמוד בעירו ואין לו חברים טובים עם מי להתוועד.

כ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע השיב לו על תלונותיו במכתב ארוך[362]:

אמת הדבר כי הרבה המקום גורם, ובמקום שאין חברים טובים עם מי לדבר וללמוד ביחד זהו נוגע במאד מאד, אבל עלינו לדעת כי מה' מצעדי גבר כוננו, ואשר דרכו יחפץ ית' כי יהי' בשם, ושם ישלים הכוונה האמיתית שהיתה בירידת הנשמה בגוף, ועיר ואם בישראל במקום מגורו האפשר לומר ח"ו כי יושב גלמוד ח"ו, בטח ישנם כמה וכמה בתי כנסיות ובתי מדרשות שיושבים אגודות אגודות כנופיות כנופיות לומדי תורה גמרא ואגדה, דא"ח המשמחות לב ונפש כל חי בישראל ...

ובפרט כי כותב הוא אשר מתפלל בשטיבל של חסידי גור אשר בטח ישנם חסידים הקשורים למורם ורבם שליט"א, ובודאי הדבר אשר יש להם קביעות עתים שמתאספים יחד כמו בשלש סעודות והדומה, יעורר אותם לקבוע שיעור ללמוד ספר שפת אמת מכ"ק האדמו"ר הרה"ק מגור זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, אשר הרבה הרבה יש בו מספר לקוטי תורה ותניא וכו',

כאשר הגיד לי כ"ק אדמו"ר הרה"ק הנ"ל בהיותי אצלו זצוקללה"ה בשנת תרס"א בגור, בזה"ל איין ווארט פון הייליקען לקוטי אמרים און לקוטי תורה שיינט און בליצט, עם פלאקערט אויף די הארץ וכו'[363],

ובאופן כזה יחי' את נפשו הצמאה, ומצוה גוררת מצוה מהלימוד באים אל הפועל ללמוד ולהתפלל בתפלה מתונה . .. ולקיים בפועל ממש בזהירות מצוה ובהידור מצוה, וילמד תניא ולקוטי תורה עם זולתו א' או שנים ...".

והרי לפנינו קטע ממאמר של הרה"ג ר' אלי' פישער שליט"א בנידון[364]:

גאליציא, והונגריא.

362) מכתב מיום י"א כסלו תרפ"ד. אגרות קודש אדמו"ר מהוריי"צ ח"א ע' שלד.

363) אימרה אחת מלקוטי אמרים הקדוש ולקוטי תורה מאירה ומבריקה, זה מלהיב את הלב וכו'.

364) הרה"ג הרה"ח ר' אלי' פישער שליט"א, ראש הכולל דחסידי גור בבארא פארק, ערך מאמר מיוחד של השוואות בין דברי ספר התניא ודברי השפת אמת והוכיח בטוב טעם כיצד בכמה

"כידוע מיוסד התניא על פסוק 'כי קרוב אליך הדבר מאוד בפיך ובלבבך לעשותו', כמבואר בשער הספר 'לבאר היטב איך הוא קרוב מאד', ובפרקים י"ז – כ"ה מבאר באורך איך קרוב הדבר מאוד. והדברים ידועים לכל באי שערי סה"ק תניא. ומה שנוגע לענין שלנו הוא מה שהתניא מסביר על פי הידוע שכל איש ישראלי מוכן למסור נפשו ולא לעבוד עבודה זרה, ואפילו היה רשע כל ימיו, כי הדבר נוגע לנקודה האלוקית הטמונה בקרבו ולפי זה עליו להבין שכל עבירה היא כפירה כמו עבודה זרה ועליו לסבול ייסורי היצר שהם קלים מייסורי מיתה.

"ומפליא לציין שהשפת אמת פ' וישב[365] כותב בקיצור ככל דברי התניא וזה לשונו:

'שיוסף מצא לו עצה איך לגרש כל התאווה עד שמיאן בה, מצד שחשב הרי הוא מוכן ודאי למסור נפשו בעבור הקב"ה, שכן כל איש ישראל מוכן למסור נפשו בג' עבירות שמחויבים למות עליהם, והלא אם יצוה הבורא שיעלהו לעולה היה מרוצה, ואם כן איך ישמע לעצת היצר הרע בדבר שאין בו סכנת נפשות'.

ומסיים השפת אמת:

'ואמת כי חשבון זה מסייע לכל איש ישראל להצילו מדבר עבירה בהיזכרו אשר הוא מוכן למסור נפשו בעבור ציווי הבורא'.

"ובקטע זה כלל השפת אמת כל דברי התניא בפרקים הנ"ל דוק ותשכח.

ומפורסם שהאדמו"רים לבית גור היו מעודדים את לימוד ספר התניא, ומקובל[366] שהרה"ק בעל האמרי אמת זי"ע אמר "איך פארשטיי ניט ווי קען מען זיין א חסידישע יונגערמאן אן דורך לערנען דעם ספר תניא"[367]. ובבית גור היו מדגישים במיוחד את לימוד פרקים כ"ו – כ"ח שבתניא המדברים אודות גודל מעלת השמחה בעבודת ה'. ע"כ דברי הרב פישר שליט"א.

לאחר אחד מביקוריו של כ"ק האדמו"ר מגור רבי פנחס מנחם אלתר זצ"ל בעל ה'פני מנחם' אצל כ"ק אדמו"ר זי"ע[368], סיפר ה'פני מנחם' שעוד

מקומות אי אפשר להבין את דברי השפת אמת על בוריים מבלי לדעת את מקור הדברים בתניא עליו מיוסדים דבריו.

365) דף פ"ג, ד"ה במד' ויאמן.

366) הגאון ר' יצחק פלקסר משמו – 'כפר חב"ד' גליון 36 עמ' 6.

367) אינני מבין איך אפשר להיות אברך חסידי ללא לימוד ספר התניא.

368) בשנת תשמ"ג, בעת שהיה ראש ישיבת שפת אמת.

בביקורו הראשון אצל כ"ק אדמו"ר זי"ע י"ז שנים קודם לכן, עורר אותו הרבי על הצורך ללמוד בישיבות, מלבד גפ"ת ופוסקים, גם חסידות. ואמר שכוונתו על ספרי חסידות בכלל, לאו דווקא תניא. וסיפר האדמו"ר הפני מנחם זצ"ל שבביקורו זה ביום ד' אייר תשמ"ג, אמר לרבי שמאז אותו ביקור הונהג שלומדים אצלנו בישיבה חסידות, כמו "שפת אמת" ועוד, והוסיף שכמובן לומדים גם תניא[369].

האסטראווצער "וועלעכר חסידשע יונגערמאן פארט אן תניא"

ידוע שהאדמו"ר רבי מאיר יחיאל הלוי מאסטראווצע הי' תמיד הוגה בספר התניא, ודרש מחסידיו ללמוד תניא.

וכפי שסיפר[370] החסיד ר' שמואל זלמנוב ע"ה שאחד מתלמידי האסטראווצער זצ"ל כתב לו שפעם פגש את רבו במסילת הברזל ואמר לו: "מסתמא יש עמו תניא וועלכער חסידישער יונגערמאן פארט אן א תניא ואז הי' עמו תניא".

והי' מדבר אודות וואס איז העכער אם לימוד הנגלה או לימוד החסידות והביא ראי' "אז נגלה איז העכער" ממה שכתב רבינו בתניא קונטרס אחרון[371] "שידיעת סדר ההשתלשלות אף אם משיג המציאות לא עדיף מצד עצמו מלימוד המצות שמשיג ותופס המהות".

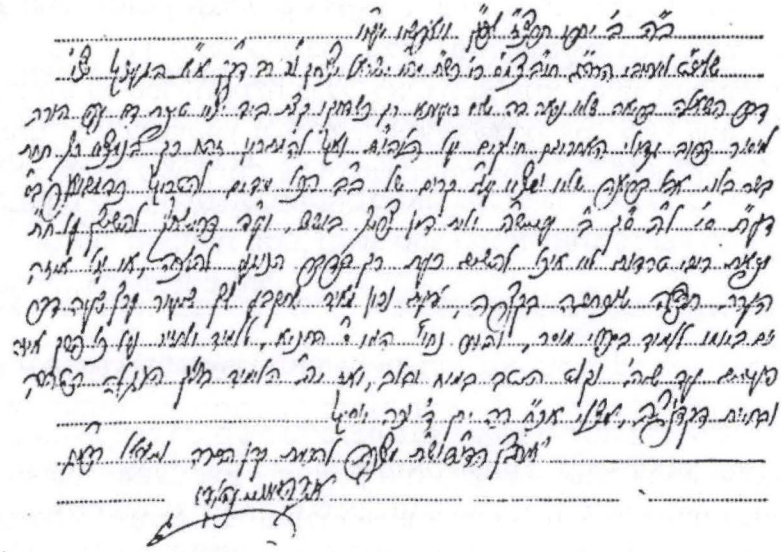
הגאון רבי אברהם ווינבערג בעל 'ראשית ביכורים' זצ"ל הי"ד

הגאון הגדול רבי אברהם ווינבערג הי"ד מוואַרשא, היה בנו של הרה"ח רבי ישראל ניסן ע"ה שהיה ת"ח גדול, מחסידי הרה"ק רבי מנחם מענדל מקוצק. והוא עצמו היה תלמיד חביב של האדמו"ר הגה"ק בעל האבני נזר מסאכאטשוב, חתן הרה"ק מקוצק.

רבי אברהם היה גאון עצום ובקי נפלא בכל מקצועות התורה. נודע על שם ספרו 'ראשית ביכורים' על מסכת בכורות וידיו רב לו בתורת הקבלה והיה אחד מרבני וואַרשא, יחד עם הגאון רבי מנחם זעמבא הי"ד והגאון רבי יעקב מאיר בידרמאן.

---

369) בראיון ל'כפר חב"ד' גיליון 97.
370) ראה ניצוצי אור להר"א ווייגאַרטן שבועות תש"ו.
371) ד"ה להבין מ"ש ברע"ח

מכתב הגאון הגדול רבי אברהם ווינבערג: "שתקבע לך שיעור ערך שעה דבר יום ביומו ללמוד בספרי מוסר, והיותר נחוץ הוא ס' התניא, ללמוד ולחזור על כל פרק איזה פעמים עד שיהי' נקלט היטב במוח ובלב".

למד תורה לחבורת בחורים מופלגי תורה, ואחד מתלמידיו היה הגאון מחבר ס' 'חקרי הלכות' הרה"ח רבי ישראל יצחק פיעקארסקי זצ"ל, לימים ראש הישיבה דישיבת תומכי תמימים המרכזית בחצר ליובאוויטש בניו יורק, "770". באחד ממכתבי הגאון הנ"ל אל תלמידו הרב פיעקארסקי, כותב לו בעל ה'ראשית ביכורים', בין השאר[372]:

"ב"ה ב' יתרו תרצ"ז לפ"ק ווארשא יע"א

שלוכט"ס לאהובי הרה"ג חו"ב צמ"ס כו' כש"ת מהו' ישראל יצחק נ"י רב דק"ק א"א בגענף יצ"ו,

.... לדעתי נכון מאד שתקבע לך שיעור ערך שעה דבר יום ביומו ללמוד בספרי מוסר, והיותר נחוץ הוא ס' התניא, ללמוד ולחזור על כל פרק איזה פעמים עד שיהי' נקלט היטב במוח ובלב, ואז יהי' הלימוד בחלק הנגלה בטהרה ובחיות דקדושה ...

אוהבך הדו"ש וש"ת מצפה להרמת קרן התורה וישראל ברוחני וגשמי.

---

372) תולדות הגאון רבי ר' אברהם ווינבערג בספר אלה אזכרה כרך ג' עמ' 9. המכתב נדפס על ידי תלמידו הנ"ל בספרו חקרי הלכות חלק ח בסופו.

בין אדמו"רי גאליציא והונגריא

בחצרות החסידות בגאליציא ובהונגריא פעלו מנהיגי החסידות הידועים, האדמו"רים הרה"ק רבי משה טייטלבוים מאוהעל בעל הישמח משה זי"ע, הרה"ק רבי צבי אלימלך שפירא מדינוב זי"ע בעל הבני יששכר זי"ע והרה"ק רבי חיים הלברשטאם מצאנז בעל הדברי חיים זצ"ל. ואצל כל אחד ממאורי החסידות הללו, נחשב ספר התניא כאחד מספרי החסידות היסודיים, כפי שנפרט להלן.

הרה"ק בעל הישמח משה זי"ע

הגאון הקדוש רבי משה טייטלבוים בעל הישמח משה זי"ע, אשר נמנה על ראשוני האדמו"רים בהונגריא, היה בצעירותו אב"ד קהלת שינאווא הסמוכה לליזענסק, אבל מעודו לא נפגש עם הרה"ק בעל הנועם אלימלך זי"ע, אך לאחר הסתלקות הרה"ק הרבי ר' אלימלך זי"ע נתקרב לחסידות ונסע כמה פעמים אל הרה"ק החוזה מלובלין זי"ע, והיה גם אצל המגיד מקאזניץ זי"ע ואצל האוהב ישראל מאפטא זי"ע, מגדולי תלמידיו של הנועם אלימלך, וקיבל מהם הרבה והתחיל להתנהג בדרך החסידות[373].

בספרו 'ישמח משה' מביא מתורת רבותיו מאורי החסידות ובכמה מקומות[374] מביא גם את ספר התניא.

באחת מתורותיו[375] מפרש את מאמר רז"ל[376] "צדיקים במיתתם קרוים חיים, רשעים בחייהם קרוים מתים" על פי אחד מיסודות תורת החסידות ועל פי דבריו היא אחת הנקודות היסודיות העוברות כבריח התיכון בכל ספר התניא, וז"ל:

"... מאמר רז"ל צדיקים במיתתם קרוים חיים, רשעים בחייהם קרוים מתים, כי מבואר כי החיות של הכל היא אורו יתברך שמו המתלבש בלבושים וצמצומים רבים, כאמור ואתה מחי' את כולם.

"והנה המרוחקים נקראים מתים בגדר המקורבים, כי עיקר ענין החיות היא הארתו יתברך שמו, והבן. והנה הארתו ית"ש היא רק למי שנתבטל

373) תהלה למשה בראש ספר ישמח משה מאת נכדו הרב משה דוד ט"ב זצ"ל מלאפאש.
374) עיין במפתחות בסוף הספר במהדורות החדשות.
375) פרשת בשלח.
376) ברכות יח, א.

נגדו ית"ש, כמבואר בספר התניא ממש בכל הספר ...".

ובפרשת דברים מפרש את הפסוק "עזבו את ה' וגו' נזורו אחור" (ישעי' א, ד):

"על פי התניא, כי מי שאינו דבר נפרד, ובטל אצלו יתברך כמו שהיא בקדושת ישראל בטבע שבטל אצלו בכח אזי שואב ומקבל חיותו מקדושתו יתברך מבחי' פנים, אבל מי שהוא דבר נפרד מקבל מבחינת אחוריים והיינו עזבו את ה' דייקא, והוא דבר נפרד, ועל ידי זה ניאצו קדוש ישראל דייקא, היינו בחינת הקדושה שבטבע הישראלי על כן נזורו אחור. והבן".

האדמו"רים לבית סיגעט-סאטמאר זי"ע

גם נכדיו, האדמו"רים לבית סיגעט-סאטמאר, הלכו בדרכיו ומצינו בספריהם שלפעמים יסדו את דברי תורתם על פי הקדמות מספר התניא, כנראה בספרי נכדו הרה"ק רבי יקותיאל יודא טייטלבוים בעל הייטב לב זי"ע ובנו הרה"ק רבי חנני' יו"ט ליפא זי"ע מסיגעט, וגם בספרי האחים הקדושים רבי חיים צבי זי"ע בעל העצי חיים ואחיו המהר"י ט"ב בעל הדברי יואל זי"ע, אשר מרבים להביא מדברי בעל התניא בספריהם הקדושים.

ומסופר מפי יודעי דבר שהאדמו"ר מסאטמאר זי"ע בעל דברי יואל היה לו שיעור קבוע ללמוד בספר הקדוש תניא בכל שבת קודש לפני התפלה[377].

ואף תלמידו של ה'ישמח משה' שנתגדל בביתו, הוא הרה"ק רבי צבי הירש מליסקא זי"ע, מביא מספר התניא בספריו 'אך פרי תבואה' ו'הישר והטוב' ועל פי דברי התניא מפרש ומבאר כיד ה' הטובה עליו.

הרה"ק בעל הבני יששכר מדינוב זי"ע

הרה"ק רבי צבי אלימלך שפירא מדינוב, בעל הבני יששכר זי"ע, תלמידם של החוזה מלובלין ושל הרה"ק הרבי ר' מענדלי מרימינוב, היה מגדולי החסידות בגאליציא, הרביץ תורה לתלמידים רבים וספריו הק' נתקבלו ונתפשטו עד מאד, במיוחד ספרו 'בני יששכר' שהוא דרושים נפלאים מאד על חדשי השנה ועל המועדים בדרך פשט, דרוש, רמז וסוד.

---

377) הובא בספר נזר התניא עמ' תיח, מפי הגאון רבי חיים ליב הכהן כ"ץ שליט"א אב"ד סעדרהעלי.

דברי רבינו בספר התניא היו נר לרגליו ומסופר שאמר כי לא יתבייש לקרוא להרב מלאדי בתואר "רבי" באפי מלכא משיחא בעת שיבוא[378].

וכך מספר הרה"ח המפורסם מוהר"ר יהושע וואלף זאפערן זצ"ל המשמש בקודש אצל כ"ק אדמו"ר מוהר"ש [השני] מבאבוב שבצעירותו זכה להסתופף בצילא קדישא של האדמו"ר בעל צבי לצדיק מבלאזאב זצ"ל (נכד האדמו"ר בעל הבני יששכר), במכתב לבנו וז"ל:

" ... והצדיקים אמרו שהספר הזה מלא אלקות. ושמעתי בימי חורפי מזקן א' כי רבי הירש מלך זצ"ל (הלא הוא הרה"ק בעל הבני יששכר זצ"ל) אמר כי מהספר הזה [היינו ספר התניא] נעשה ירא שמים בהיותו אברך לאחר נשואיו אצל חותנו כמדומה בכפר טשיטש ולא היה לו כי אם גמרא מסכת כתובות וספר תניא ללמוד ..."[379].

וידוע שהרה"ח מוהר"ר יהושע וואלף היה מדייק בשמועותיו ויש לסמוך עליהם.

וגם בשאר ספריו מציין ה'בני יששכר' כמה וכמה פעמים לספר התניא ומביא מדבריו הק', ומדגיש כי "מאד עמקו מחשבותיו".

ולדוגמא, בספרו 'אגרא דכלה' פרשת משפטים מביא מאמר חז"ל על הכתוב "ואלה המשפטים" "ואלה (בוא"ו) מוסיף על הראשונים", היינו שמשפטים אלו הם נוספים על עשרת הדברות שנאמרו בפרשת יתרו, ומבאר שם שאף מי שאין ברצונו לפסוק הלכה למעשה ולכאורה אינו נוגע לו ללמוד דיני המשפטים, הנה על זה נאמר "ואלה מוסיף על הראשונים", היינו כשם שעשרת הדברות הם יסודות התורה והאמונה בה' ומצוות הנוגעות לכל אחד ואחד וכל אחד ואחד חייב ללמוד אותם, כך צריך ללמוד ולדעת את כל משפטי התורה, גם אלה שאינם נוגעים לו למעשה:

"כי משפטי התורה הם רצונו יתברך, וכשמשיג ומוציא דין תורה לאמתו משיג רצונו יתברך, דרוש נא ידידי כל זה בספר התניא נקרא בשם לקוטי אמרים וינעם לנפשך כי מאוד עמקו מחשבותיו".

ובהוספות מהרצ"א אות ס"א כותב:

---

378) צדקת הצדיקים (מאנסי, נ"י, תשס"ח), עמ' קלה.

379) קונטרס "רשום בכתב" נדפס בברוקלין.

"אם בעל נפש אתה, תעמיק בדברי הרב בעל התניא הוא ספר לקוטי אמרים, כי הוא הפליג מאד לדבר במושכל בענינים אלו".

ושם אות קמז:

"עי' בספר התניא, נקרא בשם לקוטי אמרים, הפליא בחכמתו לדבר בזה".

הרה"ק בעל הדברי חיים מצאנז זי"ע

כפי שהבאנו לעיל מדברי הספר הק' 'דברי יחזקאל', שלשלת הקודש של חסידות פולין עברה דרך הרבי ר' מענדלי מרימינוב זי"ע, תלמידו של הרבי ר' אלימלך מליזענסק זי"ע שהביא את תורת ושיטת החסידות של הבעש"ט הק' למדינות פולין וגאליציא.

דברים אלו נאמרו על ידי בעל ה'דברי יחזקאל' בהספדו על אביו הגאון הקדוש רבי חיים האלברשטאם מצאנז, בעל הדברי חיים זי"ע, וכפי שכותב שם היה אביו ממשיך דרכם וממלא מקומם בהשפעתו הרבה, עד שכמעט כל צדיקי דורו היו כפופים אליו והיתה לו השפעה גדולה במדינת הונגריא.

והנה, הערצתו של הדברי חיים את רבינו בעל התניא ידועה, ונוסף על זה השתדך עם בית רבינו, כי חתנו הגדול הרה"ק רבי מרדכי דוב האדמו"ר מהארנסטייפל זי"ע היה מצאצאי רבינו בעל התניא, והיה דבוק בתורת זקנו הגדול.

וכן מצינו שהגה"ק בעל דברי חיים מצאנז זי"ע סמך על פסקי רבינו ב'שולחן ערוך התניא' הלכה למעשה, ובלשונו הק':

"ומי לנו גדול באחרונים ממנו ...", שהוא אחד הפוסקים –

"קדושי עליונים בנגלה ובנסתר"[380].

ואף שאינו מביא את ספר התניא בפירוש בספריו, בכמה מקומות רומז לדברי רבינו בספר התניא, ובונה על יסודותיו[381].

---

380) שו"ת דברי חיים יו"ד חלק ב סי' ג.

381) ראה בהערות לספר דברי חיים.

הרה"ק רבי ישראל יעקב מטשערקאס זי"ע, ונכדו הרה"ק רבי מרדכי דוב מהארנסטייפל זי"ע

הרה"ק רבי ישראל יעקב זי"ע מטשערקאס, היה בנו השלישי של הרה"ק רבי מרדכי מטשערנאביל זי"ע וחתן כ"ק אדמו"ר האמצעי נ"ע[382].

י"ז שנים, מיום חתונתו עד הסתלקות חותנו אדמו"ר האמצעי, ישב הרה"ק רבי ישראל יעקב זי"ע מטשערקאס באהלם של אדמו"רי חב"ד – כ"ק אדמו"ר הזקן נ"ע ובנו כ"ק אדמו"ר האמצעי – ושתה בצמא את דבריהם.

לאחר פטירת חותנו כ"ק אדמו"ר האמצעי נ"ע, חזר הרה"ק רבי יעקב ישראל זי"ע לבית אביו הרה"ק רבי מרדכי מטשערנאביל זי"ע, ועוד בחיי אביו התחיל להנהיג עדה.

והגם שהנהגתו היתה בדרכי אביו הרה"ק מטשערנאביל זי"ע, תורותיו היו בדרך זקנו רבינו בעל התניא נ"ע, כנראה מתורותיו שנדפסו בספרו עמק תפלה[383].

כל נושא ונושא שרבי יעקב ישראל זי"ע דן בו בספרו, גרעינו ויסודו נמצא בתורתו של אביו הרה"ק רבי מרדכי מטשערנאביל זי"ע, אך ההבדל הוא, שבעוד אצל אביו הרעיון מוסתר ומקופל ברמז ואינו מביא אלא הנקודה, כדרכם ושיטתם של שאר גדולי החסידות תלמידי המגיד זי"ע, הרי הרה"ק רבי ישראל יעקב זי"ע מפתח ומרחיב את הנושא בהרחבה, בדרכם של אדמו"רי חב"ד.

התבוננות בדברי תורתו של רבי ישראל יעקב זי"ע מגלה, כי במידה רבה מבוססת היא על אדני תורתו ושיטתו של אדמו"ר הזקן, כפי שהיא מופיעה בספר התניא. אמנם הרה"ק רבי יעקב ישראל זי"ע כמעט ואינו

---

382) נשא את בתו הצדקת מרת דבורה לאה בשנת תקע"א.

383) ומזה באנו להשפעת ספר חסידות אף על גדולי ישראל שאינם נחשבים עם עדת החסידים:

הגאון הגדול רבי ישראל יעקב קנייבסקי זצ"ל שהיה מהעיר הארנסטייפל ואבותיו היו מחסידי הרה"ק רבי יעקב ישראל מטשערקאס זי"ע ועל שמו נקרא, אמר פעם להגאון רבי ברוך שמעון שניאורסאהן זצ"ל ראש ישיבת "כוכב מיעקב" טשעבין, שכל הירא שמים שלו היא בגלל שאביו היה לומד עמו בילדותו כל בוקר מתוך הספר "עמק תפלה" (חוברת "דביר המוצנע" ירושלים תשס"ב עמ' פד. ממאמרו של הרב עמרם בלוי, פרדס חב"ד גיליון 14 עמ' 165). וכמו כן נודע שבין כתביו נמצאים הגהות והערות על התניא.

הרה"ק רבי מרדכי דוב האדמו"ר מהארנסטייפל זי"ע " ... כן יקבעו לימוד בספרי צדיקים,
והנכון ללמוד ספר תניא מהחל ועד כלה ושאר ספרי צדיקים ..." ממכתב לבנו.

מזכיר בפירוש את ספר התניא, אולם מתוך עיון ומעקב ניתן להבחין בהשפעה העצומה של יסודות מתוך התניא על כל מאמר, וכמעט בכל דף ודף של דברי תורתו[384].

נכד הרה"ק של רבי ישראל יעקב מטשערקאס זי"ע, הרי הוא הרה"ק רבי מרדכי דוב מהארנסטייפל זי"ע, נתייתם בצעירותו ונתגדל אצל זקנו האדמו"ר מטשערקאס זי"ע. וכשהגיע לפרקו נשא את בת הרה"ק מצאנז בעל הדברי חיים זי"ע.

כידוע היה מחבב מאד את ספרי זקנו בעל התניא, ובמכתב הדרכה לבנו, שלימים מילא את מקומו, האדמו"ר רבי [בן ציון] יהודא ליב זצ"ל - כאשר היה אברך צעיר, כותב:

הנני שולח מכאן את הר' יוסף לחבר עמך, ילמדו הלכות נדה בטוב וב"י יו"ר גם הסדרי טהרה יהי' פתוח לפניהם **ולחזור היטיב בשו"ע הרב זי"ל**. כן יקבעו לימוד בספרי צדיקים, **והנכון ללמוד ספר תניא מהחל ועד כלה** ושאר ספרי צדיקים מאור עינים, אור המאיר, באר מים חיים, עמק תפלה[385].

ומן הענין לציין כי הרה"ק בעל הדברי חיים זי"ע עצמו, היה לומד אף בשאר ספרי חב"ד וכפי שמסופר:

פעם אחד דפק רבה"ק בעל דברי חיים על כתפיו של חתנו (הגה"ק רבי מרדכי דוב מהורנסטייפל זצ"ל) "איז וואר[386] מאטעלה אז מיר ביידע זענען חב"דניקעס" כי הוא היה נכד רבינו אדמו"ר האמצעי, והגה"ק בעל דברי חיים למד בכל לילה לפני קריאת שמע על המטה את הספר אמרי בינה מאדמו"ר האמצעי זצ"ל[387].

נכדי ה'דברי חיים'

לאחר הסתלקות הרה"ק בעל הדברי חיים זי"ע, נשאו בניו ונכדיו הקדושים את נזר הרבנות והאדמו"רות בקהילות רבות בגאליציא

---

384) ראה מתוך מאמרו של הרב עמרם בלוי בפרדס חב"ד גיליון 14 עמ' 153 ואילך. עיין שם שמבסס את דבריו עם הרבה הוכחות.

385) בספרו "פלא יועץ" (ברוקלין תש"נ), חלק ב עמ' רא.

386) "וואר" היינו "אמת".

387) קונטרס זכרון דברי הרב בסוף ספר "שלשת הרועים" עמ' שכ.

ובהונגריא, וכנראה שגם בחצרותיהם היה לימוד התניא נפוץ בין תלמידיהם וחסידיהם.

כך ידוע שהאדמו"ר הרה"ק רבי שלמה מבאבוב (הראשון) זי"ע היה לפעמים לומד שיעור בספר הקדוש תניא לפני תלמידיו בישיבתו בווישניצא.

ותלמידו הרה"ח ר' בנימין בערגער זצ"ל שניהל ישיבה בנוסח אויבערלאנד בקהלת בעלעד, סיפר לתלמידיו שרבו הרה"ק רבי שלמה מבאבוב זי"ע, היה דרכו ללמוד שיעור גמרא תוספות בעיון בכל יום באשמורת הבוקר קודם תפלת שחרית, ובתחילת השיעור למד קצת מאחד מספרי המוסר, לפעמים באורחות צדיקים או במסילת ישרים, ולעתים היה קובע לימודו בספר ליקוטי אמרים תניא.

כמובן שלא היה לימוד זה משפה ולחוץ, רק בחכמתו כי רבה וחן שפתותיו הצליח כ"ק רבינו הרה"ק זצ"ל לירד לעמקי בתי הנפש של שומעי לקחו ולהעלותם למדרגות רמות ונשגבות בתורה ויראה[388].

וכאן המקום להוסיף ממכתב הרה"ח ר' יהושע וואלף זאפערן הנ"ל שכותב וז"ל:

"... אדכרנא כי בימי ילדותי באתי פעם אחד לבאבוב לקבל פני השכינה, ובאתי לביהמ"ד וספר מוסר אחד בידי מגדולי הדור ויש שם הסכמה מהפרי מגדים וישבתי ועיינתי בספר הזה,

ולא רחוק אצלי ישב החסיד המפורסם שהי' עוד מחסידי ותלמידי רבינו הגדול מווישניצא זצ"ל מרן מהר"ש, זקן זה קנה חכמה בשמו ר' בנימין בעלידער ע"ה מהונגארי' אויבערלאנד, צדיק נשגב זכה וזיכה רבים בתורה ויראת שמים וגמילות חסדים, וגם הוא יושב ולמד באיזה ספר.

ובא אצלי לראות באיזה ספר אני לומד ואמר לי (איני זוכר בדיוק) מה לך ללמוד בזה הספר. בזה הספר שאני לומד ראוי ללמוד, וזה הי' ספר התניא.

ור' יחזקאל ראטענבערג ע"ה עמד אז בינינו ושמע השיחה. ואמר ר'

388) פרי הכרם (גליון לב).

בנימין בבקשה מכם לערנט מיט מיר, וישב אצלו ולמדו איזה שורות ואמר די, יישר כח"[389].

גם נכדו הנקרא בשמו, האדמו"ר רבי שלמה מבאבוב זצ"ל השני שמילא מקום אביו האדמו"ר רבי בן ציון הי"ד כאדמו"ר מבאבוב ובנה את חצר באבוב מחדש אחר החורבן הנורא, היה מרבה להביא מספר הקדוש תניא בדברות קדשו בעת עריכת השולחנות בעתות רצון.

וכדאי להביא רמז נאה שאמר ביום הולדת הפ"ז שלו, כדרכו בכל שנה לומר ביום הולדתו ר"ח כסלו איזה דרוש עם רמז לאותה שנה משני חייו, ובשנת תשנ"ה, ביום לידתו הפ"ז, דרש על פי מש"כ בספר הקדוש תניא פרק ט"ו:

"מה שכתוב בגמרא דעובד אלקים היינו מי ששונה פרקו מאה פעמים ואחד ולא עבדו היינו ששונה פרקו מאה פעמים לבד והיינו משום שבימיהם היה הרגילות לשנות כל פרק מאה פעמים ... ולכן זאת הפעם המאה ואחת היתרה ... שקולה כנגד כולן ... להיות נקרא עובד אלקים מפני שכדי לשנות טבע הרגילות צריך לעורר את האהבה ... לשלוט על הטבע ... וזו היא עבודה תמה ...".

ואמר האדמו"ר מבאבוב זצ"ל, כי **הטבע** הוא בגימטריא פ"ו כנודע **ועבודה** בגימטריא פ"ז היינו **שעבודה** היא מספר אחד יותר ממה שהאדם מורגל בו על פי **הטבע**[390].

ה"אור מלא" מקאסאן לומד תניא כמראה לפידים בוער באש

סיפר[391] הרה"ח ר' דוד פעדער ע"ה מקסאסן, פעם אחת נסע רבינו הרה"ק בעל אור מלא מקאסאן הי"ד לעיר דעברעצין ביום ב' דחודש אלול, ואסתייעא מילתא שגם אני הוצרכתי לנסוע לאיזה מקום. לזאת נסעתי ביחד עם רבינו באותו מרכבה הברזל, וכן היו יושבים במרכבת ההיא עוד איזה יהודים שסיבבו את רבינו ושוחחו זה עם זה.

בתוך כך ראיתי שרבינו זצ"ל לקח מכיסו איזה ספר קטן והסתכל בו,

---

389) קונטרס "רשום בכתב", נדפס בברוקלין.

390) שמעתי בשעתו מפי חסידי באבוב, ועתה נדפס בתולדות האדמו"ר מבאבוב.

391) הליכות קודש קאסאן.

ונשך את שפתיו ופניו כמראה לפידים בוער באש והצצתי לצד רבינו וראיתי שרבינו מעיין בספר "לקוטי אמרים הנקרא ספר התניא", ועומד בפרק השני, מזה הבנתי שיש לו רבינו שיעור בספר הזה בימים הנוראים האלו

איפה ניתן למצא צדיק כמו בעל התניא

אחד מהמיוחדים בין אדמו"רי גאלציע הי' האדמו"ר מצאנז-קלויזנבורג הרב יקותיאל יהודה הלברשטאם זצ"ל, שידוע כמחבב מאוד את דברי רבינו הזקן וכפי שכתב בספרו "דברי יציב"[392] "הרב התניא שכוחו גדול כאחד הראשונים" ובקשר לספר התניא של רבינו מובא בספרו "שפע חיים"[393]:

"וכי איפה יש מי שמלמד דרך ה' וכפי שעשה . . . הרה"ק בעל התניא בספרו לקוטי אמרים שכתב עבור אנ"ש".

וראה לעיל שהעיד על הקשר הגדול בין החתם סופר לדרך החסידות בכלל ולבעל התניא במיוחד.

עוד אחד מנכדי הדברי חיים זי"ע, ה"ה הרה"ק רבי צבי מרודניק זי"ע, בן בנו הרה"ק רבי ברוך מגארליץ זי"ע, ומצד אמו מנכדי הגאון בעל הייטב לב מסיגעט זי"ע, היה גאון עצום ונסמך להוראה מהני תרי סבי קדישאי הייטב לב והדברי חיים. וכאשר אביו עזב את העיר רודניק כדי לשבת על כס הרבנות בגארליץ, מילא את מקום אביו כאב"ד רודניק.

בעת מלחמת העולם הראשונה, בשנת תרע"ה, ברח מגאליציא לקליינוואַרדיין שבהונגריא ושם נפטר בט"ו באב תרע"ח[394].

וכשהיה בקליינוואַרדיין יסד שיעור קבוע בעיר בספר התניא הקדוש, כמו שהעיד אחד מיוצאי העיר[395] ששמע מזקני העיר שהשיעור נתייסד

---

392) שו"ת "דברי יציב" יו"ד ח"ב סימן קלז עמ' שכז.

393) שפע חיים ח"ט (מהדורת תשס"ו) עמ' 274.

394) ראה תולדותיו בספר דברי ברוך (עמ' קעח ואילך).

395) מובא במעיינות החסידות (חלק ד) בשם הרה"ג ר' ברוך אבערלאנדער רב דבודאפעסט מה שסיפר ר' משה מושקוביץ שי': "שנים על גבי שנים היה בעירי קליינוואַרדיין שיעור קבוע ברבים בתניא. ושמעתי מזקני העיר שהשיעור קיים עוד מזמן מלחמת העולם הראשונה ושהנהיג זאת הרה"ק ר' צבי מרודניק ששהה בימים ההם בעיר".

עוד בימי מלחמת העולם הראשונה בהתעוררות הרה"ק רבי צבי מרודניק זי"ע, כאשר שהה בעיר בעת המלחמה.

ובספר שו"ת דברי יציב[396] מאת בנו של הרה"ק רבי צבי מרודניק זי"ע, ה"ה האדמו"ר רבי יקותיאל יהודא הלברשטאם מצאנז-קלויזנבורג זצ"ל יש תשובה להלכה שמשיב לתלמיד חכם מבני עליה על שאלתו אודות לימוד חכמת הנסתר, ותוכן התשובה הוא שבכללות היו מקפידים שלא ללמוד קבלה וחכמת הנסתר לרבים ואף ליחידים ועיקר עסק האדם יהיה בנגלה דתורה, ומוסיף וכותב שספרי החסידות של תלמידי הבעש"ט ז"ל, בדוגמת הספר הקדוש תניא וספר דברי חיים של זקנו וספר הקדוש נועם אלימלך, הנה אף שענינם רזין דאורייתא ותורת הסוד, נכתבו באופן שמובנים אף לפשוטי עם ולא גילו עניני קבלה ממש לרבים, וז"ל שם:

"ולזה ברוב גלילות גאליציא וכל מדינת פולין, לפי ידיעתי, לא היה כמעט מקום שקבעו לימוד ברבים בזוהר הקדוש ושאר ספרי קבלה. וספר התניא מורכב מספרי חקירה וקבלה גם יחדיו, וכן ספרי של אא"ז דברי חיים על התורה ומועדים, וספה"ק נועם אלימלך אף שכולו רזין דאורייתא מכל מקום נכתב בסגנון שנראה שמובן גם לפשוטי עם [ועי' נתיב מצותיך שביל התורה אות ל"ב]. ורוב ספרי תלמידי הבעש"ט הק' זי"ע דומים לזה, ולא גילו חכמת הנסתר ממש לרבים. ומכל שכן שלא הדפיסו ... וזולת זאת הסתירו הכל במלבושים שונים וד"ל".

ר' שלמה מזוועיל: לימוד תניא צריך טהרה

סיפר הגמ"ל שפירא זצ"ל[397] רבה של שכונת בית ישראל, וראש ישיבת תורת אמת, שבזמן שהישיבה היתה בבית מדרש חב"ד במאה שערים הי' נכנס הרה"ק האדמו"ר ר' שלמה מזוועיל זצ"ל לישיבה, וכמה פעמים ביקש מהמשפיע בישיבה ללמוד עמו תניא, באומרו: ללמוד תניא צריך טהרה.

הרה"ק מהר"א מבעלז: ספר התניא הוא הכנה נכונה לתפלה

סיפר הגאון החסיד ר' יוסף ליברמן זצ"ל[398], רב דחסידי סאדיגורא

---

396) יו"ד ב' (סי' קלז).

397) ראה בספר "צדיק יסוד עולם" על הרה"ק מזווהיל עמ' 175.

398 בס' "גשמי ברכה – שמועות טובות מגדולי מאורי ישראל" שנדפסה בסוף ספר "שה

בירושלים, בעהמח"ס "משנת יוסף", שהי' גיסו של הרה"ק האדמו"ר מהר"א מבעלזא זצ"ל. שפעם שאל אותו גיסו את סדר לימודיו, והגיד שלומד לפני התפלה טור וב"י הל' מקוואות, וגם ספר התניא. ושיבח מאד את ענין לימוד "מקוואות" קודם התפלה, ואמר שהוא דבר נכון והגון. וכן הפליא בדבר לימוד ספר התניא שזה ההכנה הנכונה לתפלה.

לבית", לר' שמעון הירשלער עמ' תשד.

פרק חמישה עשר

בין מרביצי תורה ומוסר

בימי כ"ק אדמו"ר הצמח צדק נ"ע, התפשטה ברחבי מדינת רוסיא תנועת ה'השכלה' אשר למרבה הצער רבים חללים הפילה וכ"ק אדמו"ר הצמח צדק נ"ע לחם כנגדה כל ימי חייו, עד הסתלקותו בי"ג ניסן תרכ"ו.

לאחר פטירתו מילא את מקומו בליובאוויטש בנו כ"ק אדמו"ר רבי שמואל נ"ע הנודע בשם אדמו"ר מהר"ש, ויתר בניו נהגו אדמו"רות בערים אחרות.

באותה שעה התעוררה ביהדות רוסיא, ובמיוחד בליטא הלא חסידית, תנועת המוסר שנוסדה על ידי הרב ר' ישראל ליפקין זצ"ל הידוע כרבי ישראל סאלאנטער, על שם עירו. רבי ישראל עצמו למד בתורת הסוד[399] וגם עבר על כל ספר התניא, אבל דרכו היתה שלא לדבר כלל מעניינים אלו. וידוע שפעם נשאל על ידי אחד ממקורביו למה אינו לומד קבלה, וענה – "מאי נפקא מינה על איזה רקיע יושב הקב"ה, אחת ברור לי כי יכו בשוטים ומאד מאד יכאב וההכאות תהיינה בוערות, את זה אני יודע בבירור ומה לי עוד[400]...".

אמנם, למרות ההבדלים המהותיים בין דרך החסידות לדרך המוסר, אף החסידים העריצו את הגאון רבי ישראל, וידוע שנפגש עם כ"ק אדמו"ר המהר"ש נ"ע[401], ומספרים שכ"ק אדמו"ר מהר"ש נ"ע אמר שהמתנגדים לא העריכו ולא שימשו כראוי את רבי ישראל[402].

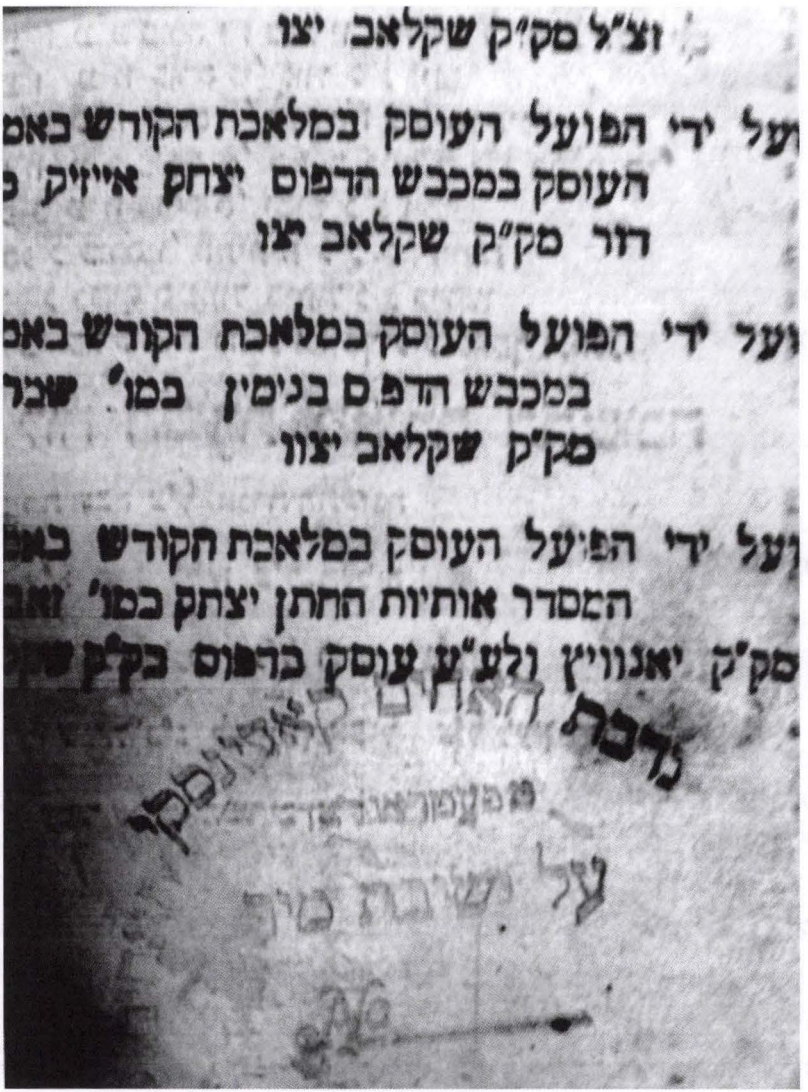
399) ראה המאורות הגדולים מאת הרב אפרים חיים זייטשיק (נ.י. תשכ"ב) עמ' עז.

400) המאורות הגדולים עמ' סה.

401) נשיאי חב"ד ובני דורם בפרק כ"ק אדמו"ר מהר"ש.

402) המאורות הגדולים עמ' סז.

ועל דעת אדמו"רי חב"ד בשאלת תנועת המוסר, יש ללמוד מאגרות קודש כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ חלק ג עמ' שמח "ועתה המופת המוחשי הוא בעד לימוד המוסר בהישיבות, כי כהיום

וצ"ל סק"ק שקלאב יצו

על ידי הפועל העוסק במלאכת הקודש באמ
העוסק במכבש הדפוס יצחק אייזיק
דור סק"ק שקלאב יצו

על ידי הפועל העוסק במלאכת הקודש באמ
במכבש הדפוס בנימין במו' שבר
סק"ק שקלאב יצוו

על ידי הפועל העוסק במלאכת הקודש באמ
המסדר אותיות החתן יצחק במו' זאב
סק"ק יאנוויץ ולע"ע עוסק ברפוס בק"ק

תניא דפוס שקלאוו תקס"ו – רשימת פועלי בית הדפוס –
העותק שהיה שייך לישיבה הקדושה מיר בפולין לפני המלחמה.
(ת"ח להרה"ח ר' מאיר יחיאל קנאבלאך שיחי' משיכון סקווירא על הרשות להשתמש בצילום הספר שתחת ידו).

ואכן אצל תלמידיו ותלמידי תלמידיו מצינו נטייה לעסוק בפנימיות התורה וגם בספרי הבעש"ט הק' ותלמידיו.

אחד מגדולי תלמידיו של ר' ישראל סאלאנטער, הוא הרב ר' שמחה זיסל זיו זצ"ל, הידוע כ'הסבא מקעלם'[403], שהעמיד תלמידים גדולים, תחילה ב"תלמוד תורה" שהקים בעיר גרובין ואח"כ ב"בית התלמוד" בעיר קעלם. ה"תלמוד תורה" היה ישיבה שלמדו בה בחורים ואברכים תלמידי חכמים בשקידה רבה ובהתעמקות, כאשר המגמה העיקרית של המוסד היתה ההשתלמות האישית ביראה ובתיקון המידות.

ומצינו בכתבי הסבא מקעלם המבאר איך בנוסף לאמונה שיש לנו בקבלה מדור דור, מן הצורך להתבונן בגדלות ה' ומביא ראי' על זה מדברי הבעש"ט הק' על הפסוק 'טעמו וראו כי טוב ה'', וז"ל:

... אמנם האמת תורה דרכה באר היטב, כי הכתוב מחייב את האדם הישראלי, להחכים דעתו, להתבונן בתורה בהשכל ודעת, באופן כי יבין בשכלו גם כן ... ותהלה כי מצאתי בריב"ש ז"ל על "טעמו וראו" כנ"ל, וכתב שם, כי בלי טעם אין זה כי אם מצות אנשים מלומדה. ורק הקבלה והטעם יחדיו, המה כחומה בצורה לאמונה, ונתאמתו כל דברינו ...[404].

שיעורי מוסר בזיקה לחסידות

אחד מגדולי התלמידים של הסבא מקעלם היה הגאון רבי יוסף לייב בלאך זצ"ל, אב"ד ור"מ טעלז. הרי"ל למד בצעירותו אצל דודו הישיש הר' משה'לי חריף שהיה עוד מתלמידי הגאון רבי חיים מוואלאזין זצ"ל[405], ואח"כ למד כמה שנים בקעלם אצל הר' שמחה זיסל זצ"ל ובעודו אברך צעיר מינה אותו חותנו הגאון ר' אליעזר גורדון זצ"ל כר"מ בישיבתו בטעלז ואחר פטירת חותנו מילא את מקומו כאב"ד טעלז.

שיחות המוסר שלו עמוקות מאד ובהם מבאר נושאים יסודיים באמונה, אחדות ה', ידיעה ובחירה ויורד לעומק ופנימיות הענינים ונקראו בשם "שיעורי דעת".

אנחנו רואים במוחש אשר בכל ישיבה וישיבה שהונהג בה לימוד מוסר בכלל, ובפרט במקום אשר הנהלת הישיבה מסורה בידי מנהל רוחני, הנה תלמידי הישיבה ההיא הם יראי שמים יותר מתלמידי הישיבות שאין לומדים מוסר".

403) לתולדותיו ראה תנועת המוסר מאת הרב דוב כ"ץ.

404) ראה מאמרו של הרב חיים זיסקינד, בהיכל הבעש"ט גליון לב עמ' רמה – רמו.

405) מרביצי תורה ומוסר ב' עמ' ל.

הרב הגאון רבי יוסף לייב בלאך זצ"ל

בשיעוריו ניכרת זיקתו לספרי חסידות ובפרט לספר התניא שאת דבריו מביא בכמה מקומות. באחד מה"שיעורי דעת" העוסק בסוגיא העמוקה ד"אין עוד מלבדו", מביא רבי יוסף לייב מדברי התניא בפרק נ"א, וז"ל:

"איזה מושג בקשר הזה נוכל למצוא על פי הציור שהובא בספר הק' תניא לענין השראת השכינה בבית קדשי הקדשים, כי מה ענינו, הלא מלא כל ארץ כבודו ולית אתר פנוי מיניה ...".

וממשיך ומביא את כל אריכות הביאור בתניא בענין זה.

בשעתו היו בין התלמידים בטעלז שאף התכתבו עם כ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע אודות לימוד חסידות[406], ובשנת תרצ"ה כותב כ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע אל הרה"ח המשפיע הנודע מוהר"ר יהושע אייזיק ברוך ז"ל

406) אגרות קודש כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ ח"ב עמ' שלד. שלח.

שבישר לו אודות התיסדות חברה מפיצי תורה אשר אחת ממטרותי' היתה לעורר את בני הנעורים להיכנס לישיבות, וז"ל:

> במענה על מכתבו המבשר מפעולת התלמידים הנעלים ... בקביעות הלימוד ברבים, מהתייסדות החברה הנעימה מפיצי תורה, ומפעולתו של התלמיד ... ומהתלמיד הנכבד בנו של הרב דפישטיאן, ואשר בישיבת טעלז לומדים תניא בחבורה, הנאני במאד מאד[407].

תלמיד נוסף של הסבא מקעלם שגם במאמריו נמצאים ענינים אשר נרגשת בהם השפעה של חסידות, לפחות במידה מסוימת, הוא המשגיח המפורסם של ישיבת מיר, הרה"ג רבי ירוחם ליוואוויץ זצ"ל, כעדות אחד מתלמידיו[408]:

"התגוררתי בדירתו של המשגיח, הי' זה חדר שמחולק לשניים על ידי מחיצה של עץ, ואני האזנתי מדי פעם כיצד המשגיח המפורסם מתכונן ברגש ל"שמועסין" לשיחות שלו. כך גליתי בין השאר, ש"המשגיח" הנערץ מרבה לשנן וללמוד באחד מספרי היסוד שבחסידות – ה'תניא'.

ובמקום אחר כותב ה"משגיח" אודות תורת החסידות והמסירות נפש שהיתה לחסידים עליה, וז"ל[409]:

"מי שידוע לו שיטת החסידות וקורותיה, איך שבמסירות נפש גדולה קנתה לה מעמד ואיך שמו נפשם בכפם נושאי דגלה אך ורק בכדי להכניס תורת החסידות בתוך כלל ישראל, יוכח מזה על ה'לשם שמים' שכיונו בזה מיסדיה ומחוקקיה ...".

בעל ה"מכתב מאליהו"

תלמיד נוסף מבית המוסר של קעלם הוא רבי אליהו לאפיין זצ"ל, וידוע שהשפת אמת מגור זי"ע אמר עליו דברים נפלאים, ואף הוא למד בספרי חסידות[410], וכאשר היה בנו של אחד מראשי הישיבה בישיבה תורה ודעת

---

407) אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הריי"צ חלק ג עמ' תכט.

ו"התלמיד הנכבד בנו של הרב דפישטיאן", הוא הבחור העילוי הר' שלום בן הרב הגאון ר' ישששכר שלמה טייכטל הי"ד אב"ד פישטיאן.

408) תניא נחלת העם עמ' צא על פי עדות הרב הגאון ר' יהודא ליב פראנק בן הגאון ר' צבי פסח פראנק זצ"ל.

409) "דעת חכמה ומוסר" ח"ב עמ' רמה.

410) שמעתי מהרב אליעזר הכהן כצמאן שיחי' שבדידי' הוה עובדא.

הרב הגאון רבי אליעזר אליהו דעסלער זצ"ל.

ביחידות אצל כ"ק אדמו"ר זי"ע ועלתה השאלה באיזו ישיבה בארה"ק כדאי שילמד, המליץ כ"ק אדמו"ר זי"ע על הישיבה בכפר חסידים באמרו כי ידוע לו שהרב רבי אלי' לאפיין לומד חסידות.

ובספרו לב אליהו[411] מעורר במפורש על חשיבות לימוד התניא, וז"ל:

רואים אנו ... שהכל תלוי במדות, אכן טהרות המדות אי אפשר להשיג רק בכח עמלה של תורה כי אש קודש של תורה מצרפת ומזככת מדותיו של אדם וכמ"ש הלא כה דברי כאש נאם ה'. אבל נוסף לזה צריך שתהי' בו אהבת ה' והיא תלוי' בלב ולעורר הלב צריך ללמוד מוסר ואין חילוק אם לומד תניא או חובת הלבבות העיקר שיעמול על אהבת ה'.

וגם אם תמצי לומר כי לגדולי המוסר הנ"ל היתה רק איזה נטיה לעניני חסידות וללימוד ספר התניא, ידוע על אחד מבית מדרשה של קעלם ומנכדי מיסד תנועת המוסר שהספר הקדוש תניא השפיע עליו מאד, ובנה ויסד שיטותיו במוסר על פי דרכו, הלא הוא הרב רבי אליעזר אליהו דעסלער זצ"ל.

הרב דעסלער נולד לאביו הרב ראובן דוב דעסלער שהיה מחניכי הסבא מקעלם והיה נחשב לאחד מתלמידיו המובהקים ביותר, וכשהתבגר שיתף אותו הסבא מקעלם בהנהגה הרוחנית של 'בית התלמוד' בקעלם ואף מילא את מקומו כמנהל המוסד לזמן קצר אחר פטירת רבו. אשת ר' ראובן דוב ואמו של הרב אלי' אליעזר, מרת הענא פריידא, היתה נכדת מיסד תנועת המוסר הגאון רבי ישראל סאלאנטער זצ"ל.

ר' אלי' אליעזר נולד בשנת תרנ"ב וכשהיה בן שבע או שמונה עבר אביו לגור בעיר האמיל. השפעתה של חסידות חב"ד בעיר היתה גדולה והיא העיר אשר בה כיהן ברבנות שנים רבות הגאון החסיד רבי יצחק אייזיק הלוי עפשטיין זצ"ל, אחד המיוחדים שבתלמידי אדמו"ר הזקן נ"ע, בעל המחבר ספר חנה אריאל ועוד.

אביו של רבי אלי' אליעזר, הרב ר' ראובן דוב, קבע מקום תפלתו בבית מדרש חב"די בעיר והתוודע לבעלי המוחין מחסידי חב"ד[412]. ויש לשער שהאוירה החסידית ששררה בעיר האמיל השפיעה על רבי אלי' אליעזר למשך כל ימי חייו.

---

411) חלק ב' עמ' רסג.

412) מרביצי תורה ומוסר חלק ב עמ' נג. ובתולדות הרב דעסלער (באנגלית) מאת ר' יונתן ראזענבלום עמ' 18.

ר' איצ'ה מתמיד הי"ד זצ"ל

בשנת תרס"ו עבר ללמוד בישיבה בקעלם ולמד מוסר אצל הר"ר צבי הירש ברוידא זצ"ל, חתן הסבא מקעלם שמילא מקום חמיו בהנהלת הישיבה בקעלם. הרא"א שהה בקעלם עד פרוץ מלחמת העולם ואז חזר לבית אביו בהאמיל ושהה שם כל משך ימי המלחמה. בימי שבתו בהאמיל בעת המלחמה, התחיל ללמוד בספר התניא[413] ולא הפסיק מללמוד לעיין ולהעמיק בו כל ימי חייו. ויש אומרים שבאותה תקופה גם נסע לרוסטוב אל כ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע[414].

אחרי המלחמה חזר הרא"א לקעלם ונשא את נכדת הסבא מקעלם, בת בנו הר"ר נחום זאב זיו זצ"ל.

מאוחר יותר נדד הרב דעסלער זצ"ל ללונדון שבאנגלי' ושימש שם ברבנות. בשנות ה'תר"צ, הגיע ללונדון שד"ר של כ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע, הרה"ח המפורסם הגדול בתורה ובחסידות וביראתו הקודמת לחכמתו, ר' יצחק הורוויץ הי"ד – המכונה ר' איצ'ה מתמיד.

---

413) בספר תולדותיו באנגלית הנ"ל (עמ' 97) מובא שסיפר כי אדמו"ר הזקן בא לו בחלום – זמן מה אחר חזרתו לקעלם מהאמיל – ואמר שבעת ההיא כבר היה לומד תניא ג' שנים.

414) מרביצי תורה ומוסר ח"ב עמ' נה.

ר' יצחק התארח בביתו של הרב דעסלער כמה שבועות והיו מטיילים יחדיו בפרד"ס ארוכות וקצרות, ועד שהרא"א התבטא שהימים בהם המתיק סוד עם ר' יצחק ונתגלו לו חיי עולם היו הימים המאושרים ביותר בחייו[415]!

בספרו 'מכתב מאליהו' מרבה הרא"א להביא "דברים נוראים" "וביאורים נפלאים"[416] מספר הקדוש תניא, ואף מצא בספר התניא מקור לדרך לימוד המוסר של זקנו הגאון רבי ישראל סאלאנטער[417]. והוא מפלאי ספר התניא, שיכולים לברך עליו ברכת חכם הרזים שבכחו להלך לפי רוחו של כל אחד ואחד בדרכו בעבודת ה' כמבואר בהקדמת רבינו בעל התניא בהקדמת הספר.

וז"ל הרא"א דעסלער זצ"ל:

דרך לימוד המוסר כשיטת הגאון ר' ישראל סלנטר זצ"ל, דהיינו, בקול, בהתלהבות הנפש, בשפתים דולקות וכו', מפורש בתניא לקוטי אמרים פ' כ"ט מה שכתב "לרגוז על נפש הבהמית ... בקול רעש גדול ורוגז במחשבתו וכו'".

מלבד חלק ה'עבודה' שבתניא, היה הרב דעסלער זצ"ל מתעמק גם בנושאים העמוקים שבתניא ואחד הנושאים שעסק בו הרבה וביירר אותו גם בהתכתבות עם הרה"ח ר' איצ'ה מתמיד הוא נושא הצמצום המבואר בתניא שער היחוד והאמונה, והאם שייך לתווך בין שיטת בעל התניא לשיטת הגר"א בענין זה[418].

הרב דעסלער שימש כראש ה'כולל' בגייטסהד שבאנגליה וקבע שם שיעור ברבים בלימוד ספר התניא[419]. אח"כ עלה לארה"ק ת"ו וכיהן

---

415) מרביצי תורה ומוסר ח"ב עמ' סה. מכתב מאליהו חלק ד עמ' 484.

416) מכתב מאליהו חלק ד' עמ' 49.

417) ולהעיר מאגרות קודש כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ חלק ה אגרת א' רג, עמ' פט: "ובדבר לימוד המוסר הוא נחוץ במאד, כי לימוד המוסר והחסידות הוא כמו חרישה וזריעה, שהמוסר מרכך את הלב וקולף את שמנוניתו, והחסידות היא זריעה טובה ומשניהם יחד בא הצמיחה במדות טובות ויראת שמים ובידיעת אלקות, אבל ללימוד המוסר אין צריכים לא קול בוכים ולא רוח עצבות ולאו דוקא עניני מיתה ועונש גיהנם וכדומה".

ובאגרות קודש כ"ק אדמו"ר זי"ע חלק ב' עמ' קב כתב שחלק א' וחלק ג' של ספר התניא יכולים לשמש בעיני בעלי מוסר למופת לספרי מוסר.

418) ראה היכל הבעש"ט גיליון לב עמ' רנג ואילך.

419) מרביצי תורה ומוסר עמ' סה.

חתנו של הרב דעסלער, הר"ר אלי' יהושע געלדצעהלר זצ"ל
אצל כ"ק אדמו"ר זי"ע במעמד חלוקת "כוס של ברכה" במוצאי יום טוב

כמשגיח רוחני בישיבת פונביז' בבני ברק, ואף שהיה קשה עליו הדיבור בפרסום בעניני חסידות[420], כל שיחותיו מתובלות ברעיונות ששאב מעולם החסידות, ושיחותיו עשו רושם חזק בעולם הישיבות עד שאחד מגדולי ראשי הישיבות אמר על הרא"א שעשה 'מהפכה' בהבנת אגדות חז"ל[421].

באחד מביקוריו במאנסי ניו יורק נתכבד להשמיע שיחה מוסרית ב"בית מדרש עליון", והפליג וביאר במשך כשעה ומחצה את דבריו העמוקים של רבינו בעל התניא בהגה"ה לפרק שני בענין חב"ד דאצילות ומה שלמעלה מאצילות[422].

חתנו של הרב דעסלער זצ"ל, הר"ר אלי' יהושע געלדצעהלר ז"ל, סיפר שזמן קצר אחר חתונתו ביקר אצלו חותנו הרב דעסלער, וכאשר רצה לעיין בספר התניא שאל את חתנו האם הספר נמצא תחת ידו, וחתנו הרב געלדצעהלר הגיש לו את ספר התניא שקיבל מאת מורו ורבו הגאון ר' גדלי' שארר זצ"ל, הראש ישיבה בישיבת תורה ודעת. הספר היה קרוע מרוב שימוש, וכאשר נתנו לחמיו לעיין בו, הפטיר חמיו הרב דעסלער, "צו

---

420) שמעתי מאחד מתלמידיו כי פעם אחת בי"ט כסלו הזמינו לביתו ונטל כוס יי"ש ושתה עמו לחיים ואמר, חבל ששם (כשכוונתו על הישיבה) אי אפשר לדבר על זה בגלוי.

421) בספרו של ראזענבלום עמ' 263-264.

422) מרביצי תורה ומוסר עמ' סה.

וויניג גערישן", היינו שהי' מן הראוי ללמוד בו יותר ושיהי' קרוע עוד יותר מרוב לימוד...

ובאיגרת נדירה מגלה הרב דעסלער כי משאת נפשו היא לאחד את הדרכים השונות חסידות ומוסר ואף את הדרכים השונות בחסידות עצמה. והיא איגרת שכתב להגאון ר' גדלי' הרץ ז"ל, ראש ישיבת "חידושי הרי"ם" דחסידי גור בתל אביב, בהצעה לבוא לאנגליה:

ליסד שם ישיבה גדולה אשר תאיר לגולה בתורה ובחסידות כדבעי, ובודאי יצליח אם יצרף את הלומדות והמוסר של ליטא עם החסידות המצורפת של החסידות הליטאית – חב"ד – עם הפולנית, לזה עיני נשואות שיתקרבו הדרכים יחד אשר ברור אשר כזה יפעול הרבה מאד[423].

החבורה ב"בית מדרש גבוה"

אמנם באותה שעה הרעיון לא יצא אל הפועל, אבל אחד מנכדיו אשר נקרא על שמו, הלא הוא הראש ישיבה הבלתי נשכח שנקטף בדמי ימיו, רבי אליעזר בן הרב אליהו יהושע געלדצעהלר ז"ל – הנקרא בפי כל ר' לייזר - זכה ליסד ישיבה גדולה ברוחו של זקנו הגדול הרב דעסלער, היא ישיבת "אור ישראל" על שם זקנו הגאון רבי ישראל סאלאנטער, אשר בה למד עם תלמידיו שיעורי תניא בקביעות[424].

כידוע, הרב ר' אליעזר געלדצעהלר זצ"ל, וידידו אשר גם הוא נקטף בדמי ימיו הרה"ג ר' יהושע בוראק ז"ל, היו אברכים חסידיים, תלמידי חכמים מופלגים שהושפעו רבות מתורת רבינו בספרו תניא קדישא, והיו מעמודי התווך של חבורה חשובה של בני תורה חסידיים בישיבה הגדולה "בית מדרש גבוה" בלייקווד, ויסדו שם את השטיבלעך החסידים הראשונים, בהם התוועדו מידי שבוע במלוה מלכה עם סיפורי צדיקים[425].

אברכים נעלים אלו היו בין מייסדי השיעורים בספר התניא בלייקווד שנמסרו בשעתו על ידי המשפיע הרה"ח ר' אברהם מאיאר-דריזין ז"ל,

---

423) היכל הבעש"ט גליון ב' עמ' צז.

424) שמעתי מידידי הרה"ח הר' לוי ראזענבערג שיחי' שבפעם האחרונה בה ראה את ידידו הרב געלדצעהלר זצ"ל, שאל אותו הרב געלדצעהלר אם ישנו איזה פירוש טוב על התניא. כשהשיבו הלא ישנו השיעורים על התניא של הרב ווייענבערג, ענה לו שכוונתו על ביאור בסגנון חסידות מבוארת שישנו על מאמרי אדמו"ר הזקן שבאותה שעה כבר נדפסו כמה מאמרים.

425) תולדות ר' לייזר געלדצעהלר (באנגלית) מאת הרב ישראל בעסער, עמ' 54.

ויבדל לחיים המשפיע הגה"ח ר' יואל כהן שליט"א, בהם השתתפו מסלתה ומשמנה של בני הישיבה אשר רבים מהם מכהנים כיום כראשי ישיבות ורבנים חשובים.

וכאשר בתקופה מסוימת היתה התנגדות לשיעור תניא זה, פעל הרב ר' לייזר הרבה לחיזוק השיעור.

וכאשר היה פעם אצל כ"ק אדמו"ר זי"ע[426], הנה טרם שפתח בדבריו, אמר לו כ"ק אדמו"ר זי"ע, "על הפצת המעינות צריכים מסירות נפש"[427]!

ידידו הרה"ח ר' יהושע בוראק ע"ה נולד לאביו הר"ר קהת שהיה משגיח בישיבת נובהרדוק בבארא פארק, והיה ת"ח מופלג בקי בש"ס ופוסקים, ספרי מוסר וחסידות. נפטר בדמי ימיו בשבת חוה"מ סוכות י"ז תשרי תשנ"ח, תוך כדי עיון ברשימות כ"ק אדמו"ר הצמח צדק על שיר השירים[428].

אחד משומעי לקחו הוציא לאור קונטרס מחידושיו ושיעוריו בחסידות[429], ובהקדמתו נאמר:

נתאחדו בו בר' יהושע כמה וכמה גווני, איש נובהרדוק מלידה, תלמיד בריסק, חסיד גור נלהב, ו"עוסק" עד כלות הנפש בתורת בעל התניא.

וגם לו, כידידו הר' לייזר זצ"ל, היה חלק נכבד בהפצת המעיינות בהבאת שיעורי תניא לתלמידי ישיבת "בית מדרש גבוה".

הדבר שמואל נתעדן מלימוד התניא

כשנפטר הגאון הרב ר' שמואל ברוך אליעזרוב זצ"ל בעל ה"דבר שמואל על פסחים" הספיד אותו ר' אברהם צציק זצ"ל ואמר[430] "הדברי שמואל איז געווען אויס געאיידלט פון גמרא מיט תניא".

426) ומרגלא בפומיה שעל אף שהיה לו רביים שונים והיה אצל אדמו"רים שונים, כשהי' אצל אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע, הנה כאשר הרבי דיבר הרגיש כי החיות נכנסת בנשמתו.

427) תולדות ר' לייזר מאת הרב ישראל בעסער עמ' 195.

428) כאשר שמעתי מאת הרה"ח רא"ג שיחי' ששלח לו רשימות אלו בערש"ק חוה"מ מספריית היכל מנחם אשר בבארא פארק.

429) ויחזק יהושע, נ"י תשס"ט.

430) "שיעורי משמר הלוי – כריתות" – לגאון ר' משה מרדכי הלוי שלוזינגר – עמוד קנז.

כ"ק אדמו"ר הרש"ב מיסד ישיבת תומכי תמימים.

פרק ששה עשרה

בין כותלי ישיבת תומכי תמימים

בדברי ימי חסידי חב"ד נחשבת שנת תרנ"ז – בה מלאו מאה שנה להדפסת התניא בפעם הראשונה בשנת תקנ"ז – כשנה חשובה במיוחד, יען כי באותה שנה יסד כ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע את הישיבה הגדולה "תומכי תמימים", כאשר מטרתו וכוונתנו בייסוד הישיבה היתה כדברי קדשו[431]:

> תדעו אשר מטרת יסוד אגודתינו אינו רק להחזיק בחורים שיעסקו בתורה. במלות אחרות, יסוד אגודתינו אינו להגדיל ולהרחיב עסק התורה הנגלית כי אם זאת היא תכלית יסוד אגודתינו, אשר הבחורים העוסקים בתורה הנגלית יהיו יהודים – אידען – יראים ושלימים עם ה' ותורתו.
>
> ... ובאשר דרך החיים המביאה לזה היא לימוד פנימיות התורה ... לזאת שמנו יסוד ועיקר אשר כל אחד ואחד ילמוד דא"ח (חסידות) זמן נכון ביום ... תכלית כוונת התייסדות אגודתינו הוא בשביל לימוד החסידות באשר הוא עיקר חיינו ובזה דוקא יחיו בלימוד התורה הנגלית, ויהי' המה ועסק התורה שלהם רצוים לפני ה' נותן התורה.

על הסדר בלימוד החסידות וההדרכה הפנימית של תלמידי הישיבה בעבודה שבלב זו תפלה, מינה את הרב שמואל בצלאל[432] שפטיל - המכונה

---

431) קונטרס עץ החיים עמ' 50 ואילך.

432) הרב החסיד שמואל בצלאל שפטיל - הרשב"ץ - היה מחשובי החסידים אצל אדמו"ר הצמח צדק ומגדולי חסידיהם של אדמו"ר המהר"ש ואדמו"ר הרש"ב. הוא היה גם תלמידו של החסיד רבי מיכעלע אפאצ'קער.

בשנת תרכ"ז אדמו"ר המהר"ש מינה את הרשב"ץ לשד"ר בקרמנטשוג, חרסון ופלכי', ניקולייב ופלכי', ויטבסק, מינסק, צ'רניגוב ופולטבה, במסגרת זו חזר גם דא"ח. בתפקיד זה שימש

הרשב"ץ - שהי' מחשובי חסידי אדמו"ר הצמח צדק. ועם פתיחת ישיבה "תומכי תמימים" נתמנה למשפיע הראשי.

ואיתו מינה הרבי הרש"ב, שניים מזקני החסידים בעת ההיא - החסיד ה'עובד' ר' חנוך הענדיל קוגל ז"ל, שבא לליובאוויטש בימי הצמח צדק בשנת תר"ג ושימש את גדולי החסידים, אשר על ידו הופקדה משמרת לימוד החסידות בליובאוויטש, ומשנהו החסיד וה'משכיל' ר' שמואל גרונם אסתרמאן ז"ל אשר על ידו הופקד לימוד החסידות וההדרכה של תלמידי סניף הישיבה בזעמבין[433].

אחד השיעורים הקבועים שיסד כ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע בישיבתו הוא לימוד ספר תניא קדישא מידי יום ביומו, כפי שכתב בקונטרס עץ החיים בו מבאר את מטרת הישיבה וסדריה[434].

ובאגרת קדשו[435] שבאה כהוספה לקונטרס עץ החיים מפרט יותר:

וחוק קבוע יהי' ללמוד בכל יום ויום פרק תניא בין מנחה למעריב או תיכף אחר תפלת ערבית, והאומר את הפ' תניא לא יחכם בהתחכמות של סכלות להרחיב בו הדיבור, לדקדק בתיבותיו ואותיותיו ולהשכיל בהם השכלות הבדוים מלבו.

ולהשומעים לי אני מזהיר בזה הזהרה גדולה שלא ללמוד תניא באופן זה.

ידוע ומפורסם הוא שאין לך תיבה ואות בתניא שאין בהם תילי תילים של כוונות בעמקי סתרי התורה אבל זה הי' ידוע רק לרבותינו הק' ומביאורי כ"ק אאזמו"ר [הצמח צדק] זצוקללה"ה נבג"מ על איזה פרקים יכולים להוציא איזה דברים בהבנת התניא ולא עלינו היא המלאכה הזאת.

ואם הי' בכחי כמעט הייתי אוסר באיסור גמור להשכיל השכלות בתניא כי לבד זאת שלא יגיעו לעומקן ואמיתתן של הדברים, וקרוב יותר שאין

עד תרל"א.

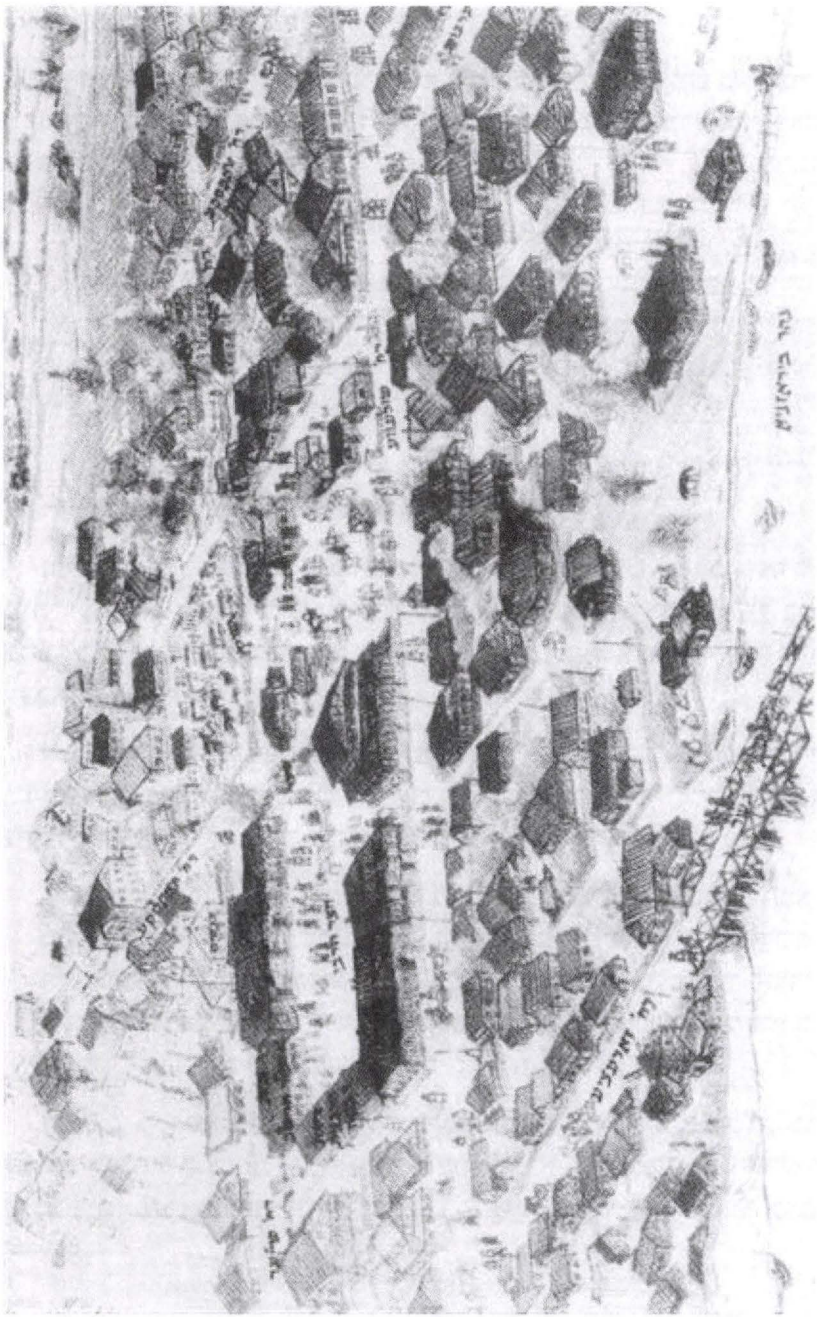
אדמו"ר הרש"ב מינה את הרשב"ץ למחנכו ומדריכו של בנו אדמו"ר הריי"צ משנת תרנ"ד עד שנת תר"ס. אז נתמנה הרשב"ץ למשפיע בישיבת תומכי תמימים כאשר בתפקיד זה שימש עד פטירתו בט"ו סיון תרס"ה.

הוא הובא לקבורה כפי בקשתו בתוך החמישים אמה של אהלי אדמו"ר הצמח צדק ואדמו"ר המהר"ש.

433) דברי ימי התמימים, מאת הר' משה ראזענבלום כרם חב"ד ג', עמ' 78.

434) קונטרס עץ החיים עמ' 52.

435) קונטרס עץ החיים עמ' 87.

העיר ליובאוויטש בעת נשיאות הרבי הריי"צ.

האמת כן בכוונתו הק', הנה זה גורם הפסק הלמוד וגם מוציא את לימוד התניא מכוונתו האמיתית.

ואם גדולי החסידים נ"ע למדו תניא באופן כזה, ודאי היה להם בזה דברי קבלה, ובדרך כלל אין אנו מדברים אודותם, והם יושבים בגן עדן ונהנין מזיו תורתן ועבודתן כו'.

ובהמשך מכתבו כותב כ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע:

ורק בעניני עבודה יכולים להרחיב הדיבור בלימוד התניא כאשר מפורש שמעתי מכ"ק אאמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ אשר עניני עבודה שיכולים לקשר בדברי התניא, עם היות שאין זה הכוונה האמיתית בהדברים האלו, מותר לדבר ולהרחיב בהם הדבור.

ומכל פרק צריכים ליקח (ארוים נעמען) תוכן הענין אם יש בו דרך עבודה או התבוננות פרטית או עצה פרטיות.

וכידוע, דבריו אלה של כ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע, בשם אביו כ"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע, היו מורגלים בפי כ"ק אדמו"ר זי"ע אשר כמעט לכל ביאור בספר התניא היה מקדים מעין התנצלות שהדבר נעשה מתוך כוונה לעורר לעבודת ה'.

ואכן כך נהגו המשפיעים בליובאוויטש שלא להרחיב את הדיבור ב'השכלות' שבספר התניא, כפי שמתאר כ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע את לימוד התניא על ידי המשפיע הרה"ח ר' חנוך הענדיל הנ"ל:

החסיד ר' חנוך הענדיל היה לומד בכל יום בין מנחה למעריב פרק תניא ברבים. אופן לימודו הי' מלבב מאד, ובעניני עבודה הי' מאריך בביאורים והסברים של דברי מוסר שעשו רושם כביר על השומעים. בין שומעי לימודו היו אברכים ובחורים מאזרחי העיר שהיו פשוטים ביותר, ואעפ"כ פעל עליהם הלימוד לטובה כ"כ עד שנתעלו ביראת שמים והנהגה[436].

הרה"ח ר' רפאל כהן ז"ל[437], מתלמידי הישיבה בליובאוויטש, כותב שבעת לימודו בישיבה היה אומר שיעור תניא לפני תלמידי השיעורים (הצעירים יותר) ונמסר על ידי הרה"ח ר' מיכל בלינר ז"ל, הוא ר' מיכאל

436) אג"ק כ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע כרך ד' עמ' עא.

437) אבי ה'חוזר' של כ"ק אדמו"ר זי"ע, הגאון ר' יואל כהן שיחי', אשר שיעוריו הנפלאים בספר התניא ידועים ומפורסמים.

תצר רפוטו מהמרכז המשיחי לזיאוטיסט.

דער אלטער (הזקן) שהיה מגדולי החסידים שהלכו רגלי לכ"ק אדמו"ר הצמח צדק לליובאוויטש, היה מחניכי הרה"ח המפורסם ר' פרץ חן ז"ל מחסידי אדמו"ר האמצעי נ"ע, ולעת זקנותו היה משפיע בישיבת תומכי תמימים בליובאוויטש[438].

ובכל ערב היה שיעור נוסף[439] לפני כל בחורי הישיבה, הקשישים והצעירים, שנמסר על ידי המשפיע המפורסם הרה"ח ר' שמואל גרונם אסתרמאן ז"ל[440].

הגה"ח הרב ר' שמרי' ששונקין ז"ל, רבה של באטום, שלמד בליובאוויטש, כותב בזיכרונותיו[441]:

ביחוד הצטיין – הרה"ח ר' שמואל גרונם אסתרמאן ז"ל – בביאוריו על התניא - ביאורים מופלאים מאד. הוא דקדק מאד בדברים, והיה ממש סופר אותיותיו. מכיון שכל עניני החסידות היו סדורים אצלו, מצא ביאורים מתאימים לכל דקדוקיו. דבריו היו מנוים וספורים, ובאותן האותיות [המילים] שביאר בפעם הראשונה, ביאר בפעמים הבאות, ולכן קל היה לתלמידיו לחזור על דבריו. האמת ניתנה להאמר כי בלי ביאוריו היה התניא אצלנו כספר החתום, כי ממש האיר עינינו בתניא.

וכמו שהארכנו לעיל בפרק העוסק בביאורים בתניא, על ביאורי הרש"ג בתניא.

בין הידועים מתלמידי הרה"ח ר' גרונם הוא המשפיע הרה"ח ר' שלמה חיים קסלמן ז"ל[442] שהעמיד תלמידים הרבה בארץ הקודש משנת תש"ט ואילך, ושיעורי התניא[443] שלו בישיבת תומכי תמימים בלוד ובכפר חב"ד היו לשם דבר. היה חוזר על ביאורי המשפיע הר' גרונם והיה מוסף לפרש גם לפי הבנתו.

---

438) ליובאוויטש וחייליה עמ' 73.

439) שיעור תניא זה שנלמד בליובאוויטש על ידי המשפיע המפורסם השאיר רושם חזק על כל השומעים, ורבים מהביאורים בספר התניא המצויים בידינו, הם פרי-עטם של תלמידיו ותלמידי תלמידיו ומיוסדים על ביאוריו בלימוד התניא בליובאוויטש.

440) ליובאוויטש וחייליה עמ' 78.

עד לאחרונה ביאוריו היו מפוזרים בצילום, ולאחרונה נדפסו בצורה מסודרת בשם "ביאורי ר' גרונם".

441) זכרונותי, ירושלים תשמ"ח, עמ' 64.

442) תולדותיו בספר המשפיע ר' שלמה חיים קסלמן מאת הרב ישראל אלפנביין (אה"ק, תשע"ג).

443) עי' בספר הנ"ל עמ' 442 ואילך.

הרב אליהו ייאכיל סימפסאן ז"ל

לפי דברי תלמידיו, בשיעור התניא שלו הורגשה אווירה מרוממת, ור' שלמה חיים הקפיד שכל תלמידי הישיבה יהיו נוכחים בעת השיעור, ובענין זה היה חוזר תמיד את הסיפור הבא:

בישיבת "תומכי תמימים" בליובאוויטש למדו שני אחים, התמים אליהו ייאכיל[444] והתמים גרשון סימפסון[445], גרשון נודע כמתמיד גדול בלימוד בנגלה והחסידות. בשלב מסוים הורה הרופא לגרשון שבגלל מצב בריאותו הוא צריך לצאת לשאוף אוויר צח מדי יום למשך כחצי שעה. חשב הבחור לעצמו: מתי הזמן הכי מתאים עבורי לצאת מהישיבה – בזמן לימוד החסידות או בזמן לימוד הנגלה? מאחר שהיה מתמיד גם בנגלה וגם בחסידות, לא רצה לוותר על זמנים אלו.

ואז עלה במוחו רעיון: מחצית השעה שבה לומדים תניא היא הזמן המתאים ביותר. הרי כבר שמעתי כמה פעמים שיעורים בתניא מר' גרונם, אני כבר בקי בתניא ולא אפסיד מאומה אם איעדר מהשיעור. בפעם הראשונה, כשהמשגיח ר' שילם[446] ראה שגרשון נעדר משיעור התניא, חשב שזה מקרה חד פעמי. אבל כשגרשון נעדר גם למחרת, קרא לו המשגיח ושאל אותו מה קרה. גרשון השיב שהרופא הורה לו לצאת לטיול כל יום חצי שעה, והוא בחר לעשות זאת בזמן של שיעור התניא. הדבר לא מצא חן כלל בעיני ר' שילם והוא אמר לו: "אם הרופא הורה לך לטייל, עליך

---

444) הרב אליהו ייאכיל סימפסאן הי' מחשובי ה'חוזרים' של אדמו"ר הרש"ב. לאחר חתונתו מונה על ידי אדמו"ר הרש"ב למשפיע באודסה.

בשנת תרפ"ג היגר לארצות הברית, הי' רב בית כנסת ומראשי העסקנים והפעלתנים בעניני חב"ד.

בשנת ת"ש כאשר אדמו"ר הריי"צ ניצל מהשואה והגיע לארצות הברית, התמנה הרב סימפסאן לגבאי של אדמו"ר הריי"צ.

נפטר בכ"ט כסלו תשל"ז.

445) תולדותיהם בספר 'נאמן בית'.

446) המשגיח המשפיע החסיד הרב משולם ידידיה גוטליב קוראטין (המכונה ר' שילם) ראה תולדותיו בקונטרס ר' שילם - תולדות חייו וסיפורים אודותיו. וראה גם בספר אוצר החסידים בברית המועצות ובפולין עמ' 91.

לשמוע בקולו, אבל שיעור תניא הוא שיעור שכל הבחורים חייבים להיות נוכחים בו". לא הועילו כל טענותיו של גרשון, ושילם פסק: "משיעור תניא אסור להיעדר, אפילו אם שמעו פעם את השיעור על הפרק הזה".

ניגש גרשון לאחיו הגדול אליהו וסיפר לו שהמשגיח אינו מסכים לכך שיצא לטייל בעת שיעור תניא. הלך אליהו אל המשגיח כדי לדבר איתו על הענין, אך המשגיח עמד על דעתו ולא ויתר, מבלי לנמק את החלטתו. ה"תמים" אליהו סימפסון היה מה"חוזרים" בליובאוויטש[447] והיה מקורב לכ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע. הלך אליהו לספר לרבי מה שאמר המשגיח שילם בנוגע לאחיו וביקש לשנות את ההחלטה. אבל הרבי נ"ע אמר לו: "תניא איז ניט אויף אריינקלייבן אין פעקל". כלומר, השיעור בתניא והלימוד בו לא נועדו כדי לצבור (ידיעות) לתוך החבילה[448].

ולא זו בלבד ששיעור יומי של המשפיע עם התלמידים נקבע בישיבת תומכי תמימים כחוק ולא יעבור, אלא גם ההדרכה של התלמידים בליובאוויטש בדרכי עבודת ה' בעבודה פנימית בדרך חב"ד הרי היא מיוסדת ובנויה על ספר התניא קדישא, ובקונטרסים שכתב כ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע במיוחד עבור בחורי הישיבה "קונטרס עץ החיים" "קונטרס העבודה" ו"קונטרס התפלה" הוא מברר ומלבן את דרכי ההתבוננות המובילים לאהבה ויראה ודרכי עבודת ה' על פי התניא.

"דער רבי געשריבן אז מיא זאל ניט פארשטיין"

הרה"ח ר' ברוך שניאור שניאורסאהן זצ"ל – זקנו, אבי אביו, של כ"ק אדמו"ר זי"ע – מספר, שבאחד מביקוריו אצל כ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע בליובאוויטש, דובר אודות לימוד ספר התניא ושאל אותו כ"ק האדמו"ר נ"ע האם שמע את השיעור של ר' גרונם בתניא, ומזה המשיכו לדבר אודות דרכי החסידים בלימוד התניא[449].

בפעם אחרת דיבר הרב"ש זצ"ל עם כ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע אודות דיוקי הרה"ח ר' פסח מאלאסטאווסקער ז"ל[450] בלשונו של כ"ק אדמו"ר

---

447) הבחורים שקלטו היטב את מאמרי החסידות הארוכים והעמוקים של כ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע והיו חוזרים עליהם אחר כך וגם מעלים אותם על הכתב.

448) המשפיע ר' שלמה חיים קסלמן עמ' 444.

449) רשימות הרב"ש עמ' כו.

450) הרה"ח המפורסם ר' פסח מאלאסטאווקער ז"ל היה מצעירי חסידי אדמו"ר הזקן. היה

הזקן בתניא, ואיך שהיה מפרש הלשון "וכולי האי ואולי" שכתוב איזה פעמים בתניא[451], ובין הדברים אמר כ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע "דאס האט דער רבי געשריבן אז מיא זאל ניט פארשטיין[452]", ואח"כ התפלפלו ביניהם – כ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע והרה"ח ר' ברוך שניאור ז"ל – באיזה ענין בתניא, ולמחרת אמר לו אדמו"ר הרש"ב נ"ע "ביידע גירעכט", כלומר ששניהם צדקו בדבריהם אתמול, והתחילו עוד הפעם לפלפל בדבר עד שכ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע הלך לחדרו והביא תניא בידיו, ונתן לו לראות שכתוב בפירוש כמו שאמר, ואחר כך אמר שהאמת גם כדברי הרה"ח ר' ברוך שניאור זצ"ל ...[453].

תניא ווילנא תר"ס

בשנת תר"ס התחיל בישיבה תנופה של יציאה מד' אמותיה[454]. וכחלק מהיציאה אל הציבור הרחב לקחת חבל בעבודת הקודש של החזקת הישיבה, היתה הדפסת התניא על ידי בית הדפוס המפורסם של האלמנה והאחים ראם בווילנא אשר נודע בשער בת רבים ביופיו ובעת ההיא היה מן הדפוסים היותר גדולים שהדפיסו ספרי קודש.

בשנת תרנ"ח פנה כ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע אל הרה"ח ר' אשר גראסמאן ז"ל שו"ב[455] מניקולייב והטיל עליו את המלאכה להגיה את התניא מחדש בתכלית הדיוק ולהוציאו לאור עולם בדפוס יפה ונאה כדי להפיץ את מעיינות החסידות[456].

ידוע כחסיד גדול עמקן נפלא בחסידות, 'עובד' ובעל מידות תרומיות. הקו המיוחד שלו בעבודת ה' היה עניין 'ביטול היש'. הוא ניגן תדיר ניגון המבטא ביטול היש, וגם על מושפעיו השפיע תמיד להיות בדרגת ביטול היש.

היה חריף מתולדתו, בכל עניין שכלי היתה לו חריפות, כל סברא שחידש הופרכה מיד על ידו בגלל חידוש של סברא עמוקה יותר דיבורו בחסידות היה פה מפיק מרגליות.

הי' נוהג להרצות לפני רבינו ביחידות את שאלותיו בחסידות.

451) הרה"ח ר' ברוך שניאור זצ"ל שמע הרבה מחמיו הרה"ח ר' שניאור זלמן חייקין ז"ל מפודובורנקא ומאחי חמיו הרה"ג החסיד ר' יואל חייקין ז"ל רבה של פודובורנקא שהיו מתלמידי הרה"ח ר' פסח ז"ל.

452) את זאת כתב רבינו כדי שלא יבינו...

453) רשימות הרב"ש עמ' פו – פט.

454) הרה"ח ר' יהושע מונדשיין ע"ה, כרם חב"ד גיליון ג' עמ' 88.

455) החסיד ר' אשר גרוסמן מניקולייב, היה שוחט ובודק בעיר ניקולייב. מתלמידי החסיד הרב הלל מפאריטש היה אחד מגדולי החסידים בתקופת אדמו"ר מוהר"ש ואדמו"ר הרש"ב. התעסק בהגהת התניא דהוצאת ווילנא תר"ס. היה בעל מנגן, הרבי נ"ע התבטא על אחד מניגוניו כי הוא "עוזר בפתיחת הלב, ואיתו אפשר להתפלל בטוב, ולהתרחץ בדמעות חמות".

456) "הגהות התניא בערך שנה ומחצה. הותחל תרנ"ח, נדפס תר"ס" מתוך רשימת אדמו"ר הריי"ץ, 'ספר השיחות קיץ הש"ת', עמ' 109.

אופי ההגהה מבואר היטב בה'מודעה רבה' שנדפסה בראש הספר, כאשר החידוש העיקרי הוא ההגהה של אגרת התשובה ואגרת הקודש שהוגהו על פי כתבי יד, וחלק מהם על פי כתבי יד קודש של רבינו הזקן בעצמו, וגם את שני החלקים הראשונים של הספר, ליקוטי אמרים ושער היחוד והאמונה, הגיהו מן מעט השגיאות שנמצאו בו כאשר מפורש במודעה הנ"ל:

... עלינו להודות לה' כי גבר עלינו חסדו עד כה שזכינו בעזר השם יתברך להגיה את האגרת התשובה והאגרת הקודש על צד היותר נעלה עד מקום שידו של אדם מגעת בעיון נמרץ על ידי השתדלות עצומה וזריזות יתירה בחיפוש אחר חיפוש בכתבי יד ישנים הנמצאים אצל הרבנים הקדושים שליט"א נכדי אדמו"ר בעל הצמח צדק ז"ל נ"ע שיש לסמוך עליהם.

ונוסף על זה שגם אחר כך ביגיעה עצומה ומתינות גדולה הונף והוברר רבות פעמים לברר וללבן כל דבר עד שבאנו לעומק השוה והמישור לעמוד על דעת חכמים. ובאיזה מקומן זכינו לגוף כתי"ק הנמצאים תחת יד הרבנים הנ"ל ואור ה' האיר עינינו להגיה מתוכם, גם מעט מן המעט מן השגיאות הנמצאים בהלקוטי אמרים ושער היחוד והאמונה שבדפוס סלאוויטא נתקנו כעת בעזר השם יתברך מלבד אשר בשער היחוד והאמונה הוספנו את ההשלמה מפרק ז'.

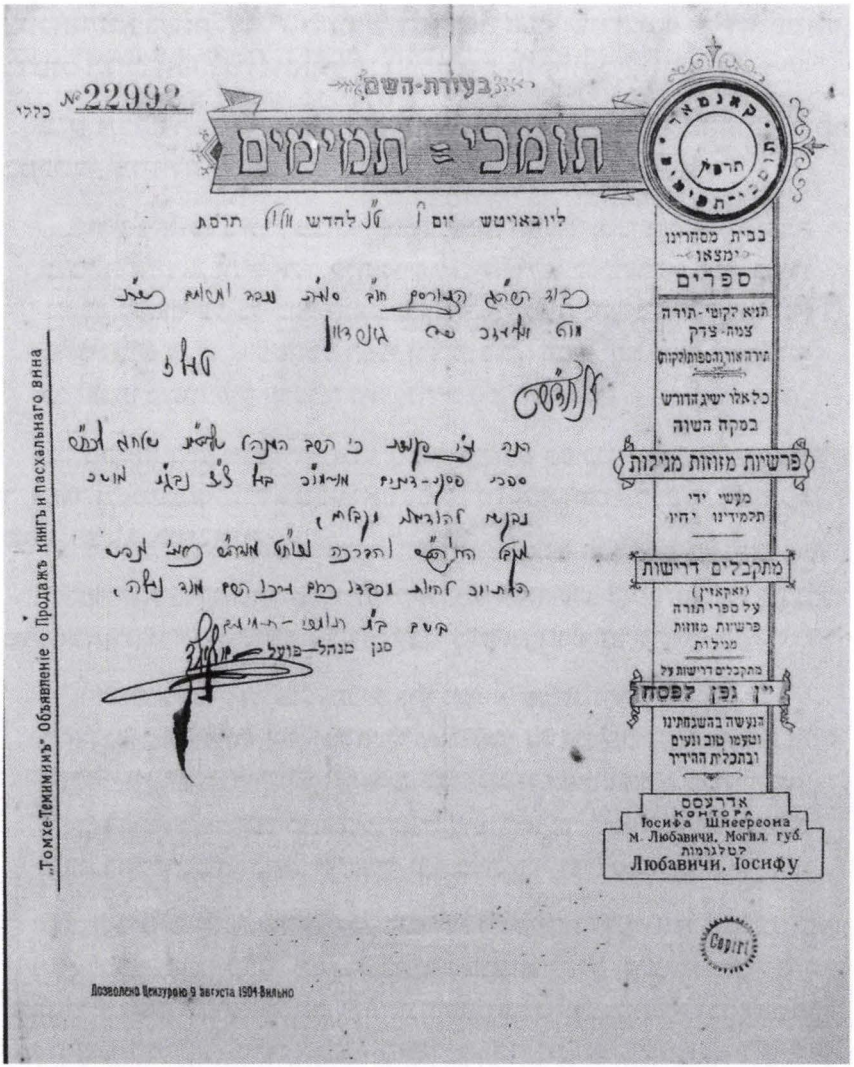
הרבה מן ההגהות באגרת הקודש נעשו על פי מה שהגיה הרה"ח ר' משה ווילער ז"ל מקריסלאווא, כמסופר ב'מודעה רבה' הנ"ל:

ועל הטוב זו תורה יזכר לטוב החסיד המפורסם מו"ה משה ווילער ז"ל מקריסלאווא אשר יגע וטרח ומצא הרבה להגיה את האגרת הקודש וקיבץ על יד על יד רבות ההשמטות מהאגרת הקודש.

וכוונה כפולה היתה לכ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע בהדפסה זו, האחת כפשוטו הפצת לימוד התניא, והשניה שההכנסה ממכירת הספרים תהיה קודש למוסד "תומכי תמימים"[457], וכך נדפס על מעטפת הספר:

ספר לקוטי אמרים ... בהוצאה חדשה ומתוקנת, מחיר הספר על הנייר הפשוט חמשים קאפ', ועל נייר רעגאל א' רו"כ, ופרי תבואתו קדוש הוא על החזקת לומדי תורה, ובטוחים אנחנו אשר אנ"ש החפצים וצמאים לספר הזה

457) אג"ק כ"ק אדמו"ר הרש"ב (כרך א' אגרות צג-צד).

מכתב מהנהלת ישיבת תומכי תמימים ליובאוויטש שבליובאוויטש להגאון ר' אליעזר גארדאן אב"ד ור"מ דטעלז זצ"ל.
מתאריך ט"ז אלול תרס"ח

מפאת השלטון של רוסיא דאז הישיבה נרשמה כבית מסחר: בבית מסחרנו ימצאו ספרים "תניא...."

יביאו הברכה אל ביתם במקח הנ"ל, והמוסיף יוסיפו לו בתוספת ברכה כו'[458].

התניא דשנת תר"ס נדפס בדמותו ובצלמו של הדפוס הראשון שנדפס בסלאוויטא בשנת תקנ"ז, היינו שנדפס שורה על שורה ודף על דף, כמעט, כדפוס הנ"ל, ואף צורת האותיות הן כדמות אותיות סלאוויטא[459].

כ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע השקיע עמל ויגע רבות בהגהה, וכך כותב במכתבו, מתחלת תר"ס, אל המגיה[460]:

> ידי"נ ר"א שו"ב שי', מכתבו קבלתי עתה, ונהניתי מאד מהבשורה טובה בדבר ההג"ה ..., ות"ל אשר עלה בידו לפעול שיתנו לו להגיה ... ויהי' כבודו כגיבור לעמוד על כל דבר הנוגע להה"ג, והשי"ת יהי' בעזרו, ולא יקמץ בריצוי להפועלים שיעשו כל חפצו ורצונו בזה, ופועל ידיו ירצה ה' ויצליח במלאכתו בזכות כ"ק אדמו"ר זצוקללה"ה נ"ע זי"ע ...

בין מכתבי כ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע נמצאו גם כמה אגרות אל הרה"ח ר' אשר גראסמאן הנ"ל עם הוראות פרטיות איך ומה להדפיס ודקדק בכל מילה ומילה אות ואות.

הספר יצא ברוב פאר והדר וכ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע היה מרוצה מאד מהתוצאות, וביום ט"ו טבת כותב לבנו כ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע[461]:

> הרב המלקט[462] הי' פה, והביא אתו ספר א' פשוט, והוא יפה מאד והנייר הוא לבן ..., ובכללותו הוא יפה והדר מאד. אחר כל ההדפסה הגי' עוד הפעם בעיון נמרץ, ומצא ח' טעותי סופרים, והדפיסו ח' דפים אחרים להחליף הח' דפים שנמצא בהם הטעותים. ולפי דעתי עתה הוא נקי ומבורר בתכלית. ומכל מקום בהיותו בביתו עתה, יגי' אותו עוד כמה שידו יהי' מגעת ...

כרגיל בימים ההם שרוב הספרים היו נמכרים בלתי מכורכים, גם ספר התניא נמכר בלתי כרוך ועל כן בספרי התניא הנ"ל הדפיסו מודעה "אל הקונה" ובלשון יידיש אל הכורך, שצורפה לכל טופסי התניא ובה מעוררים את תשומת הלב להסרת הדפים השגויים וכריכת המתוקנים תחתם[463].

---

458) צילום המעטפה בכרם חב"ד (גליון 3, עמ' 92).
459) ביבליוגראפיא לספר התניא עמ' 109.
460) אג"ק כ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע חלק ו' אגרת א'קסב.
461) אג"ק כ"ק אדמו"ר הרש"ב חלק ג' עמ' ע.
462) הרה"ח ר' אשר גראסמאן ז"ל.
463) הרה"ח ר' יהושע מונדשיין בכרם חב"ד גליון 3 עמ' 93.

מהוראת כ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע להדפיס מחדש את ח' העלים האלה יש ללמוד על העמל והיגיעה שהשקיעו בהגהת התניא, כי הטעויות שבגללם הדפיסו מחדש את העלים ההם היו טעויות קלות ביותר אשר בדרך כלל אין מעירים עליהם אפילו בלוחות התיקונים הרגילים. ורק מפני שבספר התניא עסקינן נקטו בשיטה חריגה ויקרה זו[464].

הפצת הדפסת התניא דתר"ס

מספר הספרים שנדפסו היה ד' אלפים פשוטים, 1400 ריגאל, כלומר על נייר משובח מאד, וכ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע ובנו כ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע פעלו הרבה להפצת ספרי התניא שימכרו בכל עיר ועיר וגם בליטא בעיירות הסמוכות לווילנא[465], ובמכתב אשר כתב כ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע ביום כ' אד"ר לבנו כ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע נאמר[466]:

> מאד נהניתי שיש דרישה טובה תודה לא־ל על הספרים. ויתן השי"ת שינטע ויושרש בלב אנ"ש דברי ק' כ"ק אדמו"ר זצוקללה"ה נ"ע זי"ע, להחיותם באור חיי החיים ללכת בדבריו דרכי ה' הליכות עולם לו, בהילוך ... ויאיר אמת ה' בעולם בגילוי ממש בלב כל אחד ואחד ובכללות העולם אמן כן יהי רצון.

בעמוד האחרון של ספר התניא במהדורה זו נדפסו דברי תודה וברכה בכותרת "ברוך אלקי ישראל אדון השלום", ומראשי השורות וסופן עולה: שלום דובער נ"י ברבי שמואל זי"ע, כששמו של כ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע נרמז כמה וכמה פעמים. הברכה נכתבה על ידי הרה"ח ר' אשר גראסמאן ז"ל, אך הדבר לא הי' לרוחו של כ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע וצוה עליו להחתים את שמו עליו, וז"ל כ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע במכתבו לבנו[467]:

> ... גם תיקון הרב המלקט את אשר עשה בהודעתו בסוף הספר בלתי ידיעתי – שיש לי עגמת נפש מזה, ובתחלה לא הייתי מסכים על זה בשום אופן – וכתבתי לו מפה שיתקן לכל הפחות בזה שיחתום שמו על ההודעה מפורש, המלקט אשר שו"ב מניקאל[אייעוו]. ... ובלתי זאת לא יוציאו למכירה.

---

464) הרה"ח ר' יהושע מונדשיין בכרם חב"ד שם.

465) באגרת כ"ק אדמו"ר הרש"ב חלק א' עמ' ריט: ולפי דברי הרב המלקט = הרה"ח ר' אשר גראסמאן, בשם ר' אנשיל [אראנאוויטש], יכול למכור הרבה בעיירות הסמוכים לווילנא כמו סמארגאן וכדומה, ששואלים ודורשין הרבה עליו ...

466) אג"ק כ"ק אדמו"ר הרש"ב חלק ג עמ' קב.

467) אג"ק כ"ק אדמו"ר הרש"ב חלק א עמ' ריט.

בראות החסידים גודל העגמת נפש שיש לכ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע מזה, הוציאו את ההודעה לגמרי מן התניא ונשארו רק עותקים בודדים מן הנתלשים[468].

כ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע שלח עותקים מספר התניא עם כריכה נאה לכמה נכבדי החסידים, וגם לבני דודיו כ"ק האדמו"ר מוהרש"ז מקאפוסט נ"ע וכ"ק אדמו"ר מהרי"ד מליאדי נ"ע, שלח ב' ספרים בכריכה טובה ומהודרת על פי ציווי כ"ק אביו כ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע, בצירוף מכתב[469] וזה נוסחו:

> כבוד ב"ד הרה"ג המפורסם בנש"ק ... תהילות ה' אבשר אשר גבר חסדו עלינו וחפץ ה' בידינו הצליח להגי' את הספר התניא הקדוש, ואם כי המשגה היא מצודה פרושה על כל עלילות ופעולת כל האדם, בכל זה בעזרת השם יתברך הרבה יגענו ביגיעת נפש ויגיעת בשר להגי' מתוך הרבה כ"ק אשר השגנו וברורנו הכל במתינות גדולה ובעיון הטוב בכל דבר ודבר ככל אשר ידינו יד כהה מגעת, והעיקר באגה"ק, כי בגוף ועצם התניא נזהרנו לשלוח יד להגי' ולשנות מהנדפס בפעם הראשון בסלאוויטא כי אם בטעות דמוכח ונראה בעליל וכו', ואף גם זאת רובם ככולם כפי אשר מצאנו בכמה ספרי תניא כתב יד, וגם ההדפסה נעשה בהשגחה יתירה מאד כפי האפשרי להיות בכח אנושי.
>
> ועתה כאשר ת"ל הופיע הספר הקדוש לאור עולם כלול בהדרו, אתכבד לשלוח לכבוד תורתו את הספר הקדוש, ותקוותי תשעשעיני כי יעלה לרצון לפני כבוד תורתו.
>
> והנני נכד דודו דורש שלומו תמיד כל הימים.

הדפסה נוספות בוילנא

כעבור כעשר שנים, הי' צורך להדפיס את התניא מחדש, ובשנת תרס"ט נדפס עוד הפעם בווילנא ואז מכרו מדפיסי ווילנא את רשות ההדפסה לכ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע לטובת המוסד תומכי תמימים, כאשר מפורט ב'מודעה' שהדפיסו בו:

---

468) כרם חב"ד (גליון 3 עמ' 98). ביבליוגראפיא לספר התניא עמ' 107-108.

469) נוסח המכתב נכתב על ידי כ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע.

אנחנו החתומים מטה המדפיסים האלמנה והאחים ראם מכרנו את זכות הדפסת ספר התניא ... לכ"ק אדמו"ר הר"ר שלום דובער שליט"א מליובאוויטש ... לטובת המוסד תומכי תמימים, ומעתה אין אנו רשאים להדפים את ספר התניא ...,

ובשנים הבאות נדפס התניא בווילנא כמה פעמים, עד פרוץ מלחמת העולם השניה. ההוצאה דשנת תרצ"ז היתה בשותפות עם הוצאת בית מסחר ספרים "שניאור" של הרה"ח ר' שניאור זלמן שמוטקין ז"ל בווארשא.

ואף בשנת ת"ש, בשעת מצור ומצוק, עדיין התעסקו בהדפסת ספרי התניא, ובמכתב מ"חברת מניות להוצאת ספרים והדפסתם 'ראם'", מיום ג' פ' בחוקותי ת"ש, אל כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע מבקשים ממנו תמיכה -

"להתקיים ולהחזיק מעמד בעת צרה וצוקה כזאת עד יעבור זעם ה'".

ובשולי המכתב מודיעים אודות התקדמות הדפסת התניא, מהספרים האחרונים שנדפסו בווילנא קודם שנכבשה ע"י הגרמנים ימ"ש:

ביחד עם זה אנו מתכבדים להודיע לכ"ק כי כבר התחלנו בהדפסת התניא[470].

וכנראה שהתניא כבר היה מודפס בחודש תמוז של אותה שנה כפי שנראה ממכתב אחד התלמידים של "איגוד התלמידים מגזע החסידים" אל כ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע.

"באותה שעה נתאספו לווילנא תלמידי ישיבות רבות, מרחבי פולין. כל קבוצה מצאה לעצמה פינה באחד מבתי הכנסת שבו נאספו ללמוד. כדי להקל ולעודד עצמם, יסדו התלמידים לעצמם "איגוד התלמידים מגזע החסידים"[471].

---

470) צילום המכתב בתורת חב"ד – ביבליוגראפיא עמ' 221 [הרה"ח ר' יהושע מונדשיין מיחס את המכתב לתניא דפוס תר"ץ, אכן כיון שלא ידוע על גזירות מיוחדות אשר שייך לומר עליהם "עד יעבור זעם ה'" בשנת תר"ץ, אינו מסתבר שהמכתב הוא משנת תר"ץ. תאריך המכתב הוא יום ג' פ' בחוקתי תר.. והאות האחרון נראה כאות שי"ן, ונראה כי האות ריי"ש היא פליטת הקולמוס וצ"ל ת"ש. (הרב מונדשיין מפענח אותו כאות ץ' אבל אין נראה כן)]

471) וכדאי לצטט ממכתבי אדמו"רי פולין אל אגודה הנ"ל, כ"ק אדמו"ר רבי שאול ידידי' אלעזר טאוב ממאדזיץ זצ"ל כותב:

לקראת משאלתכם להביע לכם דעתי בדבר התיסדות על ידכם איגוד לתלמידי הישיבות מגזע החסידים. בודאי בעתים הללו עת אשר קיבוץ היהודי הכי גדול נשבר לרסיסים, ואתו עמו בנין החסידות, אשר אבן פינתו ויסודו הונח על ידי הבעש"ט, והוקם ע"י הבאים אחריו דור דור ודורשיו, תפקיד גדול אפוא על פליטת בית ישראל מגזע החסידים והנוהגים אחרי הלוכה בקודש

כשכתבו על כך אל כ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע, השיב להם בי"א אד"ר ת"ש:

במענה על מכתבם מיום ד' לחדש זה, אשר נתעוררו ליסד איגוד התלמידים מגזע החסידים אשר בישיבות קאמעניץ, קלעצק[472], פינסק, ביאליסטאק, לאמזא, אסטראווי־בריסק, ישיבת חכמי לובלין, תומכי תמימים, וסלונים־חסידים ... הוא דבר טוב מאד[473]".

ביום ו' עש"ק מטות, כ' תמוז שנת ת"ש, כתב מנהל האיגוד הר' אברהם צבי לאנדא ז"ל אל כ"ק אדמו"ר הריי"צ:

הנה היות שכמה ישיבות מתאוננים על חוסר ספרי חסידות, ומבקשים לשלוח להם ס' התניא ... , ובישיבת תומכי תמימים נמצא ספרי התניא השייכים לכ"ק מהוצאות "ראם", על כן בקשתינו בזה בדרך אפשר להואיל נא לנדב איזה סכום ספרים על איגודינו ...[474]

לא הגיע לידינו מענה כ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע למכתב זה, אך יש לשער כי מן הסתם מילא את בקשתם,

ולפנינו מכתב נוסף מכ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע אל הר' לנדא הנ"ל באותה תקופה[475] העוסק בלימוד ספר התניא[476]:

בדבר לימוד התניא ילמוד ברבים כפי יכלתו והבנתו, ובכללות לימוד התניא הנה ידוע אשר התניא הוא תורה שבכתב בתורת החסידות חב"ד,

---

להתאזר חיל לשמור על אוצר הקנינים וערכים הרוחניים אשר רכשה לה החסידות בכל כך מסירת נפש.

וכ"ק אדמו"ר רבי שמעון שלום קאליש מאמשינוב זצ"ל כותב:

מאד ערבה עלי השמועה טוב כי לבבכם ער לעשות איגוד החסידות ביניכם, בכוונה רצוי' להתנהג בכל ענינים עפ"י הוראה שהורו לנו רבותינו הק' זלה"ה. (תולדות חב"ד בפולין, ליטא ולטביא, עמ' רפב-רפג).

472) כדי לקבל מושג על פעולת האיגוד נביא ממכתב המנהל הר' אברהם צבי סג"ל לנדא ז"ל אודות החבורה בישיבת קלעצק:

... קבלנו מכתב מישיבת קלעצק ... החברים דשם הם מג' דרכים שונים, קארלין, סלאנים, פורילין, וכל אחד מהג' חבורות הנ"ל עורכות סעודה שלישית דשבת קודש בפני עצמה באופן מיוחד. חסידי קארלין יש להם סדר להוועד במוצש"ק ולספר סיפורים מצדיקים נ"ע, והם בערך ט"ו תלמידים ושומרים כל מנהגיהם בדיוק. מג' הנ"ל, הנה חסידי פולין נמשכים יותר לחסידות חב"ד.

473) תולדות חב"ד בפולין, ליטא ולטביא עמ' רפא.

474) תולדות חב"ד בפולין, ליטא ולטביא עמ' רפב.

475) י"ט סיון ת"ש.

476) אגרות קודש כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע חלק ה' עמ' צ.

ישיבת תומכי תמימים ליובאוויטש סניף וילנא, לערך בשנת ת"ש

וחומש הלא הכל לומדים ואין מי שיאמר אשר הוא למד עד גמירא לתכליתו, ולימוד התניא הנה האותיות בעצמן מעוררים ומאירים את הנפש.

פרק שבעה עשר

בחצי כדור התחתון

באגרת קדשו הידועה[477], מגלה מורנו הבעש"ט הק' אשר בעת עליית נשמתו היה בהיכלו של מלך המשיח, ובמענה לשאלת הבעש"ט "אימתי קאתי מר", השיבו מלך המשיח "כאשר יפוצו מעינותיך חוצה", היינו שביאת המשיח תלוי' בהפצת והתפשטות תורת הבעש"ט 'חוצה'. ומרגלא בפומא קדישא דכ"ק אדמו"ר זי"ע שהכוונה בהפצה "חוצה" עד ל"חוצה שאין חוצה הימנו", הן "חוצה" מצד חוגי האנשים שגם אלו הנראים רחוקים ביותר יתקרבו למעיינות תורת החסידות, והן "חוצה" מצד המקום, היינו שלימוד החסידות ודרכי החסידות שיסד הבעש"ט הק' יגיעו גם למקומות הרחוקים ביותר בעולם. ושיגיעו "המעיינות" עצמם, ולא רק השפעה ממקום אחר עליהם.

והנה, ידוע[478] מאמר כ"ק אדמו"ר הזקן נ"ע אשר באמעריקא, היינו חצי כדור התחתון – הנקרא כך כי ארץ הקודש נחשבת לחלק העליון של העולם – לא היה מתן תורה.

ומבאר כ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע, באחד ממכתביו אל חתנו כ"ק אדמו"ר זי"ע, דהיינו שהגילוי דמתן תורה לא היה בחצי כדור התחתון כמו בחצי העליון[479].

ועוד כותב אדמו"ר הריי"צ בשם אביו[480]:

ואשר גילוי התורה בחצי כדור שני (אמעריקא) הוא ע"י עבודה אחרת

---

477) ראה לעיל פרק "האבן שבכתר המלך".

478) אגרות קודש מוהרש"ב ח"א ע' קסא. ובשיחות כ"ק אדמו"ר זי"ע ביאר זאת רבות, ראה שיחת ש"פ קרח ה' תמוז תשמ"ט, ובכמה מקומות.

479) אגרות קודש אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע, חלק ב עמ' תצב. ומבאר שם באריכות ובפירוט עיין שם.

480) אגרות קודש מוהריי"צ חלק ב עמוד שלא.

כ"ק אדמו"ר הריי"צ בביקורו בארצות הברית בתר"צ במשך כחצי שנה עורר רבות את הקהל, לשוב אל דרך התורה

ביתרון כח דוקא, וכללות הענין הוא שמתן תורה הי' בדרך גילוי מלמעלה, והמשכת התורה בחצי כדור השני הוא על ידי עבודה במסירת נפש דוקא.

אמנם, במשך הזמן 'אכשור דרא' וגם באמעריקא הפצת המעינות חוצה היא בהיקף הכי רחב, ואף ביתר שאת מאשר במדינות אחרות, כידוע ומפורסם, ועד שמרכז הפצת החסידות הוא בארצות הברית, וממנו לכל העולם כולו. לנושא זה מוקדש פרקנו – הפצת והתפשטות ספר התניא קדישא בפרט, ותורת החסידות בכלל, על אדמת אמעריקא.

בכלל נודעה ארצות הברית של אותם ימים אפלים כ"ארץ אוכלת יושביי" בכל עניני תורה ומצות בכלל ועניני הנהגה חסידית בפרט, יהודים יראי שמים שהקפידו באירופא על קלה כבחמורה, אחרי תקופה קצרה בארצות הברית פשטו מעליהם את הלבושים החסידיים וגילחו את זקנם, ועל כן השתדלו יהודים חסידים שלא להגיע לארצות הברית, ורק מחמת צוק העיתים, ובלית ברירה נאלצו חסידים להגיע לארצות הברית.

החסידות התפשטה בארצות הברית וחלחלה אל מדבר שממה רוחני זה אט אט בפעולות מאומצות ועקביות של רבותינו נשיאינו ותלמידיהם, כאשר באופן כללי ניתן לחלק את הפעולות לשלושה שלבים עיקריים, כפי שיפורט לקמן בפרק זה:

שבירת הקרח - ראשית התפשטות החסידות בארצות הברית החלה על ידי שרידים בודדים מחסידי חב"ד שהיגרו אליה עוד בתקופתו של אדמו"ר הרש"ב נ"ע ובהמשך לכך בתקופתו של בנו וממלא מקומו אדמו"ר הריי"צ, ובהדרכתם ובשליחותם החלו להמיס את חומת הקרח באמצעות הקמת שיעורים בספר התניא במקומות מושבותם.

הרמת קרן החסידות - בעת ביקורו ההיסטורי של הרבי הריי"צ בארצות הברית נגרמה התעוררות רוחנית אדירה בכל מקום מדרך כף רגלו, והוא ניצל אותה על מנת לייסד מאות שיעורים בתורה ובחסידות בכלל ובספר התניא בפרט. פעולות אלו נמשכו גם לאחר שחזר למקום מושבו בלטביא, באמצעות קשרי מכתבים ושיגור שלוחי־דרבנן מהמובחרים שבתלמידיו, שהעמיקו והרחיבו את הפצת והשפעת החסידות בקרב מושבות היהודים ברחבי אמעריקא.

הפיכת המדבר למגדלור רוחני - השלב השלישי והעיקרי בהפצת תורת החסידות בארצות הברית החל עם הגעתו של הרבי הריי"צ לאמעריקא בפעם השניה על מנת להתגורר בשנת ת"ש, והמסתעף מזה.

להלן, יפורטו כל שלושת השלבים בליווי אגרות קודש ומסמכים, המתארים את התפשטות ספר התניא, הדפסתו הפצתו ולימודו.

היהודים מגיעים לארצות הברית

כאמור תורת החסידות הגיעה למדינה זו עם הגירת החסידים הראשונים לארה"ב[481] שכמובן בבואם מעבר לים הביאו באמתחתם ספרי קודש ובהם ספרי הבעש"ט וספרי תלמידיו, כאשר בין הספרים שהביאו בודאי נמצא גם ספר התניא.

גלים גדולים של יהודים מרוסיא החלו להגיע לאמעריקא לערך בשנת תר"מ, עקב ריבוי הפוגרומים ביהודי רוסיא באותה התקופה. מאוחר יותר, לאחר תום מלחמת העולם הראשונה, ובפרט לאחר שנת תרפ"ג, כשהגזירות והרדיפות על הדת ברוסיא הלכו וגברו, שוב היה גל גדול של יהודים שהגיעו לארה"ב, ובאותם ימים, רבים מחסידי רוסיא השתדלו

---

481) על ראשית ההגירה של חסידי חב"ד לארה"ב, ראה 'תולדות חב"ד בארה"ב' מאת הרב שלום דובער לוין.

לצאת משערי ברית המועצות וחלקם הגיעו לארה"ב[482].

אחד מחסידי חב"ד הראשונים הידועים שהיגרו לארה"ב, הוא הרה"ח ר' אברהם חיים ראזענבוים ז"ל שבצעירותו זכה להיות אצל כ"ק אדמו"ר הצמח צדק נ"ע והיה מחסידי כ"ק אדמו"ר מהר"ש נ"ע ואחר כך היה מקושר לכ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע.

הוא היגר לאמעריקא בשנת תרנ"ח, והביא עמו ספרי חסידות רבים, בהיותו בארצות הברית התנהג כחסיד לכל דבר, ורוח החופשיות באמעריקא לא פעלה עליו.

ר' אברהם חיים נפטר בס' לואיס בשנת תרפ"ח[483]. בצוואתו הורה שספרי החסידות שלו יחולקו בין בתי כנסת חסידיים, וכתב:

> די ספרים די חסידישע אלע ביז איינע זאלן אפשיקן צו דוד'ן[484] ער זאל איבער געבן אין חסידיסער שול ...[485].

הרבי הריי"צ שולח ספרי תניא

כבר בשנת תרפ"א, בראשית ימי נשיאותו, בא כ"ק אדמו"ר מהריי"צ נ"ע בכתובים עם חסידי חב"ד בארה"ב, ובמכתב מיום טו"ב סיון תרפ"א כותב אל חסידי ותלמידי אביו כ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע שהיגרו לארה"ב[486]:

> כבוד ידידינו אוהבינו מקושרי ותלמידי הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, גאון ישראל תפארתו והדרו, חסידא ופרישא [הרש"ב] זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, מחבבי פעולותיו הנשגבות מייקרי שם הוד קדשו וזכרו הטוב, יראי אלקים די בכל אתר ואתר, ד' עליהם יחיו, ויתענגו על רב טוב זמני ונצחי
>
> מרחוק אקרא לאהובינו בשלום אין קץ ולברכה אין סוף ושלומם ישגה. זה כשנה ושלשה חדשים אשר לוקח עטרת ראשינו, הוד תפארתינו, כ"ק אאמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, ולא יכולתי בוא בכתובים להודיע

---

482) תולדות חב"ד בארצות הברית עמ' ח.

483) תולדותיו בספר "תולדות הרה"ח רבי אברהם חיים ראזענבוים".

484) הוא הרה"ח ר' דוד שיפרין ע"ה אשר גם הוא היה מראשוני חסידי חב"ד בארה"ב. ראה אודותיו בספר תולדות חב"ד בארה"ב.

485) תרגום: את הספרים החסידיים, כולם עד אחד, ישלחו לדוד על מנת שהוא ימסור לבתי כנסת החסידיים. המכתב נדפס בתולדות חב"ד בארצות הברית עמ' ו.

486) אג"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע חלק יא עמ' ט.

לאלו התאבים וצמאים לדעת צוואתו ובקשתו לחזק את המוסד תומכי תמימים, לימוד דא"ח בכל המקומות ... ושהכל יהי' בסדר נכון.

ועתה באתי עם הספר לעוררם כי יואילו לסדר בכל עיר ועיר ועד מיוחד, אשר על ידו יבוא כוונת אבינו רבינו הקדוש, בחיזוק התורה והמצוה אל הפועל בעזרתו ית' ובקביעות עתים לתורה בשיעורי נגלה וחסידות בימי החול ובשבת קודש, הן בלימוד הספר תניא, לקוטי תורה, תורה אור והדומה ...".

באותו חודש כתב מכתב נוסף לאחד מחסידי חב"ד בארה"ב אשר ישב במדינת אוהיו[487], ה"ה הרה"ח השו"ב הר' אהרן שלמה אקסעלראד ז"ל[488], ובו מבקש ממנו להודיע לו אודות מצבם של חסידי חב"ד בארה"ב:

ומה מאד נכספה נפשי לדעת מהנעשה אצלם בעניני היהדות, בלימוד התורה, היש להם תלמוד תורה בהעיירות, חדרים, מלמדים, ... כן בפרטיות חייהם הרוחנים האם לומדים דא"ח אם יש להם ספרי חסידות תניא, לקוטי תורה, והאם לומדים בהם, ואיך הוא חיי הצעירים ...

אין בידינו את מכתב המענה של החסיד השו"ב הנ"ל על מכתבו של כ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע, אך כעבור חצי שנה, ביום ז"ך מרחשון שנת תרפ"ב, כותב לו כ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע[489] שוב:

היום כתבתי לבית דפוס ראם וילנא, אשר ישלחו להם על חשבוני עשרה ספרי תניא, ולר' דוד שיפרין שיחי' חמשים ספרי תניא בשביל נוי יארק והסביבה.

"חברה לומדי התניא" בניו יארק

ביום כ' תמוז בשנת תרפ"ד נתיסדה "אגודת חסידים אנשי חב"ד בארצה"ב"[490] אשר מטרתה היתה כלשון כ"ק אדמו"ר מהריי"צ נ"ע, במכתבו לגבאי בתי כנסת חב"ד בארה"ב –

"לחזק את התורה והעבודה שבלב בנועם דרכי תורתנו תורת החסידות אשר הנחילונו אבותינו רבותינו הק'".

---

487) היה שו"ב במאיריאטע, אוהיו.
488) אג"ק כ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע חלק יא עמ' יא.
489) אג"ק כ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע חלק יא עמ' יח.
490) תולדות חב"ד בארצות הברית עמ' יח.

הרה"ג הרה"ח ר' ישראל ז"ל דזייקאבסאן

ואחת מפעולת האגודה היה יסוד "חברה לומדי התניא" או "חוג לומדי תניא", והודות לפעילות זו נוסדו שיעורי תניא בשכונות רבות בעיר ניו יארק.

שיעורים בבתי כנסיות ולתלמידי ישיבות

ביום ג', ה' טבת תרפ"ו, הגיע לארה"ב הרה"ג הרה"ח ר' ישראל ז"ל דזייקאבסאן[491], מוותיקי חסידי חב"ד, תלמיד ישיבת תומכי תמימים

491) זכרונותיו ובהם הרבה על התייסדות חסידות חב"ד בארצות הברית, יצא לאור בספר "זכרון לבני ישראל" בהוצאת קה"ת ברוקלין, תשנ"ו.

בליובאוויטש ועסקן נמרץ שנטל חלק גדול וחשוב מאד בנטיעת כרם חסידות חב"ד באמעריקא.

מקום נכבד בין פעולותיו השונות תופסים שיעוריו בתורת החסידות ובספר התניא קדישא בפרט אותם היה משמיע מידי יום בבתי כנסיות שונים, פעם בשבוע בבית הכנסת אנשי אזאריץ, פעם בשבוע בבית הכנסת זעמבין וכן בבתי כנסיות נוספים[492].

הוא עצמו מספר על כך בזכרונותיו[493], ומתאר את התנופה הגדולה בשיעורי התניא שבאה בעקבות ביקורו הידוע של הרבי הריי"צ בארצות הברית, כאשר עורר ועודד ע"ד לימוד דא"ח בבתי כנסיות ובחבורות וכתב אז את מכתב ההתעוררות ע"ד קביעת יום ג' בערב ללימוד דא"ח.

ביקורו הראשון של הרבי הריי"צ בארצות הברית

המפנה העיקרי בהבאת לימוד החסידות בכלל והתניא במיוחד לארצות הברית והפיכתה ממדבר שממה למרכז רוחני, נעשה על ידי הרבי הריי"צ שהגיע אליה לביקור ממושך בשלהי שנת תרפ"ט, ובעבודה מאומצת וביגיעה רבה הצליח להביא לשינוי מהותי בכל הנוגע למצב היהדות והחסידות במדינה זו.

ביקורו של הרבי הריי"צ שהחל בי"ב אלול תרפ"ט נמשך קרוב לשנה תמימה, במהלכו התהלך הרבי לאורכה ולרוחבה של ארצות הברית, נפגש עם ראשי קהילות ונדיבי עם ראשי מדינות ונשיאים, ובכל מקום בו דרכה כף רגלו התקבל באהדה עצומה ונערכו עבורו טקסים רבים של קבלת פנים בעלי גינוני כבוד מלכותיים.

קריאתו הקדושה של הריי"צ: ולימוד פרק תניא הוא בחיוב

עם בואו של הרבי הריי"צ כתב מכתב התעוררות הנושא את התאריך "כ"ו אלול, ג' דסליחות תרפ"ט[494]", בו פנה "אל ידידינו אנ"ש בארה"ב וקנדה"

---

492) בזיכרונותיו שם (עמ' קפ) מספר גם על החסיד הר' טוביה בעלקין – אשר הרב דזייקאבסאן מתאר אותו "אַ געשמאקער חסידישער איד" - שהיה מוסר שיעור תניא בבית הכנסת ברחוב וואטקינס בבראונזוויל בעקבות דברי ומכתבי ההתעוררות של כ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע להרבות שיעורי תניא בבתי כנסיות.

493) זכרון לבני ישראל עמ' קפו.

494) אג"ק אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע חלק ב, עמ' רב.

כ"ק אדמו"ר מהריי"צ נ"ע, לומד בספר התניא באגרת הקודש

וביקש מעומק לבבו מציבור החסידים בארצות הברית לקבוע זמן ללימוד חסידות, ובפרט ללימוד בספר הקדוש תניא, ובלשונו:

"ולימוד פרק תניא הוא בחיוב".

ולחשיבות ולחביבות הדברים, נביא את מכתב ההתעוררות המיוחד, החודר כליות ולב, במילואו:

כשם שאי אפשר לחסידות בלא חסידים כך אי אפשר לחסידים בלא חסידות.

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק [הרש"ב] זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע באגרת הצואה הק' מצוה ומפקד אותי ואנ"ש שי' ליסד בעזרתו ית' בכל מושב ומושב מאנ"ש שי' חבורות לומדי חסידות במקום קבוע ובזמן קבוע.

ובזה הנני בא לידידינו אנ"ש שי' לקבוע בעזרתו יתברך בכל מקום מושב אנ"ש שי' את יום השלישי בשבוע משעה השמינית בערב מועד קבוע ללימוד חסידות מבלי התחשב עם מספר הלומדים, וכמאמר עשרה שיושבין ועוסקין בתורה שכינה שרוי' ביניהם כו' ומנין אפילו חמשה כו' שלשה כו' שנים כו'

ומנין אפילו אחד שנא' בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתיך.

חסידים בני חסידים זכרו צור חוצבתם, וקבלו עליכם לקיים את הצווי והאזהרה הנמרצה פקודת קדש הקדשים אשר בארצות החיים כאמור.

חסידים! דעו אשר בקיום הפקודה האמורה תלוי עילוי נשמת אבותיכם החסידים נ"ע, גורל חייכם בארחות חיי אור וחיות בעבודה שבלב בלימוד התורה וקיום המצות, וגורל בניכם ובני בניכם יחיו. כי המוסר ונותן נפשו להתקשר באילנא דחיי מובטח לו כי אור זכות קדש הקדשים יאהיל עליו ועל יוצאי חלציו לטוב לו כל הימים.

חסידים! עמדו על נפשכם ודאגו לטובת יוצאי חלציכם יחיו. ואני תפלה כי תתעורר זכות אבותיכם החסידים נ"ע ותקבלו את הפקודה האמורה בשמחה לקיימה ברצון וחפץ פנימי לטוב להם נ"ע, ותבדלו לחיים טובים וארוכים ונעימים לכם לבניכם ולבני בניכם יחיו.

מקום הלימוד יהי' בבית הכנסת, הלימוד יהי' באיזה ספר או כתב אשר יבחרו ללמד, ולימוד פרק תניא הוא בחיוב. זמן הלימוד יהי' לא פחות משעה והמוסיף יוסיפו לו ברכה וכל טוב.

ולקראת השנה החדשה הבאה עלינו ועל כל ישראל אחינו לטובה ולברכה הנני מברך את כל אחד ואחד מאנ"ש אותו, ביתו, זרעו וזרע זרעו יחיו בתוך כל אחינו בני ישראל שיחי' בשנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות, שנה אשר בה ירים השם יתברך קרן התורה והעבודה שבלב, קרן אנ"ש וקרן כל אחינו בני ישראל שיחיו.

כל אחד מאנ"ש יפרסם מכתבי זה בין מכיריו ומיודעיו מאנ"ש שיחי' ויעוררו על כל האמור בזה. וכל המקבלים עליהם בלי נדר הצווי האזהרה והפקודה האמורה יכתבו לי שמם וכתובתם, שם בית הכנסת וכתובתו.

ויקבל החיים והשלום והברכה מאדון השלום כאוות נפש וידידם עוז הדורש שלומם טובם והצלחתם בניהם ובני בניהם בגשמיות וברוחניות והמברכם בכתיבה וחתימה טובה ובגמר חתימה טובה.

יוסף יצחק

כפי שנראה לקמן, אגרת מופלאה זו היתה מעין הכרזה על כוונותיו ומטרותיו של הרבי הריי"צ בביקור זה, ואחריו הגיעו יתר פעולותיו ומאמציו

במשך שנת תר"צ שהביאו להתפשטות הלימוד בספר התניא, ובמושבות החסידים התעוררו לקבוע שיעורי לימוד רבים בספר התניא קדישא.

הרבי הריי"צ מעורר את יהדות ארצות הברית

כאמור ביקורו של הריי"צ, הינו אבן יסוד בחיי היהדות והחסידות בארצות הברית. ביקור זה נערך בשלוש שנים לאחר שהשתחרר בניסים גלויים ממאסרו המפורסם בשנת תרפ"ז על שמירת גחלת היהדות בברית המעצות.

כידוע בשער בת רבים, יהדות ארצות הברית ומנהיגיה לצד ראשי הממשל בוושינגטון היו שותפים מרכזיים במאמצי השחרור שהובילו לשחרורו הניסי של הרבי מידי שלטונות הרשע. ביקורו הנוכחי של הרבי, היווה מעין 'מסע נצחון' על השיטה הקומוניסטית שדגלה בהתערבות בחיי הפרט ודיכוי רצונות הפרט וחופש הביטוי.

מלחמתו של הרבי הריי"צ בשלטונות התקבלה בארצות הברית כמלחמה בעד חופש הפרט ובשל כך זכתה לאהדה והערכה עצומה. את הכבוד וההערכה העצומים שקיבל – ניצל הרבי על מנת לתבוע מיהודי ארצות הברית לחזק ולהוסיף בשמירת התורה והמצוות בכלל ובלימוד החסידות בפרט, ולימוד התניא במיוחד. וכמו שנספר להלן בקצרה.

אחד מרגעי השיא בביקור שביטאו את ההערכה העצומה שרחשה לו יהדות ארצות הברית כמו את הדרת הכבוד המפליאה של כל צמרת ההנהגה המדינית, היתה כאשר הגיע לפילדלפיה והתקבל בכבוד־מלכים[495]. עם בואו לעיר נערך לכבודו טקס קבלת פנים בהשתתפות אלפי אנשים, שנערך בהיכל העצמאות של ארצות הברית, כאשר הרבי עצמו התכבד לשבת על הכיסא עליו ישב נשיאה הראשון של ארה"ב מר ג'ורג' וושינגטון (כבוד ששמור רק למנהגים לאומיים).

לא רק הצמרת הפוליטית ופשוטי העם קיבלו אותו בכבוד גדול שאף

---

495) עם זאת, הרבי הריי"צ עצמו סלד מכל גינוני כבוד אלו ובכל פעם שנערכה עבורו קבלת פנים חגיגית, התענה במשך יום שלם כשהוא מסביר למקורביו שהפצירו בו לאכול שהוא מתענה בכדי לא להינות מכבוד זה.

בהזדמנות אחרת התבטא בנוגע להתלהבות הגדולה בה קיבלה אותו יהדות אמעריקא, כי הוא מקווה ומתפלל שהיא תהיה בדוגמת אש ששורפת עצים המשאירה אחריה גחלים, ולא כמו אש המכלה בנזין שלא נותר מכך שום רושם.

אישיות יהודית אחרת לא זכתה. אל עדת מקבלי הפנים הצטרפו גם גדולי הרבנים ומנהיגי הקהילות האורטודוקסיות בארצות הברית, שערכו לכבודו מספר אסיפות מרשימות בהן השתתפו מאות רבנים שהגיעו לשם כך מרחוק ומקרוב והביעו בכך את גודל הערכתם לפעולותיו ולאישיותו.

בכל מדינה אליה הגיע הרבי הורגשה התעוררות גדולה בקרב הציבור היהודי שגרמה להרמת קרן היהדות. גאווה יהודית זו רתם הרבי לייסוד שיעורים חדשים בתורת החסידות בכלל, ובספר התניא בפרט, כאשר הוא מנצל את שעת הכושר להשפיע על כל מי שבא עמו במגע להצטרף להתעוררות הגדולה שאחזה ביהדות אמעריקא.

למעשה, את עיקר זמנו ועיתותיו במהלך ימי ביקורו בארצות הברית הקדיש הרבי למפגש בלתי אמצעי עם יהודי ארצות הברית, אם בכנסי ההתעוררות הרבים שקיים בהם שוחח עם עשרות אלפי יהודים שהתקהלו לשמוע את הדברים חוצבי הלהבות שהשמיע, ואם באלפי השעות שהקדיש מידי ערב כדי לפגוש פנים אל פנים ולתת עצה והדרכה לאלו שבאו להקביל את פניו ב'יחידות'. אלו כמו אלו, נענו לקריאתו לחזק את מצב היהדות והחסידות, לייסד שיעורים ולקבוע עיתים לתורה בכלל ובספר התניא בפרט, להתחזק בשמירת הטהרה ובקיום המצוות, ולשאת בגאון את דגל האמונה והדביקות בה' ובתורתו.

ביתר שאת פנה בדברים היוצאים מן הלב אל הבאים מגזע החסידים לשוב אל דרך אבותיהם, ודבריו שבאו מעומק פנימיות נפשו פעלו על עשרות רבות של משפחות לשוב אל דרך זקניהם, וכך תוך תקופה קצרה קמו בזה אחר זה מאות שיעורים בתורת הנגלה ובתורת החסידות, ובייחוד בספר התניא.

הרבי הריי"צ עצמו עשה סיכום מאלף של ביקורו, ותיאר את תוצאותיו ומסקנותיו ברשימותיו[496]:

> במשך ימי שבתי בארץ הלזו נוכחתי לדעת כי ת"ל אוצר בלום ורכוש גדול נמצא במרחבי מדינה זו, נפגשתי עם אברכים וצעירים רבים שנולדו פה ואשר לרגלי חינוכם רחוקים המה מידיעת התורה, ומבלי דעת חומר מ"ע ומל"ת אינם מקיימים אותם.

---

496) אגרות קודש שלו חלק ב אגרת תסו.

(מימין) הגאון רבי אליעזר סילווער גאב"ד סינסנעטי ונשיא אגודת הרבנים בארה"ב וקנדה עם הרבי הריי"צ

אבל לבם ער, לבם נכון להתעורר, תאבים גם צמאים להגה של הדרת קדש.

הנסיון הראני פלאות בענין זה, השנים נתלבנו, יהי' ה' בעזרם ויכלכלם בחיים וטוב בגו"ר.

לבי אומר לי, עתידות נשגבות בחיי הצעירים הללו, חיי יהודים נאמנים לתורה ודת ישראל.

העצמות היבשות הללו, בחסדי א־ל עליון, יכולים המה לקום לתחי', ודור חדש בעזרתו ית' יכולים המה להקים.

אלפים ורבבות בתי ישראל, בשמירת טהרת המשפחה, כשרות, שבת, תפילין וכו' יכולים בעה"י להעמיד ברחוב היהודים.

כל החומר הדרוש לבנין בית ישראל מוכן ועומד הוא, הכל יש, בכל אתר ואתר ת"ל ישנם רבנים מורים ומדריכים, ה' עליהם יחיו, אין חסר מאומה כי אם יד מחולל ומעורר אנשים אשר חוננם ה' בדעה והשכל ובמסירות נפש על דבר זה.

אם בשנים תר"ם־תר"צ. הקשר של יהודי ארצות הברית עם חסידות חב"ד בכלל ולימוד התניא בפרט הי' מועט ביותר, והתקיים רק באמצעות מתי־מעט מהגרים מחסידי חב"ד, שייסדו בה זעיר פה זעיר שם בתי־כנסת בנוסח החב"די וארגנו שיעורי תניא על פי הנחיית אדמו"רי חב"ד מרחוק, הנה מאז ביקורו האמור של הרבי הריי"צ – החלה תקופה חדשה בלימוד החסידות בכלל והפצת התניא במיוחד, כאשר מאות יהודים הצטרפו אל לומדי התניא בשיעורים שנוסדו בשעת הביקור ובעקבותיו.

בחודש ניסן שנת תרצ"א כתב כ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע אל הרב דזייקאבסאן ז"ל אודות שיעורי התניא שלו[497]:

ב"ה י"ג ניסן תרצ"א, ריגא.

כבוד ידידי הרה"ג הנכבד והנעלה ותיק וחסיד איש ירא אלקים מורנו הרב ישראל שיחי'.

שלום וברכה!

קראתי את מכתבו אל ידידינו הרב יחזקאל פייגין שי' אשר בו כותב שלומד

---

497) אגרות קודש אדמו"ר הריי"צ נ"ע חלק ב' עמ' שלז.

אדמו"ר הריי"צ מתוועד בביקורו בארה"ב בשנת תר"צ.

תניא לפני צעירי אגודת ישראל ונהניתי מכללות הענין הן מצד המשפיע והן מצד המקבלים, מצד המשפיע הלא זהו מטרת נסיעתו להאיר אור בהחזקת לומדי תורה ובלימוד דא"ח ברבים ולפעול בכל הענינים, וכמדובר כמה פעמים בעל פה ובכתבים, ומצד המקבלים בודאי אשר פועל עליהם לטובה, ובטח מניח כחות לאגדם ולהרחיב חוג השומעים, והשם יתברך יעזר לו וימלא משאלות לבבו לטובה ולברכה בכל המצטרך לו בגשמיות וברוחניות... והנני ידידו הדורש שלומו ומברכו,

יוסף יצחק.

בשנת תרצ"ב התחיל הרב דזייקאבסאן ללמוד שיעור בספר התניא עם כמה בחורים תלמידי ישיבות שונות בניו יארק. בתחילה היה השיעור בביתו, היו לומדים תניא במשך כמה שעות בכל מוצאי שבת קודש. השפעתו על הבחורים היתה גדולה מאד ובמשך הזמן נתקרבו ללימוד ודרכי החסידות.

וכה מסופר בתולדותיו של אחד מתלמידיו, הרה"ח הרב אברהם דובער העכט ז"ל:

"מזגו הטוב והחם פעל על התלמידים וההתעניינות שלו בהם היתה כנה ואמיתית, בהתוועדויות שלו דיבר 'ישר לענין' והתלמידים היו יכולים לדבר אתו בכל דבר שהעיק להם, שיעוריו השפיעו רבות על תלמידיו ובה בעת אשר תחת השפעת הרוח באמעריקא דאז הרבה תלמידים עזבו את דרך התורה והמצות רח"ל, הרי התלמידים שהיו באים אל הרב דזייקאבסאן הלכו נגד הזרם והיו מהדרים במצות וביראת שמים[498].

498) מתוך הספר "בן שמונים לגבורות". בתרגום מאנגלית.

השפעתו על לומדי השיעורים בתניא גברה עד כדי כך שקבוצה של ששה בחורים מחבורת לומדי התניא נסעו בקיץ תרצ"ט מאמעריקא ללמוד בישיבת תומכי תמימים ליובאוויטש באטוואצק שבפולין, אלא שזמן קצר לאחר בואם פרצה מלחמת העולם השניה ובניסים הצליחו לחזור לארה"ב, והם היו הבחורים הראשונים שאיתם יסד כ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע – מיד עם בואו לארה"ב[499] כשניצל מגיא ההריגה – את ישיבת תומכי תמימים בארצות הברית[500].

חוק ולא יעבור

קריאתו הק' של הרבי הריי"צ ופעולותיו במשך הביקור האמור עשו פרי והחסידים קיבלו עליהם כחוק ולא יעבור לקבוע עתים לתורה לשיעורי חסידות ושיעורי תניא, וכפי שעולה ממכתבים שנשלחו מארגונים אלו אודות לימוד תניא וחסידות בקביעות ברבים. ולדוגמא נביא מכתב של אגודת חסידי חב"ד סניף בארא פארק מיום כ"ז שבט תרצ"ו, כאשר כידוע לא הרי בארא פארק כיום שהיא עיר ואם בישראל ומרכז עולמי לתורה וחסידות כבארא פארק של הימים ההם, לפני כשמונים שנה.

המכתב מתחיל בהזמנת החברים לאמירת תהלים וללימוד חסידות בשבת קודש פ' משפטים, שבת מברכים, בביתו של הרה"ח הגאון ר' אלי' סימפסאן שליט"א, בית מספר 1515 ברוחב 42. בארא פארק. ולהמלוה מלכה בבית החסיד ר' אפרים פרודינסקי שיחי', 1339 רחוב 48, בארא פארק, וממשיכים:

---

499) לקוטי דיבורים חלק ג תסה, ב. ואלו דברי כ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע אודות יום בואו לארה"ב: עס איז געווען דינסטאג, ט' אדר שני, אין יאהר ת"ש, דעם ערשטען טאג פון אונזער אנקומען אין דעם לאנד, אין אוועגד, נאך דעם גרויסען חסידישען רבנישען קבלת פנים ... וואו איך האב דערקלעהרט פאר די געעהרטע פארזאמעלטע די נשמה שליחות פון מיין קומען קיין אמעריקע, אז דאס איז ניט לאכול מפרי' ולשבוע מטובה, מיין קומען קיין אמעריקא איז השגחה עליונה נשמה שליחות אויף צו גרינדען בעזרת השם יתברך די מוסדות הרבצת תורה ביראת שמים און חינוך הכשר ... איך האב יענעם אוועגד אפגעהאלטען די ערשטע ישיבה תומכי תמימים ליובאוויטש אין אמעריקא גרינדונגס זיצונג ...

[בתרגום ללה"ק: היה זה ביום שלישי, ט' אדר שני בשנת ת"ש, היום הראשון לבואנו למדינה זו, בערב, לאחר הקבלת-פנים החסידית-רבנית הגדולה ... בה הצהרתי בפני הנאספים הנכבדים את שליחות הנשמה של בואי לאמעריקא שאין זה "לאכול מפרי' ולשבוע מטובה", אלא בואי לאמעריקא הוא שליחות נשמתית מההשגחה העליונה כדי לייסד בעזרת השם יתברך מוסדות הרבצת התורה ביראת שמים וחינוך הכשר ... באותו ערב ערכתי את ישיבת הייסוד הראשונה של ישיבת תומכי תמימים ליובאוויטש באמעריקא].

500) תולדות חב"ד בארה"ב עמ' קעט.

חפצים אנו ג"כ לקרא לתשומת לבבו, כי לומדים אנו את התניא בכל יום ג' בערב אחר תפלת המעריב, בבית הכנסת אנשי ספרד, 14 עוו. קרן רחוב 45, בארא פארק, וג"כ לומדים אנו את התניא בכל יום א' בוקר, בשעה 10:30 לפני הצהרים, בבית הכנסת שומרי אמונה 14 עוו. קרן רחוב 52, מספר בית 5202, בארא פארק. בודאי מרגיש כבודו את חשיבות הגדול בלימוד התניא ולכן הואיל נא להשתתף בקביעות וגם להזמין את מכיריו לבא ללימוד התניא.

ברגשי כבוד ובברכת התורה והחסידות, סניף בארא פארק של אגודת חסידי חב"ד[501].

ובעתון שיצא לאור על ידי חסידי חב"ד בארצות הברית בימים ההם, "חב"ד בולעטין" גליון חודש שבט תרצ"ו, נמצאת ההודעה הבאה תחת הכותרת "נייעס פון אנ"ש אין דער פראווינץ":

אין[502] ראטשעסטער געפינט זיך א שוהל מיט דעם נאמען אגודת אחים נוסח אר"י ... מיט צען יאר צוריק איז געווען אין דיזער שוהל א פאר צעהנדליג אמת'ע חב"ד חסידים וועלכע זענען געווען דורכגעווייקט מיט דער גייסט פון חסידות. אבער דיזע חסידים זיינען איינציגווייז נפטר געווארען און אינגערע אמערקאנער האבען פארנומען זייער פלאץ ... פון די שרידים איז ר' ליב ראפאפארט שי', פון די זיצערס פון מהר"ש חדר, ... הוו"ח ר' שלמה סאדאווסקי שליט"א, א תלמיד פון די ליובאוויטשער ישיבות תומכי תמימים און היינט רב הכולל פון ראטשעסטער ...

אלע שבת צו שלש סעודות זאגט הר"ש סאדאווסקי שליט"א, א פרק תניא, און אזוי האט מען שוין צוויי מאל מסיים געווען דעם חלק א' און חלק ב' פון תניא, מען האט געפראווען א סעודת שלמה בשעתו, מיט

---

501) תולדות חב"ד בארצות הברית עמ' קד.

502) תרגום: "חב"ד בולעטין" גליון חודש שבט תרצ"ו, נמצאת ההודעה הבאה תחת הכותרת "נייעס פון אנ"ש אין דער פראווינץ":

בראטשעסטער נמצא בית הכנסת בשם אגודת אחים נוסח אר"י ... לפני עשר שנים היו בבית הכנסת הזה כמה עשרות חסידי חב"ד אמיתיים שהיו חדורים ברוח החסידות. ואולם חסידים אלו נפטרו אחד אחד ואמריקאים צעירים תפסו את מקומם ... בין השרידים הוא ר' ליב ראפאפארט שי', מה'יושבים' בחדר של מהר"ש, ... הוו"ח ר' שלמה סאדאווסקי שליט"א, תלמיד של ישיבות ליובאוויטש תומכי תמימים וכיום רב הכולל של ראטשעסטער ...

כל שבת לסעודה שלישית אומר הר"ש סאדאווסקי שליט"א, פרק תניא, וכך סיימו כבר פעמיים את חלק א' וחלק ב' של תניא, ערכו סעודת שלמה בשעתו, עם ריקודים ושירה בדיוק כמו בעבר בזמנים הישנים ...

רקודים און געזאנג גאר ווי אמאל אין די אלטע צייטען ...[503]

ענייני עבודה השייכים לכל אחד

באותו גיליון של 'חב"ד בולעטין' הופיע מאמר נוסף אודות לימוד התניא בארה"ב בימים ההם, מאת הרה"ח התמים הר' אברהם אלי' אקסעלראד[504] ז"ל מבאלטימאר, וכדאי להעתיקו[505]:

---

503) תולדות חב"ד בארצות הברית עמ' קד.

504) היה רב בית הכנסת "צמח צדק" בעיר בולטימור, מחשובי הרבנים החב"דיים בארה"ב מפורסם כבעל הוראה וחסיד גדול.

למד בתומכי תמימים בליובאוויטש אצל הרבי רש"ב משנת תרס"ו במשך ארבע עשרה שנים, לאחר הגירתו לארצות הברית בשנת תרפ"ד והמשיך בהנהגתו החסידית, בדרכו ולא התחשב ברוח ששלטה אז באמריקה, עד שהרבי הריי"צ שלח אליו תמימים כדי שיראו חסיד ש"לא מתפעל מהעולם גם באמריקא".

אדמו"ר הריי"צ אמר עליו: "ירא שמים גדול ועובד". "אני יכול להעיד שאברהם אליהו אף פעם לא הגביה עיניו לראות הבנינים הגדולים של ניו יורק". "כולם הם ילדי, אך אברהם אליהו עולה על כולם".

ראה עוד אריכות עליו במאמרו של הרב מנחם מענדל קסטל החסיד המופשט שהשפיע על אמריקה המגושמת, היכל הבעל שם טוב גליון ז עמוד קב.

505) תרגום:

אודות לימוד התניא:

ברוב המקומות של אנ"ש כאן באמעריקא, הנה עקב הנסיבות, הזמן של התכנסות ללימוד חסידות מועט מאד, ע"פ רוב רק שעה פעם בשבוע. ומטבע הדברים, כאשר יש זמן מועט כל כך ללמוד חסידות, ילמדו רק תניא. למרבה הצער, מסתמן חסרון גדול מאד בין אנ"ש, יש טועים וחושבים כי מאחר שכבר למדו את התניא כמה פעמים וכבר מכירים אותו קצת, הרי מספיק להם, והם סבורים שהם כבר בסדר עם התניא ומאבדים את החשק ללמדו הלאה, כי הם חושבים שאצלם כבר בבחינת קשה עתיקא.

אבל זו טעות מרה וחסרון נורא, התניא אינו ספר שצריך רק להכיר ולדעת אותו, אלא צריך ללמוד וללמוד אותו. מה לנו גדול יותר, גרונם ע"ה אמר פעם שאדמו"ר הזקן עצמו נבג"מ זי"ע ועכ"י הי' לומד תניא.

הרבי נבג"מ זי"ע ועכ"י תיקן שבתומכי תמימים הבחורים המבוגרים ילמדו 4 שעות ביום חסידות בימות החול, ובשבת יהי' כולו לה' לגמרי לחסידות בלבד, מכל מקום הנהיג שאותם בחורים מבוגרים עצמם ילמדו מלבד זאת בכל יום פרק תניא.

אדמו"ר הזקן נבג"מ זי"ע ועכ"י כותב בהקדמת התניא - "כי בהן ימצא מרגוע לנפשו ועצה נכונה לכל דבר הקשה עליו בעבודת ה' ונכון יהי' לבו בטוח בה' הגומר בעדינו" – אם כן מה שייך לומר כיום הזה כאשר עבודת ה' כל כך קשה, וכיצד צריך ממש תמיד ותדיר לחפש לזה עצות וגם תחבולות ומוכרחים שהתניא יהי' תמיד לנגד העיניים כדי לעמוד בניסיונות.

והרי התניא אינו כלימוד חסידות אחר שלפעמים קשה למצוא כיצד יש לזה שייכות לעצמו ועבודה בפועל ממש. אלא זהו לימוד אודות ענינים של עבודה שכל אחד ואחד מבין היטב איך יש לזה שייכות אליו לעבודה בפועל ממש במחשבה דיבור ומעשה בכל עת ובכל שעה בכל יום ויום תמיד ממש. והרי אדרבה, אילו רק לפחות ינסו וישתדלו לעשות את אשר התניא מצוה, הרי בודאי מיד ירגישו את התועלת הגדולה של הלימוד כפי שהוא מבטיח בשם ה', ואם כן הרי ככל שהזמן עובר, זה צריך להיות עוד יותר יקר ועוד יותר ערב ונעים. על כן אם חסר תיאבון ללמוד תניא הרי זה בגלל העדר העבודה בפועל ממש, ואם ימשיכו ויורידו את הלימוד בעבודה בפועל

הרב החסיד ר' אברהם אלי' אקסעלראד זצ"ל
הרבי הריי"צ עליו: לא מתפעל מהעולם גם באמריקא.

וועגען דעם לימוד התניא:

אין דאס רוב ערטער פון אנ"ש דא אין אמעריקא איז צוליב די אומשטענדען די צייט פון צוזאמענקומען לערנען חסידות זייער קליין, ע"פ רוב נאר א שטונדע איין מאל א וואך. איז נאטירליך אז וועו עס איז דא אזוי וועניג צייט צו לערנען חסידות, אז מען זאל לערנען נאר תניא. ליידער, מערקט זעך א גרייזער חסרון בין אנ"ש וואס אנדערע האבען א טעות און מיינען אז וויבאלד אז זיי האבען שוין א פאר מאל דורכגעלערנט דעם תניא און זיינען שוין מיט עם א ביסעל באקאנט אז עס איז געגוג פאר זיי, און אז זיי [מיינען] זיי זיינען שוין געסעטעלט מיטן תניא און זיי פארלירען דעם חשק צו לערנען איהם וויטער וויל עס איז שוין ביי זיי בבחינה פון קשה עתיקא.

איז דאס אבער א ביטערער טעות און א מורא'דיגער חסרון, דער תניא איז א ספר ניט נאר וואס מען דארף עס קענען און וויסען, נאר וואס מען דארף עס לערנען און לערנען. וואס דארף מען מעהר, גרונם ע"ה האט אמאל געזאגט אז דער אלטער רבי אליין נבג"מ זי"ע ועכ"י פלעגט לערנין תניא.

דער רבי [רש"ב] נבג"מ זי"ע ועכ"י וואס האט מתקן געווען אז אין תומכי תמימים זאלען די גרעסערע בחורים לערנען 4 שעה אין טאג חסידות בימות החול[506], און שבת זאל [זיין] כולו לה' אין גאנצען נאר פאר חסידות,

---

ממש, הרי זה בוודאי יעורר חשק ללימוד. ע"ד דברי הגמרא (שבת י ע"ב) מאני אלבישייהו יקירא, אלא שצריך ללבוש ולשאת אותם, ואזי כבר יהיו יקרים.

עוד זאת, כאשר לומדים את התניא כה מעט, שעה או שתיים בשבוע, יש בתניא די עבורנו לשנים על גבי שנים, ללמדו ולדעת ביסודיות את הפשט הפשוט.

לחסידים בימים עברו שהיו מסורים לחסידות במסירות נפש, התניא היה מעין בלתי נדלה לשאוב ממנו ידיעות של חסידות כל החיים. מספרים על ר' חיים פאנדעלער חסיד של אדמו"ר הזקן, תלמיד חכם גדול, אשר מלבד השיעור הקבוע שאמר בכל יום בגמרא ופוסקים בעיון, לא היה נוהג לאחוז בידו אף פעם שום ספר אלא רק את התניא. פעם אחת בא אליו לבית הכנסת מוכר ספרים ופרש את ספריו על השולחן, ר' חיים עבר והבחין בספר על השולחן. הספר לא היה כרוך והדפים לא היו חתוכים אלא גיליונות שלמים. ר' חיים ניגש ופתח את הספר והפריד את הגיליונות, ונשאר להביט בו בעמידה בהעמקה גדולה זמן רב. הבעלי בתים שלו נעשו סקרנים לדעת איזה ספר הוא שר' חיים יתעמק בו זמן רב כל כך, כמדומה ששום ספר מלבד התניא אף פעם לא מעניין אותו.

ניגשו והביטו, והנה זהו תניא, בדיוק כאילו מעולם לא ראה בעיניו תניא, בדיוק כאילו הי' זה לגביו דבר חדש לחלוטין. כל כך היה חביב התניא אצל החסידים הזקנים עד שכלל לא יכלו לשבוע ממנו, ועלינו ללמוד מהם כיצד לחבב את התניא.

506) קונטרס עץ החיים.

הרב אקסלרוד בעת מסירת שיעור בבולטימור.

פון דעסטוועגען האט ער איינגעפירט אז אט די זעלבע גרעסערע בחורים זאלען א חוץ דעם לערנען אלא טאג א פרק תניא.

דער אלטער רבי נבג"מ זי"ע ועכ"י שרייבט אין דער הקדמה פון תניא - "כי בהן ימצא מרגוע לנפשו ועצה נכונה לכל דבר הקשה עליו בעבודת ה' ונכון יהי' לבו בטוח בה' הגומר בעדינו" - היינט וואס שייך צו זאגען ווי היינט איז קשה עבודת ה' און ווי מען דארף ממש תמיד ותדיר זוכען צו דעם עצות וגם תחבולות און מען מוז שטענדיג האבען דעם תניא פאר די אויגען כדי ביישטיין די נסיונות.

דער תניא איז דאך ניט ווי אן אנדער לימוד פון חסידות וואס איז אמאל שוועער צו געפינען ווי אזוי עס האט א שייכות צו זיך ועבודה בפועל ממש. נאר דאס איז א לימוד וועגען ענינים פון עבודה וואס איטלעכער פארשטייט דאס גאנץ גוט ווי עס האט א שייכות צו עם לעבודה בפועל ממש במחשבה דיבור ומעשה בכל עת ובכל שעה בכל יום ויום תמיד ממש. איז דאך אדרבה, אז מען זאל נאר לפחות פרואווען און טרייען צו טאהן דאס וואס תניא הייסט, וועט מען דאך געווויס באלד מרגיש זיין דעם גרויסען תועלת פון דעם לערנען אזוי ווי ער איז מבטיח בשם ה', דארף ער דאך ווערען וואס ווייטער טייערער און געשמאקער. אלזא איז אויב עס פעלט אפעטיט צו לערנען תניא איז דאס צוליב דעם העדר העבודה

בפועל ממש, און אויב מען זאל אראפטראגען דעם לערנען אין עבודה בפועל ממש וועט עס געווייס ארויסרופען חשק צום לערנען אזוי ווי די גמרא זאגט מאני אלבישייהו יקירא[507], נאר מען דארף דאס נאר אנטאהן און טראגען, וועט עס שוין ווערען טייער.

עוד זאת, וועו מען לערנט דעם תניא אזוי וועניג א שטונדע אדער צוויי א וואך, איז דא געוג איין תניא פאר אונז אף יאהרען און יאהרען, צו לערנען עם און צו וויסען גרונטליך דעם פשוט'ן פשט.

פאר אמאליגע חסידים וועלכע זיינען געווען איבערגעגעבען צום חסידות במסירות נפש, איז דער תניא געווען אן אומערשעפליכער קוואל צו שעפען פון איהם ידיעות פון חסידות דעם גאנצען לעבען. מען דערציילט אף ר' חיים פאנדעלער דעם אלטען רבי'ן'ס א חסיד, א גרויסער תלמיד חכם, אז א חוץ זיין שיעור קבוע וואס ער האט געזאגט אלע טאג אף גמרא עיון פוסקים, פלעגט ער קיין מאל ניט האלטען אין האנט קיין אנדער ספר נאר דעם תניא. איין מאל איז געקומען צו איהם אין שול א מוכר ספרים און האט פאראנדערגעלייגט זיינע ספרים אפ'ן טיש, איז ר' חיים פארבייגעגאנגען און האט באמערקט אפ'ן טיש א ספר. דער ספר איז געווען ניט קיין איינגעבונדענער און ניט קיין צושניטענע בלעטער נור גאנצע בויגענס, איז ר' חיים צוגעגאנגען און אופגעעפענט דעם ספר און פאנאנדערגענומען די בויגענס, און געבליבען קוקען אין איהם שטייענדיגערהייט בהעמקה גדולה א ליינגערע צייט. זיינען אייניגע בעלי בתים געווארען נייגעריג צו וויסען וואס איז דאס פאר א ספר וואס ר' חיים זאל זיך אין איהם אזוי פארטיפען אזא לאנגע צייט, דאכט זיך אז קיין אנדער ספר חוץ דעם תניא אינטעריסירט איהם קיין מאל ניט.

איז מען צוגעגאנגען און א קוק געטאן, ערשט דאס איז געווען א תניא, גאר פונקט ווי ער וואלט גאר קיין מאל קיין תניא אין דער אייגען ניט געזעהן, פונקט ווי עס וואלט געווען פאר איהם א שפאגעל נייע זאך. אט אזוי חביב איז געווען דער תניא ביי די אלטע חסידים אז זיי האבען גאר ניט געקענט אנזעטיקען זיך מיט איהם. און מיר דארפען זיך לערנען פון זיי ווי צו מחבב זיין דעם תניא.

הרב א. א. אקסעלראד באלטימאר.

---

507) ע"ד שבת דף י ע"ב: מילתא אלבישי' יקירא - מעיל דמיו יקרים למי שרגיל ללובשו, כלומר, לפי שאתה תלמידו של רב ורגיל בשמועותיו אתה מחזר אחריהם, רש"י.

לומדי התניא - כח חי וכביר

ועוד מכתב מאותה שנה אודות קביעות לימוד התניא ברבים, והפעם מהסניף בבנסינהוירסט:

אגודת חסידי חב"ד בארצות הברית וקנדה, סניף בנסינהוירסט,

ב"ה י"ד סיון תרצ"ו,

לכבוד ידידינו היקר והכי נעלה, שלום וברכה:

הננו מתכבדים מאד להזמין את כבודו להשתתף במסיבת החוג "לומדי תניא", שתתקיים אי"ה ביום ב' הבע"ל, פ' שלח ח"י סיון (8 יוני) בשעה 8:00 בערב, בביתו של ידידינו הנכבד והנעלה ר' חיים זלמן קריימער, שי' 1866 רחוב 80, ברוקלין, נ.י.

הרב הוותיק וחסיד מוהר"ר ניסן טלושקין שליט"א[508], יגיד את השיעור בתניא, פרק כ"א. החוג שלנו הולך קדימה, אבל בכל זאת צריכים אנו להגדיל את זה עוד יותר, ולכן, הואיל נא להביא עוד חבר שישתתף בלימוד התניא, כדי שחברת לומדי תניא בשכונתינו תהי' לכח חי וכביר בתנועתינו, ובזכות זה, יתברך כבודו מבורא עולם, ית"ש, בשפע ברכות מכל טוב סלה.

בברכת התורה והחסידות,

זעליג צבי שרייבער, מזכיר, חברת לומדי תניא בבנסונהוירסט[509].

בישיבה הגדולה "תורה ודעת"

ואם עד כאן עסקנו בעיקר בלימוד התניא באמעריקא בימים ההם[510], על ידי חסידי חב"ד בארה"ב ומקורביהם - בשורות הבאות נסקור שיעורי התניא שנלמדו על ידי חסידים ואנשי מעשה בחוגים נוספים.

כידוע, הישיבה הגדולה תורה ודעת שהיתה מהישיבות הראשונות בניו יארק, תופסת מקום נכבד בדברי הימים של יהדות אמעריקא.

---

508) הוא הגאון הנודע מחבר ספר טהרת מים על הלכות מקוואות. לתולדותיו ראה מאורי ישראל עמ' 336.

509) תולדות חב"ד בארצות הברית עמ' קו.

510) לפני המלחמה, כאשר בכלל ארצה"ב היתה מדבר שממה רוחני.

הישיבה נוסדה בשנת תרע"ז על ידי יהודים חרדים שדאגו שבניהם יתחנכו בדרך התורה, דרך ישראל סבא. בשנת תרפ"א נתמנה רבי שרגא פייבל מענדלאוויטש זצ"ל כמנהל הישיבה והחזיק במשרה זו עד פטירתו ביום ג' אלול שנת תש"ח[511].

כותבי תולדותיו מתארים את הרב מענדלאוויטש זצ"ל כמי שהעמיד תלמידים רבים, ועשה גדולות למען החינוך על טהרת הקודש בארצות הברית.

הרב מענדלאוויטש זצ"ל שבענוותנותו הקפיד שיקראו לו "מיסטער" מענדלאוויטש ולא "הרב", היה יליד הונגריא. בצעירותו למד בישיבות הגדולות בהונגריא כמו ישיבת חוסט בראשות הגאון רבי משה גרינוואלד זצ"ל בעל 'ערוגת הבושם', ישיבת אונסדארף בראשות הגאון רבי שמואל ראזענבערג זצ"ל בעל 'באר שמואל' וישיבת פרעשבורג בראשות הגאון רבי שמחה בונם סופר זצ"ל בעל 'שבט סופר'.

היה בעל מחשבה ובעל רגש, ועוד בצעירותו הושפע רבות מספרי ומדרכי החסידות, בהשפעת רבו הגאון בעל ערוגת הבושם זצ"ל, שעל אף מוצאו מאויבערלאנד שבהונגריא, התנהג בדרך החסידות. וכאשר מתאר הרב הגאון רבי חנינא יו"ט ליפא דייטש זצ"ל בספרו טהרת יו"ט[512] את דרכו של בעל ערוגת הבושם בהנהגתו עם תלמידיו:

היה מקשר בעבותות אהבה את לב בחוריו המופלגים לעבודת ה' בקשר של קיימא ... ותלמידיו נעשו מופלגים בתורה וביראה מופלגים בחסידות, וכשמן תורק שמם הטוב, ונתפשטו בקרב כל הארץ ונכרים הם שהמה תלמידיו במדת אמיתית וחסידות שלהם[513] וכל רואיהם יכירון כי הם זרע ברך ה' ... וכמעט רוב בחורים היה שגור על לשונם ספרי תלמידי בעל שם טוב, ובפרט מלקוטי אמרים [תניא] – והיו כעץ שתול על פלגי תורה וחסידות.

---

511) תולדותיו בספר שלוחא דרבנן.

512) חלק ג ע' 34.

513) שתי נקודות אלו, האמת, והחסידות, שהיו מצויות אצל תלמידי הערוגת הבושם, באו לידי ביטוי גם במה שאמר תלמידו הרב שרגא פייבל מענדלאוויטש זצ"ל לאחד מתלמידיו סמוך לפטירתו: "ראה לשמור כבבת עיניך אויף דער האר וואר [וואר = אמת] און אויף דער ביסעל חסידות" [על מעט האמת ועל מעט החסידות].

רבי שרגא פייבל מענדלאוויטש זצ"ל

הרב שרגא פייבל: ימים רבים למדתי תניא

וכן גם תלמידו הרב שרגא פייבל זצ"ל למד והגה בספרי חסידות ובפרט בספר הקדוש "תניא".

הרב שרגא פייבל זצ"ל הגיע לארה"ב בשנת תרע"ג, ותחילה היה בעיר סקרנטון במדינת פנסילבניה, שם כיהן כמנהל ומורה בתלמוד תורה המקומי. שבע שנים ישב בסקרנטון, ומלבד לימודיו עם התלמידים היה לומד לעצמו בהתמדה רבה, כאשר נוסף על סדרי הלימוד שלו בגמרא היה לומד בספרי חסידות ומוסר, ובייחוד התרכז בספר "תניא"[514].

לימים, כאשר היה מנהל בישיבה תורה ודעת נסע עם כמה מתלמידיו לסקרנטון ועברו בקצה העיר הראה להם על עץ אלון[515] באמרו - תחת העץ הזה ביליתי ימים רבים בעברי על כל ספר התניא[516].

הרב שרגא פייבל מוסר שיעורים בתניא

בימי כהונתו כמנהל הישיבה תורה ודעת, היה לו שיעור מיוחד עם תלמידיו בספר הקדוש תניא, וכה מספר תלמידו המשגיח דישיבה תורה ודעת הרה"ג ר' משה וואלפסאן שליט"א[517]:

"באותו מבצר התורה אשר ירה אותו גדול הרוח והמעש מורינו ורבינו רבי שרגא פייוול מענדלאוויטש זצ"ל, על אדמת אמעריקא בעוד יבושת הארץ מלחלוחית תורה ויראה, אשר בשם יקבנו "מתיבתא תורה ודעת" הנהיג הוא ז"ל ולמד עם הבחורים בישיבה את ספר התניא וביאר כוונתו ונתן טעם לדבר על אשר בחר בספר זה דוקא, שזהו משום שבחור ובפרט בחור במדינה הטמאה הלזו, שמושקעים ביותר בתאוות עולם הזה, וכן עוסקים ולומדים לימודי חול וכדומה, נחוץ מאוד שידע ויבין שדבריהם הקדושים דהתנאים ואמוראים ובעלי התוספות אינם כל כך פשוטים כפי שהוא חושב בעת למדו בהם, רק הם עמוקים מאוד הרבה מעבר ממה שהשכל האנושי יכול להשיג, וזה יתוודע לו בעסקו בספר התניא.

---

514) ר' שרגא פייבל מנדלוביץ מאת הלל זיידמן, (נ.י. תשל"ו), עמ' 14.

515) oak tree.

516) זיכרונות תלמידיו הר' יוסף קמנעצקי והרב אלכסנדר גראס במאמרם בספרו של הרב אלי' יונג (Men of the Spirit, N.Y. 1964).

517) לקוטי אורות (עמ' ג'-ד').

כ"ק האדמו"ר הרה"ק רבי חיים אלעזר שפירא ממונקאטש זי"ע בעל ה'מנחת אלעזר'

וזאת היתה שאיפתו של רבי שרגא פייוול זצ"ל, שיתגלה להבחורים קצת מהזהב של התורה ויראו דברים חדשים ועמוקים שלא ראו כשלמדו על דרך הפשט. ושיתגלו להם שיש בתורה פנימיות וסודות, ועל ידי זה ירגישו "געשמאק און ווארימקייט[518]" וחשיבות למה שלומדים ויתחילו להשיג דברים עמוקים וגבוהים בגדלות הבורא יתברך שמו ותורתו הקדושה, ואחר זה כשישבו ללמוד דף גמרא יהי' זה דף אחר לגמרי שיהי' מלא חיות וחמימות ואש קודש".

המנחת אלעזר: ללמוד עם הנערים בתלמוד תורה את הספר הקדוש תניא - ובפרט באמעריקא

האדמו"ר הרה"ק הרה"צ רבי חיים אלעזר שפירא ממונקאטש זי"ע בעל ה'מנחת אלעזר', חיבב מאוד את ספרי רבינו הזקן[519].

במכתב ק' שכתב אל מנהלי ה"מתיבתא תורה ודעת" ששאלו אותו אודות הלימוד בספר התניא, לאחר שכנראה היו בין חברי ההנהלה מי שערערו על לימוד התניא עם בחורים צעירים.

וז"ל מכתבו של המנחת אלעזר[520]:

ב"ה יום ד' פסח שני תרצ"ו מונקאטש יע"א

כבוד היקרים והנחמדים מופלגים וחסידים, מנהלי ת"ת מתיבתא [תורה ודעת] הע"י, שלום וכל טוב סלה עדי עד ביאת גואל צדק במהרה בימינו אמן.

על דבר שאלתכם ... אם ללמוד עם הנערים בתלמוד תורה ספר הקדוש לקוטי אמרים להתניא ז"ל, הנה לפי דעתי אין להתקוטט עם המלמד שעושה כן, כי המה קלורין לעינים ומטהרים הלב והנפש, והמפורסם אין צריך ראיה וכאשר מקובלני מפי רבותינו ואבותינו הקדושים זי"ע, וגם לנערים בתלמוד תורה אם המלמד חכם ומבין בזה להבינם לפי דרכם אז יתחנכו על ידי זה ביראת ואמונת השם יתברך, ויוכל להיות תועלת גדול, ובפרט באמעריקא, אשר גבר ההפקרות והמינות רחמנא ליצלן, יוכל להציל הרבה נפשות

---

518) נועם ועריבות וחמימות והתלהבות.

519) כמו כן אדמו"רי חב"ד חיבבו מאוד את בעל ה"מנחת אלעזר" זי"ע, על הקשר והחביבות הגדולה בין כ"ק אדמו"ר זי"ע להרה"ק ממונקאטש ראה בקובץ "הרבי והמונקאטשער". ברוקלין תשס"ו.

520) נדפס באגרות שפירין (ירושלים תשנ"ח), (עמ' רמא).

מישראל בעזרת השם יתברך ... וה' יעזרינו בקיום ולימוד תורתו ויוציאנו מאפילה לאורה בביאת גואל צדק במהרה בימינו בעגלא ובזמן קרוב ושלום וכל טוב סלה.

חיים אלעזר שפירא

הרב וואלפסאן מוסר שיעורי תניא

אכן, שיעורי התניא של הרב שרגא פייוול זצ"ל פעלו הרבה על תלמידיו, והוא זכה להעמיד תלמידים רבים יראים ושלמים אשר חלקם גדלו למרביצי תורה גדולים ומפורסמים הן בארה"ב והן בארץ הקודש ת"ו.

אחד המיוחדים מבין תלמידים אלה הוא הגאון ר' משה וואלפסאן שליט"א, המשגיח דישיבה תורה ודעת כעת, ומנהיג רוחני דביהמ"ד "אמונת ישראל" אשר מנהל את קהילתו על יסודות החסידות, שהסתופף אצל גדולי האדמו"רים בארה"ב וזכה לקירובים מיוחדים מאת כ"ק אדמו"ר זי"ע.

גם הרב וואלפסאן שליט"א עצמו מוסר שיעורי תניא לפני תלמידים מקשיבים כאשר הרבה מן הביאורים הם ממה ששמע ממורו הרב שרגא פייוול זצ"ל[521]. והתלמידים שומעי לקחו כתבו את השיעורים והוציאו אותם לאורה בספר מיוחד בשם "לקוטי אורות".

העברת המרכז החב"די לארצות הברית

כאמור לעיל, ביקורו ההיסטורי של הרבי הריי"צ עורר הדים נרחבים בקרב יהדות ארצות הברית, ובעת הביקור פנו לרבי הריי"צ כמה וכמה מנכבדי הקהילה היהודית במדינה, וביקשו ממנו לקבוע את משכנו בתוכם ולעבור להתגורר באופן קבע באמעריקא, ולהמשיך את העבודה הכבירה שהחל בשעת ביקורו ולחזק ולבצר את מצב היהדות בחבל ארץ זה.

על אף שראה פירות בעמלו, ככל הנראה מפאת המצב הרוחני האיום ששרר באותה שעה באמעריקא סירב הרבי הריי"צ להיענות להצעתם, ועם סיום ביקורו ההיסטורי שהיוה נקודת מפנה משמעותית בהקמת

---

521) לקוטי אורות עמ' טז.

המשגיח דישיבה תורה ודעת הרה"ג ר' משה וואלפסאן שליט"א בהתוועדות י"ט כסלו בבארא פארק

קרנה של היהדות והחסידות במדינה חזר למקום מגוריו בריגא שבלטביא שם נותרה רעייתו, ומשם המשיך את פעולותיו בארצות הברית.

כפי שהובא לעיל, פעולות אלו התמקדו בב' מישורים עיקריים: באמצעות קשר מכתבים הדוק עם ראשי הקהילות ועמך ישראל אותם עודד וחיזק להמשיך בהרחבת וביסוס שיעורי התניא והחסידות שהחלו, ובשיגור המובחרים שבחסידיו, אותם החל לשגר מאז הביקור באופן תדיר על מנת שירחיבו ויעמיקו את הפצת החסידות בקרב תושבי אמעריקא.

אותם שלוחי־דרבנן ('שד"רים' במטבע הלשון החב"די) היו מנבחרי העדה החב"דית ומהמצויינים שבתלמידי ישיבת תומכי תמימים, ועליהם נמנו הרה"צ ר' איצ'ע דער מתמיד (גורביץ) הי"ד, הגה"ח ר' חאצ'ע פייגין

הי"ד, החסיד בעל מסירת נפש ר' יעקב זכרי' זאראוויטשער-מאסקאליק הי"ד ועוד. חסידים אלו קיימו בהידור את הפתגם החסידי הידוע "קלייבען גשמיות און זייען רוחניות[522]", וחזקו במאוד את לימוד התניא הן על ידי השפעה על יחידים ללמוד את התניא בעיון ובעמקות הראוי', והן על ידי הקמת שיעורים חדשים והרחבת השיעורים הקיימים.

עם זאת, המפנה העיקרי במצב היהדות ארצות הברית בכלל ולימוד תורת החסידות והתניא בפרט, החל עם בואו של הרבי הריי"צ לארצות הברית בפעם השני', כאשר מחמת מצב המלחמה באירופא העתיק את מושבו לארצות החופש והרווחה, ועבר להתגורר באמעריקא כעשר שנים לאחר שובו מביקורו הראשון, בט' אדר-שני ה'ת"ש,

אף שמלכתחילה לא רצה הרבי הריי"צ לקבוע את מגוריו בארץ זו מחמת מצבה הרוחני האיום וכו', הנה כפי שמקובל בידינו ממורנו הבעל־שם־טוב אשר הכוונה ב"והיה כי תבוא אל הארץ" הוא "א איד דארף וויסען אז ער גייט פון איין ארט אין דעם אנדערען, איז ניט ער גייט אליין נאר מ'פירט איהם מלמעלה, און די כוונה איז "לשכן שמו שם", אויף מפרסם זיין אלקות אין דעם ארט וואו ער איז[523]", הנה קיים הרבי מאמר זה בעצמו, ותיכף עם הגעתו כאשר נערכה לכבודו מסיבת קבלת פנים חגיגית בהשתתפות משלחת מכובדת שכללה דמויות מרכזיות ממנהיגי הקהילות היהודיות בארצות הברית ונציגים מעיריית ניו-יורק, ניצל הרבי את המעמד והכריז: "די נשמה שליחות פון מיין קומען קיין אמעריקע, אז דאס איז ניט לאכול מפרי' ולשבוע מטובה, מיין קומען קיין אמעריקע איז השגחה עליונה נשמה־שליחות אויף צו גרינדען בעזה"י די מוסדות הרבצת תורה ביראת שמים און חינוך הכשר[524]".

הרבי הכריז את הכרזתו הידועה "אמעריקא איז נישט אנדערש" [=אמריקה איננה שונה], וטען כי מה שהיה אמיתי ונכון "ביי דער אלטע היים" שריר וקיים גם בארצות הברית, ובעזרת עבודה מסודרת וסייעתא דשמיא ישיג את מטרתו.

---

522) לקבץ גשמיות ולזרוע רוחניות. ראה אגרות קודש כ"ק אדמו"ר זי"ע כרך יא אגרת ג'תשו. ועוד.

523) קובץ 'היום יום' ח"י אלול. וראה עד"ז שם בפתגמים שנדפסו בתאריכים ה' אדר א, י' תמוז וכ"ה חשון.

524) תיאור שלם מאותה אסיפה נדפס בשיחת כ"ו אדר ה'תש"ה. לקו"ד ח"ג תסה, ב.

הרבי הריי"צ לא התמהמה בקיום השליחות האלוקית שהוטלה עליו, וכבר באותו יום התחיל ליסד את ישיבת תומכי תמימים על אדמת אמעריקא.

ישיבת תומכי תמימים שהוקמה היתה לפיד האש שהלך לפני המחנה, ולאורו נהרו מאות ואלפים. התלמידים הצעירים שגודלו על ברכי החסידות בהדרכתו הצמודה של הרבי הריי"צ ופיקוחו האישי, החלו להישלח לייסד שיעורי תניא וחסידות בישיבות ובבתי כנסת בניו-יורק ובפרבריה, ועד מהרה הורגשה השפעת השיעורים בהתקרבותם של רבים לאור החסידות.

עבודתו של הרבי הריי"צ קיבלה תנופה משמעותית כעבור שנה, כאשר הגיע אל חופי ארצות הברית חתנו וממלא מקומו כ"ק אדמו"ר זי"ע שקיבל לידיו את האחריות על שלושת הארגונים 'מרכז לענייני חינוך' 'מחנה ישראל' והוצאת הספרים 'קה"ת', ובהדרכת חותנו ארגן בסדר מופתי את הפעולות בהפצת החסידות בכלל והפצת התניא בעיקר כפי שנאריך בפרטיות בפרקים הבאים.

פרק שמונה עשר

שנת תש"ג

לכל עת, ואין אתנו יודע עד מה, אך עובדה היא שבשנת תש"ג, באמצע שנות הזעם של מלחמת העולם השני' והשואה האיומה – לא תקום פעמיים צרה – היו כמה אירועים חשובים בתולדות לימוד, הדפסת והפצת ספר התניא.

שיעורי חת"ת

בראש ובראשונה, בשנה זו נוסד, נדפס ונתפרסם, דבר קביעות שיעור יומי קבוע בספר התניא קדישא לפי 'מורה שיעור' מסודר על מנת לסיים את הספר כולו, מדף השער ועד סוף קונטרס אחרון, מידי שנה בשנה.

מדובר, כידוע, בתקנה הק' של שיעור יומי בחת"ת, ראשי תיבות ח'ומש ת'הלים ת'ניא, שתיקן ויסד כ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע. חומש – ללמוד בכל יום פרשה אחת מהסדרה של השבוע עם פירוש רש"י. ביום ראשון - מתחילת הסדרה עד שני, ביום שני - משני עד שלישי, וכן הלאה. תהלים – לומר תהלים בכל יום לאחר תפילת שחרית, כפי שנחלק לימי החודש. ותניא – ללמוד בכל יום בספר התניא, כפי שנחלק לימי השנה, מראש השנה לחסידות י"ט כסלו עד י"ט כסלו הבא עלינו לטובה.

ראשית ועיקר פרסומם של שיעורי חת"ת כתקנה קבועה באו בקובץ הנודע – קובץ 'היום יום', אוצר בלום יחיד במינו, קטן הכמות ורב האיכות, ראשית פרי עטו של כ"ק אדמו"ר זי"ע שבא בדפוס, אשר על חיבורו ועריכתו כתב לו כ"ק חותנו אדמו"ר הריי"צ נ"ע[525]:

ב"ה א' כ' כסלו, תש"ג, ברוקלין

---

525) אגרות קודש אדמו"ר מוהריי"צ חלק ז, עמ' ל.

חתני יקירי, גזע תרשישים, הרב הגאון ותיק וחסיד איש ירא אלקים מוה"ר מנחם מענדיל שליט"א,

שלום וברכה!

על יסוד אגרת הקדש של הוד כ"ק אאמו"ר זצוקללה"ה נבג"ם זי"ע אודות חג החגים י"ט כסלו שהוא ראש השנה לתורת החסידות חב"ד. הנני לבקשו אשר יואיל לסדר לוח השנה ... ויבואו בו ביחוד: א) שיעורי לימוד בחק יומי השוים לכל נפש ... והם: א. חומש עם פרש"י. ב. תהלים ... ג. שיעורי לימוד תניא כפי אשר חלקתיו לימי שנה זו. ב) מנהגי חסידי חב"ד. ג) לקוטי פתגמים מתורת החסידות ודרכי החסידים ... את הלוח אשר יסדר יכנה בשם היום יום, לוח אור זרוע לחסידי חב"ד ... חותנו דורש שלומו מוקירו ומכבדו ומברכו בגשמיות וברוחניות.

ככל הידוע, מתחילה היתה תוכנית להדפיס את לוח 'היום יום' גם לשנה הבאה, מי"ט כסלו תש"ד עד י"ט כסלו תש"ה, אך למעשה לא יצא הדבר אל הפועל, ולקראת י"ט כסלו תש"ד נדפס 'מורה שיעור לשנה פשוטה'[526] ללימוד התניא של אותה שנה בקונטרס, וכן עשו גם בשנים הבאות, עד הדפסת התניא בשנת תשי"ד במהדורה חדשה, בה נדפס המורה שיעור בהוספות לספר התניא, ומאז נדפס בכל מהדורות הספר, ובשנים מאוחרות יותר אף הוסיפו וציינו את השיעור היומי, הן לשנה פשוטה והן לשנה מעוברת, בצידי הגיליון של תניא עצמו במהדורה של היכל מנחם ירושלים[527].

כ"ק אדמו"ר זי"ע הרבה לעורר על חשיבותם הגדולה של שיעורי חת"ת והיה רגיל להזכיר על כך באגרות ק', הן לחסידים ותיקים בעלי מדריגה והן לצעירים ומתקרבים, וכדברי אדמו"ר מהריי"צ נ"ע ששיעורים אלה הם "שוים לכל נפש", ואף בהתוועדות רבות הזכיר ועורר על דבר לימוד שיעור החת"ת.

במיוחד עורר בהתוועדות דחג השבועות, מידי שנה בשנה, היה מזכיר ומעורר על שמירת שלשה שיעורים אלה בחומש תהלים ותניא שיש להם שייכות מיוחדת עם שלשה רועי ישראל הקשורים לחג השבועות, חומש

526) שנת תש"ג היתה שנה מעוברת, וע"כ חלוקת השיעורים בה, לא התאימו לשנת תש"ד.
527) ספר התניא ביבליוגראפיא עמ' 210.

– משה רבינו שקבל תורה מסיני, תהלים – ספרו של דוד המלך שנסתלק בחג השבועות, ותניא – תורת החסידות שיסד הבעש"ט שנסתלק אף הוא בחג השבועות.

והמפורסמות אין צריכין ראיה, שע"י לימוד התניא בשיעור היומי דשיעורי חת"ת הפך הלימוד בתניא לנחלתם של אלפים ורבבות, אשר למקטן ועד גדול שומרים על קביעות זו כחוק יומי, ואף אם לימוד שיעור יומי קבוע הוא לעתים לימוד למיגרס ואין זו המסגרת ללימוד בעומק ובעיון הראוי, וודאי הדבר וכפי שרואים בפועל אשר מלבד הסגולה הרוחנית שבדבר וההתאחדות עם אלפי ורבבות הלומדים בכל אתר ואתר, גדלה מאד מעלתו של לימוד זה ובגינו רבים וטובים נהנים לאורו הגדול של ספר התניא.

ג' הדפסות תניא מיוחדות

בשנה זו, תש"ג, נדפס ספר התניא בשלושה מקומות שונים ורחוקים זה מזה על פני תבל, כאשר כל אחת משלוש ההדפסות היא חידוש וענין מיוחד בתולדות הדפסת התניא.

תלמידי תומכי תמימים מפולין בגלות בסין

בין הגלויות שגלתה ישיבת תומכי תמימים היא גלות שנגהאי אשר בסין, אשר לשם נמלטו בימי המלחמה קבוצה מתלמידי התמימים דישיבת תומכי תמימים בפולין.

הישיבה בפולין נוסדה בשנת תרפ"א בווארשא הבירה, ואחרי כן עברה לאטוואצק, ובמשך השנים התרחבה והיו לה סניפים בכמה וכמה ערים ועיירות בפולין[528].

עוד בשנת תרנ"ג התיישבו בווארשא שבפולין קומץ של חסידי חב"ד יוצאי רוסיא, וכמה מהחסידים הללו, הרה"ח ר' דובער משה שמוטקין ז"ל, גיסו הרה"ח ר' שרגא פייוויש זלמנוב ז"ל ובנו הרה"ח ר' שניאור זלמן שמוטקין ז"ל, שעמדו בראש הקהילה יסדו בה את ישיבת תומכי תמימים[529].

---

528) תולדות חב"ד בפולין, ליטא ולטביא עמ' פג.

529) תולדות חב"ד בפולין, ליטא ולטביא עמ' סט.

תלמידי ישיבת ליובאוויטש בפולין בדרכם לשנגהאי

וכך סיפר על ראשית ימי הישיבה הרה"ח ר' מאיר בליזינסקי ז"ל, אחד מראשוני התלמידים, שהיה בעת ההיא בחור צעיר בן י"ג שנה:

נולדתי בשנת תרס"ז בעיירה גארבאלין, כחמשים קילומטר מווארשא ... לאחר חג הפסח [תר"פ] הגענו לווארשא ... הגיע אלינו יהודי בעל הדרת פנים, אשר הוציא מילקוטו ספרי "תניא" והתיישב ללמוד עם הבחורים. היה זה הרה"ח ר' בעריל משה שמוטקין ז"ל, חסיד ידוע, נגיד ועשיר, אשר ידיו רב לו בנגלה וחסידות. השתתפתי בכל שיעוריו, ומני אז התחלתי להרגיש סיפוק רוחני עצום, מעין אושר עילאי .... לקראת סוף "זמן" הלימודים, בין פורים לפסח [תרפ"א], בישר לנו ראש הישיבה, שהיה "מתנגד" כי לקראת הקיץ לא ירשה יותר לאיש זה, ר' בעריל משה, לבוא לישיבה ללמוד חסידות חב"ד עם הבחורים. התנגדנו והבענו את רצוננו כי הננו מרוצים מאד מלימודיו ורוצים אנו לשמוע ממנו תורה .... כאשר סיפרנו על כך לר' בעריל משה – הצתחק ואמר: "נו, וועט מען מאכן אליין א ישיבה[530]!"

ואכן ל'זמן' הבא, כבר התחילו הלימודים בישיבה החדשה, כאשר

530) אם כן, נעשה ישיבה בעצמנו.

ממשיך הר' מאיר בליזינסקי ז"ל לספר:

התחלנו ללמוד בעצמנו – למדנו אז מסכת שבת – בלי משגיח וללא ראש ישיבה. ישבנו ולמדנו בשקידה והתמדה, מבלי להזדקק בשלב זה לעזרתו של מישהו. בכל ערב הגיע אלינו ר' בעריל משה, שלמד אתנו תניא. כעבור שבועיים התחיל ללמוד אתנו ר' ברוך פרידמן הי"ד תניא ולקוטי תורה. הוא היה יליד סביבות ווארשא, ונסע ללמוד בליובאוויטש לפני מלחמת העולם הראשונה, ולמד כמה שנים, ובגמר המלחמה חזר לווארשא, והתחתן, וגר בורואשא, והי' ידוע בליובאוויטש בתור משכיל בחסידות[531].

במשך הזמן נתפרסמה הישיבה כאחת הישיבות הגדולות והחשובות בפולין. ובימי המלחמה עלה בידם של מעט מהתלמידים לברוח מאירופה אל המזרח הרחוק, והם חנו תקופה ממושכת, יחד עם תלמידי ישיבות נוספים, בשנגהאי שבסין.

שם, בגולת שנגהאי, התנהלו סדרי הישיבה כמו שהיו בפולין.

תניא שנגהאי

עדות נאמנה על הישיבה בשנגהאי מצויה במכתבו של כ"ק האדמו"ר רבי שמעון שלום קאליש מאמשינוב זצ"ל, אל כ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע, וז"ל:

שלום וישע רב לכ"ק ידידי הרב הצדיק בוצינא קדישא תפארת ישראל שליט"א מליובאוויטש יצ"ו. אחר דרישת שלום כבוד קדושתו באהבה ... ואודיע בזה, כי ישיבתכם התומכי תמימים בפה קהלתינו, ב"ה מתנהלת באופן טוב ומהודר ועוסקים בה הרבה בתורה ויראה טהורה, יחיו נצח ...[532],

ובן אחיו האדמו"ר רבי יצחק מאמשינוב זצ"ל הוסיף מדילי' כמה שורות במכתבו של דודו אל כ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע:

הנה בעת ביאתי לכאן הייתי ביחד עם ישיבת תומכי תמימים ליובאוויטש, והיה לי סדר ללמוד פרק תניא, ועד זמן האחרון היה לי

---

531) תולדות חב"ד בפולין, ליטא ולטביא, עמ' פג.

532) תולדות חב"ד בפולין, ליטא ולטביא, עמ' שיז-שיח.

ר' מאיר בליזינסקי בהתוועדות עם המשפיע ר' מענדל פוטרפאס.

תשוקה גדולה ורצון ללימוד זה[533].

וכך מתאר את הימים ההם אחד התלמידים דאז[534]:

הרגשנו, כי ההשגחה הטילה עלינו להמשיך בקיומה של ישיבת תומכי תמימים, ועלינו להתנהג כראוי לתלמיד-תמים אשר שם זה נקרא עלינו.

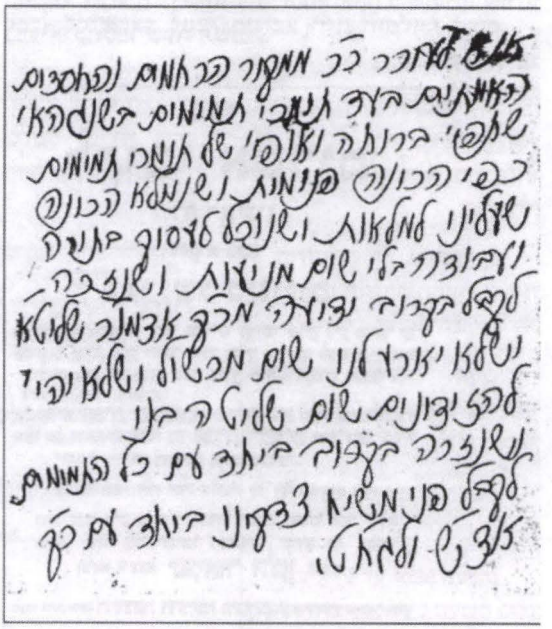
כל אלה מבני הישיבות שנמצאו בשאנחאי התפלאו לראות חבורה של בחורים צעירים, ללא ראש ומנהיג, ללא משגיח או משפיע, מתנהגים ביניהם לבין עצמם במשמעת גדולה כזו, ובאחדות של שלום ואהבה. גם ראשי ישיבת מיר הגדולה, הגאון ר' חיים שמואלביץ והגאון ר' יחזקאל לוינשטיין זצ"ל, הביעו התפעלותם על כך. ישיבתנו נודעה לשם ולתהילה, ורבים התקרבו לבוא אל ההתוועדויות שלנו, לשמוע מאמרי דא"ח ולהתענין בנושא החסידות בכלל.

---

533) תולדות חב"ד בפולין, ליטא ולטביא (עמ' שיט). וכאן המקום להביא ב' אימרות אודות ספר התניא בשמו של האדמו"ר רבי יצחק מאמשינוב זצ"ל: א) איני צריך לעיין בשאר ספרי חסידות, כי אם בספר 'התניא' - שם אני מוצא את הכל, ובכל פעם שהנני לומד בספר ה'תניא' אני מוצא חדשות. ב) בספר התניא נכתב כסדר 'בין השורות' שלא יהי' האדם 'שוטה', ופעם אחת כתוב כן במפורש [בפרק כח] "וגם אל יהי שוטה..." (ספר ימות עולם, ברוקלין תשנ"ח, עמ' קיד, קטו).

534) הרה"ח ר' אברהם יצחק גארפינקל ע"ה. תולדות חב"ד בפולין, ליטא ולטביא (עמ' שיד).

יצויין שכולנו, תלמידי ישיבת תומכי תמימים, וכן שאר בני הישיבות שהיו בשאנחאי, למדנו בשקידה ובהתמדה בלתי רגילה. הרגשנו כולנו כי חיים אנו באי בודד, סגור ומבודד מכל העולם, וכי עלינו מוטלת אחריות כבדה להמשיך בלימוד תורה ושמירת מצותיה. הרגשנו אחריות מיוחדת בתור אודים מוצלים מאש תופת המלחמה, שארית פליטת ישראל מפולין ורוסיא הכבושה.

מחוסר קשרי דואר בין התלמידי לרבי הריי"צ
הניחה את הפ"נ בין דפי התניא שלהם

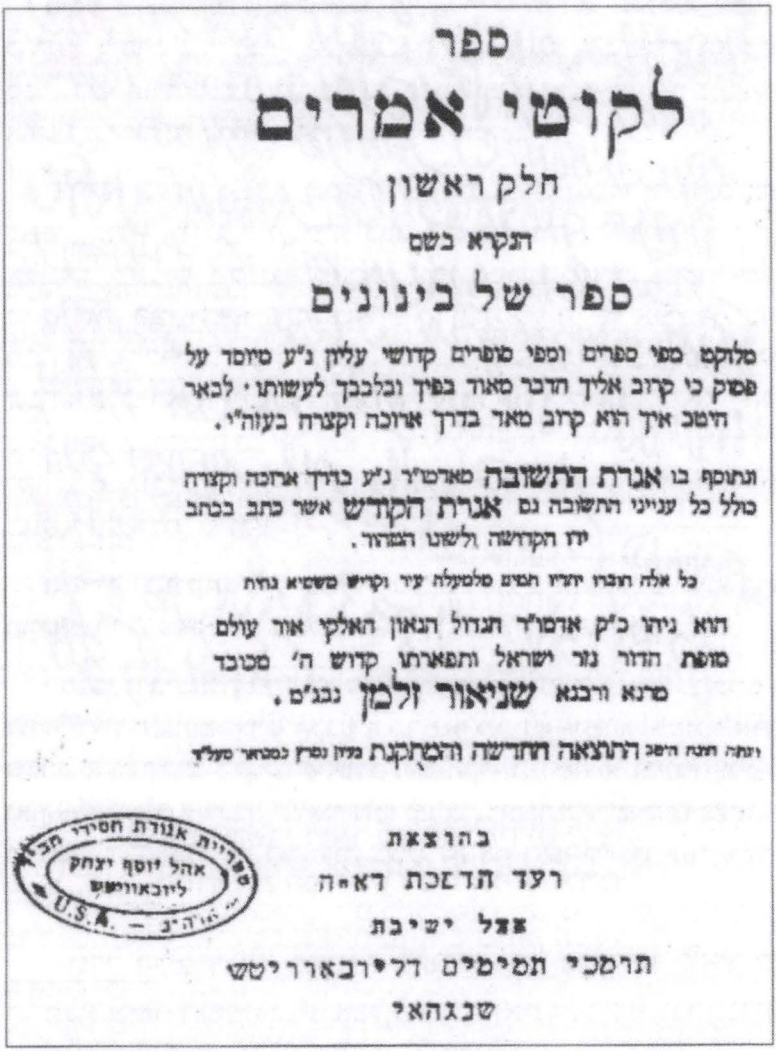
כמובן, שבישיבה זו עסקו גם בלימוד ספר התניא. ואכן במכתב שכתבו תלמידי הישיבה אל כ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע לאחר המלחמה, בו דווחו על סדרי הלימוד בישיבה, כתבו אודות שיעורי התניא שהיה מוסר לפניהם הרב הגאון ר' מאיר אשכנזי ז"ל, מתלמידי ישיבת תומכי תמימים בליובאוויטש ששימש כרב בקהילת היהודים בשנגהאי בין השנים תרפ"ו-תש"ט[535].

והנה, לכבוד חג הגאולה י"ט כסלו שנת תש"ג[536] נדפס שם בגלות סין, ספר התניא "בהוצאת ועד הדפסת דא"ח אצל ישיבת תומכי תמימים דליובאוויטש שנגהאי".

תניא מונקאטש

נפתח בהדפסה המוכרת בשם "מונקאטשער תניא". עד אותה שעה

535) תולדות חב"ד בפולין, ליטא ולטביא (עמ' שטז).
536) ספר התניא ביבליוגראפיא עמ' 116.

ספר

לקוטי אמרים

חלק ראשון

הנקרא בשם

ספר של בינונים

מלוקט מפי ספרים ומפי סופרים קדושי עליון נ"ע סיוסד על פסק כי קרוב אליך הדבר מאוד בפיך ובלבבך לעשותו, לבאר היטב איך הוא קרוב מאד בדרך אריכה וקצרה בעה"י.

ונתוסף בו **אגרת התשובה** מאדמו"ר נ"ע בדרך אריכה וקצרה כולל כל ענייני התשובה גם **אגרת הקודש** אשר כתב בכתב יד הקדושה ולשונו הטהור.

כל אלה ועברו יהיו תמים סלטעלה עיר וקריש משטיא נחית

הוא ניהו כ"ק אדמו"ר הגדול הגאון האלקי אור עולם מופת הדור נר ישראל ותפארתו קדוש ה' מכובד מרנא ורבנא **שניאור זלמן** נבג"מ.

יצתה תנה הישג **דרעצאה חחדשה והמתקנת** נמין נפרץ נכסנאר סעלץ

ספריית אגודת חסידי חבד
אהל יוסף יצחק
ליובאוויטש
U.S.A.

בהוצאת

ועד התזכת דאה"ה

אצל ישיבת

תומכי תמימים דליובאוויטש

שנגהאי

שער תניא שנגהאי – שנדפס על ידי תלמידי ישיבת תומכי תמימים הפליטים בשנת תש"ג.

טרם נדפס ספר התניא במדינת הונגריא, אף שהלימוד בו כבר היה נפוץ מאד במדינה זו, וכפי שכותב הרה"ג ר' ישראל שמעון פאזען זצ"ל משאפראן במכתבו לכ"ק אדמו"ר זי"ע:

נזדמן לי בפרנקפורט איש אשר הי' איזה שנים לפני המלחמה בעל אכסניא להרה"ק מוהרש"ב זי"ע בעיר ווירצבורג, ונתקשרתי עמו ... בידידות, וזה מסר לי את ספר לקוטי תורה מרבינו הקדוש בעל התניא זיע"א, אשר לא היה בנמצא במדינת אונגארן כי שם לא עסקנו אלא בספר לקוטי אמרים[537].

ודווקא בשנת תש"ג, ממש על סף פלישת הצורר הנאצי להונגריא, כאשר פולין ומדינות נוספות כבר עלו בלהבות, הדפיס הרה"ח ר' צבי אלימלך קאליש ז"ל במונקאטש כמה ספרים מספרי היסוד של תורת החסידות, כמו הספרים הקדושים קדושת לוי ונועם אלימלך, בהוספות תולדות מחבריהם בסוף הספר. ובשנת "ביאת גואל צדקנו" לפ"ק, היא שנת תש"ג, כאשר מסיבת המלחמה הנוראה היה קשה מאד להשיג את ספר התניא, הדפיס גם את ספר התניא קדישא[538] ברוב פאר והדר בתוספת "קונטרס תולדות התניא" שהוא לקוטי סיפורים מתולדות רבינו בעל התניא והשולחן ערוך[539].

התניא דמונקאטש נדפס ב"הסכמת הרבנים הגאונים בי דינא רבא דק"ק מונקאטש", שהאריכו במליצות על נחיצות הספר וסגולותיו:

י'שמחו ה'תלמידים ו'יתענגו ה'חסידים, בהגלות נגלות מחדש ... תורת אדמו"ר הגדול גאון הגאונים קודש הקדשים ... ספר הקדוש והטהור לקוטי אמרים, ... אשר איזן וחיקר ברוח קדשו פי שנים הרב הקדוש ... מחולל ומיסד תורת חב"ד ... גאון אלקי ... מרנא ורבנא שניאור זלמן נבג"מ ... וספר הקדוש הלז הנקרא גם תניא קדישא היה משוש כל דור ודור, ממש לא זזה ממנו ידי זקן ונער, בצלו יתלונן המתחיל והגומר ...

---

537) ספר "תורת אל"ף" ח"ב מכתבים דף מא.

538) כך נטבע על הכריכה המקורית "ליקוטי אמרים תניא קדישא", (תורת חב"ד – ביבליוגראפיא עמ' 117).

539) קונטרס הנ"ל נדפס מחדש וניתן כתשורה על ידי "היכל מנחם" בהתוועדות י"ט כסלו תשס"ח.

540) מנוסח הכותרת להסכמה. הרבנים המסכימים הם, הרה"ג ר' מאיר זאב הכהן זאלצער, הרה"ג ר' חיים סופר, הרה"ג ר' מנחם ווייס, הרה"ג ר' נטע שלמה שליסעל.

ובאשר השנים האחרונות, נתעלם ספר הקדוש משוק הספרות, ובפרט במדינות המסובכת במלחמות, הנה הוא ממש יקר המציאות ... ואליכם אחינו בני ישראל נקרא מהרו להביא ברכה אל בתיכם כי קדושת ספר הקדוש הוא סגולה בכל בית ישראל וכח הפועל של הרה"ק המחבר הוא בנפעל בחיבורו הק' והנורא להתברך בזכותו בבני חיי ומזוני רויחא, ולהנצל מפגעי הזמן ומדינים הקשים מתוך רחמים וחסדים.

הספר נדפס בשני שערים, כאשר השער הראשון מצויר על רקע צהוב, אשר נראה כי המצייר השקיע בו רבות, ושם הספר והמחבר עומדים באמצע העמוד, וממעל נכתב "זה השער לה' צדיקים יבואו בו", וציור השער נעשה באופן שעל גגו כתובות ג' הספירות הראשונות בחכמה ובתבונה ובדעת, בעמוד הימני קטעי פסוקים וכדומה שמשולבים בהם שמות הספירות דקו הימיני 'חסד' ו'נצח', ומשמאל הספירות דקו השמאלי 'גבורה' ו'הוד', ובאמצע בתוך נוסח שמתאר את שם הספר משולבות הספירות 'תפארת', 'יסוד', ו'מלכות', דקו האמצעי.

בסוף הספר באו תולדות "התניא"[541], ובהם פרק המדבר על ספר התניא וקדושתו.

תניא תל אביב

באותה שנה, שנת תש"ג, נדפס ספר התניא לראשונה בארץ הקודש ת"ו.

הספר יצא לאור על ידי אגודת חסידי חב"ד העולמית והובא לבית הדפוס על ידי הרה"ח ר' פנחס בן הרה"ח ר' בנימין אלטהויז ז"ל.

ר' פנחס אלטהויז ז"ל היה מחשובי חסידי חב"ד, נצר למשפחה נכבדה מהעיר החסידית ניקאלייאוו, והיה זה דודו זקנו של ר' פנחס[542], הרה"ח ר' אשר גראסמאן ז"ל שהגיה את התניא בדפוס המפואר דווילנא שנת תר"ס, אשר כל דפוסי התניא מאז ועד היום הזה צילום ממנו[543].

---

541) כלומר, תולדות אדמו"ר הזקן שאצל החסידים בהונגריא ובגאליציא נקרא "התניא".

542) זקנו של ר' פנחס, הרה"ח ר' פנחס אלטהויז ז"ל, היה גיסו של הרה"ח ר' אשר גראסמאן ז"ל.

543) ביבליוגראפיא לספר התניא עמ' 20.

ועל מהדורה זו כתב כ"ק אדמו"ר מהריי"צ נ"ע אל המוציאים לאור[544]:

ב"ה, ז' שבט, תש"ד

ברוקלין

אל ועד הדפסת התניא בעי"ת תל אביב יע"א.

שלום וברכה!

בנועם קבלתי את הספר הקדוש, ספר לקוטי אמרים – תניא – פרי תעמולתם בהדפסה חדשה ומהודרת. דבר גדול וטוב מאד עשו, ותודה וברכה לכל חברי הועד ידידי והעוזרים על ידם וביחוד לידידי עוז תלמיד התמימים משכיל על דבר טוב עסקן חרוץ בפעולות טובות בדרכי החסידות והחסידים וותיק וחסיד איש ירא אלקים מוה"ר פנחס שיחי' בהחסיד ר' בנימין ז"ל אלטהויז אשר זכות דודו זקנו החסיד הידוע ר' אשר בר' מאיר נ"ע עמדה לו לעוררו להתענין במרץ בהדפסת ספר הקדוש, וברכות הוד כ"ק אדמו"ר וברכות הלומדים יחולו על ראשי חברי הועד וראשי בני ביתם יחיו להוושע בגשמיות וברוחניות.

ידידם הדו"ש ומברכם.

יוסף יצחק

לימוד התניא במחנות - עידוד וחיזוק לשארית הפליטה

התניא הי' מקור לעידוד אצל בני הישיבות שארית הפליטה, במהלך המלחמה ולשארית הפליטה.

לפנינו קטע מ'קובץ ליובאוויטש' שי"ל בי"ב תמוז – י"ח אלול התש"ה במדור "מחיי המוסדות אשר תחת נשיאות כ"ק אדמו"ר שליט"א"[545]:

---

544) ביבליוגראפיא לספר התניא עמ' 121. אג"ק כ"ק אדמו"ר הריי"צ חלק ח עמ' קמד. אגרת ב'רנד.

545) תרגום: נמצאו תלמידים מישיבות ליובאוויטש בפולין.

מיד עם סיום המלחמה, החלו להגיע לכ"ק אדמו"ר שליט"א מכתבים מתלמידי ישיבות ליובאוויטש בפולין וליטא. קורע הלב ומזעזע, לשמוע על העינויים האיומים והיסורים הקשים שעברו תחת הכיבוש הגרמני ובמחנות הריכוז, אך ברגעים הקשים ביותר הם לא שכחו את החינוך שלהם למסירות נפש וחיזקו את עצמם וגם עודדו את חבריהם באמונה ובטחון.

פעמים רבות הם חזרו בפני ידידיהם מאמרי חסידות של כ"ק אדמו"ר שליט"א וכן **פרקים מתניא שהיו זוכרים בעל פה.**

אָפּגעזוכטע תלמידים פון די ליובאַוויטשער ישיבות אין פוילען

גלייך ווי די מלחמה האָט זיך געענדיגט, האָבען אַנגעפאַנגען קומען בריף צו כ"ק אדמו"ר שליט"א פון תלמידים פון די ליובאַוויטשער ישיבות אין פוילען און ליטא. עס איז האַרצריי־סענד און שטוינענד צו הערען די שרעקליכע ענוים ויסורים קשים וואָס זיי האָבען מיטגעמאַכט אונטער די דייטשע אָקופאַציע און אין די קאָנ־צענטראַציע לאַגערען, אָבער אין די שווערסטע מאָמענטען האָבען זיי ניט פאַרגעסען זייער מסירת נפש חינוך און האָבען זיך געשטאַרקט אַליין און אויך געטרייסט זייערע חברים מיט אמונה ובטחון. פיעלע מאָהל האָבען זיי גע׳חזר׳ט פאַר זייערע פריינט מאמרי חסידות פון כ"ק אדמ"ר שליט"א און פּרקים פון תניא וואָס זיי האָבען נאָך געדענקט בעל פּה.

קטע מהירחון "קובץ ליובאוויטש" מסוף שנת תש"ה המדווח על פליטי תלמידי ישיבת ליובאוויטש בפוילן וליטא שניצולו מגיא ההריגה, שבמחנות ההשמדה "... [זיי האבען] זיך געשטארקט אליין און אויך געטרייסט זייערע חברים מיט אמונה ובטחון. פיעלע מאהל ... גע׳חזר׳ט פאר זייערע פריינט ... פרקים תניא וואס זיי האבען נאך געדענקט בעל פה".

אפגעזוכט[546] תלמידים פון די ליובאוויטשער ישיבות אין פוילען. גלייך ווי די מלחמה האט זיך געענדיקט, האבען אנגעפאנגען קומען בריף צו כ"ק אדמו"ר שליט"א[547] פון תלמידים פון די ליובאוויטשער ישיבות אין פוילין און ליטא. עס איז הארצרייסענד און שטוינענד צו הערען די שרעקליכע

546) כנראה הכוונה – נמצאה קבוצת תלמידים שנשארו בחיים אחרי המלחמה.
547) כ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע.

עינוים ויסורים קשים וואס זיי האבען מיטגעמאכט אונטער די דייטשע אקופאציע און אין די קאנצענטראציע לאגערען, אבער אין די שווערסטע מאמענטען האבען זיי ניט פארגעסען זייער מסירות נפש חינוך און האבען זיך געשטארקט אליין און אויך געטרייסט זייערע חברים מיט אמונה און בטחון. פיעלע מאהל האבען זיי געזאגט פאר זייערע פריינט מאמרי חסידות פון כ"ק אדמו"ר שליט"א און פרקים פון תניא וואס זיי האבען נאך געדיינקט בעל פה[548].

ובגליון 'קובץ ליובאוויטש' של י"ט כסלו – ט' אדר תש"ו, נמסרה הידיעה הבאה[549]:

בעלזען-בערגען

התלמידים אפרים דוד בוימעלגרין ושמואל יוסף מייטליס טיילען מיט דאס ביי די תלמידי הישיבות וואס געפינען זיך אין בעלזען בערגען ווערט געלערנט א שיעור חסידות: תניא און מאמרי ושיחות כ"ק אדמו"ר שליט"א.

די שיעורי לימוד החסידות רופען ארויס גרויס אינטערעס ביי די תלמידי הישיבות ספעציעל נאך זייערע שרעקליכער איבערלעבונגען און לויט ווי די אויבענדערמאנטע גיבען איבער, גיט דער לימוד החסידות אריין א שטארקע אויפמונטערונג און א סך חיות אין קיום התורה והמצוות.

תניא מינכען תש"ז

בימים ההם, כאשר שארית הפליטה של אחינו בני ישראל הניצולים מהמחנות והנמלטים מרוסיא עדיין שהו במחנות פליטים, היתה הדפסה

---

548) שם מציינים את שמות התלמידים הפליטים ממחנות ההשמדה: מיר פארצייכענען דא די פאלגענדע תלמידים וואס האבען זיך ב"ה אפגעזוכט: הרבנים יוסף גאלדשטיין, שו"ב פון חמעלניק, בעריל גראסביין פון ווילנע, טובי' באקצין פון לאדז, אפרים דוד בוימעלגרין פון סלופיא, הלל סאקאווסקי פון קאנסקי, יצחק ברוך גוטערמאן פון קארוב, א זון פון קארובער רב, אברהם רובינשטיין פון דעמבלין א זון פון דעמבלינער רב, מנחם מאסטאוויץ פון אטוואצק, און אברהם אהרן אלטמאן פון לאדז.

549) בעלזען-בערגען

התלמידים אפרים דוד בוימעלגרין ושמואל יוסף מייטליס מוסרים כי אצל תלמידי הישיבות הנמצאים בבעלזען בערגען נלמד שיעור חסידות: תניא ומאמרי ושיחות כ"ק אדמו"ר שליט"א.

שיעורי לימוד החסידות מעוררים ענין רב אצל תלמידי הישיבות, במיוחד לאחר החוויות האיומות שעברו, וכפי שהנזכרים לעיל מוסרים, לימוד החסידות מביא התעוררות חזקה וחיות רבה בקיום התורה והמצוות.

מיוחדת של ספר התניא בארצות הדמים, במינכען שבגרמניה בשנת תש"ז, שלשה יובלות אחר ההדפסה הראשונה של ספר התניא בשנת תקנ"ז.

את התניא הוציאו לאור מערכת "אוצר החסידים", שע"י סניף קה"ת אשר במחנה הפליטים בסביבות מינכען שבגרמניה, תחת פיקוחו של כ"ק אדמו"ר זי"ע שממקום מושבו בארה"ב ניהל את עניני ההדפסה שע"י קה"ת במינכען.

ומ'פתח דבר' קצר שכתב לקראת הדפסה זו, למדנו לדעת כבר אז, את העתיד לבוא בפועל בשנת תשי"ד, וז"ל:

ע"פ הוראת כ"ק מו"ח אדמו"ר שליט"א הננו מו"ל בזה, ע"י סניף "קהת" אשר במינכען את הספר לקוטי אמרים (תניא) אשר לכ"ק אדמו"ר הזקן.

בחוברת מיוחדה מפני סיבות שאינן תלויות בנו.

א) הגהות הקצרות של כ"ק אדמו"ר הצמח צדק על התניא.

ב) מכתב כ"ק מו"ח אדמו"ר שליט"א על אודות התניא.

ג) פאקסימאיליא של איזה דפים מהתניא גכתי"ק אדמו"ר הזקן.

ד) פאקסימאיליא משער התניא דפום הראשון.

ה) לוח התיקון.

ו) מפתח ענינים ושמות ערוך על ידי החתום מטה.

מנחם שניאורסאהן.

כ' מנחם אב תש"ז.

פרק תשעה עשר

בשבעים לשון

בדורות האחרונים התקיים בספר התניא הכתוב "יפוצו מעינותיך חוצה" גם במובן נוסף של "חוצה" – ובלשון אשר מרגלא בפומא קדישא דכ"ק אדמו"ר זי"ע: "חוצה שאין חוצה הימנו", והכוונה לתרגום ספר התניא לכמה וכמה לשונות שאינם לשון הקודש. ואף כי שורש הדברים הוא מפני ירידת הדורות ולמען אלו מאחינו בני ישראל שאינם מבינים לשון הקודש, יש להמליץ על כך את לשון חז"ל 'קלקלתנו זו היא תקנתנו', כי למעשה תרגום התניא לשפות שונות הביא את דברי אלקים חיים של תורת החסידות לאנשים ולמקומות של "חוצה" שלולי זאת לא היו זוכים לאור כי טוב ואילו הודות לתרגומים גדלה והתרחבה והתפשטה הפצת התניא קדישא עשרת מונים.

כאשר תורגם התניא לערבית אמר כ"ק אדמו"ר זי"ע ביחידות מיוחדת למתרגם הרב דוד בוסקילה שליט"א: לכל אומה יש שר למעלה, ועל ידי שמתרגמים דברי תורה ובמיוחד פנימיות התורה לשפה ההיא מבררים על ידה את השר של אותה אומה,

תרגום התניא על מנת להילחם ברוחות הזרות

כאמור, הגורם לכך הוא אכן הי' לכתחילה מטעם בלתי רצוי - הרוחות החדשות שעברו על פני היהדות בדורות האחרונים על ידי התפשטות תנועות ההשכלה ותולדותיה שבעטי' רבים עזבו מקור מים חיים, דרך רוח ישראל סבא, והתחילו לשאוב ממקורות שונים ומשונים דעות כוזבות, והדבר השפיע על אורחות חייהם בשמירת התורה והמצות. וכן הרוחות הזרות של מדינת אמריקא

גדולי ישראל ניהלו מלחמת מצוה נגד רוחות ותנועות אלו באופנים שונים, וגדולי החסידות שקבלו מרבותיהם הקדושים, עד מייסד תנועת

החסידות כ"ק רבינו הבעל שם טוב נ"ע את הדגש החזק על אהבת ישראל, השתדלו בכל האופנים לקרב את התועים לשוב מדרכם ולהתקרב לאור התורה והמצוות.

אחד האופנים הללו בהם נקט כ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע היה, כלשונו[550]: להכנים – בעזרתו יתברך – יפיפיתו של שם באהלי יפת להראות להנוער העברי המתיהר והשואף לידיעות חול, כי מאפס המה לעומת עומק שכל התורה.

כדי להשיג את מטרתו זו, החל בהשתדלות לתרגם מאמרים וספרים מתורת חסידות חב"ד ללשונות שונים, למען בני הנוער שלא היה ביכולתם ללמדם בלשון הקודש.

וכמו שאני רואים במכתב שכתב תקופה קצרה אחרי חזרתו מביקורו הנודע בארצות הברית[551]:

ב"ה, ה' ניסן, תרצ"א

כבוד ידידי הנכבד, החכם הנעלה ואוהב מושכלות, בעל מדות תרומיות, וו"ח אי"א מוה"ר מיכאל שי'

שלום וברכה!

חפץ אני לשאול את כבודו שי', אם למד דא"ח מעת עזבו את ליובאוויטש (כוונתי לא על חלק העבודה והמוסר, רק על חלק ההשכלה). יסלח לי כבודו על שאלה כזו, שאולי אפשר אין מהדרך להעמיד שאלה שכזו, אמנם אני מתענין בזה לרגלי ענין אחד, שאני מתענין בו זה כבר, והוא אפשרות העתקה של ענינים שונים מדא"ח ואיזה פרקים מספר התניא וכדומה לשפות אירופא (אשכנזית, צרפתית, אנגלית) וגם לאידיש המדוברת בין היהודים. אולי אפשר יוכל כבודו שי' לקבל על עצמו דבר כזה, או אולי אפשר יודע מי שהוא בין מכריו שיסכים לקבל על עצמו עבודה כזו, וכאשר ישיבני את תשובתו על זה אז אכתוב לו בפרטות מה חפצי בזה.

במשך נסיעותי בכלל, ובארה"ב בפרט, נזדמן לי להפגש עם אנשי מדע שונים בכלל, ועם הנוער היהודי בפרט, וראיתי אשר הרבה מהנוער אם לא הי' קשה עליהם ההבנה בלה"ק בכלל, והטרמינולוגי' של דא"ח בפרט

---

550) אג"ק כ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע חלק יג עמ' תנד.
551) אגרות קודש חלק יד אגרת ה'רל.

הנה הרעיונות שבדא"ח היו קרובים ללבם והיו מתקבלים להם. נפגשתי עם אברכים, בניהם ובני בניהם של חסידים, מהם שעוד בעצמם בנערותם למדו דא"ח, ומהם שרק ראו לומדי דא"ח, ובזמנים ידועים נתתי איזה שעות עליהם, ועשה עליהם רושם גדול, וראיתי בהם רגש חזק, ואם לא הי' קשה עליהם השפה והי' להם קצת תפיסא בהענינים היו מתקבלים מאד על לבם. ומאז מחשבתי וגעגועי לפתוח פתח צר להיכל האור לכגון אלו. וסוף סוף הלא כי לא ידח ממנו נדח.

אני חושב אשר אם היו מתרגמים בשפה פופולרית איזה ענינים מיוחדים מדא"ח ופרקים מתניא אשר חוג האנשים הנ"ל היו יכולים להבינם הי' נותן בהם קו אור בחייהם המוסרים.

מחכה אני לתשובת כבודו על שאלתי הנ"ל, ואז אכתוב לו בפרטות חפצי בזה.

והנני ידידו מוקירו ומכבדו ומברכו

יוסף יצחק.

כנראה שהדבר לא הצליח ובתש"ח הרבי הריי"צ נ"ע ממשיך להשתדל בתרגום התניא במכתב אל הגאון ר' ישראל ארי' ליב שניאורסאהן ז"ל, אחיו של כ"ק אדמו"ר זי"ע[552]:

ב"ה י"ז כסלו, תש"ח, ברוקלין.

ידידי נכד דודי וקני מחותני הנכבד, בעל כשרון נעלה וותיק וחסיד איש ירא אלקים מר ליב שיחי',

שלום וברכה!

במענה על מכתבו ... כי החליט לנסוע לבריטניא להסתדר ... והמענין אותי הוא להכנים – בעזרתו יתברך – יפיפותו של שם באהלי יפת להראות להנוער העברי המתיהר והשואף לידיעות חול כי מאפס המה לעומת עומק שכל התורה.

והנני מציע לו אשר בנסיעתו זו, שיתודע לגדולי המדע ויודעי שפות שונות, יתענין להעתיק ספרי תורת חב"ד – החל מספר התניא – לאנגלית,

552) אג"ק כ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע חלק יג עמ' תנד.

העתקה חפשית עם הערות תוכניות בהנוגע להבנת הענינים ותוכנם.

לא ידוע לנו האם למעשה עלה בידו של הרה"ח הר' ישראל ארי' ליב ע"ה לעשות מה בענין זה, אבל במשך השנים ספר התניא אכן יצא לאור בתרגום לאנגלית תוך מעורבות רבה של אחיו, כ"ק אדמו"ר זי"ע, אשר החשיב את הענין מאד, כפי שיסופר להלן.

התרגום לאידיש של ר' הלל צייטלין הי"ד

הניסיונות הראשונים לתרגם חלקים מספר התניא נעשו על ידי ר' הלל צייטלין הי"ד שתרגם פרקים מספר התניא לאידיש.

ר' הלל[553] היה אישיות סוערת ומסעירה, דמות מורכבת, רבת פנים. אדם בעל נפש פיוטית ומוח כביר, אשר בערוב ימיו חזר בתשובה ונהרג על קידוש השם בשנת תש"ב, כשהוא לבוש בטלית ותפילין וספר הזוהר הקדוש בידו.

ר' הלל נולד בשנת תרל"א למשפחה חב"דית בעיירה קארמא ובנעוריו הושפע רבות מרב העיר הרה"ח ר' זלמן דוכמאן ז"ל, מגדולי חסידי חב"ד בדורו[554], ובמשך שנה תמימה למד אצל כ"ק האדמו"ר רבי שלום דובער מרעציצא נ"ע[555].

בסערות התקופה תעה מדרך החסידות, כרבים מבני הדור ההוא, והפך לסופר נודע בחוגי המשכילים. בשנת תרס"ז עבר לווארשא והיה כותב מאמרים בעיתונים החופשיים, אך במשך הזמן חזר לאלקיו בכל נפשו והשתמש בכישרונותיו הברוכים להביא דברי תורה וחסידות לאלו שעזבו בארות מים חיים.

ר' הלל עסק גם בהפצת והסברת החסידות בעיתוני ווארשא, דבר אשר היה לרצונו של אדמו"ר הריי"צ נ"ע, שאף שילם לו בעד כתיבת מאמרים בעניני חסידות, כדי לעורר נשמות שתעו ולהחזירם לחיק היהדות והחסידות.

---

553) תיאור דמותו של צייטלין לקוח בעיקר מספר "הרב" בעריכת הרב נחום גרינוואלד (תשע"ה) עמ' תשדמ, בתוספת פרטים מתולדותיו שנכתבו ביד בנו ר' אהרן צייטלין ע"ה (Men of the Spirit, pg. 599).

554) תולדותיו של צייטלין שנכתבו בידי בנו. ושם מסופר שר' זלמן היה תלמידו של הגאון החסיד רבי אייזיק הלוי עפשטיין אב"ד האמיל, מגדולי תלמידי אדמו"ר הזקן. ובס' לשמע אזן מסופר שר' זלמן הרב בקארמא היה אחיו של החסיד הנודע ר' מרדכי יואל דוכמאן.

555) נכד כ"ק אדמו"ר הצמח צדק נ"ע.

על השפעת ספר התניא על נפשו של ר' הלל צייטלין יש ללמוד מהתיאור של הספר הקדוש שנמצא בכתביו[556] וז"ל[557]:

דער "תניא", כאטש זיין מחבר האט אין אים געזען נאר "ליקוטים" און א ספר פאר "מיטעלע", איז באמת א קולמינאציע־פונקט פון חסידות. אין פלוג לייכט און פאפולער, איז דער "תניא" דער שליסל צו געטליכע אוצרות. שוין דער אופן ריידן פון רב, דער טעמפא פון זיין וואַרט, די ליידנשאפטלעכקייט פון דעם טאן ביי דעם קלארן, קאלטן ליכט פון העכערן שכל; דער גרויסער איננערלעכער פלאם ביי דער טיפער רואיקייט פון גלויבן; דער געוואלדיקער ערנסט און די שטארקסטע יראת שמים ביי דער לייכטקייט, מיט וועלכער עם ווערן אויפגעדעקט טיפע געהיימנישן פון דעם מענטשנס נשמה און פון דעם וועלט באשאף – שוין דאס אליין שאפט אן עכט רעליגיעזע שטימונג. פארטיפט מען זיך נאך אין דעם ספר, דערשפירט מען, אז א הייליקער געטלעכער שטראם פליסט אריין אין דער נשמה. וועט שמועסט, וועט מ'לערנט דעם ספר בקדושה ובטהרה, וועט מ'וואַרפט אוועק דערביי דעם אייגענעם, קליינלעכן שכל און די אייגענע קליינלעכע השגות, מען פארגעסט אלע אנאגענומענע "וויסנשאפטלעכע" אמת'ן, די גאנצע וועלטלעכע "קלוגשאפט", אלע ספקות און קשיות, וואס קומען פון דער אויסערליכער, וואכעדיקער וועלט (פון דעם סטרא אחרא, לויט דער טערמינאלאגיא פון דעם רב), מוז מען באוואונדערן דעם "תניא", ווי עס האט אים באוואונדערט רבי לוי יצחק: אריינצושטעלן אזא גרויסן גא־ט אין אזא קליין ספר'ל!

בשנת תרפ"ה, כנראה לפני שהיה לו קשר עם כ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע, תרגם את פרק ל"ב בתניא, הפרק המדבר על אהבת ישראל, בכותרת "אלע יודען – איין נשמה" [כל היהודים – נשמה אחת] והתרגום נדפס ב"מיין

---

556) אריינפיר אין חסידות און דער וועג פון חב"ד, הלל צייטלין, נ.י. 1957, עמ' 97.

557) ה"תניא", אם כי מחברו ראה בו רק "ליקוטים" וספר ל"בינונים", הרי לאמתו של דבר הוא נקודת-השיא של החסידות. לכאורה קל ופופולארי, אך ה"תניא" הוא המפתח לאוצרות אלוקיים.

אופן דיבורו של הרב כשלעצמו, הקצב של המילים שלו, התשוקה של הטון באורו הבהיר והקר של השכל העליון; הלהבה הפנימית הגדולה ברוגע העמוק של האמונה; הרצינות העצומה והיראת שמים החזקה ביותר של האור בו נחשפות תעלומות עמוקות, באמצעותם באים לידי גילוי מסתרים עמוקים של נשמת האדם ושל בריאת העולם – זה לבד יוצר אוירה דתית מקורית. וכאשר מתעמקים יותר בספר, חשים כיצד זרם אלוקי נובע אל תוך הנשמה. שלא לדבר, כאשר לומדים את הספר בקדושה ובטהרה, כאשר בתוך כך משליכים הצידה את השכל האישי הקטן והשגות אישיות קטנטנות, שוכחים על כל ה"אמיתות" המדעיות המקובלות, כל ה"פקחות" של העולם, כל הספקות והקושיות, הבאות מעולם החיצוניות והחולין (מהסטרא אחרא, לפי הטרמינולוגיה של הרב), מוכרחים להפליא את ה"תניא", כפי שהפליא אותו רבי לוי יצחק: להכניס כזה אלקים גדול, בכזה ספר קטן!

הרב הלל צייטלין ז"ל

ווארט, בלעטער פון הלל צייטלען". ולקראת י"ט כסלו תרצ"ט תרגם את אגרת הקודש סימן ב', בדיבור המתחיל "קטנתי מכל החסדים", היא האגרת שכתב רבינו הזקן אחר ביאתו מפטרבורג לאחר שיצא ממאסרו בשנת תקנ"ט, בכותרת "א בריף פונם רב מלאדי אין יודיש איבערגעזעצט מיט ערקלערונג צו דער 140-טער פייערונג פון י"ט כסלו ביי די חסידי חב"ד"[558] [מכתב מהרב מלאדי באידיש, מתורגם עם ביאור לחגיגת י"ט כסלו ה-140 בין חסידי חב"ד].

תרגומו של ר' אהרן לעוויט ב'הקריאה והקדושה'

אחת מפעולותיו הראשונות של כ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע לאחר שהגיע לארה"ב ביום ט' אדר שני שנת ת"ש, היתה הוצאת הירחון "הקריאה והקדושה", "לעזע שטאף [חומר קריאה] על פי דרך הקדושה" - עיתון ליהדות התורה ברוח חסידות חב"ד בהסכמת וברכת אדמו"ר

558) ביבליוגרפיא לספר התניא עמ' 170.

מליובאוויטש שליט"א[559]. הירחון הופיע מידי חודש בחדשו, רובו ביידיש ומיעוטו באנגלית, משנת תש"א עד שנת תש"ה והכיל מאמרי חסידות של כ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע ביידיש, ידיעות על המתרחש בעולם החב"די ועוד ענינים שונים ומגוונים לחיזוק התורה והמצות.

החל מגיליון 20 שיצא לאור לחודש אייר תש"ב, התחיל להופיע בכל ירחון קטע מספר התניא מתורגם ליידיש בידי י. סג"ל. התרגום הסתיים באמצע פרק ל"ד, עם הפסקת הופעתו של "הקריאה והקדושה"[560].

"י. סג"ל" הוא שם בדוי של ר' אהרן לעוויט ע"ה[561] שהיה עורך הקריאה והקדושה.

וכך כותב עליו כ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע[562]:

> מיוצאי רוסיא ... כל שנותיו למד עניני השכלה בצרפת אשכנז ופה[563], ... נהי' לעורך עתון חדשי, שבועי, ויומי, וייחד לעצמו ללחום את מלחמת הדת ... מלחמה כבדה נגד החפשים בדת ... ויעסוק בעריכת ספר בעקרו פירוש על ספר בראשית עם הקדמה ארוכה בשפת המדינה[564] ויבאר את ענין בריאת העולם והשגחה פרטית. וכשבא הנה חתני הרב רמ"מ שליט"א שניאורסאהן בקשתיו לבקר את הספר ... כעבור איזה חדשים הגיד לי חתני הרמ"מ אשר הספר כתוב בדרך המושכל ... ובלי תפונה יביא תועלת למעיינים בו בשמירת קיום מצות מעשיות ...[565].

---

559) ככתוב בכותרתו - "צייטשריפט אין אינטערעסען פון תורה אידישקייט אינ'ם גייסט פון חסידות חב"ד מיט דער גוטהייסונג און ברכה פון אדמו"ר שליט"א, מליובאוויטש",

560) על תרגום זה כתב הרב שאול בער ע"ה זיסלין מחשובי חסידי ורבני חב"ד, מכתב חריף שהוכיח שהתרגום אינו מדוייק במקומות רבים וחלו בו שינויים יסודיים, אך ככל הנראה מחמת צוק העיתים, השתמשו בו רבותינו על מנת לקרב יהודים לאביהם שבשמים. אך כדלהלן שנים ספורות לאחר מכן תורגם התניא מחדש על ידי הרב אוריאל צימער ע"ה.

561) ביבליוגרפיא לספר התניא עמ' 170.

562) אג"ק כ"ק אדמו"ר הריי"צ חלק ט עמ' ה.

563) היינו בארה"ב.

564) אנגלית. הספר הוא The Bible Unauthorized שיצא לאור בשנת תש"ב כשמחברו משתמש בשם הבדוי H. Moose.

565) בהמשך מכתבו הנ"ל מספר כ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע אודות השתדלותו להוציא את הספר לאור ואיך סידר קבוצה של אברכים בעלי עסקים שלא ידעו מעניני דת ישראל ללמוד בו, "והנצנים נראו בין הלומדים שהלמוד פעל עליהם לפרוש מאכילת טריפות, וכהיום תודה לא-ל ישנם איזה מנינים – רובם דוברי אנגלית – ... מניחים תפילין, שומרי שבת וכו'".

התרגום לאידיש של הרב אוריאל צימער

בשנים הבאות יצא לאור ע"י מערכת "אוצר החסידים", בהוצאת קה"ת, ספר התניא כולו בתרגום לאידיש בשני כרכים. הכרך הראשון שיצא לאור בשנת תשט"ו כלל את חלק לקוטי אמרים והכרך השני שיצא לאור בשנת תשי"ח כלל את שאר החלקים של התניא - שער היחוד והאמונה, אגרת התשובה ואגרת הקודש עם קונטרס אחרון.

בהקדמת המוציא לאור נאמר שזהו התרגום הראשון של ספר התניא כולו לשפה אחרת.

וכדאי לצטט קטעים מהקדמה זו (להלן בתרגום מאידיש):

על פי בקשת רבים, הננו מוציאים לאור את ספרו המפורסם של אדמו"ר הזקן כ"ק אדמו"ר ר' שניאור זלמן מליאדי שנקרא גם "הרב", בתרגום לאידיש. ספר התניא הוא ספר היסוד של החסידות בכלל ושל חסידות חב"ד בפרט, ונקרא בפי החסידים "תורה שבכתב של החסידות", כי כל מילה בתניא מדויקת בתכלית, צריך ללמוד כל מילה ולהבין אותה, בכל מילה יש כוונות. ואפילו יש מקומות שבהם אי אפשר לרדת לעומק הדברים, כי בקרב לומדי חסידות יש חילוקי דעות בפירוש המילים. תכונה זו של ספר התניא מקשה על תרגומו עד שכמעט בלתי אפשר לתרגם את התניא בתכלית הדיוק, כי אפילו ביגיעה רבה אי אפשר לכוון לכוונת הספר המקורי. אשר על כן, גם תרגום זה אינו מדויק בתכלית הדיוק, כי לתרגם את התניא לאשורו היה נצרך פירוש מקיף בו יבוארו כל העניינים הדורשים ביאור, דבר שבלתי אפשרי בתרגום. למרות כל האמור, החלטנו להיענות לבקשות ולהוציא את התרגום לאור, כדי להקל את לימוד התניא על המון העם אשר לשון הקודש קשה מידי עבורם.

שמו של המתרגם לא נזכר בספר, אך היה זה לא אחר מאשר הרב החסיד הנודע, ר' אוריאל צימער ע"ה.

הרה"ח[566] ר' אוריאל צימער ע"ה היה דמות מיוחדת. הוא נולד בשנת תר"פ בווינא והבית בו גדל לא היה דתי אם כי בעל זיקה למסורת. בשנת תרצ"ד עלה עם משפחתו לארץ הקודש ובעודנו בחור צעיר התקרב ליהדות החרדית והפך לשומר תורה ומצוות והתקרב אישית למנהיג אגודת ישראל בירושלים הרב משה בלוי ע"ה. ר' אוריאל היה קנאי עד מאד ופעל הרבה

---

566) הרב צימער ע"ה נפטר ללא ילדים, תולדותיו בקובץ "אגרות חסיד" - שנכתב על ידי ידידו הרב טובי' שיחי' בלוי.

להפיץ דעות גדולי ישראל בעניינים העומדים על הפרק, ובעניני השקפה היה תלמיד נאמן לגדולי ישראל בירושלים בעת ההיא הגאון ר' יוסף צבי דושינסקי זצ"ל, הגאון ר' זעליג ראובן בענגיס זצ"ל, הגרי"ז מבריסק זצ"ל והגאון ר' עקיבא סופר מפרעשבורג זצ"ל. שתה בצמא את דבריהם וביקרם לעיתים תכופות והם מצידם גילו לו חיבה מיוחדת ודבריהם הם שקבעו את דרכו הציבורית.

בשכונת מאה שערים היה משתתף מידי פעם בפעם בשיעורי תניא ובהתוועדויות חסידיות בבית הכנסת חב"ד שם, ולאחר מלחמת העולם השניה, כאשר נסע בשליחות אגודת ישראל למחנה הפליטים באשכנז, התוודע לקבוצת חסידי חב"ד שיצאו את רוסיא והתקרב אליהם ומאז נתקרב ביותר לחסידות חב"ד והיה משתתף בקביעות בשיעורי תניא ובהתוועדויות חסידיות ודבק בחסידות חב"ד.

בשנת תשי"ב, כאשר נזקק לטיפול רפואי, עבר לארצות הברית, קבע דירתו בשכונת וויליאמסבורג והיה מקורב אל האדמו"ר בעל הדברי יואל מסאטמר זי"ע.

לאחר שהיה ביחידות אצל כ"ק אדמו"ר זי"ע, נתקרב ונתקשר אליו בכל נימי נפשו במשך הזמן החל לעבוד במזכירות כ"ק אדמו"ר זי"ע, וכ"ק אדמו"ר זי"ע הטיל עליו את המלאכה של תרגום התניא לאידיש.

במכתב מיום א' כ"א אדר תשט"ז, לידידו ורעו יבדלחט"א הרה"ח הרב ר' טובי' בלוי, כותב הרב צימער:

בענין תרגום התניא – הרי אני לא קבלתי שום בירורים מכ"ק אדמו"ר שליט"א, והוא אף לא הגיה את החלק הראשון מטעם הכמום עמו (יתכן שאת החלק השני יגיה בעצמו), רק נתן הוראות כלליות ובכמה מקומות הצריכין בירור שאלנו כמה מזקני אנ"ש[567].

בארה"ב כתב ר' אוריאל ז"ל מאמרים רבים בעיתונים "דער איד", "הקול", "די אידישע היים" ועוד. ולצד עבודתו כמתרגם באו"ם, כתב ספרים וקונטרסים רבים לחיזוק עניני יהדות.

---

567) כנראה שכ"ק אדמו"ר זי"ע לא הגיה את כל הספר, אבל נמצאו צילומים של הגהות על חלקים מהספר.

הרה"ח ר' אוריאל צימער ע"ה

הרה"ח ר' אוריאל לא האריך ימים ונפטר כבן מ"ב שנים ביום ט' כסלו שנת תשכ"ב לפ"ק[568].

וכך חרות על מצבתו:

פ"נ ר' אוריאל ב"ר אברהם נ"י למשפחת צימר רבים היו כשרונותיו ובכולם עמל למען האמונה הטהורה בר אוריין ואיש חסד אהב את האמת וכיבד הורים ומורים עסק במסירת נפש להפצת מעיינות החסידות חוצה, חסיד כ"ק אדמו"ר מנחם מנדל שניאורסאהן מליובאוויץ שליט"א, נפטר ט' כסלו תשכ"ב. לפ"ק.

תרגום התניא לאנגלית

כאמור, כ"ק אדמו"ר הריי"צ כבר הביע את רצון ק' לתרגם את ספר התניא לאנגלית. למעשה המלאכה הגדולה והחשובה נעשתה ע"י הרה"ח ר' ניסן מינדל ז"ל שהיה ממזכירי כ"ק אדמו"ר הריי"צ ואחר כך שימש שנים רבות כמזכיר כ"ק אדמו"ר זי"ע.

החלק הראשון של הספר, לקוטי אמרים, יצא לאור בשנת תשכ"ב. באותם שנים שלחו הרוסים הלויין ספוטניק לחלל, שהי' ההלויין הראשון שיצא לחלל, דבר שהיה חידוש נפלא ושיחה בפי הכל, וכאשר הרב מינדל הגיש לכ"ק אדמו"ר זי"ע את התניא מתורגם לאנגלית[569], אמר הרבי: העולם רועש בגלל החללית 'ספוטניק'[570], אבל האמת היא שהעולם היה צריך להיות רועש וסוער בגלל תרגום התניא לאנגלית...

כ"ק אדמו"ר זי"ע כתב בעצמו הקדמה לתרגום התניא לאנגלית[571], כדלהלן (בתרגום חופשי):

> חסידות בכלל, וחסידות חב"ד בפרט, היא השקפת עולם מקפת כל, הרואה את היהודי כמי שעיקר ייעודו לשמש חוליה המאחדת את הבריאה

---

568) יש להעיר באופן יוצא מהכלל במיוחד, צוינה פטירתו בהקדמה להדפסת הלקוטי שיחות חלק ב, במהדורה הראשונה, ומשם בכל ההדפסות.

569) יש אומרים שמעשה זה הי' כאשר הגיש את התרגום עוד קודם שנשלח לדפוס בשנת תשי"ח.

570) שוגרה לחלל מספר פעמים על ידי ברית המועצות בשנים תשי"ז-תש"כ.
ואולי הכוונה לחללית הראשונה ששוגרה לירח באותה שנה על ידי ארצות הברית שנקרא: Ranger 4.

571) ההקדמה נכתבה באנגלית והתרגום [עם ההערות] נעתקו כאן מהספר ביבליוגרפיא לספר התניא עמ' 172.

הרה"ח ר' ניסן מינדל ז"ל מקבל בקבוק משקה מכ"ק אדמו"ר זי"ע, בעת חלוקת כוס של ברכה.

עם בוראה[572]. היהודי נוצר מן "העליונים" ומן "התחתונים". הנפש הקדושה שבו היא "חלק אלו־ה ממעל ממש", אך היא מלובשת בכלי גשמי המורכב מגוף ונפש בהמית, ותפקידו הוא, להכיר את המהות הרוחנית והאחדות של נפשו והעולם שבו הוא חי, עם האחדות הפשוטה של הבורא.

השגת תכלית זו יוצאת לשתי דרכים: הדרך מלמעלה למטה לארץ, והשנית מן הארץ מתחת ולמעלה. בקיום הדרך הראשונה ממשיך האדם קדושה מן התורה והמצוות האלקיים, והיא חודרת לכל פנה מפנות חייו הגשמיים וסביבתו הארצית – "חלקה" של נפשו "השייך לה מכללות עולם הזה": בקיום הדרך השנית משתמש האדם בכל האמצעים שברשותו, הנבראים בידי שמים והעשויים בידי אדם, ככלים לעליית נפשו ביחד עם העולם שסביבו. אחד מן האמצעים העיקריים היא לשון בני האדם.

כדברי אדמו"ר הזקן בעל התניא באחד ממאמריו שכל אחד מ"שבעים לשון", כשמשתמשים בה ככלי להפצת תורה ומצוות הרי היא מתעלה מגשמיותה אל טהרת הקודש, מתוך שהיא משמשת אמצעי להמשכת התורה ומצוותיה מלמעלה למטה, לאותם הנזקקים ללשון זו.

572) ראה גם תניא פרקים לו-לז.

לאור האמור לעיל, הספר המוגש בזה – תרגום אנגלי ראשון של ה"תניא" (חלק א') מאז שנדפס לראשונה לפני קס"ה שנה – הוא מאורע בעל חשיבות. בכך מגיע ספר היסוד למחשבת חסידות חב"ד ודרך חייה אל חוג נרחב של יהודים, אשר לשון המקור של הספר היא להם קושי או אף מחסום. באופן זה התרגום שלפנינו מהווה תרומה נוספת להפצת מעינות החסידות שנפתחו על ידי רבי ישראל בעל שם טוב, הוא שהמשיל את החסידות לזרם מים חיים המתפשט והולך לעומק ורוחב עד שמגיע לכל חלק מעם ישראל, ומביא השראת רוח חדשה וחיות חדשה לחיי יום יום שלהם.

תרגומו של ספר מעין ה"תניא" הריהו משימה קשה מאד ... לכן ראוי להחזיק טובה לד"ר ניסן מינדל שמשימה זו עלתה בידו.

למותר לציין, שתרגומים מהווים – במקרה הטוב ביותר – תחליפים בלתי מספיקים למקור. מכל מקום, התקווה נאמנה שהתרגום שלפנינו, על המבוא שבו, ביאורי המושגים, ההערות והמפתחות, יתנו סיוע שיש בו ממש ללומדי החסידות בכלל וחסידות חב"ד בפרט.

מנחם שניאורסאהן.

ל"ג בעומר ה'תשכ"ב

ב'מבוא' ארוך לספר מרחיב הרב מינדל אודות פרטי הספר - שמותיו, חלקיו, מקורותיו, דרך חיבורו, כוונת חיבורו, השוואה בין התניא ומורה הנבוכים להרמב"ם ועוד.

ה'מבוא' עצמו הוא עבודה גדולה ומקיפה, ולדוגמא יובא כאן בקיצור מדבריו על שלוש שמותיו של הספר ומשמעותם:

א) ליקוטי אמרים – השם בו נדפס הספר לראשונה, מראה על ענוותנותו של מחברו. ב) תניא – השם בו נדפס בפעם השניה, על שם המילה הראשונה של הספר, מלמד שפתח הספר בענין זה אינו רק התחלה בדרך דרוש כדי לגלגל ממנו את שיטתו, אלא נקודת הדבר היא לייסד את כל שיטתו על ירידת הנשמה ותכליתה של עבודת האדם על יסוד התלמוד. ג) ספר של בינונים – כל חלקי הספר נקראים לפעמים בשם זה, להורות שעיקר עסק הספר אינו עם הצדיק שהחסידות הכללית שמה עליו דגש מיוחד, ולא עם הרשע שספרי המוסר עוסקים בו, כי אם עם הבינוני שהיא מדת כל אדם ואחריה כל אדם ימשוך.

חשוב להדגיש כי בספר יש, מלבד התרגום עצמו, ריבוי הערות, מראי מקומות וביאורי מושגים. וכל אלה היו למראה עיניו של כ"ק אדמו"ר זי"ע והוגהו על ידו בדיוק ובדקדוק רב, כידוע.

בשנים הבאות תורגמו לאנגלית גם שאר חלקי ספר התניא. שער היחוד והאמונה בשנת תשכ"ה - על ידי הרה"ח ר' ניסן מאנגעל, אגרת התשובה באותה שנה - על ידי הרה"ח ר' זלמן יצחק פוזנר ע"ה, אגרת הקודש בשנת תשכ"ח - על ידי הרה"ח ר' עמנואל שוחט ע"ה, וקונטרס אחרון בשנת תשכ"ח - על ידי הרב פוזנר הנ"ל.

תרגום התניא לערבית - שפת המורה נבוכים

מרוקו אחד המדינות הראשונות שנכבשו על ידי שלוחי אדמו"רי חב"ד, ובמשך שנים ארוכות היתה חוד החנית בפעילות החב"דית והחסידים שפעלו במדינה זו בשליחות רבותינו נשיאינו זכו לקרב אלפים רבים של צעירים לאורה של תורה וחסידות.

בשנת תשל"ב, עלה ברעיונו של השליח בקסבלנקה שבמרוקו החסיד המופלא הרב יהודה ליב רסקין, לקרב את לימוד התניא אל יהודי הקהילה המקומית באמצעות תרגום מקצועי של הספר לשפה הערבית המדוברת בפי תושבי המקום גויים כיהודים, ובכך להעניק להם את האפשרות ללמוד את התניא כדבעי אליבא דנפשיה, ולא רק באמצעות שיעורים זעיר פה זעיר שם.

אף שהדבר היה נראה בתחילה כמשאלת לב בלבד, לאחר ששיגר מכתב עם הרעיון הנועז אל מזכירות הרבי ונענה בחיוב באם יהיה זה תרגום טוב המתאים הן מההיבט התכני שהתרגום יהיה נאמן לחלוטין למבואר בספר התניא קדישא, והן מבחינה לשונית־מקצועית.

לאחר חיפושים ובירורים רבים נבחר למלאכת התרגום הרב דוד בוסקילה, המפקח הכללי של רשת מוסדות החינוך "אוצר התורה" בקסבלנקה, שהיה אהוד ביותר על יהודי העיר, וזכה להערכה רבה בקרב התושבים המקומיים שקראו בשקיקה את החוברות בענייני חינוך שכתב בשפה הערבית, ובשל בקיאותו הן בשפה הערבית והן בלשון הקודש – התאים לשמש בתפקיד רב האחריות של תרגום התניא לשפה הערבית.

לצורך התרגום קבע הרב רסקין שיעור עיוני קבוע עם הרב בוסקילה, ולאחר שליבנו יחד היטב את הנושאים המבוארים בתניא, העלה הרב בוסקילה על גבי הכתב טיוטה ראשונית של התרגום והרב רסקין שלח אותו לרבי ונענה במכתב הסכמה וברכה.

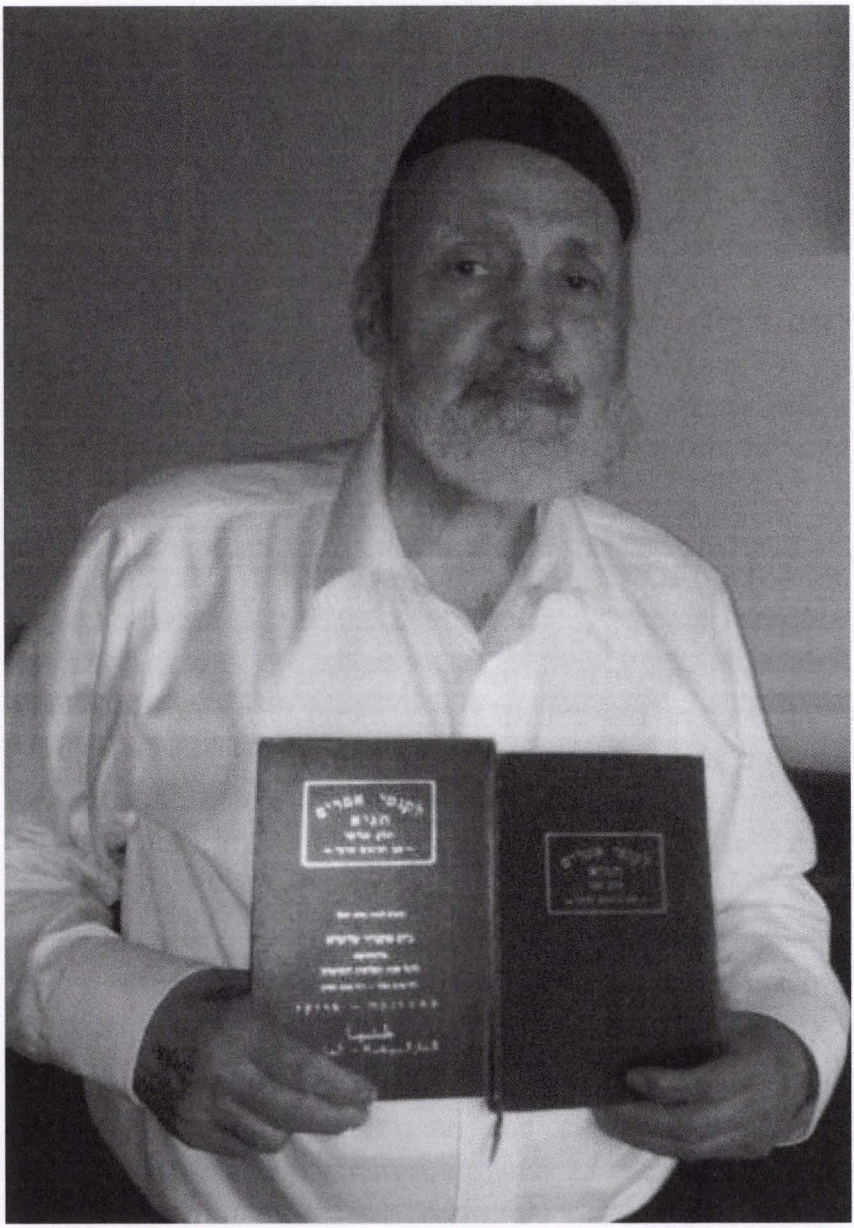
מלאכת התרגום של 'שער היחוד והאמונה' בלבד נמשכה כשנתיים ימים במהלכם ישבו הרב רסקין והרב בוסקילה שעות ארוכות מידי שבוע ולמדו לעומק את ספר התניא ותרגמו, חזרו וחידדו, עד שהרב בוסקילה חש שהוא כשיר להעלות את התרגום על גבי הכתב, ורק אז ניגש למלאכה.

התרגום של 'שער היחוד והאמונה' וסידורו לדפוס על פי הוראות כ"ק אדמו"ר זי"ע הושלם ביום ג' בכסלו תשל"ז, וכאשר הגיע העותק המודפס לידי כ"ק אדמו"ר, גרם לו הדבר נחת רוח רב, והוא נענה בפתק יוצא מגדר הרגיל בגוף כתב יד קדשו כי: "הוספה מיוחדת ביפוצו (בשפת מו"נ (מורה נבוכים)) תוסיף באחישנה, בביאת מלכא משיחא".

על פעולת הדפסת התניא בשפה הערבית ניתן ללמוד מעדותו של הרב שלום מאשש, שכיהן באותם ימים כרבה הראשי של קזבלנקה, שבאיגרת מיוחדת ספוגת רגש כתב לרבי: "ספר התניא המתורגם מחדש לערבית עשה רושם גדול בקהילתנו, וכל העם לומדים בו בחשק נפלא, זכותו יגן עלינו ועל כל המשתדלים בזה".

שיא היחס שהעניק הרבי על התניא המתורגם, היה בשיחת קודש מיוחדת שנשא בהתוועדות פרשת שמות תשל"ז. בשיחה דיבר הרבי על אודות המעלה של תרגום ספר התניא דווקא לשפה הערבית ובין שלל הביטויים המופלאים אודות מעלת תרגום התניא, אמר:

> בתרגום ספר התניא בשפה הערבית – ישנם ב' הקצוות הנ"ל בהפצת המעיינות חוצה: ספר התניא הוא – תורה־שבכתב דתורת חסידות חב"ד, שבה ועל־ידה נפעל הענין ד"יפוצו מעיינותיך חוצה" באופן של הבנה והשגה, "יתפרנסון" שזהו הקצה העליון ד"חוצה".
>
> . . ועל ידי זה שמתרגמים את ספר התניא בשפה של אומות העולם (ובנידון־דידן – בשפה הערבית) – נפעל הענין ד"יפוצו מעיינותיך חוצה" עד לקצה הכי תחתון ד"חוצה", עד ליהודי שהאפשרות היחידה להסביר לו עניני חסידות היא – על ידי זה שמתרגמים את הדברים לשפת אומות העולם.

הרב הגאון רבי דוד בוסקילה שליט"א עם שני כרכים מספר התניא המתורגם לערבים

. . ובזה – עילוי מיוחד בתרגום ספר התניא בשפה הערבית: ידוע שאומות העולם נחלקים לב' סוגים כללים: עשו וישמעאל. ומכיון שהשפה הערבית היא שפתו של "ישמעאל", נמצא, שעל ידי תרגם ספר התניא לשפה זו, נפעל הבירור דשפת ישמעאל – שפה של סוג כללי דאומות העולם, ולא רק בירור שפה של אומה פרטית.

ומזה מובן גודל זכותם של כל המתעסקים והמסייעים בעניין זה, ואשרי חלקם וכו'.

בהמשך להצלחה המוחשית בהפצת ספר התניא והרחבת מעגל הלומדים בו בקרב דוברי השפה הערבית, הורה כ"ק אדמו"ר זי"ע להמשיך במלאכת התרגום של שאר חלקי התניא, כאשר ביו"ד שבט תש"מ – לרגל חגיגות שנת השלושים לנשיאות הרבי – הושלם התרגום של 'אגרת התשובה' לערבית-מרוקאית.

עם השלמת העבודה, נשלחו עלי התרגום לניו יורק שם נעשתה עבודת ההדפסה עצמה, כאשר עם השלמת ההוצאה לאור נכנסו הרב רסקין והרב בוסקילה ליחידות משותפת על מנת להעניק לרבי את התניא. על אותה יחידות סיפר לימים הרב בוסקילה כי "כל זמן שדיברתי איתו, העיניים שלי זלגו דמעות. המורא שלו, היראה הגדולה. כאשר רואים את הפנים שלו – הרי אתה רואה מלאך ה' צבאות ממש. לא התרגלנו לראות פנים טהורות שכאלה. כל עת היחידות היו העיניים שלי מושפלות לקרקע. הרבי דיבר אלי בשקט ובשלווה. חשתי שאין לו אף אחד בעולם זולת מי שהוא מדבר איתו ברגע זה. הרבי כולו היה אך ורק איתי בעת היחידות".

במהלך היחידות כ"ק אדמו"ר זי"ע הודה מאוד לרב בוסקילה על עבודת התרגום, ושאל האם הוא יודע מהי התועלת שעשה בתרגום התניא לשפת ישמעאל? ולאחר מכן ביאר בעצמו: "המעלה של התרגום שעשית, הוא – שהתרגום הזה ישבור את הקליפה של ישמעאל".

בשנת תשד"מ, הושלם תרגום התניא כולו עם הוצאתו לאור של "לקוטי אמרים" מתורגם לשפה הערבית[573], ובכך הושלמה 'שבירת קליפת ישמעאל' על ידי התרגום של ספר התניא, דבר המזרז ללא ספק את ביאת משיח צדקנו.

---

573) להעיר כי תרגום התניא האמור היה לשפה הערבית בניב מרוקאי ובאותיות עבריות. בשנים האחרונות הוחל בתרגום נוסף של התניא לשפה הערבית באותיות ערביות על ידי ר' אברהם רובינזון המשמש כמרצה בכיר לתרגום ערבי באוניברסיטת בר-אילן.

תניא בתרגום לערבית, מתוך אגרת התשובה פרק א.

תרגום התניא לכתב ברייל

בשנת ה'תנש"א הועלתה הצעה מיוחדת לתרגם את ספר התניא לכתב ברייל, ובכך להפיץ את התניא קדישא גם בין אנשים שחשך מאור עיניהם.

כאשר נשאל כ"ק אדמו"ר זי"ע בנוגע להדפסה זו, נענה כי הדבר אפשרי בתנאי שתהיה ההגהה הדרושה כמתאים לתוכן הספר.

במשך חודשי הקיץ עמלו אנשי 'מכון מורשת היהדות לעוורים' יחד עם נציגי הוצאת 'קה"ת' על מנת להוציא תחת ידיהם דבר נאה ומתוקן, ובשבת פרשת עקב בעת ההתוועדות הונח על שולחנו הק' עותק של ספר התניא בכתב ברייל בתרגום האנגלי[574].

במהלך השיחה התייחס כ"ק אדמו"ר זי"ע למהדורה זו, וביאר את גודל חשיבותה המכרעת ופעולתה לזירוז ביאת המשיח:

"כיון שכבר סיימנו את כל הענינים ד"מעשינו ועבודתינו", ובמילא צועקים ותובעים "עד מתי" – נשאלת מיד השאלה המרעישה: כיון שכבר נפעלו כל הענינים – כיצד יתכן, שמשיח צדקנו עדיין לא בא?!...

ואולי יש לומר: ידועה אגרת הבעש"ט בה הוא מוסר את המענה של מלך המשיח על השאלה (דהבעש"ט) "אימתי אתי מר" – "לכשיפוצו מעינותיך חוצה". דהיינו, שביאת המשיח תלוי' בהפצת המעינות חוצה, שמעינותיך דתורת החסידות יופצו ויגיעו עד ב"חוצה" – בפרטים והענינים הכי חיצוניים ורחוקים דהבריאה.

וכיון שלאחרי ריבוי הפעולות דרבותינו נשיאינו עד עתה בהפצת המעיינות חוצה, ובריבוי הכי גדול, עד בכל חוגי ישראל (כדלקמן) משיח עדיין לא בא – מסתבר אולי לומר, שישנו עוד סוג יהודים שאליהם הפצת המעיינות לא הגיעה.

. . ועלתה בדעתי סברא, שישנו סוג שלם דאותיות הכתב – שאליו עדיין לא הגיעו מעיינות תורת החסידות (ע"פ הידיעות שהגיעו לכאן): עבור אנשים – ל"ע – שאין ביכולתם לראות ר"ל (בהיותם "סגי־נהור"), המציאו כתב מיוחד, שנקרא (בלשון המדינה) "ברייל", שבו אותיות הכתב בולטות,

---

574) בשנת תשנ"ה יצאה לאור מהדורה נוספת של תרגום לברייל בשפה העברית על ידי מכון מסיל"ה בבני ברק (מכון ספרי יהדות לאדם המוגבל).

כך שגם אדם שהוא סגי נהור ר"ל, יכול למשש ולהרגיש באצבעותיו את האותיות, ועי"ז לדעת מה כתוב שם.

ומובן מאליו, שזהו מעמד ומצב גמור ד"חוצה", ויתירה מזה – "חוצה" שאין חוצה הימנו, כמובן מזה גופא – שלאחר כל ההשתדלויות ופעולות בהפצת המעיינות חוצה, שעל ידם הגיעו בכל מקום (כנ"ל סי"ד), לא הגיעו (עד עתה) ב"מקום" זה".

ועכשיו נתוסף חידוש, שבימים האחרונים הודפס ספר התניא ב"ברייל" – ועי"ז נפעל חידוש בהפצת המעינות, שזה הגיע גם לסוג חדש ד"חוצה" (עבור "סגי־נהור")!

והגם שתניא זה לא הגיע לע"ע לכל בנ"י השייכים לזה – הרי עצם הענין שישנה בעולם מציאות של ספר תניא ב"ברייל" – זה גופא מביא את ה"מעיין" דחסידות גם בסוג זה ד"חוצה"; ונותן את האפשרות שלמעינות החסידות תהי' גישה גם לאותם יהודים הנמצאים ר"ל במעמד ומצב זה, שבחייהם תהי' להם שייכות לתורת החסידות".

תניא בעשר שפות

עד עתה הופיעו בדפוס דתרגומים של ספר התניא בעשר שפות: אידיש, אנגלית, איטלקית, צרפתית, ספרדית, ערבית, פורטוגזית, רוסית, גרמנית, וכתב ברייל[575].

575) רשימה מפורטת של התרגומים מופיעה בסוף התניא מהדורת קה"ת, לאחר רשימת דפוסי התניא.

פרק עשרים

שיעורי תניא ברדיו

שיעורי תניא ברדיו בארץ הקודש

הראשון שהתחיל בשיעור תניא ברדיו היה הרה"ח ר' נחום גולדשמיד ע"ה (המכונה הרנ"ג), בן הרה"ח ר' יצחק ע"ה שהי' השו"ב ביקטרינוסלב בימי רבנותו של הגאון המקובל הרה"ק ר' לוי יצחק שניאורסאהן זצ"ל, אביו של כ"ק אדמו"ר זי"ע.

הרנ"ג למד בישיבת תומכי תמימים במחיצתו של כ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע, ואחר כך היה מחסידי כ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע וכ"ק אדמו"ר זי"ע. בשנת תרצ"ה הצליח להימלט מרוסיה הקומוניסטית ועלה לארה"ק וכל ימיו עסק בהפצת חסידות, והיה מרבה לנסוע לערים ויישובים שונים להפיץ את מעיינות הבעל שם טוב. היה לו חוש הסברה נפלא והיה מבאר עניני חסידות עמוקים בשפה ברורה ומובנת לכל[576].

בשנת תש"כ, לרגל שנת המאתים להסתלקות הבעל שם טוב, על פי בקשת כ"ק אדמו"ר זי"ע, התחיל הרנ"ג ללמד שיעורי תניא על גלי הרדיו. דרכו היתה להאריך בהסברים ארוכים ומפורטים על נושאים שונים בחסידות המופיעים בתניא ושיעוריו נתקבלו אצל המון המאזינים בחביבות רבה.

במשך הזמן הוסיף הרה"ח ר' נחום גולדשמיד לשדר שיעורים בתניא ברדיו במיוחד עבור היהודים שהיו בימים ההם מאחורי מסך הברזל

---

576) בין חסידי חב"ד נפוץ מאד ונחשב ביותר ענין 'חזרת דא"ח', היינו חזרת מאמרי חסידות, דברי אלקים חיים, שנאמרו על-ידי הרביים. וכידוע, יש הקפדה יתירה שהחזרה תהיה בדיוק בסגנון ובנוסח שנשמעו מפי האדמו"ר, לא חסר ולא יתיר, אך חסידים מיוחדים, יוצאים מן הכלל, קיבלו רשות מיוחדת להתאים ולהבהיר את דברי הרב בסגנונם הם, כדי לקרב את הדברים גם לשומעים שאינם רגילים בסגנון של תורת חב"ד. אחד מהם הי' הרנ"ג.

הרב נחום גולדשמיד.

במדינת רוסיא, וחסידים רבים שהיו במדינה ההיא שאבו חיות וחמימות חסידית משיעורים אלה.

באחד מביקוריו אצל כ"ק אדמו"ר זי"ע אמר לו שרצוי מאד שיוציא את שיעוריו לאור, ואכן בשנת תשל"ז, כשנה לאחר פטירתו, יצא לאור על ידי משפחתו הספר "ביאורי הרנ"ג על התניא". הספר מכיל שיעורים על ט"ו פרקים הראשונים של ספר התניא.

בשנים מאוחרות יותר היתה גם סדרה של שיעורים בספר התניא ע"י הרדיו בארץ הקודש שנמסרו ע"י הגה"ח המפורסם הרב עדין אבן ישראל (שטיינזלץ) שליט"א שכידוע כתב גם סדרת ספרים בשם "ביאור תניא", שמסביר את התניא בצורה יחודית.

שיעורי תניא ברדיו בניו יורק

גם ה"שיעורים בספר התניא", ספרו הנודע בשער בת רבים של הרה"ח ר' יוסף הלוי ווייגברג ע"ה, ראשיתו ותחילתו בשיעורי תניא ברדיו.

מיד עם צאתו לאור הפך ה"שיעורים בספר התניא" לספר שימושי לכל המעונין להתחיל בלימוד ספר התניא, ויהודים רבים מכל החוגים שחשקה נפשם ללמוד את ספר התניא קדישא עשו את צעדיהם הראשונים בעזרת ספר זה.

הספר נכתב בתחילה באידיש והן הספר המקורי באידיש והן תרגומיו ללשון הקודש (על ידי הרה"ח הרב ר' חנוך גליצנשטיין ע"ה), ולאנגלית (על ידי הרה"ח הרב שלום דובער ווייגברג בן המחבר) ועוד, זכו לתפוצה רחבה מאד ונחשבים ספרים מבוקשים ביותר.

ראש דבר הוא, כאמור, בשיעורים שמסר הרב ווייגברג ע"ה בכל מוצאי שבת קודש על גלי הרדיו בניו יארק. שיעוריו שנאמרו בלבביות ובחום חסידי מיוחד, "הארציג און ווארעם" היו נשמעים בבתי יהודים מכל החוגים, וידוע שבין שומעי השיעור היו אדמו"רים, ראשי ישיבות מפורסמים, רבנים חשובים וסתם 'עמך', וידוע שגם כ"ק אדמו"ר זי"ע היה מאזין לשיעורים אלה.

הרעיון להתחיל בשיעורי התניא על הרדיו החל כאשר בשנת תשי"ח הרב ווייגברג עשה מגבית לטובת ה"לויבאוויטשער ישיבה" על גלי הרדיו והשידור הצליח.

"אמרתי לעצמי", סיפר הרב וינברג ברבות הימים, "אם הרדיו טוב 'לקצור גשמיות' למה לא להשתמש בו גם 'לזרוע רוחניות'?"

אומר ועושה. הרב ווייגברג נכנס לכ"ק אדמו"ר זי"ע והציע להתחיל שיעור בלימוד התניא על הרדיו. מתחילה ענה לו כ"ק אדמו"ר זי"ע שטרם הגיע הזמן לזה, אך כאשר שמע שהרב נחום גולדשמיד החל למסור שיעורי תניא על הרדיו בארה"ק, הציע את הדבר בקודש פנימה פעם נוספת וגם הפעם נענה בשלילה.

וכך מספר הרב ווייגברג: "עברו שבועות אחדים, ויום אחד אמרתי לעצמי: 'אולי בכל זאת כדאי לנסות?' והחלטתי להכין דוגמא של שיעור אחד לשידור, ולהגיש אותה להגהה לרבי. יחד עם השיעור לדוגמא צירפתי

הרב יוסל וינברג אומר לחיים לכ"ק אדמו"ר זי"ע.

מכתב בו כתבתי כי אני מכיר בגודל האחריות של הוראת תניא לרבים, אבל אני נשען על מה ששמעתי ב'תומכי תמימים' באוטבוצק מהמשפיע רבי ברוך פרידמן[577] הי"ד. לאחר שהרבי עבר על השיעור שהכנסתי, זכיתי פתאום לתגובה אחרת לגמרי: זמן קצר מאוד לאחר שהכנסתי את השיעור, הוא יצא מהרבי 'מוגה' עם הערות ותיקונים של הרבי. והרבי גם צירף מאה דולר כהשתתפות בהוצאות והוסיף את ברכתו הקדושה".

הרה"ח ר' ברוך פרידמן הנזכר, שהיה משפיע בחסידות בתומכי תמימים בפולין, היה מתלמידי תומכי תמימים בליובאוויטש אצל כ"ק אדמו"ר הרש"ב וקיבל את דרכו בלימוד התניא מאת הרה"ח המשפיע הנודע הר' שמואל גרונם אסתרמן ע"ה. הרב ווינברג מספר אשר בתחילה לא היה ברור לו אם ליסד שיעוריו על שיעורי הרה"ח ר' ברוך פרידמן הי"ד, אך כ"ק אדמו"ר זי"ע הורה לו למסור השיעורים על פי מה ששמע מהמשפיע שלו באוטוואצק.

וכדברי הרב ווינברג: "בשיעורים הראשונים עוד היססתי, מובן שהדוגמא של ר' ברוך עמדה לנגד עיני, אבל בכל זאת היו לי ספיקות.

577) נזכר לעיל בתור המשפיע של התמימים שנסעו לשנחאי/

ראיתי שר' נחום גולדשמיד מצליח לחבב את התניא בציבור למרות שדרכו שונה – ועם הצלחה לא מתווכחים. לכן, שאלנו את הרבי אם ללכת בדרך הלימוד של ר' נחום גולדשמיד – כלומר, להגיש הסברים ארוכים ומפורטים על נושאים שונים בחסידות, ובעיקר על המושגים המופיעים בתניא – או להסתפק בהבנת העניין באופן כללי ולהסביר בעיקר את מה שנחוץ לצורך הבנת הפירוש הפשוט.

"תשובת הרבי הייתה חד משמעית: הלימוד צריך להימסר בצורה הקלה ביותר ... שהכול יהיה מובן עד כמה שאפשר, באופן השוה לכל נפש ...".

חיבה יתירה נודעת לשיעורי התניא על גלי הרדיו אצל כ"ק אדמו"ר זי"ע. כידוע הרבי הגיה בעצמו את כל השיעורים קודם שנמסרו והוסיף בהם הגהות והערות, מתיקוני לשון וסגנון ועד ביאור ענינים חדשים ועמוקים בספר התניא.

מלבד זאת, כ"ק אדמו"ר זי"ע דיבר פעמים רבות במעלת הלימוד על ידי הרדיו, וכדאי להביא אי אלו קטעים מדברי קדשו[578]:

... דובר כמה פעמים אודות הדיוק ד"יפוצו מעינותיך חוצה" – שתכלית הכוונה היא להפיץ ולהביא את ה"מעין" עמצו ל"חוצה", היינו שלא רק מי המעיין יגיעו ל"חוצה", אלא גם ה"מעיין" עצמו יגיע ל"חוצה" ... וענין זה מתבטא בלימוד ... ספר התניא מעל גלי הרדיו: ... כי ה"מעיינות" דתורת החסידות מגיעים וחודרים – על ידי גלי הרדיו – בכל העולם כולו, וברגע כמימרא, מבלי להתחשב בהגבלות דזמן ומקום. ... וישנה מעלה נוספת בדבר: כאשר פועלים את הענין ד"יפוצו מעינותיך חוצה" ע"י כתיבת עניני חסידות במכתב וכיוצא בו – הרי ידוע מאמר רז"ל[579] ש"תוונא דלבא לא כתבי אינשי",היינו, שבכתב אי אפשר להעביר את ההתלהבות שבלב וכו', שיהי' ניכר שהדברים יוצאים מן הלב וכו'. ועל דרך זה כאשר הענין ד"יפוצו מעינותיך חוצה" נעשה על ידי שלוחו או שליח שלוחו, תלמידו ותלמיד תלמידו, באופן דכלי ראשון כלי שני וכו' – הרי זה תלוי באופן התלהבותו של השליח כו', ואין זה באופן ההתלהבות של המשלח, הנמצא במקום ה"מעין".

ועל פי זה מובן גודל העילוי שבהפצת המעינות חוצה על ידי גלי הרדיו – כי על פי התכונה שהטביע הקב"ה מסוגל המתכת – שבמכשיר הרדיו – להעביר לא רק את תוכן הדברים, אלא גם את אופן אמירת הדברים, כך שיכולים לשמוע ולהרגיש

578) משיחת חמשה עשר בשבט תשמ"ב.
579) סנהדרין לה, א.

בכל קצוי תבל שהדברים יוצאים מן הלב ונאמרים מתוך התלהבות גדולה ...

בדבריו הק' במעלת שיעורי התניא ברדיו שלל כ"ק אדמו"ר זי"ע לחלוטין את הטענה שאין הדבר ראוי משום שהרדיו מנוצל גם לדברים בלתי רצויים וכשדיבר על כך כמה פעמים הדגיש, על יסוד מאמר חז"ל "כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא בראו אלא לכבודו", אשר כל כוונות בריאת הרדיו היא אך ורק בשביל עניני תורה ומצוות שיעורי תורה וכדומה, והיה מספר המעשה עם זקנו, אבי אמו, הגאון החסיד הרב מאיר שלמה הלוי ינובסקי זצ"ל, האב"ד דק"ק ניקולייב שהיה מן ה"יושבים" אצל כ"ק אדמו"ר מהר"ש נ"ע, שכאשר חזר מליובאוויטש, שאלו אותו – אלו שלא ידעו מתורת החסידות – אודות הנהגתו של אדמו"ר מהר"ש, שהיה משתמש בכלי זהב, ועד שאפילו קופסת הסיגריות היתה עשוי' מזהב. והשיב: "פעטאך" (שוטה)! וכי בשביל מי נברא זהב אם לא בשביל הצדיקים!? בשביל הצדיקים נברא זהב, ובגלל זה יכולים גם אחרים להשתמש בזהב"...

וכך גם כוח הרדיו נברא לצורך עניני קדושה, ובדרך אגב יכולים להשתמש בו לעניני רשות.

יצויין עוד כי כמה משיעורי התניא של הרב וינברג ע"י הרדיו נתפרסמו גם בהקלטות ("רעקארדס"), שעל ידם יכול היה כל הרוצה לשמוע את השיעורים פעם אחר פעם בכל עת שירצה.

שיעורי חסידות בטלפון

ביום ל"ג בעומר שנת תשמ"ד התחיל את פעולתו עוד מפעל חשוב ונכבד מאד להפצת המעינות - שיעורי תניא על ידי הטלפון, דבר שבאותה שעה היה חידוש גדול ביותר, כאשר כל אחד יכול לשמוע את השיעורים בכל עת שירצה. הרה"ח ר' יוסף ווינברג ע"ה היה בין המארגנים והיה ניתן לשמוע במערכת זו הקלטות משיעוריו.

בשבת פרשת בחוקותי בשנה ההיא, ערב ל"ג בעומר, דיבר כ"ק אדמו"ר זי"ע אודות המפעל החדש:

> ... כאן המקום להזכיר אודות לימוד החסידות על ידי הטלפון, שהתחלת הלימוד בזה נקבעה – בהשגחה פרטית – ליום ל"ג בעומר, יום שמחתו של רשב"י, מארי דפנימיות התורה, והרי זהו כללות הענין דלימוד החסידות –

שפנימיות התורה תבוא באופן של הבנה והשגה, "יתפרנסון", ע"י תורת חסידות חב"ד.

ומהמעלות שבלימוד על ידי הטלפון ... אשר בהלימוד על ידי הטלפון באים המעיינות דתורת החסידות בכל קצוי תבל, ובאותו רגע ממש שבו נאמרו הדברים, כלומר, באופן שלמעלה מהגבלות דזמן ומקום.

... וגם ענין הנצחיות מודגש בשיעורים אלו כי לימוד החסידות על ידי הטלפון הוא באופן שיכולים לחזור ולשמוע את הדברים בכל פעם ופעם באותו אופן – מתוך חיות והתלהבות – כבפעם הראשונה, באופן ד"חזקים כיום הבראם", הרי בכך מודגש ענין הנצחיות.

בלימוד החסידות על ידי הטלפון הכל עומד מוכן לכך לכל מי שרק ירצה יוכל לשמוע וללמוד תורת החסידות, כלומר,שזהו באופן ד"נעשה ונשמע": לכל לראש ישנו הענין ד"נעשה" – ההכנה וההכשרה לדבר, ואח"כ בא הענין ד"נשמע" – השמיעה והלימוד בפועל.

כ"ק אדמו"ר זי"ע סיים בברכה שהפעולה תהי' בהצלחה רבה ומופלגה, ואף נתן בקבוק משקה למגידי השיעורים, ה'חוזר' הרה"ח הרב ר' יואל כהן שליט"א, הרה"ח ר' יוסף הלוי וויינברג ע"ה והרה"ח ר' יהושע קארף ע"ה (מחבר הספר "לקוטי ביאורים בספר התניא").

וברוך ה' מאז שנת תשד"מ ועד היום הזה, למעלה משלושים שנה, מפעל שיעורי התניא בטלפון ממשיך ופועל במסגרת היכל מנחם בארא פארק,

כמו כן שיעורי חסידות נוספים על ידי הטלפון וכן באמצעים טכנולוגיים חדשים, פועלים בהצלחה רבה הן בארה"ק, הן בארה"ב אוסטרליא אירופא ובמדינות נוספות והלוך ומוסיף ואור, בתוככי שאר ריבוי שיעורים בכל מקצועות התורה, בנגלה ובחסידות, שנלמדים על ידי רבבות אלפי ישראל בשיעורים, במסגרת "קול הלשון" ודומיהם, ויגדיל תורה ויאדיר.

פרק אחד ועשרים

בדור השביעי

ספר התניא בדור השביעי

כשבעת קני המנורה הטהורה שממנה אורה יוצאת מבית הבחירה לכל באי עולם, כן שבעת רבותינו הק' נשיאי חב"ד מאירים לארץ ולדרים עליה באור החסידות שתחילתו באור שבעת הימים מורנו הבעש"ט הק' ותלמידו מורנו המגיד הק' ממעזריטש, והמשכו כפי שהוא מואר ומוסבר בחכמה בינה ודעת בתורת חב"ד.

ראשיתה ועיקרה של תורת חב"ד הלוא הוא ספר התניא, וכל אחד מרבותינו נשיאינו הק' הבאים אחרי רבינו בעל התניא עסק, לפי דרכו וענינו, בלימוד התניא, ביאורו, הדפסתו והפצתו.

ובא רבנו כ"ק אדמו"ר זי"ע שהוא השביעי והביא את כל אלה לממדים חדשים, גדולים ועצומים.

אין אתנו יודע עד מה בסוד קדושי עליון, אך ידועים דברי כ"ק אדמו"ר זי"ע במאמרו ד"ה באתי לגני דיו"ד שבט תשי"א (הנקרא בקהל חסידים 'מאמר קבלת הנשיאות'), בו מבאר הרבי את מעלתו של הדור השביעי, על-פי מאמר המדרש 'כל השביעין חביבין', ומדגיש אשר השביעי נקרא כן על שם שהוא 'שביעי לראשון', ומעלתו כשביעי באה לו כהמשך ליסוד אותו הניח הראשון.

ואכן דומה אשר הדגשה זו ביטא הרבי, השביעי, באופן מופלא דרך יחסו המיוחד לספר התניא קדישא, פרי רוחו ויצירתו של רבנו הזקן, הראשון.

גם כאשר הפצת המעיינות הגיעה לחוגים ולמקומות שהם 'חוצה שאין חוצה הימנו' ואור החסידות האיר באופנים רבים ומגוונים, וגם לאחר

שיצאו לאור מאות ואלפי מאמרי וספרי חסידות – תמיד עומד במרכז, כעמוד התווך ובריח התיכון, ספר התניא, של רבינו הזקן שהוא מקור המעיין הטהור עצמו, אשר בתבניתו המקורית הודפס והופץ בכל פינות העולם ונלמד בכל עת מצוא ובזה, כדברי הרבי כמה וכמה פעמים, על דבר הפצת ספר התניא שעל ידי זה מגיע המעיין עצמו עד לחוצה ממש.

להלן נעבור בסקירה קצרה על כמה מהפעולות הרבות שכ"ק אדמו"ר זי"ע פעל למען חיזוק והפצת לימוד התניא, הן לעומק הלימוד העיוני בתניא והן לרוחב להביא את לימוד התניא לכל בית ישראל, כרצונו של כ"ק רבינו הזקן שחסידות חב"ד תהי' נחלת כלל ישראל.

(כמה מהפעולות נסקרו לעיל באופן ארוך, אך למען תהי' התמונה מושלמת באים בו שוב בקצרה, על מנת שנוכל לאחד את הפעולות הרבות והמיוחדות לחיזוק לימוד התניא בדורנו זה).

מ'לקוטי לוי יצחק' עד 'לקוטי שיחות'

ראשית דרכו בלימוד התניא, בשחר נעוריו, עשה הרבי במחיצת אביו, רב אב"ד יקטרינוסלב (כיום דנייפרופטרובסק) והסביבה באוקראינא, כ"ק הרה"ג הרה"ח המקובל רבי לוי יצחק שניאורסאהן זצ"ל, מגדולי החסידים של כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע ומגדולי רבני רוסיא בימים ההם.

כאמור לעיל בארוכה[580] רבי לוי יצחק זצ"ל כתב אלפי גיליונות חידושי תורה, אשר למרבה הצער נלקחו בתלאות הימים ההם, על ידי השלטונות הסובייטים שרדפו את היהודים שומרי תורה ומצוות, ובמיוחד את הרבנים שעמדו על משמרתם במסירות נפש, כאשר אסרו את רבי לוי יצחק זצ"ל והחרימו את כל כתביו וספרייתו[581], ולאחר חקירות ועינויים בכמה בתי אסורים, הגלו אותו למקום רחוק ונידח במדינת קזחסטן ושם נסתלק בגולה בכ' מנחם אב שנת תש"ד.

כארבע שנים שהה הגה"ק רבי לוי יצחק בגלותו, במהלכם סבל יסורים קשים מאד עד אשר חלה ונסתלק, ועם זאת עסק בתורה בכל כוחו.

זוגתו הרבנית הצדקנית מרת חנה ע"ה, אמו של הרבי, הביאה לו

---

580) על הערות ר' לוי יצחק זצ"ל ראה באריכות בפרק העוסק בקיצורים וביאורים לתניא.
581) ועד היום עדיין לא זכינו לפדיונם.

כ"ק אדמו"ר זי"ע מעיין בספר התניא

למקום גלותו אי אלו ספרים ובהם ספר הזוהר הקדוש וספר התניא קדישא ובטרחה רבה הכינה בעצמה דיו לכתיבה, ובהעדר נייר באותם מקומות מרוחקים בימים ההם, כתב רבי לוי יצחק חידושי תורה רבים, בתמצית ובקיצור, על שולי הגיליון של הספרים עצמם.

מלאכה זו נעשתה תוך מסירות נפש עצומה על אף היסורים הרבים שפקדהו בגלותו כאשר היה רעב לפת לחם וכוחותיו לא עמדו לו עד שהלך וכחש מיום ליום, כפי שתואר הדבר בפתח דבר ל'לקוטי לוי יצחק – הערות לספר התניא ספר התניא' שהיה למראה עיני בנו כ"ק אדמו"ר זי"ע ונחתם על ידו:

תואר פניו של הגאון המקובל מוהר"ר לוי'ק ע"ה קודם מאסרו ובעת היותו בגלות

"בהזדמנות זו מתפרסמת כאן לראשונה תמונת כ"ק הרלוי"צ ז"ל שבה רואים תואר פניו הק' בעת שנלקח לבית האסורים (בניסן תרצ"ט) לפני הסבל הכי גדול של קושי המאסר והגלות במשך תקופה ארוכה שהחלישה ורופפה את בריאותו לגמרי (עד שנפטר בגלות), כנראה גם בשינוי תואר פניו הק' עד לבלי הכר בתמונה הידועה בהיותו בגלות ציאלי".

"השוני שבין שתי התמונות מדגיש ביותר גודל הפלאת מעלתו של כ"ק הרלוי"צ ז"ל – אשר, גם בהיותו בגלות ציאלי, במצור ובמצוק, מעונה וחלוש כו', נבעו מעיינותיו בתורת הקבלה בגאונות ועמקות נפלאה שרשמם בקיצור על גיליוני הספרים שהיו ברשותו במקום גלותו, שמהם נדפסו ספרי 'לקוטי לוי־יצחק'".

מבין ספרים אלו שהגהה בהם והעלה על שולי דפיהם את חידושיו העמקניים והגאוניים, יצאו ונפדו מהגלות באופן נפלא ההערות שלו על ספר התניא שכדרכו כתובות בסגנון הקבלה בהן מדייק במילים ובאותיות בספר התניא ומבאר את משמעותם העמוקה.

במשך השנים, 'הערות' אלו ראו אור בשם 'לקוטי לוי יצחק', ההערות הינם קצרות אשר מחמת מחסור בנייר ובדיו נכתבו בקיצור נמרץ, אך בתוכם מתגלה גאונות עצומה, של רבי לוי יצחק, שנכתבו מבלי יכולת לעיין בספרים.

שנים רבות בכל התוועדות בשבת קודש, הקדיש הרבי זמן וביאר הערות רבות בהרחבת הביאור, על-פי נגלה ועל-פי חסידות, בתוספת הוראות בעבודת ה',

חלק מהביאורים על "הערות על אגרת התשובה שבתניא" הוגה על ידי הרבי ונדפסו יחדיו בהוספות ללקוטי שיחות חלק ל"ט[582], בביאוריו מסביר הרבי בהרחבה את הערות אביו זצ"ל, שעל ידי העיון בהם מתגלה אור חדש בהבנת דברי כ"ק רבינו הזקן.

עיון בתניא באופן של הצנע לכת

כידוע, בשנים שקדמו לעלותו על כס הנשיאות החב"דית[583], היה הרבי 'הצנע לכת' ביותר, ורק לעיתים רחוקות על פי הוראת חותנו זצ"ל התגלה מעט לקהל[584]. ובכלל זה הסתיר הרבי את גאונותו בכל חלקי התורה ואת פעולותיו השונות בענייני הכלל[585].

כך גם לגבי החידושים הרבים, הביאורים וההערות שכתב וערך על ספר התניא. הדברים היו נצורים באמתחתו מבלי שאיש יידע על כך. רק כעבור שנים התגלה טפח מכל אלה, כאשר התברר שעוד בשנות מגוריו באירופא, טרם מלחמת העולם השניה, כתב הרבי, הן לעצמו והן במכתבים לאישים שונים, ריבוי הערות וביאורים והגהות לספר התניא.

כדוגמא אחת, לפנינו מענה לשאלת אחד הרבנים בקיץ תרצ"ט בדיוק לשון רבינו הזקן בתניא פרק לב שגם הרחוקים מתורת ה' ועבודתו, צריך למשכן בחבלי עבותות אהבה וכולי האי ואולי יוכל לקרבן לתורה ועבודת ה', והן לא, לא הפסיד שכר מצות אהבת רעים ('רשימות' כרך ג עמ' 285 חוברת צז):

> "ומה שכתב בל' התניא פל"ב "והן לא", הוא לשון המקרא איוב יג' טו' הן יקטלני, שפירושו אף אם (מצו"ד). וביחד עם מלת "לא" בדניאל ג' יח'. ואולי אפשר לומר בדיוק הבטוי "הן לא" במקום "אף אם לא", שהוא להוסיף שצ"ל האהבה בהשואה בב' האופנים, כי "הן" מושך אחר עמו, וכאלו נכתב "והן אם קרבן וכו' והן לא צ"ל באהבה כי לא הפסיד", שכ"ה גם הכונה בקרא דאיוב. ומפורש הוא בדניאל הן איתי וגו' והן לא. ויעוין במדרש רבה פט"ו א"ל בין מציל ובין שאינו מציל וכו'. רש"י ויקרא כב' לב'

582) חלקם נדפס גם באידית בלקוטי שיחות חלק י"ט בהוספות.

583) לאחר הסתלקות חותנו כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ זי"ע ביו"ד שבט תש"י.

584) בעיקר התפרסם הרבי לאחר בואו לארה"ב בשנת תש"א, כאשר על-פי ציווי חותנו הרבי הריי"צ נ"ע, החל לעסוק בצרכי הציבור בגלוי, ונתמנה לעמוד בראש ג' המוסדות המרכזיים של חסידות חב"ד הוצאת ספרים "קה"ת", ה"מרכז לעניני חינוך" ו"מחנה ישראל".

585) כידוע שקובץ "התמים" שיצא בווארשא הי' בעריכת הרבי, אך שמו לא נזכר בו, וכמו כן פעולות רבות שעשה הרבי לפני בואו לארצות הברית, נמנע מלכתוב בהם את שמו.

> ודרך אגב יש להעיר מפירוש המשניות [לרמב"ם] אבות פ"א מי"ב, והוא מאבות דרבי נתן פי"ב, דאוהב שלום קאי ביחס לאדם רשע – וצע"ג בפי' הרע"ב דפי' זה אסיפא – ואולי זהו הטעם שהובאו גם תיבות "אוהב שלום" בתניא".

ספר שלם על התניא

כאמור, בשנות ה'הצנע לכת', כתב הרבי לעצמו חידושי תורה רבים, שרובם ככולם ממש, לא התפרסמו עד השנים האחרונות.

בין רשימות הקודש של הרבי יש רשימה גדולה ונכבדה, המכילה למעלה מארבעים עמודים צפופים, שכותרתה "מראה מקומות, הגהות והערות קצרות לספר של בינונים"[586].

ככל הנראה, רשימה זו שנכתבה עוד בימי מגוריו של הרבי באירופא, לפני המלחמה, היתה אמורה להוות בסיס לאותה מהדורה 'שלימה' שאת תוכניתה גילה הרבי ברבים בשנת תשי"ד. הרשימה כוללת הערות הכתובות בקיצור נמרץ, כדרכו של רבינו ברשימותיו אותם כתב לעצמו, אשר לאחר העיון בהם מתגלה כי אפילו בציון מראה מקומות לפסוקים ומאמרי חז"ל או הפניה ממקום אחד למשנהו טמון עומק נפלא.

עריכת מפתחות על התניא

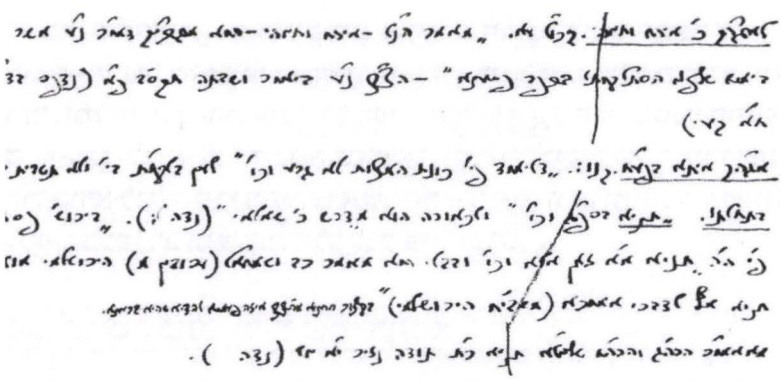
מבין מה שפעל, חידש וביאר הרבי בספר התניא ואודותו בשנים שקודם עלותו על כס הנשיאות, שמור מקום נכבד ומיוחד ל'מפתחות' שערך הרבי על ספר התניא.

ה'מפתח ענינים' של הרבי על ספר התניא שהופיע בדפוס לראשונה, בשנת תשי"ד, אינו רק מפתח פשוט למציאת הענינים המבוארים בתניא,

המעיין ומעמיק בלימוד התניא מוצא ש'המפתח' של הרבי, הוא מיון וסידור עניני ספר התניא לעומק והגדרה מדויקת של כל ענין ומושג בספר ו אפילו פירוש וביאור לספר. כאשר מעיינים ומתבוננים כיצד בדיוק מוגדר כל ערך, אלו דברים נחשבים 'ענינים' המסומנים ומופיעים במפתח, ולא פחות מזה מה לא מופיע ולא נכלל בו, מגלים עומק חדש בדברי אדמו"ר

---

586) ראה באריכות בפרק העוסק בקיצורים וביאורים בתניא.

לקט ביאורים בגוף כתב ידו הק' של כ"ק אדמו"ר זי"ע אותם סידר להכין לדפוס

הזקן וכוונתו בתניא. (על דרך קיצורי כ"ק אדמו"ר הצמח צדק, שמתוך הקיצורים אפשר להבין ולהשכיל הרבה בדברי רבינו הזקן כנ"ל באריכות[587])

וכבר היה לא פעם שהרבי עצמו נשאל מפני מה לא הזכיר ענין מסוים ב'מפתח', וביאר שעל פי עומק דברי אדמו"ר הזקן, עיקר הענין אינו בא לידי ביטוי בנקודה זו אלא בנקודה אחרת המופיעה ב'מפתח' בערך המתאים.

ואכן במשך השנים נתפרסמו כמה וכמה מאמרים והערות שנכתבו במטרה לנסות לפענח ולבאר את ה'מפתח' שערך הרבי על ספר התניא ורבים מלומדי התניא מעידים כיצד פעם אחר פעם הם למדים מאופן המיון והסיוג של הענינים ב'מפתח' את הכוונה והביאור הנכון בספר התניא עצמו.

לוח התיקון

במהלך השנים ערך הרבי גם, ואף זאת כנראה רשם תחילה לעצמו ואחר כך הביא לדפוס – 'לוח התיקון' ובו רשימת תיקוני טעויות הדפוס שבתניא הנפוץ, צילום דפוס ווילנא, בהשוואה למהדורות התניא הראשונות וכתבי יד שהיו תחת ידו באותם ימים. ב'לוח התיקון' כלל הרבי טעויות דמוכח ובנוסף לכך ערך רשימה של "תיקונים בדרך אפשר" שלא מצא להם אסמכתא מפורשת בדפוסים וכתבי יד ישנים אבל כן נראה מסברא.

---

587) בפרק העוסק בקיצורים וביאורים בתניא.

כמו ה'מפתח' גם התיקונים צורפו אחר כך לספר עצמו ונימנים על ההוספות של כל אלפי המהדורות של התניא מאז שנת תשי"ד ועד היום הזה, ומלמדים לדעת את גודל העמל והיגיעה של הרבי בספר התניא ורצון ק' לפארו ולדייק בו עד כמה שאפשר, ומהווים מקור של התעוררות ומעין קול קורא לכל לומדי התניא באשר הם – הביטו וראו עד כמה הלימוד צריך להיות בעיון רב ותשומת הלב לכל פרט ופרט.

רשימת כתבי יד ודפוסי התניא

דבר נוסף שהרבי עסק בו רבות והוסיפו כנספח לספרי התניא מאז תשי"ד הוא כהלשון בפתח דבר משנת תשי"ד, "רשימת כתבי יד ודפוסי התניא (רשימה קצרה) – ערוכים על ידי החתום מטה", היינו רשימה מיוחדת שהכין כ"ק אדמו"ר זי"ע בעצמו, את כל ספרי התניא שנמצאים הן מכתבי יד, והן בדפוס, עם השוואה באופן כללי בניהם,

מאז הורה לתת מספר מיוחד לכל הדפסה של ספר התניא, ובסוף של כל תניא נכתב צילום מאיזה מהדורה הוא, והמספר שלו.

הרבי הסביר שעל ידי זה נפעל אחדות בין כל לומדי התניא בכל המהדורות השונות שהלכו והתרבו כמו שנסקור לקמן על מבצע הדפסת התניא בכל מקום.

תשובות וביאורים

כאמור לעיל עם בואו לארה"ב בשנת תש"א, החל הרבי לגלות, תחילה מעט מעט, טפח מגאונותו וגדולתו בכל חלקי התורה, על-פי פקודת חותנו הרבי הריי"צ נ"ע החל הרבי לפרסם הקדמות, הערות ומאמרים בענייני תורה וחסידות ואף הביא לדפוס את ספריו הראשונים[588].

ואף בין אלה כמה וכמה אגרות, מענות ותשובות עוסקות בספר התניא. המפורסמות שבין אלו הן אלו שהרבי פירסם במדור 'תשובות וביאורים' ב'קובץ ליובאוויטש' שהיה יוצא לאור מעת לעת באותן שנים. נזכיר כאן אחת מהן:

בפרק ג מ'אגרת התשובה' דן רבנו הזקן באריכות אודות מספר הצומות

588) קובץ היום יום. הגדה של פסח עם לקוטי טעמים ומנהגים.

לתיקוני תשובה במי שחטא חטא אחד פעמים רבות ומסיק כי בעל נפש החפץ קרבת ה' לתקן נפשו לתשובה אל ה' בתשובה מעולה מן המובחר יחמיר על עצמו להשלים עכ"פ פעם א' כל ימי חייו מספר הצומות לכל עון ועון מעונות החמורים, ומפרט כיצד יחלק את הצומות ויקל את עול התעניות וממשיך כי מספר הצומות שיש להחמיר לחוש לדעת האומרים להתענות על חטא כפי מספר הפעמים שחטא, "יפדה כולן בצדקה ערך ח"י 'גדולים פוליש' בעד כל יום".

בתשובה ערוכה ומבוארת באר היטב, מיוסד על גאונות ובקיאות מבהילה הן בנגלה והן בנסתר, מבאר הרבי מהו השיעור של מטבע זה הנקרא 'גדולים פוליש' שמביא רבינו הזקן ומדוע דווקא הוא נקבע לפדיון תעניות אלו.

מהדורת תשי"ד

במסגרת היות הרבי העורך הראשי והיו"ר של הוצאת הספרים 'קה"ת'[589]. הפך הרבי, במשך השנים, את כתבי החסידות של אדמו"רי חב"ד שהיו שמורים באוצרותיהם ובבית גנזם או פזורים בין החסידים בהעתקות שונות למאות ספרים מהודרים, מוגהים ערוכים ומסודרים.

אך גם ספרי חב"ד שכבר הודפסו עד אז בספרים ערוכים ונאים, ובעיקר ספר התניא והספרים 'תורה אור' ו'לקוטי תורה' לרבנו בעל התניא שהם ספרי יסוד בתורת חב"ד, זכו למהדורות מחודשות, בתוספת 'מפתח ענינים', 'לוח התיקון' ועוד – בעריכתו של כ"ק אדמו"ר זי"ע בעצמו.

בין אלה בולט במיוחד ספר התניא במהדורתו המשוכללת שיצא לאור לראשונה בחצי כדור התחתון בשנת תשי"ד. ב'פתח דבר' למהדורה זו (שמאז חזר ונדפס בכל אלפי מהדורות התניא), כותב רבינו שהוא פוטוגרפיא מדפוס ווילנא שנת תרצ"ז, מבשר כי מעתה ה'מורה שיעור' ללימוד היומי בתניא מופיע בסוף הספר, ולאחר מכן מפרט את ההוספות המועילות של מהדורה זו:

מפתח ענינים, מפתח שמות ספרים ואנשים, לוח התיקון, הערות ותיקונים, רשימת כתבי יד ודפוסי התניא וכן צילומי השער דהוצאה הראשונה ועמוד מכתב יד התניא "אשר קרוב לוודאי שזהו גוף כתי"ק רבנו הזקן".

---

589) ראשי תיבות: קרני הוד תורה ורמז לשנת הולדתו של רבינו בעל התניא, תק"ה.

כל אלה מופיעים, לאחר דף שער מיוחד, בסוף הספר כקונטרס בפני עצמו. וב'פתח דבר' אליו מפרט הרבי את עניינם ומהותם של ההוספות האמורות וגם מגלה בשער בת רבים את התכנית שכבר קיימת בדעתו להוצאת ספר התניא במהדורה 'שלימה', דבר נדיר וחידוש גדול בימים ההם, וכותב:

"בהוצאת התניא השלימה שמכינים לדפוס –

התניא – באמצע העמוד, ומסביב לו יבואו: מראה מקומות, פירוש קצר, ליקוט מספרי רבותינו נשיאינו וכת"י שלהם המפרשים דברי התניא וכו' – ".

תכנית זו של עריכת והוצאת התניא לאור בהוצאה 'שלימה', בתבנית דף הגמרא ומפרשיו, מעידה כמובן עד כמה חשוב, יקר וחביב בעיני הרבי לימוד התניא והרצון לפאר את הספר ולהדרו ולעשותו קרוב יותר ומובן יותר לכל לומד ומעיין.

למעשה, לא זכינו לראות בהתגשמות תכנית גדולה זו על-ידי הרבי בעצמו, וכנראה שמפני רוב העיסוקים והטרדות בצרכיהם של ישראל, מגדול ועד קטן, בכל העולם כולו, לא היה בידי הרבי הפנאי הדרוש למלאכה זו, אך עצם התכנית מלמדת על היחס המיוחד לספר התניא, שיש לעיין בו בדוגמת העיון בדברי הגמרא, ולהניח סביבו נושאי כלים, כי עומק רב, ועומק לפנים מעומק, טמונים בכל תיבה ותיבה בספר התניא.

אמנם, כאמור לכל זמן ועת לכל חפץ ודווקא בשנים האחרונות נתגלתה בין רשימות הקודש של הרבי רשימה גדולה ונכבדה המכילה למעלה מארבעים עמודים צפופים, שכותרתה "מראה מקומות, הגהות והערות קצרות לספר של בינונים". ככל הנראה, היתה אמורה להוות בסיס לאותה מהדורה 'שלימה'. הרשימה כוללת הערות קצרות מילים, כדרכו של רבינו ברשימותיו אותם כתב לעצמו, אשר לאחר העיון בהם מתגלה עומק ודיוק נפלאים בכל ציון מראה מקום או הפניה ממקום אחד למשנהו.

ותיתי להם לחברי המערכת של הוצאת ספרים קה"ת אשר לאחר שהוציאו לאור רשימה זו על התניא, נטלו על עצמם לאחרונה ללקט ולאסוף משיחותיו וכתביו המרובים של הרבי וכן מכל רבותינו נשיאנו בפונדק אחד את כל השייך לספר התניא, ולהגישם בסדר מסודר, דבר דבור על אופנו, על סדר פרקי התניא, ובכך בוודאי מוציאים לפועל, (במידה מסוימת עכ"פ) את התוכנית, להוציא לאור את ספר התניא במהדורה 'שלימה'.

תניא מהדורא קמא

היוקר וחיבת הקודש שגילה הרבי כלפי ספר התניא לאורך השנים, באו לידי ביטוי באופנים שונים. אחד מהם הוא - **תניא מהדורא קמא**[590].

בשנת תשל"ח, לאחר שבאותם ימים הגיעו לידי הרבי כמה וכמה 'ביכלאך' כתבי יד של דא"ח שהיו נצורים בווארשא בירת פולין מאז ימי מלחמת העולם השניה, הורה הרבי לרכז את כתבי היד של 'קונטרסים' אלו, לערוך השוואה בין המהדורות השונות וכן בין ה'מהדורא קמא' למהדורא הנדפסת. בהתוועדות חג השבועות תשל"ח דיבר הרבי על כך שעל-ידי לימוד המהדורות הקודמות ועיון בהבדלים בין המהדורות, ניתן להבין טוב יותר את ספר התניא.

בשלהי שנת תשמ"א זירז הרבי את המלאכה על הספר באופן נמרץ ובחורף תשמ"ב יצא לאור הספר "תניא - מהדורא קמא".

הספר נחשב 'מהדורה מדעית' של התניא במהדורתו שקודם ההדפסה הראשונה והוא פרי עמלם של חברי 'ועד להפצת שיחות' ובמיוחד הרב יעקב ליב אלטיין, הרב דוד משה אולידורט, הרב שלום דובער ליפסקער והרב נחמן שפירא.

הספר נשלם לקראת שבת פרשת וישלח תשמ"ב. להתוועדות אותה שבת הרבי נכנס כשהספר החדש בידו הק' ובשיחות הק' ביאר כמה מההבדלים שבין המהדורות ומשמעותם. בין שאר הדברים, ובהם דברים נפלאים אודות ספר התניא בכלל, אמר הרבי כי השלמת ההדפסה של ה'תניא מהדורא קמא', ע"י השתדלות מרובה, כמה ימים לפני י"ט כסלו, היא ענין נעלה ביותר, לאור הידוע כי רצונו של אדמו"ר הזקן היה שספר התניא יודפס (בפעם הראשונה) קודם י"ט כסלו (אלא שאז רצונו הק' לא בא לידי פועל, כידוע).

וראו עד היכן מגעת גודל חשיבות וחביבות הענין בעיני הרבי:

יומיים לאחר הדפסת הספר, ביקש הרבי שעוד לפני י"ט כסלו יתחילו לערוך מהדורא חדשה ומתוקנת של ספר ה"תניא מהדורא קמא" וזאת בזריזות גדולה ביותר, על מנת לסיים את המלאכה עד כ"ד טבת, יומא דהילולא של רבנו הזקן.

---

590) ראה בארוכה בפרק העוסק בקיצורים וביאורים בתניא.

וזה לשון ה'צעטיל' שבו ניתנה ההוראה:

ב"ה. מוצאי־שבת־קודש. בהמשך להמדובר בהתועדות דרעווא דרעווין בבית הכנסת ובית המדרש, כדאי שיתחילו במהדורא תנינא דלקוטי אמרים מהדורא קמא בערב י"ט כסלו, על מנת לגומרה לכ"ד טבת, להגיה עוד הפעם וכו' (ואפשר שימצאו עוד כתבי יד) בתור התחלה וכו'.

וכמובן, פקודת הקודש קוימה.

ביבליוגרפיא לספר התניא

על פי הוראת הרבי בשנת תשמ"ב נערך על-ידי הסופר והחוקר החסידי הנודע הרב יהושע מונדשיין ע"ה, הספר המיוחד "תורת חב"ד: ביבליוגרפיא חלק א' לקוטי אמרים הוא ספר התניא, מהדורותיו, תרגומיו וביאוריו" הנודע בכינוי "ביבליוגרפיא לספר התניא"[591].

ביד אומן של ר' יהושע ע"ה. על פי הדרת והוראות הרבי נערך הספר המכיל תיאור מלא ומפורט, בסגנון ביבליוגרפי-מדעי, אודות המהדורות הרבות של ספר התניא, מהמהדורה הראשונה ועד המהדורות שנדפסו מאז הורה הרבי על הדפסת התניא ברחבי תבל. הספר בא בהמשך לרשימה הבבילוגרפית שערך הרבי ומודפסת בכל מהדורות התניא מאז תשי"ד

בספר התחקות אחר מהדורות שנדפסו בעת גזרות הצנזורה[592] עם ריבוי צילומי שערים, הערות חשיפות והסברים נפלאים, וכן רשימת תרגומיו וביאוריו של ספר התניא ועוד. בתחילת הספר בא מבוא מאלף על תולדות ספר התניא, הדפסתו ותפוצתו.

"שיעורים בספר התניא"

בימה נוספת באמצעותה זכינו לביאורים של הרבי בתניא קדישא היא הודות ליחסו המיוחד של הרבי לשיעורי התניא שנמסרו ברדיו בניו יורק באידיש, ע"י הרה"ח הרב יוסף וויינבערג ע"ה, במשך שנים רבות, מידי

---

591) לאחר מכן הדריך הרבי לר"י מונדשיין להוציא ביבליוגרפיא גם על השולחן ערוך של רבינו.

592) כמסופר לעיל על ההדפסות בזמן אדמו"ר הצמח צדק.

מוצאי שבת-קודש והרבי עצמו היה מאזין להם[593].

הרב ווינבערג חניך ישיבות ליובאוויטש בפולין ולמד חסידות, ובכלל זה שיעורים בתניא אצל המשפיע הרב החסיד ר' ברוך פרדימאן ע"ה שהיה מתלמידי ישיבת תומכי תמימים בליובאוויטש, שם שמע הוא עצמו שיעורים בתניא מאת המשפיע הנודע החסיד ר' שמואל גרונם אסתרמן ע"ה.

בצעד יוצא דופן, שלא מצינו דוגמתו, הרבי הגיה את רשימות שיעורי התניא לפני מסירתם מעל גלי הרדיו. שעות ארוכות השקיע הרבי בכך, ובנוסף לתיקונים כלליים ופרטיים בתוכן הענינים, זכינו ותוך כדי הגהה זו הוסיף הרבי הערות רבות מלאות עומק, המאירות את פשט דברי רבינו הזקן באור חדש ומיישבות דברים שהלומד עשוי לשאול ולתמוה בהם.

לימים יצאו לאור השיעורים בסדרת הספרים "שיעורים בספר התניא" ובהם ההערות של הרבי[594].

עיון מתמיד

אין כאן המקום להאריך בתיאור משנתו התורנית של הרבי ובדרכו בלימוד התורה וחידושי תורה בנגלה ובחסידות, אך מעניין הוא כי מטעמים שונים, גלויים או נסתרים, בחר הרבי לייחד את שיחות הק' התורניות שלו, במיוחד בהתוועדויות בשבת קודש, לכמה נושאים בהם הגה תמיד בבחינת הפך בה והפך בה, והם, מלבד פרשיות התורה והמועדים – פרקי אבות, פירוש רש"י על התורה, ספר משנה תורה לרמב"ם והערות אביו הגאון והמקובל רבי לוי יצחק על הזוהר הק'.

בכל אחד מאלה סלל הרבי דרך לימוד מיוחדת. 'דיבור המתחיל' קצר בפירוש רש"י נעשה למוקשה מכל צד ופינה בתחילת דברי הרבי, ונהפך לבהיר נהיר ומדויק בכל תיבה ואות בסיומו של הביאור. הררי קושיות נערמו על סדר דברי הרמב"ם, ראיותיו ולשונו – ובקו מחשבה פשטני וגאוני כאחד נתיישבו ככפתור ופרח.

---

593) ראה באריכות בפרק על שיעורי התניא ברדיו.

594) ראה באריכות בפרק על קיצורים וביאורים בתניא.

גם בספר התניא העניק לנו הרבי בשיחותיו הק' ביאורים רבים יסודיים ועמוקים, מאירים ובהירים. מעת לעת התייחס לשיעור התניא היומי והיו תקופות בהם עסק הרבי במיוחד ב'אגרת התשובה' או ב'שער היחוד והאמונה' וביאר אותם באריכות רבה, לעומק ולרוחב.

וזאת נוסף על כך שעורר על לימוד קבוע בתניא, ובעצמו הראה דוגמא שבמשך שנים רבות כאשר הי' נכנס לתפלה בשבת קודש בבוקר, הי' פותח את ספר התניא ומעיין בו, לפעמים על פי סדר קבוע מדי שבת, ופעמים הי' לומד את שיעורי החת"ת.

אגרת התשובה

לאחר מלחמת ששת הימים, כאשר הורגשה תנועה של התעוררות תשובה בעם, קרא הרבי להוסיף בלימוד אגרת התשובה של רבינו הזקן.

הרבי אף הדפיס את אגרת התשובה בקונטרס בפני עצמו לזכרון נשמת אימו הרבנית הצדקנית מרת חנה ע"ה, ומאז הרבי עיין בו רבות ברבים[595], ובדרך כלל החזיק הקונטרס בסידורו[596].

במשך השנים ה'תשכ"ט-תש"ל, עורר הרבי במאוד את הלימוד באגרת התשובה, ובכל התוועדות ביאר ענין באגרת התשובה, על פי סדר הפרקים,

רבים מהביאורים הופיעו בסדרת 'לקוטי שיחות' – שיחות ערוכות ומוגהות, מעוטרות בהערות וציונים. הביאורים הללו זכו למחלקה בפני עצמה בתוך סדרת הלקוטי שיחות, הכוללת כחמישה עשר שיחות במתכונת זו, ועוד שני קובצי ביאורים קצרים יותר מקובצים על סדרה של האגרת.

חלק גדול מהביאורים יסד הרבי על הגהות אביו על ספר התניא, עליהם סיפרנו בראש דברינו.

כנ"ל הרבי הסביר שההערות נכתבו בקיצור מחמת קשיי המציאות, אך מכילות הן תוכן רב. ומהערות אלו, בעלות מילים ספורות מעולם הקבלה, בנה הרבי ביאורים שלמים המאירים את תוכן הפרק כולו ואגרת התשובה

---

595) מאורע מיוחד אירע באחד מימי מלחמת יום כיפור בתשל"ד, הרבי למד במהלך התפלה עשרה פרקים מתוך אגרת התשובה, לאחר התפלה ישב הרבי והשלים את ב' הפרקים הנוספים.

596) כנודע מנהג כ"ק אדמו"ר זי"ע שהי' משתמש בקביעות בסידור "תורה אור" שקיבל מחותנו כ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע.

כולה, ומהלך הענינים קיבל עומק חדש.

ניתן לומר, שהאור והעומק שהוסיף הרבי בביאוריו לספר התניא – יש בהם צד שעולה על פני הביאורים השונים שניתנו בשאר הספרים. שכן בתניא האיר הרבי את הפשט עצמו. שאלה שהעלה רבינו הזקן קיבלה משמעות אחרת לאחר הביאור, וכך ביאורו של בעל התניא, שקיבל בביאורו של הרבי עומק וחידוד, מאיר פתאום מחדש.

אפילו כמה מזקני חסידי דורנו שחו לא אחת, שממש קשה לתאר כיצד הבינו חסידי הדורות הקודמים את דברי רבינו הזקן ללא הערותיו וביאוריו של הרבי. לא רק ציוני מראי מקומות או לשון הנראית כפולה בתניא, אלא פשט הדברים ומהלכם של הביאורים מתבאר בבהירות. זכינו ובכל הספר כולו, ובמיוחד בשני חלקים אלו של 'שער היחוד והאמונה' ו'אגרת התשובה', הרבי ממש מוליך אותנו יד ביד ושלב אחר שלב מאלפנו חכמה בינה ודעת בדברי רבנו הזקן בעל התניא.

לביאורים לשער היחוד והאמונה יש משקל נוסף, מאחר ובחלק זה של התניא באו יסודות האמונה על פי החסידות, וביאורי הרבי בחלק זה של התניא מגלים, וכאילו מעצבים מחדש, את המשמעות הפנימית של המושגים אחדות ה' וביטול העולמות, והכל 'מתלבש' ומסתדר להפליא בתוך דבריו של רבינו בעל התניא.

על ידי ביאוריו של הרבי קיבל הפתגם של רבותינו נשיאינו 'תניא הוא תורה שבכתב של חסידות חב"ד' משמעות רחבה יותר. על כל מילה וחידוש של התורה שבעל פה נאמר 'מנא הני מילי – דאמר קרא', מאחר ו'ליכא מידי דלא רמיזא באורייתא'. כך גם לימדנו רבינו, בדרך בה האיר את דברי רבינו הזקן, אשר כל יסודות העומק והרוחב של תורת חב"ד שנאמרה על ידי רבותינו נשיאינו במשך הדורות – רמוזים בדיוקי לשונו הזהב של רבינו הזקן.

הוצאת ספרי ביאורים על תניא

כך גם עודד הרבי את קהל החסידים להוסיף ולעיין בספר התניא. ואף להוציא ספרי ביאורים ועיונים בתניא.

כבר בשנים הראשונות לנשיאותו קיבץ הרבי אחד לאחד כתבי חסידים

שהיו מצויים במקומות שונים על פני תבל, ובכלל זה ארץ ישראל ובין החסידים שמאחורי מסך הברזל הסובייטי, על מנת שבמשך הזמן יצאו לאור עולם. במיוחד התענין בביאוריו של המשפיע הגאון ר' שמואל גרונם ע"ה אסתרמאן, שלימד תניא בישיבת תומכי תמימים בליובאוויטש.

ואכן במשך הזמן יצאו כמה וכמה ספרי ביאורי חסידים בתניא, חלקם בהוצאת קה"ת. ועוד היד נטוי' בהוצאת ספרי ביאורים ועיונים בספר התניא.

כאשר החסיד הרב ר' יהושע קארף ע"ה דיווח לרבי שישנם באמתחתו רשימות שונות של ביאורים שליקט בספר התניא – הורה לו הרבי להוציאם לאור ולזכות בהם את הרבים. ובזה נפתח הפתח לעוד ספרי ביאורים שיצאו לאור במשך השנים, הספר הי' למראה עיני הרבי, שכתב והוסיף בו כמה הגהות נוספות.

אחד החשובים שבין ספרי הביאורים הוא ליקוט פירושים מרבותינו נשיאינו ומתלמידיהם וכן מראי מקומות ושינויי נוסחאות, פרי עטו ויגיעתו של הרה"ח הרב אהרן חיטריק ע"ה[597].

הספר הופיע קונטרסים קונטרסים על פרק אחד או כמה פרקים ואחר כך נאספו החוברות בסדרת ספרים. העידוד של הרבי למלאכה זו היה יוצא דופן. בכלל היתה דרכו של רבינו לזרז את העורכים והמו"ל בהוצאה לאור של כל ספר קודש, אך בספרים אלו היה זה שלא כרגיל. באחת הפעמים שלח הרבי מברק לביתו של הרב חיטריק ע"ה שגר רחובות ספורים מבית מדרשו של הרבי ובו דברי זירוז להדפסת הספר, ללמדך על גודל ועוצם חשיבות הענין.

597) ראה לעיל בארוכה בספר העוסק בקיצורים וביאורים בספר התניא

פרק שנים ועשרים

לימוד ושינון התניא

כל המעיין באגרות-קודש כ"ק אדמו"ר זי"ע נוכח לדעת כיצד, החל מהשנים הראשונות לנשיאותו, פעל ועשה והשתדל רבות בהפצת מעיינות החסידות בכל החוגים והעדות בכל מקום. גם אם האיגרת באה במענה לשאלה בעניין אחר לגמרי, כמו שאלה בלימוד הש"ס והפוסקים או בעסקנות ציבורית או בענייני הכלל, פעמים רבות הרבי מעיד על עצמו כי הוא מוצא לנכון 'לנצל את ההזדמנות' ולעורר אודות לימוד החסידות והפצת החסידות. שוב ושוב.

בריבוי אגרות קודש, מדגיש הרבי את גודל מעלת הענין ועד כמה נודעת לו חשיבות יתירה כדי למהר ולזרז את ביאת המשיח והגאולה השלימה כמענה מלך המשיח לבעל-שם-טוב הק' על שאלתו 'אימתי קא אתי מר' – 'לכשיפוצו מעינותיך חוצה'. היינו שעל ידי הפצת לימוד החסידות "מעינות" הבעש"ט, תקוים ההבטחה של מלך המשיח "לאתי מר".

בפעולותיו הרבות ובהתעוררות הרבה שעורר בענין זה, נוקט הרבי ברוח דבריו הידועים של אדמו"ר הזקן, בעל התניא, שתורת החסידות איננה נחלתה של מפלגה מסויימת, מפלגת החסידים, אלא שייכת לכל אחד ואחד (והדברים ידועים ואין כאן המקום להאריך בהם).

מתוך גישה זו עודד הרבי מאד מאד, באופנים שונים, את לימוד ספר התניא, ספר היסוד של חסידות חב"ד, ביחיד וברבים. וברבות השנים אף הורה הוראות רבות ומפורטות לגבי סדרי ואופני הלימוד. וכיון שקצרה היריעה לצטט ריבוי אגרות ומענות ק', נביא איגרת אחת עם תוכן כללי אודות לימוד התניא, בה הרבי מדריך קבוצת מתחילים בלימוד התניא כיצד ללמוד ומתייחס לחששות שונים שהיו להם בלימוד זה[598]:

---

598) נדפסה באגרות קודש כרך טו, אגרת ה'תרט.

ב"ה, י"ג תמוז, תשי"ז

ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה על מכתבם מששי בתמוז, בו כותבים אודות הקישוים שפגשו בלימוד ספר התניא קדישא.

וכבר מלתי אמורה לכמה מהשואלים בכגון דא, אשר לפלא מפני מה בלימוד התניא משנים הם מאופן לימוד של שאר חלקי תורתנו, ולאחרי זה תמהים על הקישוים שפוגשים בזה.

וכוונתי, כשנגשים ללימוד תורה שבכתב חומש, משנה וגמרא, פשוט ומובן שבלימוד ויקרא ובראשית אין מבארים להמתחיל פירוש רש"י ועאכו"כ פירושי שאר המפרשים, כ"א מוסרים לו תוכן הכתוב בכלל ופירוש האמור כפשוטו בפשטות הכי גדולה, ואפילו אם תלמיד חכם הוא וישאל למה האל"ף קטנה דלא כשאר האותיות ושאר הדיוקים כיו"ב שרש"י ומפרשי התורה מתרצים אותם בפירושיהם, יאמרו לו שעוד חזון למועד, ושלא ידרוש בהתחלת הלימוד שיבארו לו את כל זה, אף שהקושיא אמיתית היא, ועליו להמשיך בלימוד דוקא באופן הפשוט עד שיגדל ויקבץ יותר ידיעות בהענינים.

ועד"ז הוא ג"כ בלימוד התורה שבע"פ, כשלומד בפעם הראשונה את המשנה הנה לא לבד שאין לומדים עם תוספת אלא שגם בלא רש"י ולא את הדיוקים שהגמרא מדייקת בהמשנה, והיפך השכל הוא לעשות אחרת, וכהוראת חז"ל ליגרם אינש והדר ליסבר, עיי"ש בהסוגיא (שבת סג, א. וכן בשלהי ברכות וע"ז יט, א). אשר אפילו לבעלי שכל ובעלי ידיעה רחבה בערך להליסבר שלהם צ"ל הענין דלמיגרם יותר ויותר, ומזה מובן שגם בלימוד תורת החסידות צ"ל באופן כזה דוקא, שבפעם הראשונה קולטים כללות הענין אחרי כן לומדים אותו בשטחיות ומפעם לפעם נכנסים בעומק יותר ובפרטיות יותר.

ואף שמובן שגישה האמורה קלה יותר שתהי' אצל ילד קטן בשנים מאשר אצל לומד תורה זה כמה שנים אבל כנ"ל גם להם נאמר הכלל דלמיגרם והדר ליסבר וגם בהם נאמר החיוב הקדמת נעשה לנשמע, שרק באופן כזה קבלו ישראל ומתקיימת תורתם (שבת פח, א).

מובן שבאם אפשר לילך אצל הבקי בלימוד תורה זו, יש לשאלו לפרטי

הדיוקים אפילו בהתחלת הלימוד שבכלל אז יקל הלימוד יותר אבל כנ"ל לא זו הדרך אפילו אם הבקי יוכל להסביר הדיוקים ע"י העניינים שבהם הורגלו.

כדי להקל לימודם בתניא אפילו במצבם שרק לעתים רחוקות יש להם האפשרית לשאול דעת בקי בחלק תורה זו, מהנכון שילמדו תחלה בתניא את אגרת התשובה, ואח"כ שער היחוד והאמונה ורק אח"כ חלק ראשון של התניא, וכן ילמדו את הקונטרס ומעיין וספר דרך מצותיך לאדמו"ר הצמח צדק, אשר כתוב הוא בסגנון יותר רגיל ובמדה מסוימה כל ענין מבואר בפ"ע, וביחד עם הגישה הנ"ל תקותי שבמשך זמן קצר יראו פרי טוב בעמלם בלימוד חלק זה בתוה"ק ויקוים בהם טעמו וראו כי טוב ה' שהרי אורייתא וקוב"ה כולא חד, וסתים דאורייתא מכוון לסתים דקוב"ה (זח"ג עג, א).

בברכה לבשו"ט בכל האמור.

'מופת' בשכונת מאה שערים בירושלים

בגלל סגולתו ומעלתו המיוחדת של ספר התניא, הנה לאורך שנים רבות, ובמיוחד לאור ההתעוררות הגדולה להפצת המעינות בה החל הרבי עם עלותו על כס הנשיאות, כאמור לעיל – אחד המפעלים הגדולים ביותר של הפצת מעינות החסידות בדורנו הוא שיעורים בתניא המתקיימים בציבורים רחבים ומגוונים, ובעיקר ובמיוחד בין בני תורה, תלמידי הישיבות, אברכי הכוללים וחוגים של תלמידי חכמים ויודעי ספר.

כדוגמא עד כמה ענין שיעורי התניא יקר וחביב בעיני הרבי, נביא את הסיפור הבא, על-פי ספר תולדות חייו ופעולותיו של הגאון החסיד רבי אברהם צבי הכהן זצ"ל, מיקרי קרתא דשופרייא, ירושלים ת"ו, שעוד בימי עלומיו דבק בחסידות חב"ד, שימש כראש הכולל לאברכים בכפר חב"ד והיה מקושר בלב ונפש לכ"ק אדמו"ר זי"ע ואף שהה במחיצתו בחודש תשרי מידי שנה בשנה.

והסיפור הוא אשר ידידות גדולה וקרבה שררה בין הרא"צ הכהן, "ר' אברהם הערש" בפי כל, ובין מנהיג חוג 'נטורי קרתא' בירושלים ת"ו בימים ההם, הקנאי המפורסם רבי עמרם בלוי זצ"ל, ור' אברהם הערש ידע היטב על הערצתו הגדולה של רבי עמרם את הרבי, עד כדי כך שכל פעם שרבי עמרם קיבל מכתב-קודש מהרבי, היה יושב עם ר' אברהם הערש ללמוד את האיגרת הק' בצוותא בעיון.

והנה, בשלהי שנת תשט"ז, קיבל הגרא"צ הכהן את האיגרת הבא מהרבי (נדפסה באגרות קודש חלק יג עמוד תסט):

ב"ה, כ"ד אלול, תשט"ז

ברוקלין.

הרה"ג הרה"ח אי"א נו"נ כו'

מו"ה אברהם צבי הכהן שי'

שלום וברכה!

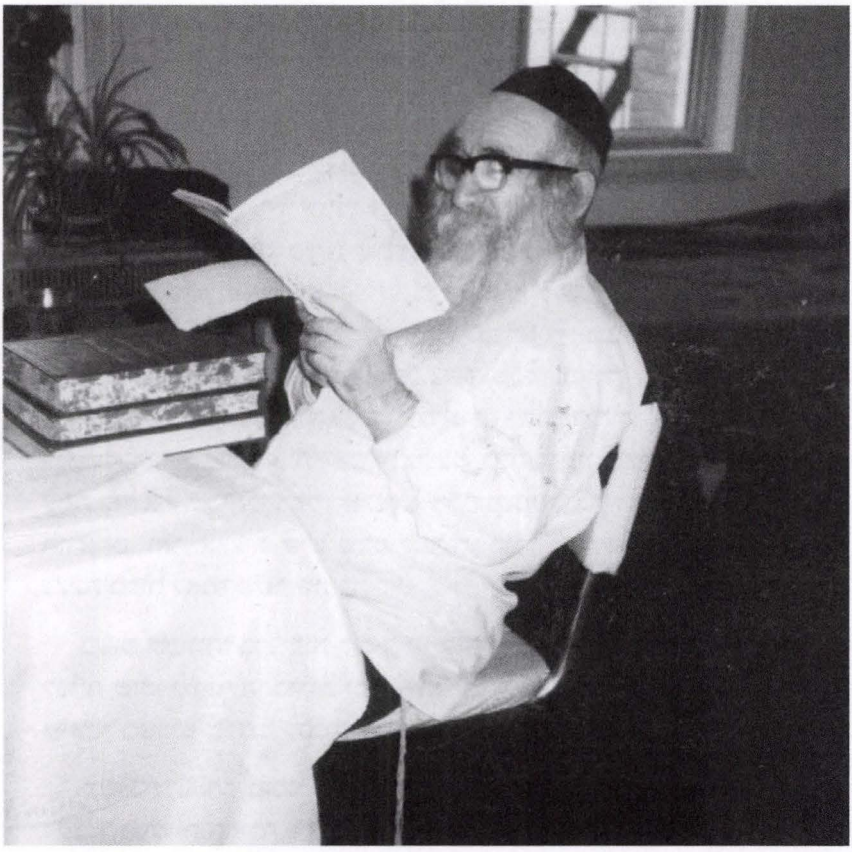
לפלא שזה זמן רב ביותר שאין ממנו כל ידיעות, והרי בכל התקופות ובכל הזמנים צריך להיות כל יומא ויומא עביד עבידתא, ועאכו"כ בדרא דעקבתא דמשיחא, שכיון שהודיענו רז"ל שאין לך יום שאין קללתו כו' – מובן שכוונת ההודעה היא שעל בני ישראל להרבות בכל יום העניינים המביאים לויהפוך ה' אלקיך לך את הקללה לברכה.

ועי' ג"כ לקוטי תורה לרבנו הזקן פ' בחוקתי ד"ה בשברי גו' ואפו עשר נשים שכל התוכחות ברכות הן. ואף שמובן שאין הכתיבה ע"ד הפעולות עיקר אלא מפל דמפל, אבל במוחש רואים, שכאשר יודעים שבזמן פלוני צריכים לכתוב למי שהוא או לספר למי שהוא על דבר הפעולות הרי זה מעורר לתוספת מרץ ואומץ, ומי לנו גדול מבכור ישראל ראובן, ואמרו רז"ל אילו הי' יודע וכו', ואין הדבר יוצא מפשוטו, למרות מה שפירש ביפ"ת שם (ויקרא רבה פ' ל"ד) [ולהסיר קושיתו ותמיהתו, י"ל שהוא ע"ד המבואר במכתב כ"ק מו"ח אדמו"ר נדפס בהתמים בהנוגע לאברהם אבינו, שכל הפירושים יש להם מקום כיון שהמדובר בנשמה המלובשת בגוף עיי"ש].

ועל של עתה באתי, בהמשך להידיעות שנתקבלו ע"י השלוחים האברכים הרבנים שליט"א[599] בביקורם בירושלים ובמאה שערים ביחוד.

הנני להציע, אשר יקבע שיעור איזה פעמים בשבוע בלימוד התניא באחת הבתי כנסיות דשם. מובן שכוונתי לא לאלו שכבר ישנו בשיעור זה, אלא לבתי כנסיות דשל אלו הקוראים לעצמם נטורי קרתא, ובעלון שלהם לאחרונה הדפיסו שימנעו מלימוד תורת חסידות חב"ד כו'. וכיון שהמנגד ללימוד החסידות מתגבר כל כך עד שמצא מקום בעלון האמור, ולצערי יש

599) שנשלחו ע"י הרבי לנחם ולעודד לאחר התקפת המחבלים על 'בית הספר למלאכה' בכפר חב"ד, בחודש אייר אותה שנה בה נהרגו תלמידים ומדריך הי"ד – המו"ל

הרב אברהם הערש כהן - מיקרי קרתא דירושלים - שוקד על תלמודו בביתו

אומרים אשר אחד או שנים נמנעו עי"ז בפועל מלימוד החסידות, הרי מובן שכל אלו השותים את מימיהם של הבעש"ט ותלמידיו ותלמידי תלמידיו, עליהם לא לבד למחות נגד השורות האמורות, כי סו"ס לא המחאה התכלית, אלא להגביר לימוד החסידות ולהפיצה אפילו חוצה ואפילו בד' אמות של אלו המנגדים ללימוד זה. ומובטחני שיצליחו, על פי פסק בי"ד של מעלה שבכל ענין של תורה, יראת שמים ומדות טובות תהי' יד מקושריו והולכי בעקבותיו על העליונה (ראה קיצורים והערות לתניא ד' קכ"ב).

ידוע מארז"ל, אי אפשר לעולם בלא בורסי ובלא בשם, אשרי מי כו'. ומובן עד כמה גדול הרחמנות על בורסי הלוחם או מנגד נגד הבשם, וככל דברי תורתינו הקדושה, אשר מדברת בעליונים ורומזת בתחתונים, דברי רז"ל

אלו מתקיימים ג"כ בהנוגע לעבודת האדם בעולמו, לעשות מן העולם דירה לו ית' – שהעבודה מתחלקת בשני הקוין סו"מ ועש"ט.

בורסי המעבד עורות (כמבואר בתורה אור ריש פרשת משפטים בענין עבד עברי עובד אלקים כו'), ובשם המפיץ תורה בכלל ופנימיות התו' תורת החסידות ביחוד, ששייך לענין הריח, וכמבואר ממרז"ל (עי' רש"י שה"ש עה"פ ישקני מנשיקות פיהו) שטעמי ופנימיות התורה יתגלו ע"י משיח, שסימנו המובהק וענינו הוא הריח – וכסיפור רז"ל שע"י מורח ודאין הוכיחו אמיתית המשיח בשעה שמצד שאר הענינים לא הי' מבורר – מארז"ל הזה עצמו מוכח שא"א לעולם, היינו בעבודה, מבלי עבודת הבורסי וכמבואר בכ"מ. אבל, כנ"ל – מבהיל אם הבורסי גורם להתנגדות להבשם, והאריכות למותר בדבר הפשוט וביחד עם זה מצער, למה הגענו בדורינו זה, אשר עד עתה הרי אלו שכותבי העלון אומרים שהם נשמעים לקולם ומקבלים עליהם הוראתם, זאת אומרת שיש בידם למחות, וע"ע לא נשמע דבר מהם, וזה נתינת מקום לאמר אשר שתיקה כו'.

פשוט שכוונתי בקביעות לימוד הנ"ל הוא לא שיעשה זה בחשאי ומבלי לגלות שזהו לימוד החסידות וכו', אלא שצ"ל ע"ד העשי' של המנגד, היינו שיאמר בפירוש שרצונו לקבוע לימוד זה בבית כנסת פלוני.

ומהנכון שאחד מזמני הלימוד יהי' ביום שבת קודש, אשר קדוש הוא ללימוד פנימיות התורה, וכמבואר בכהאריז"ל ובכ"מ ובאריכות בקונטרס עץ החיים לכ"ק אדמו"ר (מוהרש"ב) נ"ע.

שולח אני מכתבי זה מהיר דחוף, בכדי שיתחיל בהשתדלות בזה בתור הכנה לשנה הבע"ל, ומה טוב להתחיל הלימוד בערב ראש השנה, שיזכה את כל השנה שעברה ולכל הפחות בתחלת שנה הבאה, ויהי רצון אשר תהי' השנה שנת גאולתנו וביאת משיח צדקנו, אשר הפצת המעינות חוצה היא הקדמה והכנה, והכלי לזה ומלאה הארץ דיעה את ה' כמים לים מכסים בתורתו של משיח שילמד דיעה את כל ישראל שהוא באין ערוך לגבי התורה עתה, וכמרז"ל קהלת רבה פ' י"א על הכתוב כי אם שנים הרבה.

ולקראת השנה החדשה הבאה עלינו ועל כל ישראל לטובה ולברכה, הנני בזה להביע ברכתי לו ולכל אשר לו ברכת כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות.

בברכה,

הרב עמרם בלוי

עם קבלת המכתב, בערבו של ראש השנה תשי"ז, הופיע ר' אברהם הערש בפתח ביתו של ר' עמרם בלוי, ובפיו בקשה: סייע לי לייסד שיעור חסידות עוד היום.

תמה בפניו ר' עמרם, "מדוע פנית דווקא אליי?", "האם הייתה לך הוראה מפורשת מהרבי"? השיב ר' אברהם הערש שהרבי ביקש ממנו לפתוח את השיעור, והוא מעצמו החליט שהכתובת היא ר' עמרם. "אם כך", נענה ר' עמרם בהתלהבות והודיע: "אבוא אתך כעת יחד עם בני לבית הכנסת 'קהל יראים' של קהילת נטורי קרתא לשמוע ממך שיעור תניא!"

התפלא ר' אברהם הערש על הסכמתו הפתאומית הנלהבת של ר' עמרם ושאלו לפשר נכונותו המידית. "כיצד ביום עמוס כל כך מסכים אתה ללכת לשיעור בחסידות בחפץ לב ובכזו מהירות?". ענה ר' עמרם: כרגע ראיתי רוח הקודש מופלאה של הרבי. הבוקר קיבלתי גם אני מכתב מהרבי[600] ובו כותב לי שלמרות ששיטתי שונה משיטתו, בכל זאת מבקש

600) נדפס באגרות קודש חלק יג עמ' תעא.

הוא ממני לסייע בשיעור ב'קהל יראים', כיון שלגבי לימוד תורת החסידות אין לחילוקי דעות אלו כל שייכות. והנה באת לכאן מיד בלא שישלחו אותך, זו הרי ממש רוח הקודש גלויה!".

וזה לשון האגרת שקיבל ר' עמרם באותו יום – השופכת אור על המאמצים שהרבי עשה כדי לייסד שיעור תניא בחוגי 'נטורי קרתא':

ב"ה, כ"ד אלול, תשט"ז

ברוקלין.

הרה"ג וו"ח אי"א נו"נ איש רב פעלים ובעל מרץ

מו"ה עמרם שליט"א

שלום וברכה!

נעם לי להוודע מהרה"ח אי"א נו"נ בעל מדות וכו' מו"ה אוריאל שי' צימר, אשר כבקשתי ביקר את כת"ר ודבר אתו עמו ע"ד הפצת לימוד החסידות באותם החוגים והסביבה אשר ידו מגעת והשפעתו, ובפרט מאשר בתוך השיחה הוזכר ע"ד גזעו ומחצבתו שהיו שייכים, ובטח גם מקושרים עם כ"ק אדמו"ר נשיאנו, ומהם אדמו"ר הצמח צדק, והרי קדושה אינה זזה ממקומה וזוכים הבנים ובני בנים בנוי כו' ובחכמה וכו', ואם בנוגע לנוי וחכמה גשמיים כן עאכו"כ בנוי וחכמה רוחניים, ובפרט בלימוד תורתם אשר נצחית היא ועלי' נאמר הלא כה דברי כאש, המטהר מכל עניני העלם והסתר עוד יותר מטהרה במים, וכמארז"ל (סנהדרין לט, א) עיקר טבילותא בנורא הוא.

וכיון שנמצאים אנו בשילהי שתא ועוד רגע קט נכנסים לשנה חדשה, הרי, מיוסד על דברי רבנו הזקן באגרת הקדש שלו סי' י"ד, אשר בכל שנה ושנה יורד ומאיר מחכמה עילאה אור חדש ומחודש שלא הי' מאיר עדיין מעולם לארץ העליונה כו' והתחתונים המקבלים חיותם ממנה.

בא אני בהצעה, אשר נכון הדבר ביותר שתתחדש השנה ומן ר"ה דוקא ע"י חינוך לימוד החסידות גם ברבים ובמקום כניסה לרבים, זאת אומרת בבתי כנסיות ובתי מדרשות וישיבות אשר כת"ר יכול להשפיע שם, שהרי התורה בכלל היא האור וגם הכלי לקליטת והתאחדות עם האורות וההמשכות שמלמעלה, ומובן שבאם באפשרי הי' להתחיל עכ"פ יום אחד בשנת תשט"ז – מה טוב ונכון, והרי יום בשנה נחשב שנה, ומובטחני אשר לדכוותי' האריכות בהאמור אך למותר, ויהי רצון שע"י הלימוד והפצת המעינות חוצה

שהם הקדמה והכנה והכלי למה שכתוב ומלאה הארץ דיעה את ה' כמים לים מכסים, בתורתו של משיח – שילמד דיעה את כל ישראל – שהוא באין ערוך לגבי התורה עתה, וכמרז"ל קהלת רבה (פ' י"א על הכתוב כי אם שנים הרבה) תהי' השנה שנת גאולתנו האמיתית.

ולקראת השנה החדשה הבאה עלינו ועל כל ישראל לטובה ולברכה, הנני בזה להביע ברכתי לכ' ולכל אשר לו, ברכת כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות.

בכבוד ובברכה.

נ.ב.

הבנתי מדברי הרה"ח צימער שי' אשר ישנם ענינים שכת"ר אין מסכים עליהם ואפשר גם מנגד עליהם וכו', אבל בודאי שאין לקשר בזה הובאת האמור לפועל, ואפילו לא עכובם לאיזה זמן שיהי', שהרי ידוע דבר הרמב"ם קבל את האמת ממי שאמרו, ואין אני בזה אלא מעתיק הוראות וענינים של נשיאנו הבעש"ט ורבנו הזקן אשר מסרו נפשם על לימוד פנימיות התורה וציוו להבאים אחריהם שותי מימיהם בתוך כלל ישראל לעשות בזה ככל האפשרי, ומי שיש בידו וכו'.

ואכן, ר' עמרם המשיך לעודד ולחזק את השיעור בתניא בחוגו במשך שנים רבות.

לפחות פעם בשלושה ימים

וכשם שהרבי פעל ועשה למען שיעור בספר התניא בין חוגי היראים הקנאים במאה שערים, כך פעל ועשה בעצמו ועורר ועודד רבים לפעול ביסוד וחיזוק שיעורי תניא בחוגים רבים אחרים, הן שומרי תורה ומצוות והן כאלה שלעת-עתה אינם בכלל זה, מתוך גישה שמן הראוי להפיץ את המעינות עד ל'חוצה שאין חוצה הימנו' והמאור שבתורה יחזיר את הלומדים למוטב.

אחד מאלה שעסק שנים רבות בשיעורי תניא בחוגים שונים ומגוונים בארץ הקודש ת"ו, הן ברבים והן עם יחידים, היה הרה"ח ר' מאיר בליזינסקי ע"ה, מראשוני תלמידי ישיבת תומכי תמימים בורשה, פולין, אשר היה 'משכיל' בדא"ח והתברך בלשון לימודים וביכולת הסברה והשפעה של

ענייני חסידות הן לבני תורה והן לאנשים שבבואם אליו לראשונה לא הכירו אף את עיקרי האמונה.

אחד המקומות בהם הגיד הר"מ בליזינסקי שיעור תניא בשנים הראשונות לנשיאות הרבי היתה ישיבתו של הרב משה צבי נריה בכפר הרא"ה. ראש הישיבה הרב נריה שהיה מקורב לחסידי חב"ד מצד גזע משפחתו ואף ביקר בהיכל ק' של הרבי, סייע רבות לקיום השיעור בישיבתו ואף דיווח על כך בעצמו במכתב לרבי. בתשובה כתב לו הרבי [601]:

"נעם לי לקרות במכתבו אשר ישנם שיעורים קבועים בלימוד ספר התניא אחת לשבוע, והמשתתפים בשיעור מגלים ענין רב בהבנה".

ויחד עם זה ממשיך הרבי וכותב כי שיעור בחסידות פעם בשבוע אינו מספיק כלל אלא צריך להיות לעיתים קרובות יותר ולפחות שלא יעברו ג' ימים ללא שיעור חסידות[602].

כמו כן עודד הרבי לקיים, שיעורי תניא רבים בישיבות מכל החוגים, חסידים וליטאים, אשכנזים וספרדים, ובד בבד גם בקהילות וקבוצות שונות כאנשי מדע, סטודנטים, אנשי עסקים וכד' וכל אחד לפי ענינו שואב אור וחיות בעבודת ה' מפנימיות התורה, כידוע ומפורסם.

לפחות פעם בשלושה ימים

ר' מאיר ע"ה בליזינסקי נהג ללמוד תניא עם הוגי דיעות שמאלנים ועל ידי לימוד התניא התקיים "המאור שבה – היינו פנימיות מחזירו למוטב", ורבים השיב לחיק לימוד התורה.

אף שהלימוד בהתחלה הי' נראה כלימוד שכלתני גרידא, והיו שהעירו לר' מאיר שאין רואי ללמד פנימיות התורה, למי שהנהגתם אינה בדרכי התורה, הנה על פי הוראת כ"ק אדמו"ר זי"ע המשיך ר' מאיר ללמוד איתם, ועם הזמן קיבלו על עצמן קיום תורה ומצוות בהידור, ואף הפיצו את אור התורה והחסידות לרבים,

באחד הפעם לאחר שלמד ר' מאיר כמה פרקי התניא עם אחד מגדולי הוגי הדיעות של השמאל, הודיע הלומד לר' מאיר, שהוא נאלץ להפסיק

---

601) אגרת מחודש ניסן תשט"ז, אגרות-קודש חלק י"ב עמ' שעז.

602) על פי הספר 'ורבים השיב ליהדות וחסידות' על תולדות חייו של הר"מ בליזינסקי ע"ה.

הרב מאיר שלום בליזינסקי

הלימוד, במענה על השאלה מפני מה, ענה לו ידידו, אני מרגיש שהתניא משנה אותי, אם אני ימשיך ללמוד תניא, לא אוכל להמשיך לחיות את חיי ההפקר שנהגתי בהם עד עתה, לכן אני מוכרח להפסיק הלימוד.

עם הזמן נודע ר' מאיר בתור אחד מגדולי המקרבים לחסידות וליהדות על ידי לימוד התניא.

ובהם נהגה

בד בבד עם הפעולות להפצת לימוד התניא 'חוצה', מובן שהרבי הרבה לעורר ולעודד את לימוד ספר התניא בקהל החסידים גופא.

לאורך השנים, עורר הרבי בכל הזדמנות אודות 'ג' השיעורים השווים לכל נפש' כתקנת כ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע – הנקראים שיעורי חת"ת,

חומש כפי שנחלק לימי השבוע, תהלים כפי שנחלק לימי החודש ותניא כפי שנחלק לימות השנה ע"י כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ בעל התקנה.

על שמירת תקנה זו עורר הרבי בהתוועדויות קודש רבות, ובאגרות קודש עד אין מספר, במענות לשאלות או דיווחים שונים, הוסיף הרבי שורה של התעוררות לשמירת שיעורים אלה.

לימוד השיעור היומי בתניא, נחקק על ידי הרבי כחובה ראשונה במעלה של כל חסיד, וכל המבקש להתקרב לאורה של החסידות. בראש ובראשונה עליו להציב את ספר התניא כחלק מסדר יומו, שלא יעבור עליו יום אחד בלי להגות בהאי ספרא קדישא.

בשנים האחרונות הזכיר הרבי אודות מנהג חסידים ללמוד פרק תניא לפני התפילה. אפילו לפני אמירת הקרבנות, כי כך פותח החסיד את יומו, בספר התניא קדישא.

לא פעם ראו הנהגה זו גם אצל הרבי בעצמו שעם כניסתו לבית המדרש לתפילה היה מעיין זמן מה בספר התניא.

כבר למדת תניא היום

פעמים רבות כאשר נגשו צלמים לקחת תמונה מפני הקודש של הרבי, העיר להם הרבי בעדינות – האם כבר למדת תניא היום?

מכל שאלה אחרת נבחרה דוקא זו, שיש בה מובן מהותי – האם חיברת היום את עצמך למשהו פנימי לפני בואך לתפוס את התמונה החיצונית?...

פעם כאשר הצלם ענה שעדיין לא למד היום תניא, מסר לו הרבי ללמוד תניא מתוך החוברות של אגרת התשובה שנזכרה לעיל, שהיית בקיבעות בתוך סידרו של הרבי.

תניא בי"ב פסוקים

בההתוועדות ערב ראש חודש אייר תשל"ו דיבר הרבי על החשיבות לחקוק בזכרונם של הילדים פסוקים יסודיים הכוללים במשפטים קצרים את עיקרי החינוך היהודי, ובמהלך ההתוועדות בחר הרבי שישה פסוקים וביאר את התוכן והחשיבות שלהם בחינוך היהודי. שלושה שבועות לאחר מכן במהלך תהלוכת ל"ג בעומר בה נכח הרבי הוסיף הרבי עוד שישה

ספר החת"ת שיצא לאור בעקבות תקנת השיעורים היומים בספרי היסוד
ובראשם ספר התניא עליהם עורר כ"ק אדמו"ר זי"ע ללא הרף

פסוקים, סך הכל י"ב פסוקים.

בציון המראה מקומות לי"ב הפסוקים, ציין הרבי על ארבע פסוקים שמקורם[603] מספר התניא ובהם גם הפסוק שבזכות כך התפרסם לכלל ישראל "והנה ה' נצב עליו ומלא כל הארץ כבודו ומביט עליו ובוחן כליות כליות ולב אם עובדו כראוי" שמקורה בתחילת פרק מ"א הנ"ל.

בכך קבע הרבי בקרב לבם של כלל ילדי ישראל פסוקים מספר התניא, וכמקובל אצל חסידים בשם רבינו הזקן, שעל ידי לימוד כל קטע בתניא הדבר מעורר את נשמת היהודי לשוב אל ה' בתשובה שלימה.

ושננתם

בכמה וכמה אגרות קודש, וכן ביחידויות בקודש פנימה, הורה הרבי לרבים וטובים, ובפרט בחורי הישיבה לשנן בעל פה,

במיוחד הורה הרבי לחקוק כל אחד בזכרונות את תחילת פרק מ"א שבמאות מענות הורה הרבי לשנן ולדוגמא:

> . . . מהנכון אשר ילמוד בעל פה בספר תניא קדישא מהתחלת פרק מ"א עד לעמוד ב' תיבת המלך, וכשיתבונן בתוכן הענין אשר ה' נצב עליו, והוא עצם הטוב, והבטיח אשר הבא לטהר מסייעין אותו, והאדם כאשר מקדש עצמו מעט למטה מקדשין אותו הרבה מלמעלה, בטח שהדראגות תתמעטנה

603) על הפסוק "כי קרוב אילך הדבר מאוד" ציין הרבי להקדמת התניא, ששם נידון ומבואר בארוכה, ולא למקום הפסוק בחומש דבברים

ותופחתנה עד שתתבטלנה כליל [604].

מהי העצה לכוונה בתפלה

ההתבוננות לפני התפלה עכ"פ איזה רגעים לפני מי הוא הולך להתפלל. ומהנכון שילמוד ג"כ בעל פה מהתחלת ריש פרק מ"א בתניא עד תיבת המלך (ע"ב), ולפני התפלה יחזור על זה בדבור או במחשבה בתוכן הדבר. וכן בימות החול קודם התפלה יפריש איזה פרוטות לצדקה [605].

במ"ש אודות מדת הכעס והגאוה, – כמו בכל הענינים דרך התיקון בזה הוא צעד אחר צעד, וההתחלה להתעכב שלא להביע הכעס או הגאוה בדבור, שעי"ז מתמעטת ההתפשטות שבמדה וכנראה במוחש, וביחד עם זה גם להתבונן בעת התעוררות מדה מ"ש בתניא פרק מ"א בתחלתו, ומהנכון שיהיו שגורים דברים אלו בפיו ומה טוב שידע אותם גם בע"פ וכמבואר מהתחלת הפרק עד דף נ"ו ע"ב, ובפרט שידוע בכתבי האריז"ל אשר ע"י כעס נחלפת הנשמה, וראה בשיחת כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע י"ט כסלו תרצ"ג ביאור מרז"ל כל הכועס כאילו כו' [606].

אדם אחר

על סגולתו של לימוד התניא בעיני הרבי ניתן ללמוד גם מהסיפור הבא: הרב החסיד ר' שניאור זלמן גוראר' ע"ה יצא פעם בדרכו לשדה התעופה, שם נודע לו שטיסתו בוטלה. במסורת משפחתו הקפידו במיוחד על צוואתו של רבי יהודה החסיד לא לשוב לבית לאחר שיצאו לדרך. משכך צלצל ר' זלמן למזכירות הרבי ושאל מה יעשה.

הרבי ענה לו תשובה מפתיעה: ילמד פרק תניא ואחר כך ישוב לביתו שכן כשלומדים פרק תניא – נעשים לאדם חדש, וכך לא יחזור לבית אותו האחד שיצא ממנו...

604) אגרות קודש חלק יח עמ' קכז.
605) אגרות קודש חלק יז עמ' קיא.
606) אגרות קודש חלק יד עמ' תנט.

פרק שלושה ועשרים

הדפסת וחלוקת התניא

אחד הדברים המרכזיים בהם בא לידי ביטוי יחסו המיוחד במינו של הרבי לספר התניא, ביתר שאת ובחביבות יתירה שאין לה דמיון, היא הוראתו המיוחדת להדפיס את ספר התניא בכל מקום בו ישנם יהודים, וללמוד בו עם בני המקום.

מעבר לענינים הרוחניים והשמימיים שבוודאי נפעלים בכך, פשוטו של ענין הוא הבאת מקור המים החיים לכל יהודי ויהודי, בכל מקום ומקום על פני תבל, ולהאיר באורו הגדול של ספר התניא את כל נשמות ישראל.

הוראה מופלאה מתקיימת בהידור רב ומאז הכריז עליה הרבי לראשונה בשנת תשל"ח ועד היום, כארבעים שנה, נדפס ספר התניא ביותר ממשת אלפים מהדורות, מהן בערים גדולות ומפורסמות שיש בהם אלפים ורבבות מאחינו בני ישראל, כ"י, ומהם באיים רחוקים שיש בהם יהודים בודדים בלבד.

ופעם ביאר הרבי שכשם שהגאולה הקרובה תלויה בגאולתו של כל יהודי, ככתוב 'ואתם תלוקטו לאחד אחד בני ישראל', כך מעיינות החסידות, שהפצתם מביאה ל'אתי-מר דא מלכא משיחא', צריכים להגיע לכל יהודי ויהודי. ולא רק מימי המעיין, אלא אף המעיין עצמו "ספר התניא", צריך להגיע לכל יהודי בכל מקום על פני תבל.

ועוד ביאר הרבי שעל ידי שאדם לומד בספר תניא שהודפס במקומו, הדבר משפיע עליו יותר. ואכן שלוחים וחסידים יצאו לכל עיר ומושב, מאוסטרליה ועד הוואי, ממדינות אמריקה ועד ארצות אירופה, מהמזרח הרחוק ועד ארצות ערב, ואפילו, בהזדמנויות מסוימות, במדינות שהיו תחת השלטון הקומוניסטי, ובכל פינה ברחבי תבל, במכונת דפוס ובקבוק

משקה, ובכל אתר ואתר יצרו נביעה חדשה למעיינות החסידות.

ההוראה כללה גם לימוד בספר התניא עם בני המקום, והשארת עותקים אצל היהודים המקומיים, כך שהדבר לא ישאר כסגולה בלבד, אלא יביא לתוספת ניכרת בלימוד החסידות והארת נשמות ישראל באור פנימיות התורה.

תחילה, בשנת תשל"ח, היתה הוראה להדפיס את ספר התניא בכל מדינה ומדינה בעולם. משרבו ההדפסות של ספר התניא, הורה הרבי (לראשונה בשנת תשמ"ב וכן פעמים נוספות לאחר מכן) לאגד יחד צילומים של דפי השער של ההדפסות כולם ולהוציאם לאור כהוספה לספר התניא ואף בחוברות בפני עצמם. הרבי הסביר שההדפסה בכל מקום מגיעה לכל יהודי באשר הוא, אך בנוסף לכך יש לאחד את כל יהודי מכל המקומות – וזאת על ידי איגוד כל ההדפסות יחד.

את המהדורה הראשונה בה נאגדו יחד שערים רבים חילק הרבי לכל אחד ואחת מאלפי הנוכחים בהתוועדות יום הבהיר י"א ניסן תשמ"ב, יום מלאות לו שמונים שנה, בחלוקה שנמשכה עד אור הבוקר.

מהדורה נרחבת יותר, הכוללת את שערי המהדורות שנוספו בינתיים, חילק הרבי למשתתפים בהתוועדות יום הבהיר י"א ניסן, כעבור שנתיים, בשנת תשד"מ, והפעם על-ידי חברי הכולל. ומעניין לציין – ספר תניא זה הוא המהדורה האלף!

היה זה לאחר שבמהלך מספר חדשים קודם לכן היתה תנופה גדולה בהדפסות התניא ברחבי תבל, לאחר שהרבי הורה להדפיס את ספר התניא לא רק בכל מדינה אלא גם בכל עיר ועיירה בה דרים יהודים. בארץ הקודש, למשל, נדפס התניא בערים וביישובים רבים, כולל גם קיבוצים שאין בהם אפילו בית הכנסת לתפילה, בערי ועיירות ברזיל נדפסו לא פחות ממאה ואחת מהדורות, וכן במקומות רבים אחרים בכל העולם כולו. הרבי עודד מאד את המבצע בכמה שיחות קודש, השתתף בעצמו בהוצאות כל אחת ואחת מההדפסות, בסכום של עשרים דולר, ובשבת פרשת בא ג' שבט, ערך התוועדות ואמר שעל-פי הסדר הרגיל לא היתה צריכה להתקיים התוועדות בשבת זו, אלא שהגיעו אורחים חשובים שהביאו איתם ספרי תניא שנדפסו בכמה מקומות...

כ"ק אדמו"ר זי"ע מחלק תניא לקהל, לכבוד יום הולדתו י"א ניסן תשמ"ב "שנת השמונים"
הרבי חילק התניא לכל אחד מהקהל "אנשים נשים וטף" בידו הקדושה כל הלילה עד השעה 6 בבוקר.
בהוספה לספר יש צילום של השערים של ספרי התניא שיצאו עד אז

יצוין, כי היו שתי הוראות עליהן הורה הרבי להקפיד בכל אחת מההדפסות – האחת, שבכל מהדורה יהיו לפחות מאה עותקים של הספר, והשניה שבכל מקום ומקום גם ילמדו בספר הנדפס, וכאשר קרה שלא למדו, הורה הרבי שיחזרו למקום ההדפסה ויאספו יהודים וילמדו איתם מתוך התניא הנדפס.

וכדברי ק' בהתוועדות ש"פ בא, ג' שבט, תשד"מ:

"הדפסת ספר התניא בכל מקום שבו דרים בני ישראל, תוכנה – הפצת המעיינות חוצה. מעיינותיו של הבעש"ט, תורת החסידות הכללית, כפי שנמשכים ומתגלים באופן ד"יתפרנסון מיני'" בתורת חסידות חב"ד, ולכל לראש – בספר התניא, היסוד ותורה שבכתב דחסידות חב"ד – נדפסים ב"חוצה", בכל מקום ומקום שבו דרים בני ישראל...

מכיון שכוונת הדפסת ספרי התניא היא שיהי' הענין דהפצת המעיינות חוצה – הרי מובן ופשוט שאין להסתפק בהדפסת ספרי התניא בלבד, אלא בכל מקום ומקום שבו מדפיסים את ספר התניא, יש להשתדל שילמדו בו מיד לאחרי ההדפסה . . והעיקר – שהלימוד צריך להיות בהתאם לרצונו של אדמו"ר הזקן – לימוד המביא לידי מעשה, וכפתגם הידוע של בעל ההילולא: לא רק שהוא לומד בספר התניא, אלא שספר התניא מלמד אותו כיצד להתנהג בחיי היום־יום.

"ואם ישנם מקומות שלא למדו בספר התניא מיד לאחרי ההדפסה (מאיזו סיבה שתהי') – יש להשתדל לשוב ולחזור למקום זה (על כל פנים – אחד מהמשתדלים בהדפסה) כדי ללמוד (ביחד עם תושבי המקום) בספר התניא, ואדרבא – באופן ד"כפליים לתושי'".

וכעבור חודש, בהתוועדות ש"פ תרומה בדר"ח אדר א, אותה שנה, הדגיש והפליא הרבי עוד יותר את המבצע, באמרו:

"כאן המקום להזכיר עוד הפעם אודות ההצעה ובקשה־נפשית להדפים את ספר התניא . . בכל מקום ומקום שיש בו יהודים, אפילו יהודי אחד בלבד . . דובר כמה פעמים שהגאולה העתידה תהיה באופן שאפילו יהודי אחד בלבד לא ישאר בגלות . . וכדי שיהי' הענין ד"יפוצו מעיינותיך חוצה", היינו, ש"המעיין" עצמו יבוא "חוצה" (ולא רק התפשטות של מי המעיין) – לא מספיק להביא ספרי התניא . . לכל מקום ומקום, אלא צריכים להדפיס את ספר התניא בכל מקום ומקום, שמשמעות הדבר – שבמקום זה נמצא ה"מעיין" (מקור המים) עצמו, שכן, במקום זה נדפס ספר התניא.

"ולא זו בלבד שה"מעיין" נמצא במקום זה, אלא גם באופן ד"יפוצו" – שהרי אין להסתפק בהדפסת ספרי התניא שישארו בתוך כריכתם... אלא הכוונה היא שילמדו בספרי התניא – היינו, שה"מעיין" הוא באופן של הפצה, "יפוצו מעיינותיך", גם במקום שעד עתה לא נדפס שם ספר התניא

– "חוצה". וכאמור – על ידי זה ממהרים את הגאולה האמיתית והשלימה בביאת משיח צדקנו, שאז יצאו כל בני ישראל מהגלות, "וכספם וזהבם אתם", כולל – ספרי התניא שנדפסו בכל מקום ומקום, שנשארו אצל תושבי המקום עד ביאת גואל צדק".

נפלאות ההדפסות

רבים הם הסיפורים על נפלאות שהתרחשו במהלך המסעות להדפסת התניא, הן בגילויי השגחה פרטית בהדפסות במדינות קומוניסטיות או במדינות ערב, והן במפגשים עם יהודים מכל הסוגים ומכל החוגים שבעקבות הדפסת התניא במקומות מגוריהם, התעוררה בהם נקודת היהדות ואור החסידות נגה על נשמתם.

הדברים נפלאים ומפעימים ולהלן נביא מעט מהם.

נס התניא בטהרן

נפתח בסיפור מופלא של הצלה בדרך נס בטהרן, בירת אירן, בימי מהפיכת חומייני, על ידי ספר התניא שנדפס במדינה זו באותם ימים:

המהדורה הקי"ט (119) של התניא נדפסה בשנת תשל"ח ב"טעהראן פרס". בשעתו סיפר רבה של הקהילה היהודית בפרס, הרב יהודה אזרחיאן, על מופת של הצלה הקשור להדפסת ספר התניא:

"כשנה לפני המהפכה הגיעו לאירן שני שלוחי הרבי כדי להדפיס את ספר התניא אצלנו.

ועד הקהילה אכן החליט להדפיס את התניא בעותקים רבים כדי לחלקם לכל יהודי הקהילה.

"הספר נמסר לדפוס, אולם תהליך ההדפסה התעכב ובינתיים התחוללה המהפכה של חומייני. כשהתחדשה פעילות ועד הקהילה ואני הייתי אחראי לפעילותה הרוחנית, השתדלתי להוציא מבית-הדפוס את כל ספרי התניא ולהביאם לספריית ועד הקהילה, שם, באולם הגדול של הספרייה, הם אוחסנו בינתיים בערימה לא מסודרת.

"באותה תקופה הוכרז מטעם ממשלת המהפכה על חוק חדש בשם

'טיהור'. פירושו של החוק היה שכל אזרח איראני וכל מוסדות הציבור חייבים בתוך שלושים יום לבער את כל המסמכים, הניירות והספרים שברשותם ועליהם מופיעים סמל המלוכה, סמל כורש, שמו של השאה, וכל כיוצא בזה.

"החוק קבע שכל מי שיימצא ברשותו לאחר חודש ימים מסמך כלשהו או ספר עם אחד מהסמלים הנ"ל - ייענש במלוא חומר הדין. ואם יתברר כי בזדון לא השמיד את הסמלים - דינו מוות.

"אנחנו בוועד הקהילה, ניצבנו לפני בעיה מאד קשה: ברשותנו ארכיון בן למעלה ממאה שנה ורוב-רובם של הניירות, המסמכים והספרים נשאו גם את סמל הכתר וגם את שם השאה והמלוכה בראש המסמכים. לדוגמה, היו גם ברשותנו הרבה מטבעות זהב מיוחדות שהקהילה הנפיקה לרגל הכתרת המלך ולרגל חגיגת 2500 שנה להכתרת כורש. בצידו האחד של המטבע היה סמל המנורה ואילו בצידו השני סמל המלוכה, כורש או הכתר, וכדומה.

"מבחינה ערכית היה קשה לנו מאוד להשלים עם ביעור ו'טיהור' כל הספרייה העצומה והגנזך הענקי, אולם גם לאחר שנאלצנו להשלים עם הגזירה הזאת, מחוסר ברירה, לא היתה כמובן שום אפשרות לבצע את הדבר בפרק זמן כה קצר.

"בסוף החודש, בטרם הספקנו לבצע את המשימה, נכנס לפתע ללשכתי המזכיר ומודיע כי זה עתה הגיעו בפתאומיות שני מפקחים מטעם הממשלה, וברצונם לערוך ביקורת במשרדים ולבדוק אם מילאנו אחר 'חוק הטיהור'.

"אימת מוות נפלה עלי. ידעתי באותו רגע שאני מחוסל וכי סכנה גדולה נשקפת לקהילה היהודית כולה. אמרתי וידוי, שמע-ישראל, והכנתי עצמי לצידוק הדין. כשנכנסו המפקחים לחדרי, ואני מבוהל עד מוות, עלה בדעתי משום מה לאחר שביקשו להתחיל בביקורת - לקחת אותם דבר ראשון לאולם הספרייה.

"המראה הראשון, הבולט, שנגול למול עיניהם שעה שנכנסו לאולם הספרייה, היו ערמות ספרים שהיו זרוקים שם בכל הפינות בצורה בלתי מסודרת. אחד מהמפקחים התכופף ולקח אחד מהספרים הללו, היה זה ספר התניא.

הדפסת התניא במהלך מלחמת יום כיפור בפאיד, מצרים

המפקח שאל אותי איזה ספר זה ואני סיפרתי לו על בעל התניא, על תנועת חב"ד, על רבי ישראל בעל-שם-טוב ועל החסידות. ציינתי כי זהו אחד מספרי היסוד של תנועה זו.

הוא פתח את הספר וביקש להסביר לו מה כתוב בדף שפתח, היה זה בדיוק הדף הראשון של 'שער היחוד והאמונה'.

תרגמתי וביארתי לו את כל העמוד הזה, מתחילתו ועד סופו. כשסיימתי, סגר המפקח את הספר, נישק אותו ואמר בקול: 'במקום שיש ספרים כאלה והאדם שאחראי על מקום כזה - אין צורך בשום דבר נוסף!'...

"היינו כחולמים. כשהספקתי להתאושש מהפתעתי והתרגשותי אמרתי לו בטרם ניפרד, כי עם כל הכבוד היינו מאוד שמחים לו היה חותם בספר האורחים שלנו על ביקורו"...

הדפסה כפולה במצרים

במהלך מלחמת יום כיפור, הגיעה הוראה מהרבי להדפיס את התניא בפאיד אשר במצרים, הוצאת התניא מספר 75 הודפסה בפאיד.

לאחר מכן הורה הרבי במפתיע על הדפסה נוספת, והדפסה מספר 78 התקיימה באותו אזור.

תניא מביירות על שולחנו הטהור של הרבי

תשמ"ב, לאחר תקופה ארוכה של ירי טילים על ידי המחבלים בלבנון לעבר יישובים בצפון ארץ הקודש, ניהל צבא הגנה לישראל מערכה צבאית גדולה נגד המחבלים הידועה בשם 'מלחמת שלום הגליל'. במהלך ימי הלחימה התייחס הרבי לפעולות הצבא מהיבטים שונים, מדינים וצבאיים, ובד בבד, הורה לחסידים בארץ הקודש לצאת לאזורי הלחימה, להגיע אל החיילים ולזכות אותם ב'מבצע תפילין', ברישום לאותיות בספרי התורה הכלליים ולעודד ולחזק את רוחם. פעילות רבה התנהלה על ידי קבוצה מחסידי חב"ד בצפת, שלוחי הרבי לאה"ק ת"ו, שבדרך 'מופת' קיבלו אישור כניסה ממפקדי הצבא אל תוך שטחי הלחימה, ולא עוד אלא אף הכניסו לתוככי לבנון רכב 'וואן' ובתוכו מכונת דפוס כדי להדפיס את ספר התניא קדישא בתוככי לבנון. בניסי ניסים וברצף של 'מופתים' עלה בידם להדפיס את ספר התניא בערים צור וצידון ועוד ואף בעיר ביירות, בירת לבנון.

את דבר ההדפסה בבירות גילה בשער בת רבים רבנו בעצמו, כאשר בהתוועדות י"ב תמוז אותה שנה, פנה בדברים נמרצים לאנשי הממשלה והצבא לסיים את הפעילות הצבאים בהקדם האפשרי מבלי עיכוב, ובתוך הדברים אמר שהדבר יכול להתבצע בפועל, כיון שכבר נמצאים בעיר בירות עצמה, והוסיף:

> ישנה הוכחה פשוטה לכך שנמצאים כבר בתוך ביירות, כאן על השולחן מונח ספר תניא שהודפס בבירות לפני כמה ימים, כך שהיה די זמן להביא את הספר לכאן, באופן שיהיה מונח על השולחן בעת ההתוועדות די"ב-י"ג תמוז, וההדפסה בבירות התאפשרה סיוע אנשי צבא הגנה לישראל, ובד בבד עם הדפסת התניא ערכו התוועדות חסידית עם אנשי הצבא ואמרו "לחיים", ולמדו שם מתוך התניא...".

הדפסה תוך ניסים רצופים

להלן תיאור מרתק שכתב השליח החשוב הרב אהרן-אליעזר ז"ל צייטלין על דבר הדפסת התניא בלבנון במהלך מלחמת לבנון:

הרבי רצה שידפיסו בכל מקום את ספר התניא, כהכנה לביאת המשיח שזה עניין של 'יפוצו מעינותיך חוצה'. הרבי רצה שהמעיינות יצאו מכל

הדפסת התניא בביירות בעת מלחמת לבנון (הראשונה) תשמ"ב

העולם ותניא זה מעיין. אני זכיתי לנסוע בשליחותו של הרבי ללבנון, להדפיס שם את ספר התניא. זה היה מבצע מורכב ואני רוצה לשתף אתכם בזה:

זה היה בתקופת 'מבצע של"ג'-מלחמת לבנון בשנת תשמ"ב. קיבלנו הוראה מהרבי ללכת לפיקוד-הצפון הממוקם על-יד צפת להדפיס שם את התניא. זה היה בתחילת השבוע. הלכנו לצבא לבקש את האישור המיוחל והם אמרו לנו מיד: "אתם מחב"ד, ניתן לכם אישור. אבל", הם הוסיפו, "אתם צריכים לפגוש מישהו מסוים בכדי לבקש את האישור הסופי"... הלכנו אל אותו אדם ולא מצאנו אותו וחזרנו לביתינו.

למחרת, שוב קיבלנו טלפון מהמזכירות של הרבי. "מה עם ההדפסה?", נשאלנו. וכך, הגענו מידי יום לפיקוד הצפון ולא פגשנו אף-אחד. בערב שוב קיבלנו טלפון מהמזכירות. החלטנו שהמצב לא יכול להימשך כך. היינו עם השליח הראשי לצפת, הרב אריה-ליב קפלן ע"ה והוא אמר שאם יש את כל ההכנות הדרושות להדפסה אז "לכתחילה אריבער"... והציע שנלך לגבול הממוקם בראש-הנקרא.

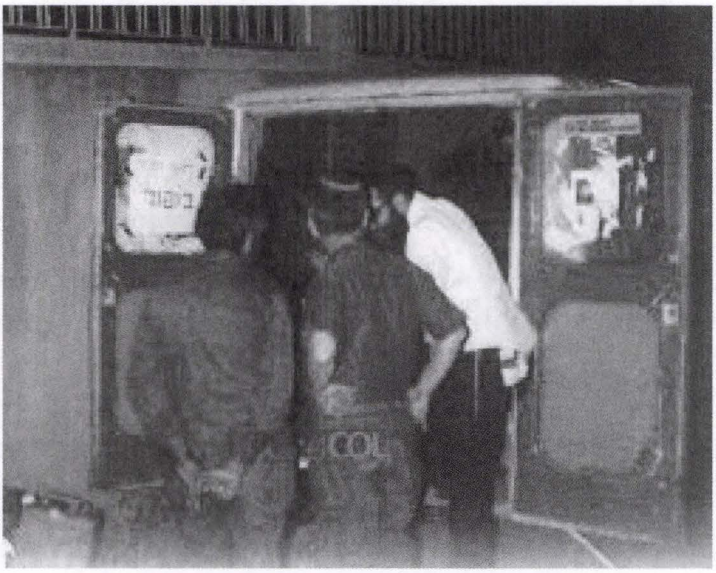

הרב אהרן אליעזר ע"ה צייטלין

הגענו למקום, נתנו לחיילים 'לחיים' ושימחנו אותם. בסיום הריקודים שאלנו אותם: האם אפשר להיכנס? והם ענו שצריכים אישור. ניסנו לשכנע אבל זה לא עזר. בינתיים, הנחנו להם תפילין ורשמנו אותם באות לספר-התורה. במקביל כמה מאיתנו הלכו לפיקוד הצפון והם קיבלו אותנו יפה, אבל כשהגיע העניין של האישור, הם אמרו שזה לא פשוט. וכך, הטלטלנו ממקום למקום.

זה היה בשעת-ליל מאוחרת. הלכנו כבר לישון. קראנו קריאת-שמע ונכנסנו למיטה. אני ניסתי להירדם, ללא הצלחה. כל-כך הפריע לי שהרבי, מנהיג הדור, מבקש מאיתנו לעשות משהו ואנחנו לא ביצענו ואז, נזכרתי במה ששמעתי ברדיו לפני כמה ימים על קבוצת חברי-כנסת ערביים שהותרו להיכנס ללבנון לחלק סוכריות לילדים הערביים – להרים להם את המורל ושאלתי את עצמי: להם נותנים אישור ולבקשה של צדיק שנוגעת לכל המלחמה - מסרבים? הייתי ממש בשיכרון-חושים והחלטתי שזה לא יכול להימשך ככה והחלטתי שאני הולך כעת להיפגש עם האלוף ואני יגיד לו דברים ברורים: הרבי רוצה שנדפיס את התניא בלבנון.

סיפרתי לחברי את תוכניותיי והוא הסתכל עלי ושאל האם לא קרה לי משהו... הבנתי אותו ואמרתי לו: 'אני בסדר. בא נקבע פגישה עם האלוף'. הוא לא הבין מאיפה באו אל התוכניות המוזרות הללו בשעת-ליל מאוחרת.

הדפסת התניא ב"בופר" בעת מלמחת לבנון (הראשונה) תשמ"ב

והוא הגיב: 'אל תשתגע. קח כוס מים ותירגע'. אמרתי לו: 'אם אתה רוצה ללכת איתי יחד - יהיה לשתינו הזכות, אך אם אלך לבד – הזכות תהיה שלי והוא הגיב בזלזול: 'לך, לך'...

זה היה נסיעה של חמש דקות בלבד. לקחתי איתי מספר ספרי תניא, בתור דוגמא להראות לאלוף. בדרך הרהרתי לעצמי מה אני יגיד לאלוף וכולי...

הגעתי עד לשער-הכניסה ועצרתי את הרכב בעצירה פתאומית. פתחתי את הדלת ויצאתי בסערה: "איפה האלוף, איפה האלוף?", שאלתי בקול-רם. החיילים שישבו בבקתה, חשבו שזה משהו דחוף והצביעו לי עם היד: "שם, שם"... חשבתי שאני חולם. הייתי מאות פעמים בצבא ומעולם לא ארע לי כזה מקרה. תמיד ביקשו אישורים להיכנס וכולי והנה כאן, הדרך הראשונה נסללה בפני. ראיתי שתחילת הברכה של הרבי מתממשת.

הגעתי לבניין ודיברתי עם הפקידה על הפגישה שאני רוצה לקבוע עם האלוף. היא, בתגובה, התחילה לצחוק: "זה לא שייך הוא בפגישות כעת", אמרה. לא יכולתי לוותר. "זה משהו דחוף", אמרתי לה. אך היא כלל לא התייחסה ואמרה שזה בהחלט לא שייך.

כשראיתי שאין אם מי לדבר אמרתי לה: "רק תזכרי שיש לי משהו דחוף לומר לאלוף – דבר שנוגע לכל המלחמה ואת לא נותנת לי". כאן, היא כבר פחדה... והלכה לשאול את האלוף. "האלוף אמר שתחכה קצת" אמרה. לאחר המתנה של עשרים דקות עליתי לאלוף, יחד איתה. כשנכנסו לחדר, היא שאלה האם היא יכולה להיות נוכחת ואני אמרתי שזה "סוד צבאי"... בתגובה התחיל האלוף לצחוק חזק ואווירה טובה הייתה בחדר.

ישבתי מול האלוף ואמרתי לו: "תשמע, אני רוצה למסור לך שישנה בקשה של הרבי להדפיס את ספר התניא בלבנון ולפי דעתי זה נוגע לכל המלחמה ואני מקווה שככה זה התקבל אצלך". וכך, במשך רבע שעה הסברתי לו מה זה חסידות ומה זה חשיבות של הדפסת תניא וכולי והוספתי שהרבי רואה את ההדפסה כדבר חשוב ממדרגה ראשונה ועל הטלפונים שקבלנו וכולי.

לאחר הדרשה שלי, הוא שואל: "נו, ומה אתה רוצה עכשיו?" והשבתי: "לקבל אישור להדפיס את התניא". לא התחלתי לרקוד משמחה. הכרתי את נושא האישורים. "אני רוצה אישור בכתב", אמרתי."אין בעיה", השיב ומיד צלצל לפיקוד. מעבר לקו, שמעתי את אחד החיילים שואל: "איפה בלבנון?". באותו רגע לא ידעתי מה לעשות. נזכרתי שהרבי ביקש שנדפיס את התניא בערים הגדולות איפה שפעם היה יישוב יהודי והרבי הוסיף איפה שגם עכשיו יש חיילים. ואנחנו החלטנו על צור.

"אתה יודע מה", אמר האלוף לאותו חייל, "תן להם עד צור". באותם רגעים, חשבתי שאני חולם ממש. לא האמנתי. "תראה", הוא מצביע לעבר ביתן קטן, "גש לשם ותבקש אישור".

שאלתי לשמו ולשם אימו בכדי לבקש בשבילו אצל הרבי והוא רק אמר: "תגיד לרבי שפיקוד הצפון נתנו אישור". כשהגעתי לביתן, פתח לי חייל צעיר ששאל: "אתה חב"דניק?" ועניתי בחיוב והוא התחיל לשיר בקול-רם "ופרצת"... והלהיב את כל החיילים שם שחב"ד עזרו לו פעם כשהיה בצרפת וכולי. כולי הייתי לחוץ לאישור ושאלתי אותו: "תוכל לתת לי את האישור"? והוא שאל אבל איך תכנסו אם נשק? לא ידעתי מה לעשות. ניסתי להגיד לו ששלוחי מצווה אינם ניזוקים והוא אמר שזה לא שייך. "אבל", אמר "בשעה ארבע תחכו כאן, יגיע ג'יפ עם ארבעה חיילים והם ייקחו אתכם למקום". והוא הוסיף לי באישור: "יש לעזור ולסייע לאנשי חב"ד בכל האפשרי".

חזרתי לדירה והערתי את כל החבר'ה. הם חשבו שזה פורים... אבל אני אמרתי להם שהכול רציני. הלכנו לצור והדפסנו תניא בשעה ארבע בלילה. תלינו על הרכב: "דפוס חב"ד סניף צור". החיילים שהיו במקום, היו בהלם. "מה זה?", שאלו. אנחנו ענינו להם שהרבי אמר להדפיס תניא והם שאלו בתדהמה: "הרבי אמר להדפיס תניא"? הם הסתכלו על זה במבט אחר: הרבי, שיושב אי-שם בניו-יורק, חושב עלינו, קבוצת חיילים, כאן, בלבנון?! איזה אהבת-ישראל אדירה. לאחר ההדפסה, כולם הניחו תפילין וממש היה הרגשה עילאית. היה מרגש לראות, חייל על טנק, כשבידו האחת נשק ובידו השנייה, דף מהתניא.

כמו לגבי התניא מהדורת ביירות, אותו הביא הרבי לשולחנו הטהור בהתוועדות האמורה, כן נהג לגבי עוד כמה וכמה מהדורות שנדפסו במקומות שונים ברחבי תבל, ולעיתים אף התייחס לזה בדברות קדשו. דוגמא לדבר: בהתוועדות שבת פרשת עקב, כ"ף אב [יומא דהילולא של אבי רבנו, כ"ק הגאון המקובל רבי לוי יצחק נ"ע] הביא הרבי להתוועדות שני ספרי תניא שנדפסו באותם ימים במקומות רחוקים במדינות דרום אמריקה, בלימא בירת פרו ובקיטו בירת עקוודור (בהשתדלות הרה"ח ר' דוד ווייטמאן, משלוחי הרבי בברזיל) והניחם לידו כל זמן ההתוועדות.

ובאחת השיחות ק' אמר:

> כאן המקום לבשר בשורה טובה בענין זה: דובר בתקופה האחרונה אודות הצורך להדפים ספרי תניא – תורה שבכתב דתורת החסידות – בכל מקום ומקום ששם נמצאים יהודים, שזהו שלב נוסף בהפצת המעיינות חוצה. ועד כדי כך, שאפילו באותם מקומות שמצבם הרוחני של היהודים הנמצאים שם דורש – לכל לראש – הדפסת סידורים וחומשים כו', אעפ"כ, גם במקומות אלו יש להשתדל בהדפסת ספרי תניא, ואז – בודאי ימצאו יהודים כאלו שיעיינו ב"דף השער" של ספר התניא, וכן ב"פנים" של ספר התניא, כל אחד לפי ענינו.
>
> וכאן באה "בשורה טובה" – שבימים אלו, בין חמשה עשר באב ליום ההילולא דעשרים באב, נתקבלו ספרי תניא שנדפסו בשני "ערי־בירה" במדינות שבדרום אמריקה. ויהי רצון שבקרוב ממש יסיימו את הדפסת ספרי התניא בכל שאר המקומות שעדיין לא נדפסו בהם ספרי התניא. ובודאי שפעולה זו של הפצת המעיינות חוצה – תמהר עוד יותר את ביאת משיח צדקנו, קא אתי מר דא מלכא משיחא".

ספר התניא שנדפס על ידי צבא ארצות הברית, עם הצבעים והסמל הצבאי.
(ארכיון הר"ז חאנין).

הדפסת התניא במקום מאסרו של בעל התניא

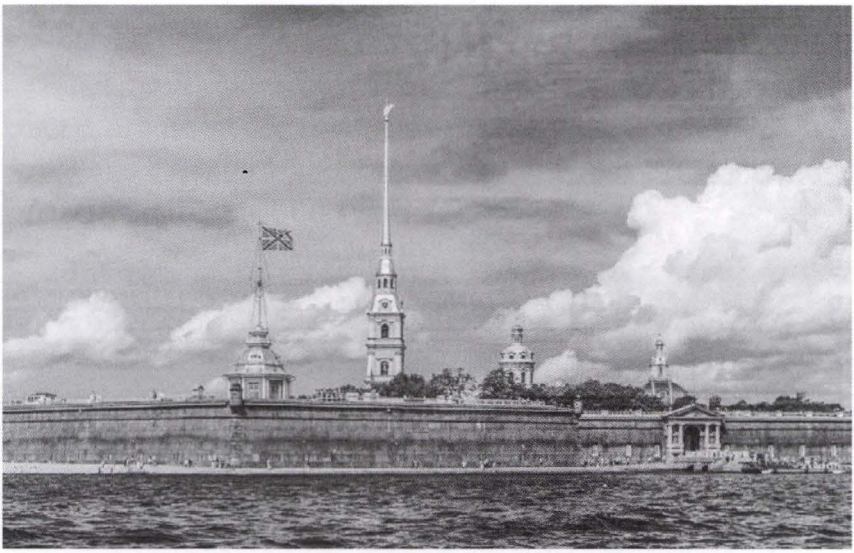
בשנת תשנ"ב, לאחר נפילת 'מסך הברזל' של מדינות 'ברית המועצות' לשעבר, התאפשר לקבל רישיון להדפסת התניא בכמה מקומות במדינת רוסיא, ובכלל זה בעיר פטרבורג בה היה מאסרו המפורסם של רבנו הזקן בעל התניא ובה גר ופעל כמה שנים אדמו"ר הריי"צ.

המתעסקים בעניין זה היו הרה"ח ר' לייב זאייאנץ מברזיל, מגדולי וראשי העוסקים בהדפסת התניא ברחבי תבל במסירות גדולה, והרה"ח ר' זלמן חאנין, חבר ה'ועד להפצת שיחות', ואשר חבר ה'ועד' הרה"ח ר' שלום יעקבסאן הוא הממונה על מספרי המהדורות ומתן האישורים להדפסות.

עם סיום מבצע ההדפסות בפטרבורג ובערים נוספות, זכו הרב זאיאנץ והרב חאנין הנ"ל להיכנס אל הקודש פנימה ולמסור את ספרי התניא מרוסיא בעצמם לידי הרבי. המעמד הנדיר התקיים בנר ג' דחנוכה תשנ"ב, ולחביבותא דמילתא, ובגלל הביטויים הנדירים שאמר הרבי באותו מעמד כמו – ספר התניא "איז די בעסטע חנוכה געלט" ו"כדאי לבנות עיר כדי להדפיס בה תניא" ועוד, מביאים אנו בזה תיאור (מקוצר) של אותו מעמד על-פי מה שרשם בשעתו הרב חאנין:

נכנסנו בשעה שלוש אחה"צ, קודם צאת כ"ק אדמו"ר לאוהל. נתקבלנו בפנים מאירות. ר' לייב אחז חבילה גדולה של ספרי תניא ובידי היו עוד שתי חבילות. לחשתי לר' לייב שהחבילה כבידה ואל ימסרנה ישירות לידיו הק' של כ"ק אדמו"ר שלא להכביד. כ"ק אדמו"ר שמע ואמר בחיוך רחב, "א תניא איז ניט שווער", והראה לנו בידו הק' היכן להניח את החבילות. ואמר: "א גרויסן דאנק". ואחר כך הוסיף: אלו הם "די בעסטע דמי חנוכה" שיהודי יכול לקבל. הרי הרמב"ם פוסק שימי החנוכה הם "ימי שמחה", שתהיה שמחה על כל השנה כולה, ותהיה שמחה אצל יהודים, ובשורות טובות".

אחר כך שאל אותי כ"ק אדמו"ר האם ידוע לי איזה מכל ספרי התניא שהבאנו הוא ההדפסה האחרונה, ועניתי שזו התניא שנדפס בדירתו של כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע בפטרבורג ברחוב מאחאוויע 22. על פי בקשת כ"ק אדמו"ר חיפשתי ספר זה בחבילה ומצאתיו ומסרתי אותו לידיו הק'. כ"ק אדמו"ר ביקש לראות היכן מודפס המספר של דפוס תניא זה והראיתי.

המבצר הפטרופאבלי בפטרבורג רוסיה, בו הוחזק כ"ק אדמו"ר הזקן בעל התניא במאסר.

לאחר שעיין בתניא זה, שאל: זה אכן נדפס במאחאוויע 22? בפטרבורג? ועניתי: כן. והמשיך ושאל: היכן בדירה נדפס התניא? ועניתי: הדירה חולקה ע"י הקומוניסטים לכמה דירות, בחדר אחד (שכיום הוא דירה בפני עצמה) גרה אשה יהודי' ובחדר זה קבענו מזוזה והדפסנו את הספר. והוספתי שעל-פי השמועה זה החדר שממנו הודיעה הרבנית לרבי על מאסר אבי' הרבי הריי"צ. ועל זה שאל כ"ק אדמו"ר: כמה חלונות יש בחדר? ועניתי: שניים. ושאל: החלונות פונים לרחוב הראשי? ועניתי שאכן כן. ואמר: כן, נכון.

אחר כך שאל: מתי הדפסתם את התניא במבצר פטרובלסקי [שבו היה אסור אדמו"ר הזקן] ועניתי, בי"ט כסלו. ושאל כ"ק אדמו"ר: בוודאי היה לכם רשיון? ועניתי: כן. והוספתי כמה פרטים אודות הדפסה זו.

אח"כ הביט בתניא שנדפס בדירת הרבי הריי"צ ואמר: המספר של תניא זו הוא ג'תתקפג, כלומר שעד ד' אלפים חסרים עוד מאה ועוד כמה דפוסים, וכדאי לגמור הענין עד סוף חנוכה. האם זה אפשרי? עניתי שנשתדל (אם כי חשבתי שהדבר לא יתכן בתנאי הימים ההם ברוסיה). וכ"ק אדמו"ר המשיך:

Ленинградская
еврейская религиозная община

Ленинград, Лермонтовский пр., д. 2
Расчетный счет 170007010Зв
в Октябрьском отд. Газбанка

№_____ „14" ноября 1991 г.

Не возражаю
Вопросу въезда
на с/машинах на территорию
ППКрепости

Директору филиала Музея
Истории Ленинграда
"Петропавловская
крепость"

Просим разрешить въезд на территорию музея автомобиля УАЗ Д 4622 МТ (водитель Фурманов) 25 и 26 ноября 1991 г. с комплектом передвижной типографии для печатания книги "Танйа"".

Раввин ДЕРО Левитас Е.З.

האישור להדפסת התניא בתוך המבצר הפטרופאבלי בפטרבורג רוסיה, בו הוחזק כ"ק אדמו"ר הזקן בעל התניא במאסר. (ארכיון הר"ז חאנין).

מסתמא יש מאה ערים שאפשר להדפיס בהן ואם אין – כדאי אפילו לבנות עיר שלימה והעיקר להדפיס שם תניא. עד סוף חנוכה יש כמה וכמה ימים. הרי היום רביעי, חמישי, שישי, ראשון ויום שני הוא זאת חנוכה שהוא עדיין חנוכה. כלומר, בסך הכול חמישה ימים. והמשיך בחיוך רחב: לא חייבים להדפיס בכל המקומות עד זאת חנוכה אלא יעשו רשימה מכל הערים ברוסיה בהם ידפיסו אי"ה ויחליטו שידפיסו, והרשימה תהי' עד ד' אלפים, ולשלוח לכאן עוד לפני שאסע לאוהל של כ"ק מו"ח אדמו"ר.

וסיים:

דמי החנוכה הגדולים ביותר שיהודי יכול לקבל, זה ספר תניא. חנוכה שמח.

תניא ב'כתב ברייל'

מלבד האמור לעיל על הדפסת התניא בבירות ובשאר ערי לבנון בימי 'מלחמת שלום הגליל' היתה עוד הדפסות תניא ייחודיות, בהוראתו המיוחדת של הרבי, בעת מלחמה בארץ ישראל– כאשר בעת מלחמת יום הכיפורים בשנת תשל"ד הודפס ספר התניא בפאיד, בגדה המערבית של תעלת סואץ. ודומה שמכל המהדורות הרבות, במקומות ובזמנים שונים, התייחס הרבי בחשיבות מיוחדת להדפסה בכתב 'ברייל' המיועד ל'סגי נהור':

בשיחת קודש בשנת ה'תנש"א אמר הרבי, שמזה זמן רב התייגע מה עוד חסר בהפצת המעיינות שעדיין לא הושלם, עד שעלה בדעתו שישנו סוג שלם של "אותיות הכתיבה" שעדיין לא נכתבו בהן דברי חסידות – כתב ברייל המיועד למי שהוא סגי-נהור, אך לאחר שתורגם ספר התניא גם לכתב זה, הנה כבר הופצו המעיינות בכל דרך אפשרית, וודאי שכבר הגיעה השעה להתממשות דברי המשיח לבעש"ט, ויבוא מר - דא מלכא משיחא, במהרה בימינו.

בו ידבק

החפץ היקר ביותר שיכול החסיד לאצור ברשותו הוא – דבר שהתקבל מידו הקדושה של הרבי. לא רק סגולה וברכה עד בלי די מיוחסים לחפץ הניתן מידו של הרבי, אלא גם, ויש לומר שעולה היא על כולנה, בהחזיקו את החפץ הקדוש חש החסיד שקדושתו של רבו מלווה אותו והופכת לחלק מנכסיו הרוחניים.

חידוש חידש הרבי, דבר שלא היה נהוג אצל נשיאי חב"ד בדורות הקודמים, ונהג בנו טוב עין והעניק לכל הרוצה, ריבוי עצום של מתנות-קודש מידו הקדושה. מטבעות ושטרות כסף לצדקה, פרוסת 'לעקאח' בברכת שנה טובה, כוס של ברכה במוצאי ימים טובים ובשנים האחרונות העניק מעת לעת ספרים וקונטרסים שונים.

אך גם אם את כל אחת מן החלוקות הללו ניתן לתלות בטעם כל שהוא, הוספה בצדקה לזירוז הגאולה, השפעת ברכה מכוס של יום טוב למשך ימות השנה, או מאמר חסידות כדי לעודד את הלימוד בו, החלוקות הכלליות והפרטיות של ספר התניא היו לכל לראש מפני שזהו ספר

הרה"ח ר' לייבל זאיאנץ מראשי הפועלים להדפסת התניא בעולם מגיש לרבי ארון עם תניא מהדפסות במקומות שונים. (ארכיון הר"ז חאנין).

הספרים של חסידי חב"ד, הדבר היקר ביותר לרבי ומפני שרצונו הקדוש ללמדנו ולהרגילנו להכיר ברום ערכו ולעודד ולחזק את הלימוד בו.

מקדמת דנא נהג רבינו להעניק ספר תניא, לעיתים בהוספת חתימת יד קודשו, לאישים מכובדים והזדמנויות מיוחדות בעת הפגישה ביחידות או במשלוח של כבוד וכן לתלמידים ובחורים. מכל דבר אחר נבחר דוקא התניא לדרך של קירוב והבעת כבוד.

בשנת תשל"ב, כאשר ביום הבהיר י"א ניסן אותה שנה מלאו לרבי שבעים שנה, וילדי ונערי החסידים בכל רחבי תבל הגישו מתנות רוחניות של שינון דברי תורה בעל-פה בצירוף ברכותיהם הלבביות, מענה רבינו על כך היה על-ידי תשורה של סידור תפילה לאלה שלא הגיעו לעול מצוות ותשורה של ספר התניא לאלה שכבר הגיעו לעול מצוות. לשניהם צורף מכתב מיוחד וזה לשון האגרת שבאה יחד עם ספר התניא שאף בה יש הדגשה מיוחדת על פרק מ"א: ולגודל חשיבות הענין וחיבת הקודש בעיני הרבי, נביא בזה עוד אי אלו קטעי אגרות קודש של הרבי על לימוד ושינון תניא פרק מ"א, כדלהלן, לא לפני שנציין כי אמנם כיום הזה, הודות לפעלו של הרבי, מצוי ורגיל הוא שאף צעירי הצאן יודעים בעל-פה עשרות פרקי

תניא.

הפעם הראשונה בה חילק הרבי ספר תניא בידו הק' לכל אחד ולכל אחת היתה, כנזכר לעיל בקצרה, בהתוועדות י"א בניסן ה'תשמ"ב, יום הולדתו השמונים של הרבי. היתה זו הפעם הראשונה שנוספו למהדורת התניא דפי השער של כל ההוצאות, בסימן אחדות ישראל.

והרבי חילק בידו הקדושה את ספר התניא במהדורה זו כהכרת הטוב למשתתפים בהתוועדות, בתוספת שטר של דולר לצדקה, באמרו כי כוונתו היא שישתמשו וילמדו בספרים עד שיתבלו ויזדקקו לספר חדש. כמו כן ציין הרבי שהחלוקה מתקיימת גם לנשים, שכן גם הן מחוייבות במצוות ידיעת אלקות – אותה אנו מקיימים בלימוד החסידות. וחלוקה זו נמשכה עד אור הבוקר ממש.

חלוקה דומה של מהדורה מעודכנת של רשימת הדפוסים וצילומי השערים נערכה בהתוועדות י"א בניסן שנתיים לאחר מכן, בשנת ה'תשד"מ, כנזכר לעיל, אז יצאה לאור המהדורה האלף של התניא, והרבי חילק עותק מהספר לכל אחד ממשתתפי ההתוועדות. בפעם הזו נערכה החלוקה באמצעות חברי כולל-האברכים, והדולרים המצורפים נמסרו מידיו של הרבי לאברכים הממונים.

בצאת הרבי מההתוועדות, לאחר שווידא שהחלוקה נערכת בצורה מסודרת, אמר הרבי בחיוך "כעת יכול אני לקבל את התניא שלי...". ובעלייתו לחדרו הקדוש, עבר הרבי ונטל ספר בצירוף שטר של דולר מידיו של אחד האברכים.

יצויין עוד אשר בערב ראש השנה ה'תשמ"ט, יום ההילולא המאתיים של כ"ק אדמו"ר הצמח-צדק, נערכה חלוקה מיוחדת של קובץ מתורתו של בעל ההילולא, עליה אמר הרבי שתהיה זו "מזכרת נצח לעורר על לימוד פנימיות התורה", והקובץ הנבחר היה – קיצורים והערות לספר התניא (אודותו הארכנו לעיל). והרי זה כעין רמז שביגיעה בתורת החסידות יש להתחיל מן היסוד ולהעמיק בו וממנו ללכת להוסיף.

עוד פעמיים נוספות חילק הרבי את ספר התניא לכל אחד ואחת, מנער ועד זקן, במהדורה מוגדלת לגודל של ספר רגיל ובכריכה רכה. בפעמים אלו קיבל כל אחד את התניא מידי הרבי, ובעמידה על רגליו חילק הרבי

חלוקת תניא מיוחדת מחוץ לדלת בית המדרש 770, לקבוצת אורחים שהדפיסו התניא באופן מהודר באנגלי'.
ר' זלמן ע"ה יפה מקבל תניא מידיו של כ"ק אדמו"ר זי"ע

במשך שעות ארוכות להמונים שבאו לזכות לכך.

החלוקה הראשונה מבין שתי אלה התקיימה ביו"ד שבט ה'תש"נ, לרגל מלאות ארבעים שנה לנשיאותו של הרבי, והשניה בי"ט בכסלו ה'תנש"א. לגבי החלוקה השניה הרבי ביאר שהחלוקה מתקיימת לרגל מלאות קצ"ב שנה לגאולתו של אדמו"ר הזקן בחג הגאולה י"ט כסלו תקנ"ט, ורמז יש בכך שזכינו והשלמנו את "קיבוץ" הניצוצות, וכך נשלמה ה"קצבה" הדרושה להפצת המעיינות ונסללה הדרך לביאתו של משיח צדקנו.

ואלו דברות קדשו בעניין זה שבהם חותמים אנו פרק זה על 'התניא' בדור השביעי ואת הקובץ כולו, דברים אותם אמר רבנו בהתוועדות ש"פ וישב כ"א כסלו, תנש"א:

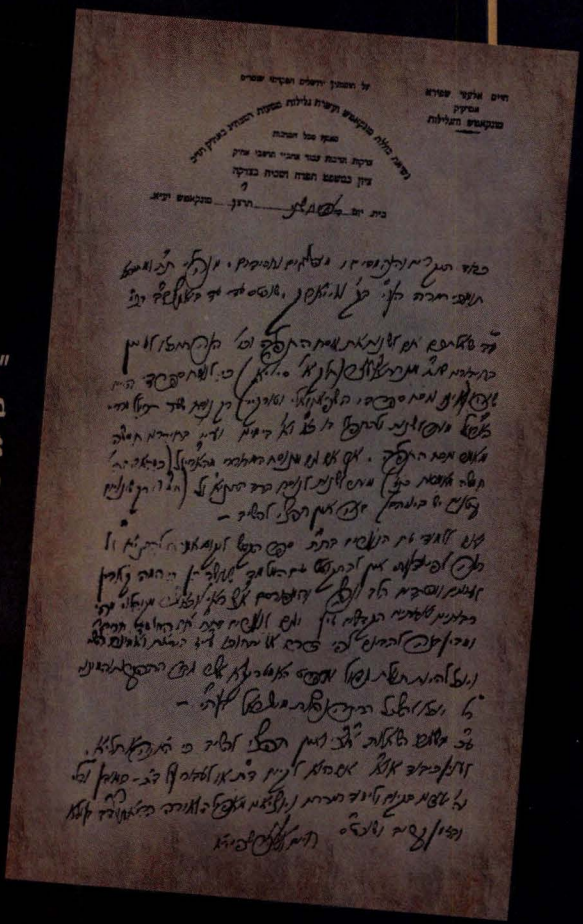

הגאון החסיד הרב דן יואל ליווי שליט"א יו"ר מערכת הכשרות OK מקבל תניא מידיו של כ"ק אדמו"ר זי"ע יו"ד שבט תש"נ.

"בי"ט כסלו דשנה זו מלאו קצ"ב שנה להגאולה די"ט כסלו בפעם הראשונה . . (א) אותיות "קבץ", שמרמז שכבר נסתיימה העבודה דזמן הגלות בקיבוץ ואסיפת הניצוצות . . שבכל העולם כולו . . וגם (ב) "קצב" – מלשון קצבה והפסק, ו"קצב שנה", קצבת זמן, היינו, שכבר נפסק ונקצב ונסתיים הזמן (וכל עניני העבודה שפעלו בזמן זה) דהפצת המעיינות חוצה שהתחיל בי"ט כסלו לפני קצ"ב שנה, ומוכנים כבר לקיום ההבטחה שכשיפוצו מעיינותיך חוצה אתי מר דא מלכא משיחא.

"וזהו אחד הטעמים להדפסת ספר התניא בהוצאה חדשה (ובפורמט גדול) וחלוקתו לכאו"א מהאנשים והנשים והטף בקשר ובשייכות ל"חג הגאולה י"ט כסלו קצב שנה" – כדי להדגיש בפועל ובגלוי לעיני בשר שלימות העבודה דיפוצו מעיינותיך חוצה במשך קצב שנה, סוף זמן הגלות, "קץ הימים" ("קץ דשמאלא", סוף הגלות) ותיכף ומיד באים ל"קץ הימין" (קץ הגאולה)".

אוצר ידיעות וסיפורים
אודות כתיבת, הדפסת,
והפצת ספר תניא קדישא-
וכיצד נתקבל בחצרות הצדיקים
ובקהילות קדושות בישראל
מאז יצא לאור לפני
יותר מ-200 שנה
ועד היום הזה.

"...אם ללמוד עם הנערים בת"ת ספר הקדוש לקוטי אמרים להתניא ז"ל הנה לפי דעתי ... המה קלורין לעינים ומטהרים הלב ונפש והמפורסם אין צריך ראי' וכאשר מקובלני מפי רבותינו ואבותינו הקדושים זי"ע... יתחנכו על ידי זה ביראת ואמונת השם ויכול להיות תועלת גדול ובפרט באמריקא... יוכלו להציל הרבה נפשות מישראל בעזרת השם יתברך-"

מכתב כתי"ק כ"ק האדמו"ר בעל המנחת אלעזר ממונקאטש זצ"ל
אל הגה"ח הר"ר שרגא פייוול מנדלוביץ זצ"ל אודות לימוד התניא בישיבה תורה ודעת